

протоієрей Опрій Муцук

ЗА ВІРУ ПРАВОСЛАВНУ!

Благовіщенський і Свято-Духівський храми
Української Православної Церкви Київського Патріархату
при Національному університеті
“Києво-Могилянська Академія”

Інститут української археографії та джерелознавства
ім. М.Грушевського НАН України

протоієрей Юрій Мицик

ЗА ВІРУ ПРАВОСЛАВНУ!

Видання 2-е, доповнене і перероблене

Київ 2009

УДК 271.2-1
ББК 86.372
М 70

*Присвячується о. Григорію Філю
(Українська Православна Церква в Канаді),
глибоко віруючому православному священнику
і щирому патріоту України*

М 70 **Протоієрей Юрій Мицик. За віру православну!** Видання 2-е, доповнене і перероблене. – К.:Видавничий Дім “Слово”, 2009. – 416 с.

ISBN 978-966-194-014-6

У даній книзі зібрано історико-публіцистичні та богословські статті протоієрея УПЦ Київського Патріархату, професора, доктора історичних наук, заслуженого діяча науки і техніки України Юрія Мицика. У них викривається антихристиянська суть деяких популярних нині релігійних течій. Крім того, розглядаються питання історії Православної Церкви, історії Києво-Могилянської академії.

ISBN 978-966-194-014-6

© протоієрей Юрій Мицик, 2009
© Видавничий Дім “Слово”, 2009

ПЕРЕДМОВА

Десять років тому, на Покрову 1994 року, владика Адріан (Старина), єпископ Дніпропетровський, Запорізький і Богородський УПЦ Київського Патріархату (нині – митрополит Дніпропетровський і Криворізький), висвятив мене на диякона, а дещо пізніше і на священника. Два роки після цього я був секретарем Дніпропетровської єпархії (1994–1996). З 1996 р. служу у Благовіщенському храмі УПЦ Київського Патріархату при Національному університеті “Києво-Могилянська академія”. (В “Могилянці” я понад 6 років завідував кафедрою історії, а тепер є її професором). У 2008 році став настоятелем Свято-Духівського храму УПЦ Київського Патріархату при НаУКМА.

Служіння Господу в якості священника не могло не вплинути суттєво на моє життя. Зокрема, це відбилося на тематиці мого наукового пошуку, я все більше став звертати увагу на історію Православної Церкви, насамперед історію Київської митрополії. Серед понад 1300 друкованих праць, виданих мною протягом життя, є чимало наукових праць з цієї проблематики. Разом з тим життя змушувало братися за перо у випадках, коли певні політичні партії, релігійні організації, автори різного роду книг і статей робили УПЦ Київського Патріархату об’єктом несправедливих нападок, керуючись при цьому не Божими заповідями, а вказівками світської влади та ще й закордонної (переважно московської).

Крім того, в наш час набули певної популярності різні угруповання, які при всіх своїх розходженнях мають спільний знаменник – антихристиянську спрямованість, виявлену явно або (що частіше) приховано. Для мене не важливо у даному випадку: робиться це свідомо чи несвідомо. Для мене є важливим,

що наш християнський у своїй основі український народ, який був штучно ізольований від Бога і від Православної Церкви протягом понад 70 років безбожницької влади, і який нині все більше наvertsється до Бога, пробують завести на манівці окультизму, неоязичества, магії, “екстрасенсорики” тощо. Буквально на кожному кроці (в численних газетах, по радіо й телебаченню і т. д.) громадянам України настирливо рекламують “народних цілителей”, “ворожок”, “екстрасенсів”, завалюють астрологічними прогнозами, а ще гірше – заманюють у різноманітні гуртки, семінари, курси, школи, які в переважній більшості випадків виявляються сектами, часом – і тоталітарними (деструктивними). Характерним є те, що пропагандисти цих релігійних організацій та вчень дуже часто видають себе за істинних християн або ж пробують довести, що принципи теоретичні положення їхніх вірувань (наприклад, “карма”, “реінкарнація”), методи (наприклад, ворожба, складання гороскопів тощо) нібито вписуються в християнство, принаймні не суперечать йому. Як один з наслідків – дезорієнтація частини громадян України в питаннях віри, формування в їхній свідомості еkleктичного світогляду, навіть зростаюча агресивність певного їх сегменту щодо Православної Церкви.

Остання перебуває нині у непростому становищі. Комуно-сатанинська влада в СРСР та й за її межами фізично винищила сотні тисяч православних священослужителів, мільйони вірних, знищила, спаплюжила й спровокувала тисячі православних храмів і монастирів, масу святинь, насамперед хрестів та ікон, конфіскувала церковні землі, будівлі, цінності, заборонила Церкві займатися благодійницькою та освітницькою діяльністю. І коли навіть Сталін переконався, що Православну Церкву не вдається знищити, тоді тактика була змінена. В Україні та Білорусі були знищені свої Автокефальні Церкви, влада дозволила існувати тільки РПЦ, але й ту певною мірою змусила собі служити, загнала в своєрідне гетто, зробила все, щоб контролювати її внутрішнє життя, не гребуючи найогиднішими методами.

З часів перебудови і особливо з часу відродження незалежної Української держави у 1991 р. відбулося чимало позитивних

зрушень, однак залишилося у спадок чимало проблем, до котрих додалися нові. Всупереч віковичнім сподіванням православних вірних України і досі не створено Єдиної Помісної Автокефальної Православної Церкви, православні перебувають у розділенні, вища влада підтримує переважно не Українську, а Російську Православну Церкву (РПЦ), представлену в Україні її філією – УПЦ Московського Патріархату. Разом з тим вона спокійно дивиться на те, як в Україні безперешкодно множаться різноманітні нові конфесії, в т. ч. й такі, котрі забороняються навіть у найдемократичніших країнах Заходу.

Усі ці проблеми можна було вирішити значно легше, коли б православні віруючі добре розуміли Святе Письмо, Церковне Передання, розуміли б, що тільки Православна Церква найкраще й найповніше зберегла дух і літеру вчення Христа, коли б вони давали рішучу і одностайну відсіч усім спробам наступу на Православну Церкву. І як наші предки наприкінці XVI – першій половині XVII ст. бралися за перо, щоб захистити віру православну і Православну Церкву, так і нині доводиться братися за нього, тим більше, що загроза нависає не тільки над нею, але й християнством взагалі.

За 15 років мого служіння Господу як духовної особи накопичилося досить багато праць з церковної проблематики. Оскільки їх щонайменше кілька десятків, то в одну книгу їх неможливо було включити з огляду хоча б на обмежений обсяг видання. Крім того, суто наукові праці уже мають свого читача, тим більше, що вони вміщувалися в авторитетних наукових виданнях. У даній же книзі представлені в першу чергу газетні статті (публіцистичні, науково-публіцистичні). Як відомо, газета живе дуже короткий час, а, скажімо, через рік знайти потрібну статтю дуже важко. Між тим ці статті не втратили своєї актуальності, і тому публікація їх у одному збірнику зробить їх доступнішими зацікавленому читачеві, дасть можливість повніше представити аргументацію автора. Другу частину збірника представляють статті з історії Києво-Могилянської академії, популярні нариси про 7 таїнств Православної Церкви. Якщо врахувати роль Києво-Могилянської Академії та Богоявленського Братського мо-

настиря у Києві, з усім комплексом його храмів, де діяло як мінімум 35 святих Православної Церкви, як потужного центру православної духовності і культури, то ясно, що наведені нижче матеріали знайдуть свого читача і за межами Благовіщенської парафії. Про 11 з цих святих мова вже йшла у окремій книзі, яку видало БППБ “Гулевичівна” (Десять святих Києво-Могилянської Академії (К., 2002), а про ще кількох з них подані популярні нариси у нинішньому виданні. У додатках подано також текст оригінального твору (“Повість про преславні чудеса святої великомучениці Варвари”), написаного вихованцем, викладачем і ректором Києво-Могилянської Академії, ігуменом Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря у 1655–1677 рр., видатним українським богословом і хроністом Феодосієм (Софоновичем). Цей твір перекладено сучасною українською мовою з єдиного (ще дореволюційного) і дуже рідкісного видання, при врахуванні рукописного оригіналу.

Слід відзначити, що ряд статей вперше друкується, а ряд передруковується з газет та журналів. Передрук здійснювався не механічно. Були відновлені пропущені місця (інколи мої статті скорочували через брак місця, інколи при цьому відчувалася рука редакційного цензора), виправлені редакційні та коректорські помилки; інколи навпаки, щоб уникнути дублювання або ж через брак місця у збірнику мною подавалися скорочені версії статей.

*протоієрей Юрій Мицик,
доктор історичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України*

ЗВЕРНЕННЯ ПАРАФІЯН СВЯТО-ДУХІВСЬКОЇ І БЛАГОВІЩЕНСЬКОЇ ПАРАФІЙ УПЦ КИЇВСЬКОГО ПАТРІАРХАТУ

*Дорогі православні!
Дорогі брати і сестри!*

Наша Русь-Україна завжди була одним із найпотужніших центрів Віри Православної, і не випадково наш славний Київ називали у старовину Другим Єрусалимом. Нині на Україні знаходиться найбільша у світі кількість православних парафій (понад 10 тисяч), а Росія йде після України, тільки на другому місці у цьому плані. Кожен знає, що православний мир в Україні розділений (не розколений!) і представлений головним чином трьома Церквами: Українська Православна Церква Київського Патріархату, Українська Православна Церква Московського Патріархату, Українська Автокефальна Православна Церква (Кажемо “головним чином” тому, що в Україні існують поодинокі парафії “Русской Зарубежной Церкви”, “Русской Свободной Церкви” тощо).

Чому так сталося? Чому існує загострення відносин між православними громадянами України? Невже таке загострення потрібне в той час, коли на нашу християнську землю сунуть сараною сатаністи, лжехристи, шарлатани, вождики тоталітарних сект, які збивають з путі істинного тих, хто шукає шлях до Бога, призабутий за 70 років безбожницької влади, гублять їхні душі, завдають непоправної шкоди їх фізичному та моральному здоров'ю? Щоб відповісти на це питання, треба чимало написа-

ти. Але нехай і коротенька, зате правдива довідка стане в пригоді віруючим.

Перш за все в'ясимо значення слова “автокефалія”. Воно є грецьким і складається з двох частин (“авто” – сам, “кефал” – голова) і може бути перекладеним як “самостійний, сам собі голова”. Цей термін використовується лише у церковному православному житті і означає тільки дійсно незалежну, самостійну Православну Церкву, предстоятель якої має над собою тільки Господа Бога. Як правило, автокефальну або Помісну Церкву очолює патріарх, як от УПЦ Київського Патріархату, предстоятелем якої є патріарх Київський і всієї Руси-України Філарет; РПЦ, предстоятелем якої був патріарх московський і всієї Русі Олексій II. Якщо автокефальну Церкву очолює митрополит, то тоді обов'язково у назві Церкви додається визначення “автокефальна”, наприклад Польська автокефальна Православна Церква. У інших випадках маємо Церкву автономну, тобто залежну від якогось Патріархату. Так, УПЦ Московського Патріархату, очолювана митрополитом Володимиром (Сабоданом), є складовою частиною “Русской Православной Церкви” і має тільки обмежену автономію. Підкреслимо, що спеціальних канонів, на підставі яких Церква ставала б автокефальною, не існувало і не існує. Кожна автокефальна Церква здобувала її своїм шляхом, як правило, внаслідок тривалого часу.

УПЦ Київського Патріархату сягає корінням у сиву давнину...

Нагадаймо, що християнство в Україні починається з часів св. апостола Андрія Первозванного, і тому Православна Церква в Україні є дійсно Апостольською. Св. апостол Андрій був у Києві, проповідуючи слово Боже, і на київських горах проголосив: “Звідси буде проливатися світло християнської віри по всій землі!” Ці слова стали пророчими, бо дійсно саме з Києва пролилося світло віри Христової до земель, де потім постали Москва, Петербург, Мінськ і т.д. Уже на зорі християнства на українських землях (у Причорномор'ї) існували 2 автокефальні єпархії – Скіфська та Херсонеська. Лише нашествя варварів у V ст. припинило існування тут автокефальної традиції. Але християнство жило на Русі-Україні і далі. Тільки в Криму існувало 5 (!) єпархій, матір'ю

-Церквою яких був Константинопольський патріархат. З України вийшов св. Андрій, Христа ради юродивий, який побачив у Константинополі чудо Покрова Пресвятої Богородиці (862 р.), тут бували свв. Кирило і Мефодій. Тривалий час в Україні знаходилася Готська держава, яка прийняла християнство з Константинополя і дала православному світу багато святих. Відомі хрещення правителів Київської держави у IX ст. – Аскольда, св. Ольги (Єлени).

З часів хрещення Київської держави св. князем Володимиром (988 р.) Православна Віра стала державною релігією. Багато священників-місіонерів, русинів-українців, пішло в далекі північно-східні краї, щоб хрестити там місцеві племена. Москва виникла тільки у 1147 р. і входила до складу Володимирсько-Суздальського князівства, де стояли єпископи, поставлені з благословення Київського митрополита. У 1237–1240 рр. по всій колишній Київській Русі, яка давно вже розпалася на окремі держави, прокотився смерч монголо-татарської навали, яка відкинула ці держави на 150 років назад. У поруйнованому Києві було тяжко утриматися через небезпеку ординських наскоків митрополитам, тому вони воліють жити у Володимирі, Суздалі, врешті у Москві. До того ж Україна потрапила під польсько-литовське панування, а Московія (її пізніше стали називати Росією) зуміла раніше здобути державну незалежність, і великі князі московські заходилися здобувати автокефалію для РПЦ. У 1448–1458 рр. московська Церква без згоди Церкви-Матері (Константинопольського Патріархату) проголошує автокефалію і розколола єдину доти Київську митрополію. Тільки через 141 рік ця автокефалія була визнана Константинопольським Патріархом. Водночас у 1589 р. московська церква була очолена своїм патріархом. Київська митрополія, яка охоплює вже тільки українські та білоруські землі, залишилася під омофором Вселенського патріарха.

У 1654 р. було укладено російсько-український союз, а у 1659 р. Українська козацька держава після програної російсько-української війни 1658–1659 рр. була приєднана до Московської

держави як її автономна частина. Однак, і в 1654, і в 1659 рр. Українська Православна Церква категорично відмовлялася визнати зверхність над собою московського патріарха, небезпідставно вбачаючи в цьому грубе порушення церковних канонів, які забороняють переділювати кордони патріархій між різними патріархами (виняток складає здобуття Церквою автокефалії). Лише у 1685–1686 рр. під тиском світської влади УПЦ була приєднана до Московської патріархії. Це порушення канонів було подвійним, оскільки константинопольський патріарх отримав за це хабара від Москви. За цей гріх симонії тодішній константинопольський патріарх Діонісій був позбавлений патріаршої влади. То хто є тоді насправді порушником канонів?

Опинившись під верховенством уже не Константинополя, а Москви, Українська Православна Церква значно погіршила своє становище, оскільки Московська патріархія тут же порушила свої обіцянки щодо прав і привілеїв УПЦ. Так, була заборонена українська мова у богослужінні, скорочена Київська митрополія, яку було зведено до рівня рядової єпархії Російської імперії. Був навіть час (у XVIII ст.), коли у київського митрополита відібрали митрополичий титул і його вважали просто архієпископом! Москва мала внаслідок цього значні матеріальні та духовні переваги. Досить сказати, що перед падінням СРСР близько 70% прибутків РПЦ йшли з України!

З вибухом лютневої та жовтневої революцій 1917 р. і розпадом Російської імперії розпадається і РПЦ (тоді вона правильніше називалася – “Российская Православная Церковь”), розгортається боротьба Церков у відроджених державах за автокефалію. Так, Грузинська Православна Церква, яка ще у середньовіччі прагнула до автокефалії, незважаючи на всі прокльони з боку Москви, звинувачення в “неканонічності”, “неблагодатності”, вистояла, і у 1942 р. Московська патріархія мусила з цим погодитися! Грузинська Православна Церква з того часу є автокефальною. Ситуація з автокефалією для УПЦ була складнішою, враховуючи особливе місце України, без якої неможлива повноцінна Російська імперія. На тій частині України,

яка опинилася під владою Польщі, було створено Польську Автокефальну Православну Церкву, а у 1924 р. Константинопольський патріарх видав спеціальну грамоту (томос), якою визнавав автокефалію даної Церкви. На більшій частині України (УРСР) було дійсно знищено Українську державу, розгорнувся наступ проти всього українського. Хоча вже існувала УАПЦ, яка у 1921 р. навіть була визнана більшовицькою владою, але налякана швидким розвитком УАПЦ, в якій панувала українська мова та українські традиції, радянська влада знищує УАПЦ, розстрілявши або заславши до Сибіру майже весь її клір у 30-х роках.

Справжнє відродження Української Православної Церкви відбулося починаючи з 1989 р. Тоді була відроджена УАПЦ, яка почала швидко розвиватися. Москва перед фактом серйозної загрози її пануванню в Україні перейменовує екзархат РПЦ в Україні в Українську Православну Церкву Московського Патріархату, надає останній певну автономію. Між тим, 5–6 червня 1990 р. відбувся Собор УАПЦ. Він обрав першим її патріархом Мстислава, котрий на той час був митрополитом УПЦ в США, яка перебувала під омофором Константинопольського патріархату.

Ситуація в Україні різко змінилася після відродження незалежної Української держави у 1991 р. Православна Церква в Україні тепер уже мала всі підстави на автокефалію. Тодішній предстоятель УПЦ (МП) Філарет (тоді він ще був митрополитом) взяв курс на її здобуття. Всі як один єпископи УПЦ (МП), практично все духовенство, виступили за автокефалію, і це рішення було ухвалено Всеукраїнським Помісним Собором у Києві 1–3 листопада 1991 р. Коли ж делегація Української Православної Церкви Московського Патріархату поїхала до Москви, щоб РПЦ дало їй благословенну грамоту, вона опинилася під жорстоким тиском. Більшість єпископів відмовилася внаслідок цього від автокефалії, але митрополит Філарет і частина єпископату залишилися непорушними. Тоді 27.05.1992 р. у Харкові відбувся неканонічний, так званий архієрейський Собор,

який проголосив новим предстоятелем УПЦ (МП) єпископа Володимира (Сабодана). Це було неканонічним уже хоча б через те, що собор скликався без предстоятеля Церкви, митрополит Філарет був усунутий всупереч тому, що його перед тим обрали пожиттєво митрополитом, тому що єпископ Володимир не був громадянином України і очолював єпархію за межами Української держави (в Росії) і т.д. Характерно, що керівництво РПЦ пообіцяло надати автокефалію УПЦ (МП) в найближчі 2–3 роки. Сьогодні маємо вже не 1992, а 2009 р., а автокефалії Москва й досі не дала, відмовилася навіть обіцяти її! Вчорашня компартійна влада, звичайно ж, виявила себе слугою Москви і створила режим найбільшого сприяння саме цій гілці православ'я в Україні, яка є філією РПЦ. Цікаво, що нерідко представники УПЦ МП соромляться навіть назви своєї Церкви, називають її просто УПЦ, не бажаючи говорити, що далі йдуть слова “Московського Патріархату”! Щоправда, варто їм виїхати за межі України, як тоді вони соромляться вже назви Української Православної Церкви і підкреслюють, що вони є представниками Московського Патріархату. Така “гнучкість” є звичайною безпринципністю і викликана тільки прагненням затуманити тих віруючих, котрі не дуже розбираються в історії Православної Церкви і канонічних питаннях.

Оскільки ситуація в Україні змінилася, стало можливим об'єднання всіх православних, які щиро прагнуть природного для кожного православного народу права – права на автокефалію. 22–26 червня 1992 р. у Києві відбувся Всеукраїнський Православний Собор, на котрому відбулося об'єднання УАПЦ та частини УПЦ (МП), яку очолював митрополит Філарет. Так виникла Українська Православна Церква Київського Патріархату, яка продовжує традиції Київської митрополії ще часів св. князя Володимира і традиції УАПЦ. Першим патріархом УПЦ Київського патріархату був Мстислав, який помер 11.06.1993 р. Його наступником став патріарх Володимир (Романюк), який за відданість Православній Вірі провів у радянських концтаборах майже 20 років! Він помер 14 липня 1995 р., а під час його похорону міліція

та ОМОН влаштували масове побиття віруючих, чітко засвідчивши на чиему боці знаходиться влада. На Соборі, який відбувся 20–21 жовтня 1995 р., було обрано новим патріархом Київським і всієї Руси-України Філарета. Не всі погодилися з таким ходом подій. Відомо, що патріарха Філарета у Москві навіть піддали анафемі, але анафемі явно несправедливій, оскільки патріарх Філарет був і є православним! Бог правду бачить! Свого часу анафемі піддали св. Іоанна Золотоустого, але потім вона була знята як несправедлива, а владу Іоанна проголосили святим!

Можна згадати і про те, як група невдоволених з числа духовенства колишньої УАПЦ відмовилася увійти до УПЦ Київського Патріархату, проголосила себе УАПЦ і обрала своїм патріархом Димитрія, який помер у 2000 р. По смерті Димитрія місцезблустителем престолу було проголошено митрополита Константина, який очолює УАПЦ в Західній Європі, що перебуває під омофором Константинопольського патріарха. Нині посилюються тенденції до зближення УПЦ Київського Патріархату і УАПЦ, з 2001 р. священники вже можуть разом співслужити. Переговори з УПЦ (МП) не дають поки що бажаного результату, оскільки її верхівка сліпо виконує волю Москви і всупереч обіцянкам і деклараціям відмовилася від створення Єдиної Помісної Православної Церкви, пропонує віруючим повернутися під московське верховенство. Не варто забувати, що й досі в РПЦ забороненими залишаються українська та білоруська мови, хоча дозволяється служити японською чи англійською тощо. Не варто забувати, що УПЦ МП сліпо виконує волю Москви навіть тоді, коли це явно суперечить інтересам українського народу. Досить сказати, що з волі Москви у 1933 р. було влаштовано штучний голодомор, який забрав 9 млн. життів невинних українських селян, але УПЦ МП й нині відмовляється служити панахиди по душах загиблих! А чого варта українофобська політика керівництва УПЦ МП, ієрархи якої заперечують саме існування самобутнього українського народу, української мови, постійно плачуть за СРСР і постійно знаходять свого вірного союзника в особі Компартії України, на совісті якої тисячі

знищених священників, котра й нині устами свого лідера П.Симоненка проголошує старе більшовицьке гасло: “Религія есть опиум для народа”! Невже це свідчить про благодатність РПЦ та УПЦ МП? Що ж вони безпідставно звинувачують нас у безблагодатності, а самі служать не стільки Богу, скільки кесарю!?

Дорогі брати й сестри!

Ми – не вороги нікому! Нам не треба чужих земель і чужих парафій! Ми хочемо тільки того, щоб у нас, на нашій українській землі, була така сама Єдина Помісна Православна Церква, яка існує у росіян, греків, сербів, болгар та інших православних народів! Ми не порушували ніяких канонів щодо здобуття автокефалії з тієї простої причини, що таких канонів взагалі не існує! Ми хочемо, щоб у цій Помісній Українській Православній Церкві правилось українською мовою, хоча будь-яка мова світу при бажанні віруючих конкретної парафії може в ній бути богослужбовою, будь то церковнослов'янська чи російська тощо. Такі думки притаманні більшості православних в Україні і не випадково УПЦ Київського Патріархату швидко розвивається, а якби не штучна протидія промосковських і прокомуністичних владних сил, особливо відчутна на півдні та на сході України, ці успіхи були б ще більшими. Ми є і канонічними, і благодатними! Ми сповідуємо Господа нашого Ісуса Христа і прагнемо йти вказаним Ним шляхом!

Треба шукати насамперед “Царства Божого і правди Його, і все це додасться вам” (Мф. 6, 33).

РОЛЬ ПРАВОСЛАВНОГО ДУХОВЕНСТВА В УКРАЇНСЬКОМУ ДЕРЖАВОТВОРЕННІ

Християнство на українських землях бере свій початок від першого апостола Господа нашого Ісуса Христа св. Андрія Первозванного, який у ході своєї місії побував у Криму, Наддніпрянщині і врешті у Києві, передрікаючи цьому місту роль центру

християнської віри. Коли через півстоліття після нього до Криму прибув св. Климент, папа римський, то застав там чимало християн і з ними продовжив справу св. апостола Андрія Первозванного, прийняв у Криму свій мученицький вінець. Після цього християнство поступово поширювалось українськими землями, все більше русинів-українців приймало нову віру. Важливим свідченням розвитку місцевого християнства є цілий сонм святих готів, греків, італійців, варягів і врешті “скіфів” (під останніми слід розуміти видно русинів-українців), існування ряду епархій, навіть автокефальних (Скіфська, Херсонеська), активну участь представників Північного Причорномор'я у Вселенських Соборах.

У 866 р. вперше прийняв хрещення київський князь (Аскольд), пізніше християнство прийняла київська княгиня св. Ольга (Єлена). Врешті онук св. Ольги Володимир Святий прийняв у 988 р. християнство як єдину релігію всієї Київської держави, що охоплювала тоді величезну територію від Білого до Чорного та Каспійського морів, від Закарпаття до Уралу. Прийняття християнства в кордонах сучасної України відбулося спокійно і безконфліктно, оскільки попередній тисячолітній період заклав міцні підвалини нової віри. Утворилася залежна від Вселенського (Константинопольського) патріарха Київська митрополія, швидко сформувалися понад 15 епархій, сотні парафій та монастирів.

Хрещення Русі Володимиром Святим мало винятково важливе історичне значення. Цей акт увів нашу Батьківщину до кола чільних європейських держав, виявив благодіючий вплив на розвиток української культури, на поширення серед народу писемності та освіти. Протягом подальших декількох століть Православна Церква виступала цементуючим і стабілізуючим чинником у державі, сприяла піднесенню державної влади і водночас дбала про гуманну соціальну політику, сама у відповідному дусі виховувала народ. Київські митрополити, єпископи, керівники монастирів часто виступали в якості порадників правителів Київського та інших князівств, були видатними

місіонерами, закладали основи вітчизняних богослов'я та філософії (свв. Іларіон, Кирило Туровський та ін.), історії (св. Нестор Печерський), медицини (св. Агапіт) та ін., нерідко виступали як дипломати, примиряючи князівські усобиці, виконуючи дипломатичні посольства до Візантійської імперії та інших країн.

Нашестя батиєвських орд у середині XIII ст. завдало тяжкого удару нашій Батьківщині, призвело до її серйозного ослаблення і як наслідок – до загарбання її земель ординцями та рядом сусідніх держав. Більшість українських земель опинилось під владою католицької Польсько-Литовської держави. За таких умов Православна Церква залишилась єдиною силою, яка цементувала український народ, охороняла його від денаціоналізації, зберігала його державні, національні й культурні традиції. Видатну роль в історії України і всього православного світу відіграла Києво-Могилянська Академія, в стінах якої здобували освіту чимало представників української політичної еліти, в першу чергу гетьмани, генеральна старшина, полковники, сотники. Якщо врахувати, що тут викладали високоосвічені й патріотично налаштовані вчені (Феодосій Софонович, Інокентій Гізель, Варлаам Ясинський та ін.), то це не могло не вплинути на формування патріотичного світогляду української політичної еліти, типовими представниками якої були, наприклад, гетьмани Іван Мазепа та Пилип Орлик.

Саме Православна Церква була найвищим авторитетом для поневоленого українського народу, освячувала його справедливу національно-визвольну боротьбу, у авангарді якої стояло запорозьке козацтво. Не випадково св. Йова Борецького (помер у 1631 р.) називали “козацьким митрополитом”, не випадково Православна Церква надала всебічну підтримку Національно-визвольній війні українського народу 1648–1658 рр., не випадково під гаслами боротьби за православну віру вибухали повстання на Україні у XVI–XVIII ст. В тяжкі роки Руїни Православна Церква виступала оборонцем української державності, оборонцем єдності українського народу перед зовнішньою загрозою. Коли ж Російська держава та Річ Посполита знищили

Гетьманщину, коли Київська митрополія була підпорядкована московському патріарху (1686 р.), поле діяльності Української Православної Церкви було значно звужене. Тим не менш і за таких умов, вона не переставала дбати про піднесення духовності українського народу, його просвіту, вона всупереч волі іноземних правителів сприяла збереженню самобутності українського народу, його історичної пам'яті, будила почуття любові до рідної мови і рідної культури... Українське духовенство має надзвичайно значні заслуги також у поширенні християнської віри в межах всієї Російської імперії і за її межами (США, Канада, Японія, Китай та ін.). Досить сказати, що вихованці Києво-Могилянської Академії заснували всі духовні семінарії та академії на території Російської імперії, а такі з них як свв. Інокентій Кульчицький, Іоанн Максимович, Павло Конюшкевич, Філофей Лещинський, Антоній Стаховський, Мелетій Леонтович славились як видатні місіонери у Сибіру та на Алясці.

В роки Національної революції 1917–1920 рр. значна частина українського духовенства підтримала визвольні змагання українського народу, утворення незалежних Української Народної Республіки і Західноукраїнської Народної Республіки, сформувала Українську Автокефальну Православну Церкву. Таку ж позитивну роль у цей час відіграла і Українська Греко-Католицька Церква. Підтримка згаданими Церквами справедливої боротьби українського народу за державну незалежність викликала тяжкі репресії щодо них з боку сусідніх імперій і навіть заборони. Однак загарбникам не вдалося знищити українського духу у християнських Церквах України. В роки Українського Національно відродження наприкінці ХХ ст. відродилися і Українська Православна Церква, і Українська Греко-Католицька Церква. Хоча не все так просто в сучасному церковному житті України і в міжконфесійних відносинах, однак згадані Церкви роблять суттєвий внесок у розбудову сучасної Української Держави.

**ПЕРЕЧИТУЮЧИ СИМОНЕНКА – НЕ ПОЕТА,
А КОМУНІСТА, АБО ДЕЩО ПРО
“НОВЕ” СТАВЛЕННЯ КОМПАРТІЇ ДО РОЛІ
ЦЕРКВИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ**

Петро Симоненко, секретар ЦК КПУ, у “Голосі України” від 26 травня 1999 р. видрукував статтю під назвою “Комуністи про церкву та її роль у житті сучасної України”. Цікаво дізнатися, як комуністи (більшовики), що є у неоплатному боргу перед Православною Церквою, оцінюють минуле й сучасне, з чим ідуть у майбутнє.

Уже на початку своєї статті автор вказує на поглиблення в Україні кризи, у тому числі й духовної, виводить з неї загострення міжконфесійних відносин, говорить про необхідність співпраці комуністів із Церквою. Останнє є особливо показовим. Якби вовк заговорив про співпрацю з вівцями, мабуть, була б менша сенсація! Про співпрацю говорить, як бачимо, представник тих, хто керував СРСР – Російською імперією – понад 70 років, хто постійно проводив ворожу політику щодо Церкви. А між тим, не хто інший, як вождь комуністів Ленін закликав: “Чем большее число представителей реакционного духовенства... удастся расстрелять, тем лучше”. У такому ж дусі були витримані кровожерні заклики Троцького, Держинського, Сталіна, Ярославського і К°. Один із сподвижників “залізного Фелікса” звів їх до простої формули: “Попов расстрелять, церкви под клуб – и крышка религии”. У результаті вже у 1919 р. із понад 100000 дореволюційного православного духовенства в живих залишилося лише 40000! Всі інші виявилися, бачте, “реакционными”! Чи не точніше назвати більшовицьку (комуністичну) владу сатанинською, що яскраво демонструє насамперед політика цієї влади щодо Православної Церкви?

На жаль, 1919 роком Голгофа православ'я не скінчилася. Попереду були не менш жорстокі репресії, перед котрими блякнуть “діяння” відомого гонителя християн – римського імператора Нерона. Наприкінці 30-х рр. залишилося вже менше де-

сятка єпископів і кілька сот священників. Сатанинська влада планувала до 1943 р. знищити останній православний храм і останнього священника. Однак, у 1941 р. вибухнула війна, і народне прислів'я “як тривога, так до Бога” справдилося. Коли гітлерівці підступили до Москви й Ленінграда, із тактичних міркувань було дозволено відроджувати православні храми на окупованій території, тоді й “корифей усіх народів” був змушений поміняти тактику і дозволив діяльність Церкви у ширших, але жорстко контрольованих межах. Навіть і це обмежене відродження було досить суттєвим моральним фактором у перемозі над гітлерівською Німеччиною. Війна скінчилася, “червоний терор” проти священників уже не здійснювався, але в іншому все повернулося “на круги своя”. Досить згадати гоніння на Церкву в хрущовські часи...

Ось чому наведений Симоненком приклад співпраці комуністів з Церквою (в роки війни) свідчить, всупереч його волі, про інше: про лицемірство ВКП(б) – КПРС, яка розглядала Церкву як мавра, котрий, зробивши свою справу, мусив піти. Щоправда, лідер КПУ засудив “спроби” боротися проти релігії насильницькими методами, виступив проти руйнації храмів тощо. Але не треба бути К.Станіславським, щоб сказати у даному випадку: “Не вірю!”

Кілька вищенаведених слів Симоненка аж ніяк не “тягнуть” ні на щире каяття, ні принаймні на об'єктивну оцінку тотального злочину, вчиненого комуністами у недалекому минулому. Якби позиція лідера КПУ і всієї цієї партії була щирою, а злочин було б названо злочином, то комуністи не бігали б на мітинги під портретами Леніна та Сталіна, не протестували б усією своєю фракцією проти самого тільки слова “Бог” у Конституції України, прийнятій у “конституційну ніч” 1996 р. Власне, сам лідер КПУ особливо і не приховує свого справжнього ставлення до релігії. Наговоривши купу прекрасних слів, він узагальнив сказане, процитувавши відоме марксистсько-ленінське гасло, за яким релігія є “опіумом для народу”! Навіть “старший брат” в особі Г.Зюганова і той діє хитріше. Уникаючи таких прямоли-

нійних визначень, навіть він переконував телеглядачів у тому, що є віруючим (це не завадило йому і всій КПРФ реабілітувати Сталіна!). Гасло Симоненка пасувало б швидше ампіловцям та ще лівішим партійкам типу сучасної ВКП(б). Отже, новизну тактики КПУ Симоненко може рекламувати скільки завгодно, але кожній людині ясно, що стратегія “вічно вчорашніх” залишається незмінною. Варто пам’ятати, що комуністи завжди були майстрами політичної демагогії. Ще Ленін і Сталін стелили дуже м’яко (“свобода слова, печати, собраний” і, звичайно ж, “свобода совести”), але мільйонним масам доводилося дуже твердо спати.

Проголошенням нової тактики стаття секретаря ЦК КПУ не вичерпується. Ось він був “убрався” в богословські ризи і взявся визначати головних противників православ’я в Україні. Мабуть, не один православний подумав, що мова піде про сатаністів, войовничих атеїстів, тоталітарні секти (“Біле братство”, “АУМ сенрике”, “Агні-йогу” реріхівців та ін.), але цього не сталося. Симоненко про цих супротивників навіть не згадує, зате надibuємо на такий пасаж: “Головними супротивниками православ’я в Україні є, передусім, представники войовничих українських націоналістів” (??!!). “Провина” націоналістів полягає, за Симоненком, у тому, що вони прагнуть добитися автокефалії, тобто дійсної самостійності Православної Церкви в Україні, у тому, що вони хочуть запровадити в армії інститут священників, вивчення Закону Божого у навчальних закладах на добровільних засадах.

Читаючи такі “звинувачення”, не знаєш: сміятися чи плакати. Відколи це прагнення автокефалії стало гріхом чи криміналом? Чому цю саму автокефалію можуть мати Православні Церкви Болгарії, Кіпру, Польщі, Росії, Румунії, Сербії та ін., навіть Албанії, всі православні котрої могли б вміститися у Володимирському соборі, а чому Україна, якій за кількістю православних належить друге, якщо не перше, місце у світі, не може цю саму автокефалію мати? Чому молодий парубок, котрий йде на два роки до армії, має бути відрізанім на цей час від Церкви?

Тільки тому, що Симоненку приємніше бачити в українській армії атеїста-замполіта, котрими по вінця була напхана радянська армія, яка потерпала від “дівщини”? Чому в сучасній школі України мають, як і раніше, верховодити атеїсти? Взагалі, як пов’язати крокодилячі сльози секретаря ЦК КПУ над занепадом духовності в сучасній Україні і відверто вороже його ставлення до скромних вимог православних віруючих? Ці вимоги витримані в душі елементарних людських прав, Конституції України, і під ними підпишеться, без сумніву, кожен дійсно віруючий православний, а не тільки войовничі українські націоналісти. Виникають й інші запитання до секретаря ЦК КПУ. У один-два абзаци вилилось засудження ще однієї загрози православ’ю, цього разу вже дійсної, а не надуманої – нетрадиційних сект. Тоді постає питання: що робить для ліквідації цієї загрози найчисельніша фракція у парламенті України – комуністична (122 члени)? Не доводилося чувати не те що про закон, а навіть про важливу законодавчу ініціативу, скеровану на стримання нашестя сектантів...

Стаття лідера КПУ пройнята ворожістю до Заходу й НАТО, що свідчить про звичайний страх, ксенофобію сталінського чи маоїстського типу. Дійсно, Захід не може бути еталоном для православних, особливо коли йдеться про питання віри й духовного життя. Але там теж живуть люди, зокрема православні, є навіть країни, в котрих Православна Церква є державною (Греція), і це не заважає їм досить комфортно почуватися і в ЄС, і в НАТО, щоб там Симоненко не вигадував. До того ж Захід (США, Канада, Європа) показав, як можна вести соціально-економічну політику, як забезпечити своїм громадянам гідний рівень життя і навіть надавати комуністам допомогу у забезпеченні населення керованих ними країн продуктами харчування (досить згадати закупки зерна СРСР, допомогу Північній Кореї тощо). Та й взагалі, вступаючи у XXI століття, не можна будувати нову “залізну завісу” між Заходом і Сходом. Якщо самостійна Україна не хоче бути маріонеткою Москви, це не означає, що вона має бути маріонеткою Заходу. Приклади нейтральних країн (Швеція, Фінляндія, Швейцарія) показують, як можна бути в мирі з усі-

ма, не втрачаючи свого суверенітету. Звичайно, Україні треба бути сильною економічно, політично, духовно, а цього неможливо досягти без Єдиної Помісної Автокефальної Української ПРАВОСЛАВНОЇ Церкви!

У своїй критиці Заходу Симоненко схильний до його демонізації, є надзвичайно упередженим і необ'єктивним. Якщо вже ляяти Захід і НАТО за бомбардування православної Сербії, тоді треба було б сказати про злочини комуністичної кліки Мілошевича, яка танками давила словенців, хорватів, боснійців за їх прагнення до державної незалежності, а тепер взялася нищити й виганяти з Косова-Метохії косоварів-албанців. Якщо й заступатися за православну Білорусь через її дискримінацію Заходом, то треба було б сказати, що православ'я до цього не має відношення, бо Захід не сприймає диктатуру Лукашенка, до того ж нелегітимну. Якщо вже й лякати громадян України антизахідними "страшилками", то варто було зважати на реальну загрозу зі Сходу, а саме з Москви. Москва, а не Захід, знищила самостійну Українську Народну Республіку у 1918–1920 рр., влаштувала штучний голодомор-голокост у 1932–1933 рр., внаслідок якого загинуло понад 10 млн. українських селян, розстріляла цвіт української інтелігенції, гробила українську молодь у "афганістанах", забороняла українську мову, русифікувала українців. То яка ж різниця між кулями сталінських і кулями гітлерівських катів? Патетичні слогани про "братерство" є демагогією, бо не тільки жириновські, але й зюганови не визнають існування українського народу, називаючи його лише гілкою "триєдиного русского народа", не визнають його мови, категорично виступають проти незалежної Української держави, оспівують Російську імперію і старих, і недавніх часів. Особливо огидною демагогія Симоненка стає тоді, коли він вбирається у тогу оборонця православ'я, української національної самобутності й української мови. Щоб мати моральне право називатися патріотом України, треба не на словах, а на ділі відмежуватися від великодержавної політики Російської імперії, СРСР та КПСР!

Чи не половину своєї статті секретар ЦК КПУ відводить настільки ж гострій, настільки і необ'єктивній критиці Української Православної Церкви Київського Патріархату і Української Греко-Католицької Церкви. Цікаво, що про сучасну УАПЦ Симоненко зовсім не згадує (лише наводиться дана абревіатура, але ясно, що мова тут йде про майбутню Помісну Автокефальну УПЦ).

Мені, як православному священику, не випадає бути обронцем УГКЦ, тим більше, що як історик добре знаю про тяжкі конфлікти у минулому, породжені політикою Ватикану і Варшави. Але так само, як ці сили наприкінці XVI ст. провокували конфлікти між українцями, так само чинила Москва у XX ст. Саме імперська Москва, спираючись на своїх опричників-енкаведистів адміністративно заборонила і вчинила погром УГКЦ у повоєнний час, саме з волі компартійної влади було спровоковано чимало міжконфесійних конфліктів у Галичині нашого часу. Не сумніваюся, що коли не буде втручання зовнішніх сил, особливо комуністичних, то всі проблеми у взаємовідносинах між православними і греко-католиками вдасться з часом розв'язати. Додам ще кілька слів про Папу Римського. Нехай там президент Кучма і перебільшив, подавши чисельність католиків України у 5 млн., але навіть якби їх було і вп'ятеро менше, все одно Папа мав би повне право на зустріч із своїми вірними. Тривожить не це. Тривожить те, що Папа із Московською Патріархією знов стане ділити Україну на сфери впливу. Але таку змову можна чинити і в Москві, і в Ватикані. Справа ж не в місці перебування Папи, а в його політиці щодо України.

Коли ж йдеться про Українську Православну Церкву Київського Патріархату, то тут дозволю собі детальніше проаналізувати звинувачення Симоненка. В.І.Леніну, мабуть, у страшному сні не могла б привидитися така картина: секретар ЦК КПУ у ролі богослова, який визначає канонічність чи неканонічність "опіуму". Тепер, мабуть, варто чекати вказівок ЦК КПУ на предмет того, кого вважати канонічними та благодатними: мусульман-суннітів чи мусульман-шиїтів, іудеїв-ортодоксів чи якусь із течій хасидизму.

Лідер комуністів України звинувачує УПЦ КП і її предстоятеля – Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета у прагненні до розколу православ'я на окремі національні церкви. Дозволю собі нагадати секретареві, що не всякий церковний розділ є розколом. УПЦ КП зберегла в чистоті православну віру, церковне передання і традиції, святі канони, отже, є і канонічною, і благодатною. Даремно Симоненко посилається на слова Патріарха Філарета, сказані ним у 1981 р. Тоді ще існував СРСР, тобто існувала єдина держава-імперія. У 1991 р. СРСР розпався, була відроджена національна незалежність цілого ряду країн на пострадянському просторі. Якраз у церковних канонах і йдеться про те, що в незалежній державі може бути своя Автокефальна Православна Церква, причому конкретного механізму надання автокефалії не визначено. Кожна Автокефальна Православна Церква виборювала чи отримувала свою автокефалію по-своєму. Свій шлях є і в УПЦ КП. І якби не втручання зовнішніх політичних сил, у першу чергу комуністів, він був би значно легшим і коротшим.

Біда Симоненка в тому, що він весь час сплутує Божий дар з яєшнею. Дійсно, православні розуміють під єдністю церкви єдність у вірі і любові, а не єдність зовнішньої церковної організації (папство). Російська Православна Церква, яка перейменувала себе без всяких підстав у Руську (РПЦ), стала могутньою церковною імперією, яка надихається ідеєю Третього Риму. На такому шляху відбувається поступова зміна ієрархами РПЦ розуміння природи єдності Церкви Христової, тому вони чинять всілякі перепони утворенню автокефальних Церков після розпаду СРСР. Симоненко звинувачує у політизації церкви в Україні насамперед УПЦ КП і не бачить, що через УПЦ Московського Патріархату пройшло куди більше кандидатів у депутати. Саме УПЦ МП представляє вінницький єпископ Агатангел (Саввін), що був навіть соратником комуністів як депутат Верховної Ради України у 1990–1994 рр. Доречно навести й інші приклади. У запалі Симоненко добалакується до того, що УПЦ КП нібито “фактично вимагає від уряду репресій щодо своїх супротив-

ників". Він, мабуть, забув про кричущі порушення Конституції України, її законодавства і елементарних людських прав, допущені РПЦ (УПЦ МП) та прокомуністичними владними структурами.

Досить навести лише кілька прикладів: 1995 р. – масове побиття учасників поховальної процесії під час похорону Патріарха Володимира (на Софійському майдані у Києві); 1996 р. – масове побиття російським ОМОНОм віруючих УПЦ Київського Патріархату у Ногинську Московської області, загарбання там Бого-явленського собору, погром у храмі (били ікони київського письма!) і грабунки на його території; 1999 р. – масове побиття погромниками на чолі з московськими священиками вірних і духовенства УПЦ Київського Патріархату, які прибули на відведене раніше владою місце для побудови храму у Маріуполі. При цьому погромники топтали ногами православний хрест! Симоненко заступається за “УПЦ”, хоча не говорить, що справжня назва цієї Церкви – УПЦ Московського Патріархату і що вона є і формально, і фактично філією РПЦ, ну точнісінько, як КПУ було філією КПРС. Симоненко називає абсурдними звинувачення в бік УПЦ МП в антиукраїнізмі і ворожості до Української держави. Але ж насправді УПЦ МП хоче не самостійності Української держави, а відновлення Російської імперії. Тоді, як це назвати? А чому тоді й досі в храмах УПЦ МП заборонено відправляти службу Божу українською мовою? Може, в такий спосіб ієрархи даної конфесії турбуються про відродження української мови? А чому в 60-річчя штучного голодомору 1932–1933 рр. ієрархи УПЦ МП не брали участі у відзначенні цих смутних роковин і жоден з московських священиків навіть кадилом не махнув на панахиді на могилах жертв цього найбільшого у світі геноциду? Таких питань можна поставити багато, але сумнівно, щоб секретар ЦК КПУ дав на них чесну відповідь. Та й не свої ж думки він озвучує. Недавно вождь КПРФ ошчасливив світ своїми двома книгами: “Россия – Родина моя: идеология государственного патриотизма” та “География победы. Основы российской геополитики”. Тут є спроба поєднати “червоних” та “білих”,

“червоний” ідеал нібито соціальної справедливості та “білий” ідеал Російської імперії, у котрій немає місця для вільної України. Зюганов висуває тезу, яку зробив центральною у своїй статті Симоненко. Дозволю собі процитувати дещо із зюгановізмів: “Народно-патриотический блок (який очолюють комуністи – Ю. М.) выступает за воссоединение расчлененной страны и разделенного народа, воссоздание великого Государства Российского, что является необходимым условием сохранения единства Русской Православной Церкви в борьбе против ее расчленения на “национальные автокефалии” (Зюганов Г.А. Россия – Родина моя: идеология государственного патриотизма. – М., 1996. – с. 282).

Чому ж саме зараз Симоненко взявся за перо, щоб розпропагувати позичені ідеї. Та тому, що незабаром вибори Президента України і треба скликати під свої прапори непередбачуваний електорат. Ставка робиться особливо на УПЦ МП, яка є каналом не тільки духовного, але й політичного впливу на громадян України. Трагедія ж УПЦ МП у тому, що вона занадто втягнулася в орбіту інтересів Російської імперії і тепер йде в одній упряжці з безбожниками, з тими, хто називає православну віру опіумом для народу...

(Опубл. в двох варіантах: Мицик Ю. Перечитуючи Симоненка або дещо про “нове” ставлення компартії до ролі Церкви в сучасній Україні // Людина і політика – 1999. – №5. – с. 49 – с. 52; Мицик Ю. Перечитывая Симоненка – не поэта, а коммуниста // День. – 1999).

ПЕРЕДВИБОРЧИЙ АПОКАЛІПСИС ЛІДЕРА КОМУНІСТІВ

Нещодавно в газеті “Киевский телеграф” (березень 2004 р.) з’явилася стаття лідера КПУ Петра Симоненка “Государство, религия, народ и коммунисты”. Незрозуміло, навіщо було давати статті таку гучну й загальну назву, коли в ній викладаються,

за словами самого автора, “лишь некоторые соображения” з приводу релігійної політики держави. Принципово нового тут даремно шукати, автор по суті, повторює свою статтю п’ятирічної давності в “Голосі України” (від 26.05.1999 р.). Що ж заставляє лідера комуністів повертатися до церковної проблематики рівно раз на 5 років? Ларчик відкривається просто. І тоді на носі були президентські вибори, і зараз. Отже, Симоненка турбує не дійсно тривожний стан конфесійної ситуації в Україні, а здобуття голосів непередбачуваного українського електорату!

Очевидно, навчений різкою реакцією суспільства на своє замилювання марксистсько-ленінським гаслом, згідно з яким релігія є “опіумом для народу”, Симоненко цього разу не згадує про нього, промовчує і про негативне ставлення КПУ до релігії в принципі. Але його запевнення у перегляді політики КПУ у даному питанні, його вболівання за долю “Святого Православия” і знову не є щирими. Досить вказати на те, що широко-масштабні й довготривалі злочини ВКП(б) – КПРС з її філією – КПУ, в першу чергу, фізичне винищення майже всього православного духовенства у 20–30-х роках, масові руйнації храмів, дискримінація православних віруючих, яка тривала майже до 1991 р., для нинішнього лідера комуністів не більше, ніж помилки. Власне, він сам про це говорить у відповідному місці статті: “...ныне мы, коммунисты Украины... пересмотрели в чем-то ошибочные оценки некоторых событий прошлого, в том числе по отношению к Православной Церкви” (виділено нами – Ю. М.).

Врахував Симоненко й критику щодо нерозуміння тяжкої проблеми засилля в сучасній Україні тоталітарних, навіть сатанинських, сект. Цього разу він приділив цій проблемі аж два абзаци статті, навіть дозволив собі трошки покритикувати діючу владу за нездатність проводити “зважену релігійну політику”. Але знову, як і раніше, головними ворогами для П.Симоненка залишаються Українська Православна Церква Київського Патріархату та Українська Греко-Католицька Церква (УГКЦ). Тут його позиція на всі сто збігається з позицією Російської Православної Церкви (РПЦ)

і російських панівних кіл, які прагнуть до створення нової імперії, у котрій місця для України чи Білорусі вже не знайдеться. Оскільки ж аргументів у Симоненка, як вірного сина тієї партії, на совісті якої мільйони людських жертв (взяти хоча б один голодомор-геноцид 1933 року), ліквідація УНР, зрада державних інтересів України тощо, немає, то в хід йде брехня та демагогія, лайка. Чого варті образливі визначення ним віруючих Української Православної Церкви Київського Патріархату та УАПЦ як от: “самочинные сборища схизматиков”, образи на адресу патріарха Філарета.

Самовпевнено беручи на себе роль просвітителів частини народних депутатів України і частини українського суспільства, Симоненко при поясненні ідеї “пресловутої української автокефалиї” твердить, що її основи були викладені у 1912 р. митрополитом УГКЦ Андрієм Шептицьким. Доводиться нагадати “просвітителю”, що ще на зорі християнства (до середини V ст.) на території півдня України вже існували дві автокефальні єпархії (Скифська й Херсонеська), що спроби здобути автокефалію для Київської митрополії здійснювалися ще за князя Ярослава Мудрого (коли не було розколу Церкви на Православну й Католицьку!), що ідея Київського Патріархату проповідувалася наприкінці XVI ст. православним князем Костянтином Острозьким, а конкретний план творення Київського Патріархату був розроблений київським митрополитом св. Петром Могилою у 40-х рр. XVII ст., що православні українці активно підтримали створену у 1919 р. Українську Автокефальну Православну Церкву (УАПЦ), фізично винищену дотла саме компартією та її опричниками-нквдистами. Гасло “независимому государству – независимая церковь”, за яке Симоненко лає чомусь колишнього президента Л.Кравчука, насправді ж логічно витікає... з церковних канонів. Лає Симоненко й саме поняття “українська автокефалія”. Чомусь його цілком влаштовує російська (болгарська, сербська, румунська, польська тощо) автокефалія, а коли мова заходить про Україну, на території якої міститься найбільше в світі православних парафій (більше навіть, ніж у всій Російській Федерації!), то тут ніби заціпило. Що ж це, як не подвійні стандарти?

Далі Симоненко вболіває над тим, що внаслідок української автокефалії буде порушене “молитвенное единство” з РПЦ. І смішно, і сумно... Смішно тому, що комуніст-безбожник плаче по “молитовній єдності”. Сумно тому, що лідер сучасної КПУ є або невігласом, або свідомо обманює читачів. Доводиться нагадати, що статус будь-якої Автокефальної Церкви ніскільки не суперечить молитовній єдності ні з якою з Православних Церков. Та сама РПЦ, наприклад, перебуває у молитовному єднанні з Грузинською, Болгарською, Польською та іншими Автокефальними Церквами. Якщо ж і в Україні буде Єдина Автокефальна Церква, то, природно, і з нею існуватиме молитовна єдність.

Симоненко не зупиняється і перед фальсифікацією. Бере, наприклад, нормальні слова з аналітичної записки народного депутата Лілії Григорович з “Нашої України” (“внешнеполитический курс Украины – это интеграция в мировое сообщество”) і трактує їх так, що ні в тин ні у ворота не лізе, доводить, що насправді українцям готують принизливу роль “слуг новых хозяев мира”. Далі він твердить: “Как видим, за автокефалией последует уния”. Звідки це взято? Адже автокефалія є автокефалією, а унія тут ні до чого! Інтеграційний процес між православними та греко-католиками, про який вороже пише Симоненко, є потрібний для відновлення тієї єдності українців-християн, яка існувала до 1596 р., для відродження єдності православної і автокефальної Київської митрополії. Це розуміли ще у XVII ст.! Лідеру комуністів і його спічрайтерам варто знати, що такий міжконфесійний діалог вели між собою ще київський православний митрополит св. Петро Могила і греко-католицький митрополит Йосиф Рутський, і ніхто за це святому не докоряє як за якусь “схизму”. І якщо група народних депутатів України на чолі з Лілією Григорович пише про це, то нею рухає якраз прагнення не допустити перетворення України в новий Ольстер, а не навпаки, як натякає Симоненко. Та що там унія, коли Симоненко радіє з того, що у 2000 р. не вдалося подолати існуюче в сучасній Україні розділення православних і створити Єдину Помісну Православну Церкву, та за рахунок цього досягнути

значної злагоди в суспільстві. Відомо ж, що сильна і єдина Українська держава – не в інтересі імперської Росії. Тому лідер нібито незалежної КПУ і виступає швидше в ролі секретаря райкому КПРС, якому зверху дана команда діяти так, як вигідно Москві, а не Києву...

Не сприяє встановленню істини й відверто вороже ставлення лідера КПУ до католиків, які, між іншим, теж є громадянами України. Дійсно, у взаємовідносинах між православними та католиками було в минулому чимало тяжких сторінок, є нам за що дорікнути й Ватикану у його сучасній політиці в Україні. Але всі ці проблеми можна успішно вирішити! Однак, однією з неодмінних умов успіху має бути невтручання у цю делікатну сферу комуністів-безбожників з їх брудними лапами!

Як історик, я не можу не торкнутися й малограмотних та надто тенденційних історичних пасажів “персека” КПУ. Так, він звинувачує “основну масу уніатського духовенства” у тому, що вона виступала на боці Гітлера. Але ж це брехня! Якщо частина духовенства вимушено мусила співпрацювати з окупаційним режимом, то чого ж тоді Симоненко мовчить про Автономну Православну Церкву (та ж РПЦ, тільки під іншою назвою), яка мусила співпрацювати з гітлерівцями на окупованій території? Чого мовчить про те, як РПЦ співпрацювала зі злочинним і воєнничо-безбожницьким сталінським режимом? Чого мовчить про те, що саме мила його серцю партія – ВКП(б) несе значну провину за розв’язування Другої світової війни? Саме ця партія керувала Радянською державою, яка уклала злочинні й таємні договори з нацистською Німеччиною, вдарила спільно з гітлерівцями на Польщу, влаштувала спільні з частинами вермахту військові паради. Воістину за Святим Письмом: бачиш сучок в оці свого ближнього, а у своєму не бачиш цілого дерева.

Чимало тут лайки, пересмикувань, виривання подій з історичного контексту, але не варто у стислій статті продовжувати “розбір польотів” тов. Симоненка. Та й надто вже низько літають примітивні “єроплани” комуністичної думки! І літають вони тільки до Москви!

КОМУНОСАТАНИНСЬКА ВЛАДА

Нерідко, коли доводиться обговорювати проблему “Радянська влада і Православна Церква” і згадувати про злочини, сучасні комуніоди лицемірно це заперечують, пробуючи звести масовий “червоний” терор до окремих помилок чи дій окремих осіб, “примазавшихся к революції”, а то й виправдати його. Але помилки помилками, та безсумнівними є наміри більшовиків-комуністів, починаючи з їхнього вождя Леніна, тотально знищити Церкву. Навіть такий собі більшовик – “ліберал”, як комісар освіти Анатолій Луначарський, проголошував: “Всякий человек, верующий в Бога, является для большевиков контрреволюционером, ибо мешает нам устроить царство на земле”. Ці наміри стали втілюватися в життя з моменту приходу до влади в Петрограді більшовиків-комуністів 25 жовтня (7 листопада) 1917 р., і вже за два роки було винищено більшість православного духовенства колишньої Російської імперії! Характерно, що в одному місті (Свиязьську) більшовики вирішили поставити монументальну скульптуру, спрямовану проти Бога. Їхні думки з цього приводу розділилися: Каїна дуже мало знали, Люцифер нібито не вповні поділяв комуністичні ідеї. Врешті, поставили пам’ятник Іуді Іскаріоту! Фігура хриstopродавця, який погрожував небу кулаком, була поставлена в центрі міста...

Сталін планував зліквідувати останній храм і останнього священика у роки третьої п’ятирічки (1938–1942 рр.). Але вибухла війна, і ВКП(б) – КПРС мусила тимчасово помінати тактику, відклавши свої богоборчеські плани на майбутнє. І хоча потім теж переслідувалася Православна Церква, особливо Українська, хоча закривалися, а то й висаджувалися в повітря храми й монастирі, такого розгулу репресій, як у 1917–1954 рр., вже не було. Оскільки ж у наш час, навіть у незалежній Україні, владна “еліта” лишилася по своїй суті та ж, то рідко до свідомості середнього українця доносять ті факти, які б мав знати кожен громадянин у будь-якій цивілізованій країні. Тому, коли згадуєш про ці репресії, коли згадуєш, взагалі, про політику

“совласти” щодо Православної Церкви, то інколи навіть віруючі інтелігенти недовірливо запитують: “А звідки Ви це взяли?” Раніше доводилося посылатися на зарубіжні публікації, на архівні дані. Так, нам вдалося знайти у колишньому Дніпропетровському партархіві секретний циркуляр Катеринославської губернської ЧК до всіх повітових ЧК 1921 р., який проливає світло на грубе втручання комуністів у внутрішнє життя Церкви: “Самое главное – усиленная вербовка осведомителей из духовенства, материально заинтересовывая его, твердо учитывая, что никакого советского духовенства мы не создаем, а только используем взаимные распри между разными частями духовенства для того, чтобы они сами себя уничтожили”.

Тепер же архіви потроху відкривають свої таємниці. Оскільки ж найцінніші архівні матеріали були вивезені свого часу з України до Москви або ж там і формувалися, то особливу цінність мають публікації провідних російських історичних журналів. Не заглиблюючися особливо у значну літературу з цього питання, вкажемо тільки на журнал “Вопросы истории”. Нині в рубриці “Политический архив XX века” друкуються документи “Красный террор в годы гражданской войны. По материалам особой следственной комиссии” (2001, №7–10), причому чергові подачі матеріалу заплановані в майбутніх номерах. Достатньо взяти лише найсвіжіший номер журналу “Вопросы истории” (№10, с. 3–23), щоб знайти там красномовне свідчення безбожницької і людоненависницької суті “советской власти”.

В Україні творився такий “червоний” терор, що його важко навіть описати. Взяти хоча б Київ. Тут діяло 7 “чрезвычайек” (у т.ч. на вул Пушкінській, 25), а планувалося створити аж 24! Але мало хто знає, що крім офіційних семи приміщень ЧК, діяли й таємні, як от на Подолі. Про їхні “діяння” красномовно свідчить один лише такий факт, що в день відступу і тільки у Лук’янівській в’язниці більшовики розстріляли 1500 осіб, а до Москви відправили цілі ешелони, напхані заручниками. Після відступу “червоних” у кожній “чрезвычайці” було знайдено масу

трупів закатованих та живцем похованих людей. Так, на вул. Садовій знайшли гору людських тіл, роздягнених догола. Трупи були складені у 5–6 ярусів. У “чрезвычайках” були навіть влаштовані своєрідні театри: “на сцені виколювали очі та саджали у ящик з гвіздками, а у залі для глядачів милувалися цією картиною. Глядачів було багато – все комісари та комісарші. Довкола валялися пляшки з-під горілки та шампанського. Деякі з глядачів впорскували собі для збудження морфій та кокаїн. Голки для впорскування були знайдені там же... Відомий кат “Роза” (Еда Берг) – отримувала за кожну жертву по 150 карбованців... Відчувши втому (від катувань), Роза перетворювалася з ката у глядача. Вона сідала у крісло і з посмішкою на обличчі милувалася роботою її гідних товаришів” (с. 10). Це ж саме творилося у Єлизаветграді, Кременчуці, Полтаві, Чернігові, Сумах, Катеринославі, Одесі, Миколаєві, Херсоні і всіх інших великих і малих містах України, багатьох селах.

До числа особливо небезпечних контрреволюціонерів було зараховано православне духовенство, яке нещадно переслідувалося й винищувалося, вже тоді почалося нищення й православних храмів. Якщо хто читав виданий у брежневські часи п’ятитомник спогадів про Леніна, той, можливо, пам’ятає епізод, коли Ілліч запропонував зруйнувати одну з церков у Москві, ще й сам узяв у цьому активну участь. В Україні вже з самого початку більшовицької влади у грудні 1917 р. храми Божі стали об’єктом постійних нападів, руйнацій і грабежів. Так, вони хотіли обернути Володимирський собор у дешеву їдальню, але прихід денікінців завадив це тоді зробити (У кафедральному соборі Пензи уже було влаштовано комуністичний клуб, а в архієрейському будинку помістили “чрезвычайку”). Так, у Лубнах у Спасо-Преображенському монастирі були вбиті настоятель ігумен Амвросій, єпископ Іларіон, ієродиякони Ісайя та Даміян. Всього було вбито до 20 ченців у віці 60–70 років. Інша братія рятувалася як могла. Цікаво, чи в нинішньому монастирі в Лубнах, що в руках УПЦ Московського Патріархату, тобто РПЦ, моляться за жертв більшовицького терору, чи й знову зак-

ликають до відновлення СРСР, знаходячи тим самим однодумців серед членів КПУ?

У Бахмутському повіті (Донбас) було вчинено цілий шерег розстрілів та насильств над православним духовенством. Так, у с. Новобахмутівці 24.03.1919 р. був забитий священник Свято-Троїцької церкви о. Тимофій Стадник. Коли почувся дзвін, який закликав вірних на вечірню, до будинку священника увірвалися червоноармійці й стали вимагати грошей. Оскільки грошей у нього не було і навіть ретельний обшук не дав результатів, то священника жорстоко побили і розстріляли біля храму. Будинок священника було пограбовано, причому вкрали й наперсний хрест священника, лжицю й дарохранительницю, з котрої викинули Святі Дари.

У с. Скотуватому 18.03.1919 р. 15–20 червоноармійців увірвалися до квартири священника о. Миколи Тугаринова й пограбувала його. Його роздягли догола й погрожували забити, але один з грабіжників заступився за о. Миколу – і це врятувало йому життя. Через день священника знову пограбували, причому змусили його відкрити храм. Далі подаємо текст документа: “(в храм) красноармейцы вошли с папиросами в зубах, в шапках и с винтовками. Они обшарили всю церковь, открыли престол, украли с престола крест, раскрывали евангелие, раскрыли жертвенник и разбросали священные сосуды. Из алтаря они похитили дароносицу и, выбросив из нее Святые дары, обратили последнюю в табакерку. Красноармейцы умышленно стреляли в иконы и повредили изображение Божьей Матери и Св. Димитрия”. (підкреслено нами – Ю.М.) У наступні кілька днів червоноармійці знову вдиралися до будинку священника, ставили його до стінки, погрожуючи розстрілом, і вимагали дати їм вина.

У Харківській губернії (Волчанський район, слобідка Великий Бурлук) була розстріляна ціла сім'я князя Вадбольського з 9 осіб, в т.ч. дві 80-річні старухи та гувернантка-англійка. Всіх їх більшовики роздягли догола, привели у домову церкву, запалили свічки й наказали усім їм стати на коліна й молитися. Потім

з криками й свистом стали відрубувати їм вуха, рубати шаблями й пристрілювати. Після страти невинних людей домова церква була обернена в руїни.

Це дані тільки з одного документа і тільки з одного номера журналу. Але такого роду матеріалів ціле море, вже виходять книги-мартирологи, присвячені цілим єпархіям, де пройшлася червона революція, яка поклала початок трагедії України у ХХ ст., навіть і Росію відкинула далеко назад. На людській крові й руїнах храмів не можна збудувати світлого майбуття! А та влада, яка це чинила, мусить бути названа своїм справжнім іменем! Влада ця була сатанинською і погубила вона не тільки безліч людських життів, але й безліч душ людських!

(Опубл.: Мицик Ю. Комуносатанинська влада // Християнська Україна. – 1–15.03.2002. – №5 (38). – с. 5).

ЧИ ВОЮВАВ У “ГРОМАДЯНСЬКУ” ТВОРЕЦЬ ПАВКИ КОРЧАГІНА?

Почнемо з термінології і пояснимо, чому вираз “громадянська війна”, коли йдеться про події в Україні 1918–1920 рр., береться нами в лапки. Вже стало звичкою механічно повторювати за більшовицькими підручниками нав’язувані протягом десятиліть стереотипи, котрі, якщо вдуматися, часто є брехливими. Власне, для кондової Росії термін “громадянська війна” щодо подій 1918–1920 (навіть 1922 рр.) вживаємо без лапок. Адже головна суть подій полягала у дійсно громадянській війні за владу між “червоними” та “білими”, відповідно й населення поділилося на два табори. В Україні ж на першому плані була боротьба українського народу за самостійну Українську державу, а “добрі” сусіди з заходу (Польща) та сходу (РСФСР та “білі”) прагнули задушити незалежні УНР та ЗУНР (потім об’єднані в єдину УНР (Українську Народну Республіку)). До честі польських

істориків вони давно окреслюють цю війну з боку Польщі як польсько-українську, але російські історики (марксистські та буржуазні) поки що такої честі не заслужили. Вони не можуть визнати цю війну російсько-українською, бо не можуть щиро визнати українців окремим народом, який має таке ж право на незалежну державу, як і кожен інший великий народ світу. Звичайно, можна вказати на моменти, типові для громадянської війни і в Україні, але вони знаходяться на другому плані і не визначають дійсну суть подій 1918–1920 рр. (Не називають же в Росії війну проти Німеччини 1941–1945 рр. громадянською на тій підставі, що точилася боротьба також між Червоною армією та “Русской освободительной армией” генерала Власова!).

Роман Миколи Островського “Как закалялась сталь”, якраз присвячений цим буремним рокам, трактує війну в Україні як війну громадянську. Цей роман відомий практично кожному випускнику радянської школи, його знали й знають і далеко за межами СРСР, особливо в “братских странах социалистического лагеря”. Читачів вражала передусім особа автора, якого не зламала тяжка хвороба. Микола Островський писав роман сліпим, тяжко хворим і прикутим до ліжка калікою. Він вчинив громадянський подвиг, і за одне це можна схилити голову перед пам’яттю письменника. Але повага до мужності людини не означає поділяння його поглядів. Неупереджений читач не може співчувати Павці Корчагіну у його ворожості до держави власного народу і воюванні проти неї в лавах армії чужої держави; не може похваляти його блюзнірства (роман починається з того, що Павка ще хлопчиком насипав махорки у пасхальне тісто), не сприймає тих сторінок, у котрих зображення подій є фальсифікаторським (зображення бійців армії УНР як бандитів та антисемітів-погромщиків) тощо.

Більшовицька партія вже в 30-х роках поспішила перетворити роман у надійний засіб виховання молоді у своєму дусі. Роман перевидавали неодноразово, масовими тиражами, в перекладах різними мовами, за його мотивами було створено художні кінофільми (два в СРСР, причому цей намір стали реалізувати й інші країни).

лізовувати ще в 30-і роки; один, зовсім недавно, було знято на китайські гроші в Україні), ім'я померлого Миколи Островського увічнювалось у назвах численних вулиць, площ, йому ставили пам'ятники, котрі й нині стоять (у Шепетівці, Острозі та ін.). В "братских странах" за зразком Павки Корчагіна ліпилися образи героїв революції й партії, як от у КНР (Китаї), де кожному було відоме ім'я гвинтика революції, відданого ідеям Мао Цзедуну – солдата Лей Фена. Нерозривно злиті в єдине ціле образи Корчагіна та Островського створили додатковий захисний бар'єр для партайгеносе різних мастей. І коли критики режиму вказували на злочини Леніна, Троцького, Сталіна та інших вождів "Страны Советов", то компартійні ідеологи використовували як один з контраргументів роман "Как закалялась сталь" і підкреслювали, що роман є автобіографічним, що письменник Островський вивів себе в образі Павки Корчагіна і так само, як і його літературний герой, воював у лавах Першої Кінної, замерзав під Бояркою на "узкоколейке" і врешті віддав своє здоров'я і життя на олтар революції та будівництва комуністичного майбутнього.

За обронзовілим образом Миколи Островського важко розпізнавалися риси живої людини. Викликало подив, наприклад, те, що й донині не створено жодної наукової біографії письменника, чимало запитань залишилось у тих, хто хотів проникнути у творчу лабораторію письменника. Ті, хто пробував поритися в архівосховищах партії, наштотувались на відмови, незрозумілу на перший погляд засекреченість багатьох даних, що стосувалися життя й творчості Островського. Лише в роки перебудови намітилися важливі зрушення. Розпочалося з дрібних фактів біографії письменника. Так, наприклад, невеличкою сенсацією стала історія родоvodu Островського. Вкажемо тільки на те, що Микола Островський був наполовину чехом. Його мати, Ольга Заєць (1875–1947) була чешкою, походила з моравських переселенців на Волинь. Далі – більше. Михайло Логвиненко у своїй ювілейній статті, присвяченій 85-річчю від дня народження письменника (*Літературна Україна*, від 12 жовтня 1989 р.)

вказав на вагоміші “білі плями” біографії письменника: ряд його друзів, насамперед червоний командир Олександр Пузиревський*, дехто з тих, хто давав йому рекомендацію у кандидати та члени ВКП (б) (Микола Миколайович Лисицин) були знищені в 1937–1938 рр., під час чергової хвилі сталінських репресій. Виявилось, що перші ознаки страшної хвороби, яка потім прикує Островського до ліжка, стали виявлятися ще у шкільному віці. Але ще значніші “білі плями” були попереду. Тодішній директор Острозького краєзнавчого музею Анатолій Хведась і деякі його колеги витягли з архівів унікальні документи; про деякі з них він доповів на краєзнавчій конференції в Острозі у 1992 р. Після його виступу я тут же запропонував А.Хведасю надрукувати статтю про О.Островського у газеті *Вільна думка*. Але газета припинила своє існування, а стаття з ряду причин не надходила. При черговій зустрічі я дістав згоду на публікацію одного з документів, виявлених А.Хведасем, а саме: автобіографії письменника.

Дана “Автобіографія” надрукована на машинці і підписана М.Островським. Вона була створена, очевидно, у зв’язку з переводом з кандидатів у члени партії майбутнього письменника не раніше травня 1924 р. Цей документ подаємо зі збереженням всіх особливостей оригіналу. Додамо, що скорочення “п.з.з” розшифровується як “Південно-західна залізниця”:

“Автобіографія.

Родився я в 1904 р. в селі Віллі Волинської губернії. Батько мій працював на гуральні робітником в солодочному відділі. Там я вчивсь в сільській школі. 1914 р. коли кінчалася (так! – Ю.М.) війна гуральню закрили і батько зоставсь без роботи, тоді він

* До речі, О.Пузиревський з 1928 р. працював головою Центробкоопу у Кривому Розі, пізніше – в Маріуполі, а потім знову у Кривому Розі. Був інструктором Дніпропетровського обкому ВКП (б), першим секретарем Апостолівського райкому партії, зав. відділом того ж таки Дніпропетровського обкому. Саме Пузиревський відгукнувся на смерть М.Островського статтею у обласній газеті “Зоря”.

переїхав з сім'єю на ст. Оженін п.з.з., де працював в сіноприймальному пункті. Мій старший брат поступив у 1914 р. На ст. Шепетівку на службу помічником слюсаря в депо і ми всею сім'єю переїхали в Шепетівку. Мій батько старий, 68 л., не міг вже працювати, тоді нам з братом прийшлося працювати на сім'ю. Я поступив на роботу в буфет на станції, на кухню підносити обіди. Там я пробув до 19 року, в 1919 р. поступив на матеріальний склад ст. Шепетівки різати дрова до паровика, де й проробив до 20 року. Потім поступив звіте учнем помішником кочегаря на електростанції, де проробив до року. Був кубовщиком на станції в переміжку вчився в школі. В 21 році була перша конференція робітничої молоді, де я був вибраний на повітову конференцію молоді, після чого вступив в КСМУ Шепетівської організації. В серпні місяці КС командувало мене в Київ до школи Залізнодорожної (електро-технічний відділ), де я був до кінця 1922 р. Опісля був хворий кілька раз (більше 8 м.) тифом. Захворавши, приїхав в Шепетівку до батьків, де й болів.

В час цієї хворісті в грудні м. проходила Всеукраїнська перепис КСМУ, котрій я не пройшов і механічно вибув з КСМ. Після хворісті вступив в КСМУ в 1923 р., в травні місяці був посланим Окркомом КСМ секретарем Берездівської районної організації, де працював увесь 23 рік. У вересні 23 року був прийнятий кандидатом КПБУ Берездівською парторганізацією і затверджений Окркомом КПБУ 17 січня – 24 р.

Рекомендували в партію: Лисицин Миколай Миколаєвич, член КПБУ з 18 року, п.к.ч. 289188, Предрайвиконкому. Трохимів, член КПБУ з 20 р.п.к.ч. 290391 секретар Райпарткому і Панасевич, член КПБУ з 20 р., п.к.ч. 2777.

В травні місяці був посланий окркомом КСМУ райорганізатором на Заславля, де й працюю до цього часу.

Н.А.Островський.”

З цієї автобіографії чітко впливає те, що Микола Островський у роки “громадянської війни” працював офіціантом у буфеті, рубав дрова на складі, помагав кочегарити на електро-

станції, був кубовщиком, вчився в школі, потім на електрика, довго хворів на тиф, через що навіть з комсомолу вибув. Тим часом “громадянська війна” закінчилася і червона армія “своєю закончила поход” і на Тихому океані. Нічого ганебного у біографії Миколи Островського немає, бо комусь же треба було і офіціантом працювати, і дрова рубати, і на електрика вчитися. Таким шляхом йшли сотні тисяч, якщо не мільйони молодих людей тих років... Але нема тут і нічого героїчного і ніскільки не нагадує “боевою молодість” Павки з її “сабельним походом”. Звичайно, можна простежити збігання деяких моментів автобіографії письменника та його роману (взяти хоча б той же буфет). Але, як бачимо, Микола Островський був не учасником подій, а сучасником, а це, погодьтесь, не одне й те ж саме. І про участь Павки в поході Першої Кінної юний Микола Островський писав з чужих слів, а не з власних вражень. Звичайно, письменник має право на художній домисел, і при бажанні він міг навіть записати Павку в ходючі до Леніна, але не мали морального права компартійні ідеологи ліпити й підтримувати міфи такого роду, крутячи свідомістю суспільства як циган сонцем. Це вони роблять і нині, поливаючи багном Центральну Раду, Українську Народну Республіку, УПА, Симона Петлюру та інших борців за волю України і обілюючи монстрів типу Сталіна.

P.S. Через деякий час ми вирішили повернутися до даної теми. Перечитуючи тритомне зібрання творів М.Островського (це крім його основного роману “Как закалялась сталь” незавершений твір “Рожденные бурей” і листи), не можна було не звернути увагу на пієтет їх автора перед Леніним, Сталіним, ЧК-НКВД, ненависть до “недорезанных буржуев”, “буржуазную не-догрызь”, “петлюровских банд”, самого Симона Петлюри, якого Островський називає Іудою і малює карикатурний портрет з нього (в “Рожденных бурей”). Ось, наприклад, влітку 1933 р. Островський завершує другу книгу роману “Как закалялась сталь” і з радістю пише про те, що ЦК ЛКСМУ хоче її видати до 15-ліття комсомолу українською мовою. У голодоморний 1933 р. ЦК не знайшов видно кращого засобу як нагодувати мільйони україн-

ських селян! Островський вважав, що книга має вийти в рекордний термін – за півроку (це й по нинішніх часах дуже швидко). За півроку книга не встигла вийти і письменник оцінює цей факт як “злісний саботаж”. 19 січня 1934 р. він пише М.Фінкельштейну листа, де пояснює причину цього явища: “Оказывается, старое руководство состояло из петлюровцев, контрреволюционеров, – издавали националистические книги, а саботировали антипетлюровские, вроде моей. Они разоблачены и рассажены по соответствующим местам. Новое руководство пишет, что книга выйдет во II-м квартале” (Островский Н. Собрание сочинений в трех томах. М., 1956. – Т. 3. – с. 148). Якщо нагадати, що якраз тоді були арештовані і знищені НКВДістами Олекса Влизько, Григорій Косинка, Євген Плужник та ін., то радість Островського нагадає радість канібала. Скільки ж українська література тоді втратила! Натомість збагатилася комуністичною агіткою, ще й перекладеною з російської. Щоправда, враховуючи рівень володіння Островським російською мовою (див. все ту ж автобіографію) можна уявити скільки чорнила й паперу перевела головний редактор журналу “Молодая гвардия” і формально редактор роману Анна Караваєва, щоб переперти це творіння із суржика на російську мову. Але роль Анни Караваєвої була куди більшою, ніж роль літературного редактора. Якоюсь мірою про це можна довідатися і з листів Островського, котрий писав про скорочення нею цілих сцен. Але судячи з неофіційної інформації Караваєва по суті заново написала цей роман, використовуючи напівграмотний опус Островського. “Вдячний” Островський відмовився навіть поділитися гонораром з письменницею, відбоярившись від неї “комсомольським приветом”...

Пишучи “Как закалялась сталь”, Караваєва трохи перестаралася! Уродженка Пермі, вона погано знала українські реалії. Той, хто хоч трохи знає Київщину, той знає, що Боярка є трохи не передмістям Києва і ніякої тайги тут не було, а отже і якихось великих запасів дров. Залізнична колія між Києвом та Бояркою існувала ще з дореволюційних часів, а у 1920–1921 рр. справно функціонувала.

Детальніше про це розповідається в деяких дослідженнях недавнього часу.

Врешті, як поінформував нас київський письменник Микола Шудря, Островський працював не просто у буфеті, а у власному буфеті свого батька, до того ж колишнього царського офіцера. Дистанція між міфічним Павкою Корчагіним та реальним Миколою Островським стала ще разючішою...

ЩО ТАКЕ ЗАКОН БОЖИЙ?

Закон Божий у широкому розумінні цього поняття – релігійне вчення, яке подає своїм прихильникам обов'язкові правила життя й діяльності; у вузькому розумінні – навчальний предмет, котрий викладає головні положення конкретної релігії, її історію, особливості богослужіння, етичні норми тощо. Нині це поняття застосовуються як правило до вивчення основ православної віри, в інших християнських конфесіях мова зазвичай йде про катехізацію. Закон Божий у християнській Церкві в якості навчального предмета бере свій початок ще на зорі її існування, коли кожен, хто вступав у Церкву і мав охреститися, проходив катехізацію. Катехізис (по грецьки – повчання) – стислий і чіткий виклад догм та моралі християнства. Пам'ятками катехізації древньої Церкви служать повчання ерусалимського єпископа Кирила (IV ст.), “Оголошене слово” св. Григорія Ниського; існували також твори і з методики катехізації, які належали перу св. Іоанна Золотоустого та Августина Блаженного. З VIII ст. у Східній Церкві вживався виклад віри св. Іоанна Дамаскіна з наукою про Бога, таїнства з поясненням церковних догматів.

У християнських країнах елементи Закону Божого здавна були присутні у процесі навчання та виховання в школі та за її межами, дітей навчали основним догматам і молитвам, правилам поведінки у Церкві тощо. Зокрема у букварях, виданих

Іваном Федоровим (Львів, 1576; Острог, 1578) була вміщена молитва “Отче наш”. Реформація зробила дану проблему особливо актуальною. Мартин Лютер склав “Малий катехізис”, котрий слугував для катехізації у протестантській Німеччині. В міру того як з’являлися нові протестантські номінації виходили відповідні катехізиси для кожної з цих конфесій. У відповідь Католицька Церква у 1566 створила “Catechismus Romanus...”, який у скорочених і популярних версіях широко застосовувався у процесі шкільного навчання та виховання. Особливий успіх мав катехізис Дегарба (1847), який був перекладений на 13 мов і виходив численними тиражами. У 1905 р. римський папа Пій Х видав “Compendio della dottrina christiana”.

У Східній Європі перші спроби укладення православного катехізису належать братам Зизаніям-Тустановським. Стефан Зизаній видав невеликий катехізис (Вільно, 1595), який не зберігся. На початку XVII ст. було написано, а у 1627 було видано Великий Катехізис Лаврентія Зизанія, але він мав у собі ряд суперечливих православній догматиці тверджень. Спроби створити катехізис робилися також *Мелетієм Смотрицьким* та *Сильвестром Косовим*. У цей же час створюються греко-католицький катехізис, що належав перу *Йоасафата Кунцевича*, а також кальвіністський *Симона Будного* (1562).

Першим же загальновизнаним православним катехізисом і водночас підручником Закону Божого стало “Ісповідання віри” (1640) створене св. *Петром Могилою* разом з ректором Києво-Могилянської Академії (КМА) Ісайєю Трофимовичем-Козловським, а у 1643 був ухвалений всіма православними патріархами (московський патріарх визнав його дещо пізніше). У 1646 був даний твір виданий друкарнею Києво-Печерської лаври. Ним керувались у подальшому в ході навчального процесу, при написанні менших за обсягом посібників, як от “Виклад о Церкві святих” (1667) ректора КМА *Феодосія (Софоновича)*. Взагалі КМА, як і її попередниця – Острозька Академія, як і її філії – Чернігівський та Переяславський колегіум підготували значну кількість викладачів – катехізаторів. Не випадково, антиохійський патрі-

арх Макарій, котрий побував на Україні – Гетьманщині в середині XVII ст., відзначав добре знання основ православної віри та церковних співів місцевими жителями, навіть дітьми.

На основі “Ісповідання...” вихованцем КМА *Феофаном Прокоповичем* було створено перший у Російській імперії підручник власне Закону Божого. Він містив, крім абетки та головних молитов, стислий катехізис, який викладав найголовніші догмати віри та 10 заповідей Господніх. Вивчення Закону Божого стало обов’язковим у Російській імперії, а згідно з указом Сенату від 20.04.1743 р. дворяни та люди різних чинів мали навчати своїх дітей абетці та катехізису. Це підтвердили й укази Катерини II, а з 1786 р. в народних училищах вивчалась і священна історія. У XIX ст. остаточно усталився загальний зміст шкільного курсу Закону Божого, програма якого однак час від часу оновлювалася, зокрема у 1819 р. закономірно було вилучено запроваджений Катериною II філософсько-моралізаторський твір “Книга о должностях человека и гражданина” (1786). Велику роль у цей час відіграли нові підручники Закону Божого, які написав московський митрополит Філарет (Дроздов) “Начатки христианского учения”, “Пространный христианский катехизис”, на підставі яких творилися популярні посібники Закону Божого. У підручнику Філарета значне місце займали церковно-догматичні матеріали. Велику роль відіграли тоді й праці по методиці викладання Закону Божого, написані законовчителем майбутнього імператора Олександра II Г.П.Павським. Він узгодив програму курсу із віковими особливостями учнів (у роботі з дітьми наголос робився на вивченні молитов, житій святих, церковних таїнств і обрядів; з юнаками – на вивченні церковних догматів тощо), але ця програма, незважаючи на її підтримку відомим поетом і вихователем царських дітей В.А.Жуковським, не була прийнята офіційно.

Під впливом реформ 60-х рр. XIX ст., а особливо революції 1905–1907 рр., були внесені зміни і в справу викладання Закону Божого. Ще у 70-х рр. XIX ст. були складені нові програми, з’явилися нові підручники, зокрема Г.Титова (“Уроки по право-

славному катехізісу”), П.Смирнова (“Изложение христианской православной веры”), Г.Лаврова (“Записки по предмету Закона Божия”), І.Зоркевича (“Очерк учения христианской веры”). У серпні 1909 р. було скликано Всеросійський з’їзд законовчителів середніх навчальних закладів для обговорення проблеми кращого вивчення Закону Божого. На підставі його ухвал Синод у 1910 р. запровадив єдиний обов’язковий курс закону Божого, який передбачав вивчення священної історії Старого й Нового Завітів, вчення про богослужіння, розгорнутий катехізіс та історію Церкви – Вселенської та вітчизняної. Було створено нове покоління підручників Закону Божого, найкращими з яких були книги священників І.Антонова, І.Виноградова, П.Смирнова, Д.Соколова та ін. Цей процес вдосконалення предмета Закону Божого був перерваний внаслідок Жовтневої революції 1917 р.

23.01.1918 р. Рада народних комісарів РСФСР прийняла декрет “Про відділення церкви від держави і школи від церкви”, який означав кардинальні зміни в становищі Церкви, що стала об’єктом гонінь і погромів з боку атеїстичної держави. Закон Божий заборонялося відтепер викладати у школах та інших навчальних закладах (за винятком суто церковних), а створення незалежної від держави мережі дитячих освітніх закладів було неможливим, тим більше в умовах тотальних репресій щодо Церкви у 20–30-х рр. Тільки з часу певного пом’якшення курсу радянської влади щодо Церкви (1941–42) Закон Божий став викладатися в Духовних Семінаріях. У загальноосвітніх школах він викладався тільки за межами СРСР, насамперед на західноукраїнських та західнобілоруських землях, що перебували під владою Польщі, та на еміграції (Аргентина, Бразилія, Канада, США та ін.). У Польщі Конституцією 1921 р. була ухвалена обов’язковість науки релігії для учнів у всіх початкових народних школах. “Тимчасові Правила” про ставлення уряду Польщі до Православної Церкви від 30.01.1922 р. ухвалюють, що Закон Божий для учнів православної віри має провадитися на рідній мові учнів і лише нові правила від 10.12.1938 р. по суті ліквідувають це прогресивне положення. У 30-х роках ХХ ст. з

Синодальної друкарні ПАПЦ (Польської Автокефальної Православної Церкви) вийшли в українській мові підручники Закону Божого для різних класів шкіл, написані зокрема відомим вченим *О.Лотоцьким*. З 1939 р. і на цих землях України, за винятком Холмщини, Підляшшя, Перемищини й Лемківщини, радянською владою було заборонено викладати Закон Божий. Спроби відновити викладання Закону Божого чинилися під час німецької окупації України, але вони були епізодичними через заборони окупаційної влади. Після перемоги СРСР у Другій світовій війні викладання Закону Божого могло провадитися тільки в нечисленних духовних Семінаріях. Викладання Закону Божого у загальноосвітніх школах здійснювалося тільки на еміграції (навіть у таборах для біженців та “переміщених осіб” у Німеччині та Австрії) і в деяких країнах так званого “соціалістичного табору” (Польща). Особливо значну роль у популяризації Закону Божого на еміграції, в першу чергу в Канаді, відіграв митрополит *Іларіон (Огієнко)*. Досить оперативно на еміграції діяла й УГКЦ. На підставі рішень Другого Ватиканського Собору видавництво оо. василіян у Нью-Йорку (США) й Торонто (Канада) видало у 1976–1979 р. у двох частинах книгу “Пізнай свій обряд”, у котрій розповідалось про літургійний рік і значення кожного з його циклів (ч. 1) та основні церковні свята (ч. 2). Пізніше ця книга здобула значну популярність і в материковій Україні.

В часи перебудови було піддано публічній критиці стан духовного життя в СРСР, занепад суспільної моралі, проблеми виховання молоді. Головним засобом для подолання тяжкої спадщини радянської влади небезпідставно вважалось відродження християнських цінностей, запровадження в життя проголошеного Конституцією принципу свободи совісті, а також і викладання Закону Божого в школах хоча б на факультативних засадах. З цією метою почалось перевидання підручників Закону Божого, стали виникати курси підготовки викладачів даної дисципліни при церковних парафіях. З падінням СРСР і становленням незалежної Української держави (1991), почало-

ся відроджуватися церковне життя. Громадськість все активніше домагається запровадження Закону Божого у школі, але реально сьогодні це є можливим лише у малій кількості церковних шкіл. Протестантські конфесії активно використовують для катехізації власне богослужіння, видають значну кількість відповідної літератури, створюють навчальні відеофільми, проводять лекторії. Церква наполегливо виступає в обороні прав віруючих і надання рівних з атеїстами можливостей у вихованні дітей згідно з побажаннями батьків, тобто в релігійному дусі. Важливу роль відіграло перевидання масовим тиражем з благословення і під редакцією патріарха Філарета (УПЦ Київський Патріархат) підручника “Закон Божий” протоієрея Серафима Слобідського. Дана книга в перекладі сучасною українською безкоштовно поширюється серед віруючих православних людей і невдовзі буде доступна кожній українській сім’ї. Якщо в Росії уже запроваджено шкільний курс з православної культури, то в Україні своєрідним компромісом між Церквою та посткомуністичною Державою стало запровадження курсу “Християнська етика” (первісно в загальноосвітніх школах Галичини). У 2005 р. після особистого втручання в цю справу Президента України В.Ющенка прийнято рішення поширити цей досвід. Міністерство освіти та науки України запровадило свій варіант вирішення даної проблеми: у школах України має читатися курс “Етика”, а курс “Християнська етика” допускається лише як факультативний. При всіх складностях і суперечностях у сучасній Україні потроху викристалізовується модель духовної освіти молоді у загальноосвітній школі, від чого виграє як Церква, так і Держава.

Лит.: Катехизис Петра Могили. – К.; Париж, 1996; Закон Божий. – К., 2003; Пізнай свій обряд. Літургійний рік Української Католицької Церкви. (Б. д., Б. м.); Маурітссон М. Католицьке віровчення. – К., 1998; Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви. – К., 1998. – Т. IV.

(Опубл. в кн.: “Енциклопедія історії України”. – К., 2005. – Т. 3. – с. 209–211).

ЧИ ПОТРІБНИЙ ЗАКОН БОЖИЙ У ШКОЛІ?

Моральне здоров'я нації неможливе без віри в Бога істинного. Точки зору з приводу вивчення Закону Божого різні, але ж Бог – один. Буває, людина думає, що вірить у Бога, насправді ж – служить сатані. Тому має бути запроваджена шкільна дисципліна, котра б вчила розумінню істинного Бога і прищеплювала віру у Нього.

Свято місце пусте не буває. На початку 1990-х років у багатьох регіонах України відкрилися школи, які проповідують сектантські віровчення. Так, у Дніпропетровську діє школа ім. Реріхів. Відомо ж, що вчення Реріхів шкодить дитячій психіці, свого часу воно було засуджене Православною Церквою. Тепер поширюється так звана “вальдорфська педагогіка”, яка базується на антропософському вченні Рудольфа Штайнера, згідно з яким місце Бога має зайняти людина.

Помітним є парадокс: більшість населення України – православні, в західних областях – греко-католики й римо-католики, але ініціатива відкриття християнських шкіл наштовхується на заборони органів влади. Якщо такі школи й існують, то тільки завдяки ентузіазму та підтримці окремих парафій. Державної політики у таких питаннях не видно. Законодавство України й досі забороняє викладання Закону Божого **навіть факультативно**. У свій час комуністична держава зруйнувала систему православної освіти, тому логічно буде, якщо нинішня держава докладе зусиль до її відродження. Чому який-небудь західний чи східний проповідник, який привозить із собою валізу “зелених”, може регулярно виступати навіть на телебаченні, в той час, коли православні відчують дискримінацію.

Це питання для України вже давно актуальне. Бездуховність стала вже для всіх притчею во язицех. Україна тепер на першому місці у Європі по захворюванню на СНІД. За останні 20 років рівень венеричних захворювань підскочив у 80 разів. Пропагується культ насолоди й насильства, що стало звичайним явищем на телебаченні. Навіть такий нібито науково-пізнавальний канал, як “Діскавері”, постійно подає фільми й передачі про НЛО, інопла-

нетян, ворожбу тощо. Цикл окультних передач веде канал СТБ. Україна вже на одному з перших місць у Європі за абортами. Мені, наприклад, відомий випадок, коли одна жінка здійснила 24 аборти (!), тобто здійснила 24 вбивства...

Такого б не було принаймні в такому масштабі, якби люди вірували в Бога. Тоді не вимирали б українці. До 1917 р. Україна знаходилась на одному з чільних місць у світі за народжуваністю, за даними статистики, на одну сім'ю припадало в середньому по 7–8 дітей. Сьогодні ж цей рівень впав до 1 дитини. А наскільки здорові ці діти фізично і морально? Ось чому давно треба увести в школи закон Божий як факультативну дисципліну. Тут ніякої дискримінації чи примусу нема. Хочуть батьки цього (а вони таки хочуть, бо шлють масу листів з цього приводу до органів освіти включно з міністерством), мають можливість дати своїм дітям уроки Закону Божого, не хочуть – їхнє право і їхня воля.

Пріоритет у даному питанні має бути відданий Православній та Греко-Католицькій Церквам, враховуючи історичні традиції і специфіку різних регіонів України. Звичайно, за бажанням батьків може викладатися Закон Божий у трактуванні лютеранському, євангелістському тощо. Але що стосується тоталітарних сект, наприклад “Біле братство”, неокришнаїти тощо, то їх і на гарматний постріл не можна підпускати до школи. Звичайно, викладати Закон Божий, як і колись, мають священники, але це можуть робити й світські люди. Однак, і першим, і другим для цього треба взяти благословення єпископа. Не кожен гідний цього, і не кожен зможе викладати такий предмет.

(Опубл. російською: Мыцък Ю. Нужен ли Закон Божий в школе? // ж-л “Корреспондент” від 26 липня 2002 р. – №18. – с. 19).

ПЕДАГОГ МАКАРЕНКО, УКРАЇНА І ПРАВОСЛАВНА ВІРА

“Наши дети цветут на живом стволе нашей жизни ... это прекрасный яблоневый сад ... , еще труднее работать в таком саду ... , займитесь этим делом: вскапывайте, поливайте, снимайте гусеницу, обрежьте сухие веточки. Вспомните слова гениального садовника, товарища Сталина: “Людей нужно заботливо и внимательно выращивать, как садовник выращивает облюбванное плодовое дерево” ... Давайте будем садовниками.”

(Макаренко А.С. Педагогические сочинения. – М., 1985. – Т. 5. – с. 15.)

Кожному школяреві відоме ім'я Антона Макаренка (1888–1939) – одного з чільних теоретиків і практиків т. зв. “комуністичного виховання”. Макаренка й досі ставлять в один ряд з великими педагогами минулого, його портрети є неодмінним атрибутом багатьох навчально-педагогічних закладів України, вдячні жителі Полтавщини зберігають пам'ять про нього у спеціальному музеї в Кременчуці (нема, однак, у Полтаві, навіть на всій Україні, музею полтавчанина Симона Петлюри!), його праці, зібрані у восьмитомнику¹, постійно входять до списків рекомендованої літератури для студентів – майбутніх педагогів незалежної Української держави. Може, й справді досвід Макаренка, який за визначенням “Радянської Енциклопедії історії України” займався вихованням “відданих Комуністичній партії борців за комунізм”, є конче потрібним для виховання гідних громадян незалежної України, тим більше в цей складний пері-

¹ Саме на це видання і дані посилання в тексті даної статті. Виняток складає головний твір Макаренка – “Педагогічна поема”, посилання на яку дані за московським окремим виданням 1997 р. (вид-во: “Молодая гвардия”).

од, коли пияцтво, наркоманія, криміналітет та інші пороки вражають все більшу частину молоді?

Щоб визначити місце Макаренка в історії педагогічної думки, досить ознайомитися з його працями і перечитати їх, так би мовити, “свіжим оком”. Отже, якщо не звертати уваги на “бронзи многопудье”, то Макаренко постає зі сторінок своїх праць як переконаний комуніст-більшовик сталінського типу, як русифікований малорос, як ненависник українського селянства, врешті, як високопоставлений офіцер НКВД. Як пише сам Макаренко, він обіймав відповідальну посаду – “помощник начальника отдела трудовых колоний НКВД УССР” (до речі, фотографія творця “Педагогічної поеми” (далі – Пп.) у нквдистській формі вміщена у п’ятому томі його творів). Звідси мілітаристські замашки та пієтет перед “рицарями” Луб’янки, яким урочисто салютують колоністи на самій Луб’янці (див. напр. т. 2, с. 93), що у нормальній людини не може викликати ніяких почуттів, крім огиди...

Весь світ для Макаренка досить чітко поділений на два табори: “наші” і “ненаші” (“вороги”, “чужі”). Список своїх (хочеться додати: своїх “у доску”) очолюють, звичайно ж, “класики” (Маркс, Енгельс, Ленін, Сталін), далі йдуть “великі” (як їх сам Макаренко величає) – насамперед, Держинський, в атмосфері поклоніння якому зростали колоністи, Кіров, Крупська, кат України Постишев, пролетарський письменник і водночас українофоб Максим Горький, далі пішла дрібнота: рядові комуністи та нквдісти. За перевіреною методикою фальсифікаторства з ними пов’язується все тільки добре, а все погане – з “ненашими”, тобто з буржуазією, “куркульством”, троцькістами і, звичайно ж, з православним духовенством, для котрого завідувач колонією, або, як сам себе скорочено величає Маренко, “завкол”, не шкодує чорної фарби: “реакционное”, “контрреволюционное”, “отсталое”, “темное” тощо. Всі позитивні герої його напівхудожньої – напівдокументальної “Педагогічної поеми” й ряду інших творів неодмінно є членами більшовицької партії (виняток у відповідності з черговим коливанням курсу партії

складають троцькісти), а всі негативні заносяться на conto “петлюрівців”, “куркулів”, при цьому під останніми слід розуміти звичайних українських селян, а також віруючих православних. Ось, наприклад, макаренківська характеристика однієї зі “своїх”, тобто членів ВКП(б), А.Гуляєвої (Веселової): “...партийка в колонії..., прекрасно разбирается в троцкистских загибах Брегель и уверена, что вся эта нечисть будет выметена”. Приблизно те саме він пише про В.Джурина, І.Лосеву (Галю), І.Водогону, Федорова та інших комуністів, за винятком троцькістів. “Своїм” для Макаренка є і малорос Калина Іванович Сердюк (безпартійна галушка!), який говорив “с українским проносом, хотя принципиально украинского языка не признавал” (Пп, с. 7). Коли ж мова заходить про “врагов” або “чужих”, як називає їх сам Макаренко, “плюси” в його оцінках одразу ж змінюються на “мінуси”. Так, селянин Федір Карпович характеризується як “сволочь, петлюровец”. (т. 2, 483–486), а вихователь Дерюченко, вже тому, що він “петлюровец”, ще й любитель української пісні та шанувальник Шевченка, змальовується у відверто карикатурному вигляді як неймовірний жмот і нездара. Знаходиться у Макаренка пасквілянтське перо і для інших “петлюровцев”. Тут він має на увазі звичайних селян (“вокруг нас многие находились в блакитно-жовтом очаровании” (Пп., с. 14) та декого з викладачів колонії, котрі любили й шанували свою мову, свою історію, свою пісню і свого генія – Тараса Шевченка. Прошу вибачення, але доводиться навести досить таки розлогий витяг з Макаренка – предтечі Маланчука: “...для тогдашних петлюровцев Шевченко был наиболее удобной дымовой завесой в деле прикрытия настоящей физиономии... – Тексты Шевченко были для петлюровца чем-то наподобие текста священного писания. Они воспринимались без всякой критики и даже без всякого участия мысли, как священнейшие крупинки украинской идеи, как символы украинской державности и как память о великих временах гетманов и козарлюг”. До роковин народження та смерті Шевченка “приобретались новые портреты, разучивались новые песни, и в особенности разучивался национальный гимн, легально заменивший “Ще не

вмерла Україна”, – так называемый “Заповіт”, который рисовался с страшными выражениями физиономий и с дрожью баритонов, а сильнее всего в словах:

“и вражою злою кровью
волю окропите”.

Я прекрасно понимал, что злая кровь – это вовсе не кровь помещиков или буржуев, нет. Это кровь москалей и таких ренегатов, как я...” (т. 3, с. 460).

Є свій рахунок у Макаренка і до української мови. Вже не у напівхудожньому творі, а в листі від 14.03.1927 р. до М.Горького, свого кумира, він виступає як відвертий противник “українізації” (задушеної, до речі, Москвою вже в 1933 р.): “режет нас украинизация” (т. 8, с. 238). Далі йдуть просторікування в дусі творців валуєвського циркуляру про те, що тепер “даже в селе, все говорят по-русски, читают книги... русские”. Не соромився Макаренко і брехати Горькому про те, що “хлопцы городские”, отже, нібито поголовно російськомовні, мусять вчитися “на родном языке”, тобто українською мовою. “Я удивляюсь, откуда еще у них берется охота учиться” – патетично виголошує Макаренко. І це при тому, що в колонії навчання провадилося російською мовою, про що свідчать офіційні матеріали (див. напр.: т. 8, с. 361). Своєрідно розумів Макаренко і українську історію. Чого варта, наприклад, його заборона називати керівників колоністських загонів “атаманами”, бо, бачте, “атаманы бывали только у бандитов” (Пп., с. 193). Отже, виходить, що бандитами були й отамани Запорізької Січі!

Не симпатизує, м’яко кажучи, Макаренко й українським селянам. Щоправда, це ставлення, як пробує переконати читача автор “Педагогічної поеми”, поширюється тільки на т. зв. “куркулів”. У дійсності ж бачимо, що воно нітрохи не різниться від продиктованого Леніним ставлення до всього селянства в цілому як до “дрібної буржуазії”. Не випадково, що презирлива кличка селян “граки” (саме так їх називають колоністи) не викликає жодного осуду з боку “завкола”. З гумором, гідним кращого застосування, Макаренко описує вихватки Семена Карабанова, котрий

чи то жартома, чи то всерйоз (1929–1933 роки показали, що карбани на практиці застосовували свої канібальські принципи!) береться за два тижні ошчасливити селян “комуною” (колгоспами) силою: “Давай сейчас мне всех твоих граков, через неделю у меня будут работать, как тепленькие, а через две недели благодарить будут”. Колоніст Бурун уточнює, що тут треба вживати не мордобій, а револьвер: “Мордобой – это чепуха! Настоящая сила – револьвер”. (Пп, с. 244). Цей Бурун, як і багато інших колоністів, відверто ненавидів селян: “Я их не люблю, этих граков, видеть не могу, пострелял бы всех! – говорил Бурун, человек искони городской”. (Пп, с. 134). Прокламовані наміри якимось пом’якшити таке ставлення колоністів до селян не можна вважати щирими, бо завідувач колонією, або ж “завкол”, як воліє називати себе Макаренко, прохопився, що він “и сам заразился от колонистов неприязнью к этому притаившемуся за воротами и заборами кулацкому миру” (Пп, с. 135).

Ще до суцільної колективізації та розкуркулень колонія прибрала до рук кузню Софрона Голованя. Цей Головань (“чудовищное соединение кулака с кузнецом”) вмів, як свідчить Макаренко, добре працювати, але був нібито дуже темним. Ця “темнота” була видно не такою суцільною, бо дала змогу українському селянину адекватно оцінити нову владу, яка базувалася на злочинних принципах. Коли Голованя вигнали “за пьянство и контрреволюционные собеседования”, він “укоризненно и иронически покачал головой” і сказав: “И вы такие же хозяева, как и вси, – ограбили человека, от и хозяева!” (Пп., с. 145). З гумористичною інтонацією “завкол” описує й звичайні крадіжки селянського добра, вчинені колоністами. Вкрасти в “куркуля” – це нібито й не зло, а якась доблесть. Інша справа – державна власність. Тут ніякого гумору немає, і Макаренко про це мовчить, знаючи про закон “про п’ять колосків” (1932 р.). У “куркуля” ж можна було забирати все! Коли ж до колонії приходили зі скаргами селяни, то Макаренко пропонував їм відшукати серед двохсот своїх вихованців того самого “мальчика”, що крав (Пп, с. 129). Тут радянський педагог виступає як “пахан”, котрий знайшов

дотепний спосіб приховувати злочини своїх підопічних! Та хіба тільки в “куркулів” крали колоністи? Невже була “куркулькою” бідна удова, у котрої колоністи вкрали глечик молока, про що пише сам Макаренко?

Характерно, що Макаренко мовчить про ряд дуже важливих питань, безпосередньо пов’язаних з його педагогічною діяльністю. Мовчить, бо замовчує! Наприклад, наскільки різнився матеріальний стан його колонії, шефом якої було НКВД, від інших, підлеглих вічно бідним освітянським структурам? А це, між іншим, дало потім змогу створити кращі умови для підготовки робітничих кадрів у колонії, словом, створити типовий “передовий колгосп”. А які ж були, наприклад, виховні методики в інших колоніях? Невже там не було нічого гідного для використання, крім його та йому подібних методик? Хто ж там викорчовував безпритульність і виводив у світ знедолених дітей? Невже тільки троцькісти й педологи, яких “завкол” не забуває лайнути при кожній okazji (див. т. 1, с. 359)? Ясно, що даремно чекати від Макаренка навіть згадки про досвід української професійної педагогіки, наприклад, про методику Дурдуківського, ясно, що від нього не можна було почути доброго слова про християнські народні традиції. Але чому ж “завкол” не згадує нікого серед сучасних йому педагогів, а якщо й згадує, як от В. М. Сорокіна (“Вікніксора”) – героя “республіки ШКІД”, то тільки з осудом. Між тим, “Вікніксор” виховував куди важчих дітей (про що він і сам говорив) без НКВД та маршировок і робив це куди гуманніше і ефективніше. Не випадково, що з “республіки ШКІД” вийшли прекрасні дитячі письменники Л.Пантелеєв та Г.Белих, а виховна машина Макаренка не була здатна на це. І взагалі, чи можна було вирости письменнику в умовах макаренківської казарми, ідеально пристосованої до промивання мізків, де, як свідчать його ж матеріали, всього за 10 днів було проведено 48 (за день майже по п’ять!) типових для радянської системи заходів (зборів комсомольського активу, бюро, загальних зборів тощо). Зате ряд випускників було направлено на службу в НКВД! Варто нагадати, що це трапилось на

початку 30-х років, отже, підопічні “завкола” якраз встигли попрацювати на “благо” народу! Є ще важливіші запитання. Як, насамперед, пояснював Макаренко читачам існування маси безпритульників, котрих тільки на харківському вокзалі збирали щонаочі по кілька десятків? Ніяк! У кращому випадку посилався на повоєнну руїну. Ще й досі школярам втовкмачують у школах, що виною в усьому була “громадянська війна”. Але ж ці маси безпритульників Макаренко збирав і в 30-х роках! Отже, виною тут не війна, а влада компартії, що несла розкуркулення й висилки, штучні голодомори, внаслідок чого сотні тисяч дітей або гинули, або залишалися сиротами! Дуже просто пояснюється й головна причина успіхів Макаренка як педагога, про що він і сам подекуди прохоплюється. Голодні, хворі діти були змушені шукати “хлібного острова” і тому мусили виконувати вказівки “завкола”. До того ж це були переважно звичайні українські діти, які тільки внаслідок тотальної трагедії всього українського народу мусили покинути рідне село і порушувати ті християнські моральні заповіді, в дусі яких виховувалися. Коли ж “завкол” наштотував на дійсно “тяжку” дитину, то розмова була дуже короткою: вигнання з колонії або тюрма (Знаменитий епізод з перевихованням колоніста Задорова є вигадкою, як і сама постать Задорова, що визнавав і сам Макаренко уже після виходу в світ “Пп”). Якщо “завколівський” досвід нині застосовувати, то боюся, що дитбудинки та подібні їм заклади просто обезлюдніли б! Цікаво, як нині застосовуються макаренківські принципи до безпритульних дітей, котрі є наркоманами, нанюхалися клею, обтяжені цілим букетом психічних хвороб!

До встановлення радвлади потужну виховну роль в Україні відіграла Православна Церква, яка не тільки рятувала людські душі, але й дбала про їхні тіла, про їхнє сьогобічне людське життя. От, здавалося б, невичерпне джерело педагогічної мудрості, перевірене практикою і надзвичайно ефективно! Не випадково ж з нього черпали обома пригорщами дійсні світочі світової педагогіки. Та не така роль призначалася Церкві радвладю і її вірним слугою Макаренком!

У свою “Педагогічну поему” Макаренко планував увести (і частково увів) цілу групу літературних персонажів: священників, ченців, віруючих, яких він так характеризує у своїх заготовках до твору: староста Кузьма Іванович – “монастырская сволочь. Зол”; якась Клавдія – “бывшая монастырская проститутка, член церковного совета”; глибоко віруючий селянин Павло Заболотний – “религиозен, мечтает о возвращении старого. Эксплуатирует все село” (т. 3, с. 489). Рядових віруючих Макаренко розглядає як “потребителей опиума” (т. 2, с. 193), зверхньо ставиться до них, як до нібито темних і нерозвинутих, навіть психічно хворих людей. Це добре видно на прикладі образів віруючого колісника Козира (“религиозен, примитивен. На этом нужно показать гибель старой психики”), колоніста Густоівана (“коллектив освобождает Густоивана от религиозных предрассудков, но он все равно остается придурковатым и дальше самой примитивной работы в свинарне не идет”) (т. 2, с. 479, 482).

Про ці домінуючі риси світогляду Макаренка можна довго говорити, але в даному разі зупинимось лише на ставленні “завкола” до Бога і Православної Віри та Православної Церкви.

У листі від 2.09.1937 р. до К.М.Логінової Макаренко писав про свою полеміку щодо моралі з деякими педагогами і зробив характерне визнання: “Вы даже представить себе не можете, сколько у нас христиан, воображающих, что они марксисты. Я их боюсь, с детства перепуган” (т. 8, с. 74). Важко сказати, чим християни перелякали в дитинстві майбутнього “завкола”, але варто визнати, що ненависть до Бога, Віри й Церкви він проніс через усе своє життя. Ще 1914 року, коли більшовики були маленькою партійкою у кілька тисяч членів і тільки мріяли про державну владу, коли про жоден тиск з їхнього боку щодо письменників не могло бути й мови, Макаренко (тоді – вчитель російської мови та літератури) багато в чому поділяв більшовицькі погляди. Саме тоді він написав своє перше оповідання, звичайно ж російською мовою, під назвою “Глупый день”. Вже у своєму первістку він вивів непривабливий образ священника, котрий ревноє свою дружину до вчителя. Антирелігійна сверблячка не

давала спокою Макаренку і пізніше. У повісті “Честь” він милується своїм позитивним героєм – невіруючим більшовиком. Батько останнього (Семен Теплов) – теж невіра, який ходить до церкви лише раз на рік (тоді рідше ходити було не можна, бо наслідком було б відлучення від церкви) і то про людське око, про око ж цей Семен сповідується та причащається. Гріхи йому відпускає священник за прихованого хабаря. Власне, слово “священник” Макаренко вживає дуже рідко. Йому більше до вподоби слово “піп” з різними пейоративними окресленнями (“попик”, “лохматый”, “долгогривый”, “жирные попы” і т. д.). Характерно, що ні в своїх літературних працях, ні в листах, ні у теоретичних статтях він не сказав жодного доброго слова ні про Бога, ні про духовенство. Але повернемося до “Честі”. Для макаренківського “героя” Святе Причастя не є Тілом і Кров’ю Спасителя, а звичайним хлібом та вином. Тому “герой” причащається через силу, гидливо відмовляється від запивки, а вдома у піст вимагає від дружини скоромного, блюзнірськи мотивуючи це тим, що “На одном причастии не проживешь. Есть у тебя скоромное что-нибудь?” (т. 2, с. 290).

Войовниче безбожництво, блюзнірство, нерозуміння ні духу, ні літери Святого Письма, відверта фальсифікація його положень червоною ниткою проходить через усі праці Макаренка. Так, у своїй “Книге для родителей” і статті “О коммунистической этике” він пробує себе в ролі критика Святого Письма, пише про Бога, Святе Письмо, Святі Таїнства, Православну Церкву розв’язно, часом і цинічно. Він прагне переконати читачів у тому, що нібито віруючий християнин думає тільки про себе, що нібито Церква видає віруючим векселі на гріхи (т. 5, с. 259–260); а відомі слова Спасителя “не судить і не судимі будете” він трактує в душі приказки “моя хата скраю”, біблійне ж оповідання про гріх Хама – як вияв “божественного терору” (?) і т. д. (т. 5, с. 259–260).

У пролеткультівському душі Макаренко відкидає навіть педагогічний досвід дореволюційних часів, бо тоді, бачте, виховання було доручено “попам, псаломщикам”, замовчуючи той очевидний факт, що видатні педагоги минулого, наприклад

Києво-Могилянської Академії XVII–XIX ст., були священниками та ченцями. Він у принципі відкидає християнське виховання як таке, про що чітко говорить у плані педагогічної праці своєї комуни-колонії: “... мы отказались от таких стимулов поступка, как боязнь греха, вера в бога (ясно, що Макаренко пише слово “Бог” не з великої, як у всьому світі, літери – Ю.М.), “любовь к ближнему” и т. п.” (т. 8, с. 143). В іншому місці він розвиває даний постулат: “Христианское воспитание не в нашем духе. Мы должны воспитывать борцов, а не слюнтяев” (т. 2, с. 27). За такою “логікою” виходить, що Песталоцці, Коменський, вчені Києво-Могилянської Академії, Ушинський та інші світочі педагогічної думки виховували протягом століть саме “слюнтяїв”? Ясно, що Макаренко більше до вподоби борці-більшовики, котрі холоднокровно, без жодних докорів совісті розстрілювали й нищили штучними голодоморами мільйони невинних людей, ніж “слюнтяї” Достоевський, котрий не міг прийняти і найкращу будівлю (і в прямому, і в переносному значенні цього слова), коли заради цього довелося б пролити кров невинної дитини...

Можна навести характерний приклад, який стосується самого Макаренка і сповідуваної ним моралі. Шістнадцятирічна Віра Березовська потрапляє до колонії вагітною. У відповідь на її визнання “завкол” дає чіткий рецепт щастя: “Аборт сделаем”. Про мораль уже мовчимо, але хоча б слово було сказано про можливі тяжкі наслідки такої операції для молодого жіночого організму! Зате нотки співчуття з’являються у Макаренка щодо... пацюків, яких вбивали вихованці Віктора Сороки-Росинського, герої “Республіки ШКІД”: “Крысы бегают по комнате, их убивают ногами. Дикая сцена, несимпатично характеризующая ребят”. Додам ще кілька слів про мораль. Без всякого осуду, наче само собою зрозумілу річ, Макаренко описує “гумористичну” сценку: його вихованці приносять з лісу свіжі людські черепи, об’їдені лисицями (це, за Макаренко, черепи жертв бандитських дій, а, як нам здається, і жертв голодомору 1921 р.), щоб жартома полякати виховательку (Пп, 34). Оце вже справді дикість! Але вчинки дітей ще якось можна пояснити, бо до колонії потрапляли підлітки з тяжким минулим, зі скаліченою

психікою. Але як пояснити мовчазне співчуття до цих “жартів” Макаренка, який так багато розводиться про гуманізм?

У своєму категоричному запереченні християнського виховання Макаренко робить, м’яко кажучи, дивний висновок: “Если бы я был христианин и захотел бы ... жонглировать этикой, то они (воспитанники – Ю.М.) бы у меня вышли пьяницами и теперь они были бы несчастные люди” (т. 4, с. 335). Коментарі, як говорять, зайві. Нещасні ж люди – це ті якраз, котрі не знають Бога, живуть без віри, занепащають свою душу, сіють зло у земному своєму житті, нерідко навіть не здогадуючися про це.

Навіть такі слова, як “храм”, “монастир”, викликають у Макаренка відразу. Православний храм він якось називає “капищем” (Пп, с. 587), а монастирі – “дрянью”, зібранням “ненавистных для меня идей и предрассудков” (Пп, с. 516). Для Макаренка ясно, що “добро” (Сталін, НКВД) має вести постійну боротьбу зі “злом” (“куркулі”, духовенство, Православна Церква), і він поспішає зайняти своє місце в лавах войовничих безбожників. Поспішає однак не один. З енергією, гідною кращого застосування, він втягує до сатанинських лав своїх сподвижників-вихователів і особливо підростаючих активістів – комунарів-колоністів. Деякі з них у цьому плані цілком гідні свого гуру – “завкола”. Ось, наприклад, Соломон Борисович Коган (прототип – Борис Самойлович Клемер), завгосп колонії, який шукає кольорові метали, необхідні для виготовлення колоністами фотоапарату ФЭД (Феликс Эдмундович Дзержинский) – радянської копії з викраденої у німців “лійки”. З допомогою нквдистів Коган “дістає” церковні хрести, вінці, склади з образів та інші речі зі знищених та пограбованих київських храмів. Із своєрідним агітпропівським “гумором” Макаренко описує, як його вихованці вдосталь натішилися, гуляючи у вінчальних вінцях, наче в коронах, цитує і “осуд” таких дій з боку Когана: “Вам все игратья ... Это не игрушки, это медь, вы думаете, мне легко было достать это в Киеве?” (т. 2, с. 114).

Не раз описує Макаренко, як ведеться антирелігійна боротьба у стінах його колонії. Про грубий тиск на вихованців він говорить рідко, здогадуючися, що потенційний читач, на-

віть забамбулений агітпропопівською пропагандою, може не сприйняти таких методів. Тому він воліє подавати все це у напівсерйозному чи жартівливому тонах. Головними “героями” цього фронту Макаренко зробив у “Педагогічній поемі” вихованців Лаптя, Тоську та ще декого. Ось, наприклад, Лапоть, прототип якого у реальному житті спився, веде антирелігійну пропаганду, насміхаючися над Святими Таїнствами. Він пропонує Козирю перевінчатися, а Густоівану висвятитися у дякони, причому це має здійснити “Совет командіров”. Той же Лапоть, яким милується Макаренко, пародіює сцену прийняття прибульця на Січ у козацьке товариство. Він ставить три питання перед Галею Підгорною. Переконавшись, що дівчина не знає ні “Отче наш”, ні “Вірую”, але вміє плавати, він із задоволення оголошує вердикт: “Своя!” (Пп., 380). Колоніст Тоська спеціалізується на розповідях малцям саморобних казок про “жирных попов” (Пп, с. 156). Додає специфічного колориту все, навіть репліка якогось Семена, який каже у кузні селянину-замовнику: “Здесь не церковь, нечего торговаться” (Пп, 146). Інколи “завкол” у своїх жартах збивається на поважніший тон, але від цього картина стає ще моторошнішою. Довідуємося, наприклад, що “Совет командіров” міняє “релігійні” прізвиська: з колоніста Богоявленського зробили Горьковського на честь пролетарського письменника (Пп, с. 431). У маловідомому оповіданні “Домой хочу” Макаренко говорить про те, як до колонії був приведений бабусею 13-річний Сенька, що мріяв бути льотчиком. Черговий колоніст Віталій помітив на шиї у новенького хрестик, грубо зірвав його і закинув у куток з криком: “Что это! ... Предрассудки такие на шее носишь!” Мы даже ахнуть не успели. А Виталий покраснел весь, прямо дрожит от злости.

– Летчиком он будет! Никакой самолет не выдержит, если крестов навешать!” (т. 6, с. 345). У відповідь із Сенькою трапилася істерика, він став вимагати повернення додому. Тоді з ним довго “с глазу на глаз” розмовляє завідувачий колонією, і Сенька про хрестик перестав згадувати. Оповідання закінчується макаренкоківським “хеппі ендом”. Сенька виріс, став стахановцем,

навіть орденосцем. Орден йому дали за якийсь винахід, що збільшує “точність бомбометання” (т. 6, с. 347–349).

Макаренко зі своїм “активом” прагне перевиховати максимально більшу кількість віруючих. Не перелічити антирелігійних п’єс, що їх ставили вихованці, не перелічити й диких вихваток “завкола” і його команди. Ось під час екскурсії до Сочі колоністи хочуть дістати ведмедя, щоб поставити його для розваги коло православного храму (т. 2, с. 193), ось колоністи шукають пригод у храмі, заходячи туди під час Божественної Літургії у трусах і шапочках, навіть стають у царських вратах, через які можуть входити тільки єпископ та священник, залазять у вівтар (т. 2, с. 193; Пп, с. 571). Макаренко з незмінним “гумором” переповідає слова одного з колоністів про таку “екскурсію”: “А смішно ж там! А в этой загородке ... как она там ... ага, алтарь ... поп там здорово работает ... я так зашел, а водолаз (це про священника в облаченні – Ю.М.) как раз задрал руки и лопочет что-то” (с. 571).

Ось колонія розжилася кінопересувкою, яка в ті часи була ще екзотичною новинкою в селі, і тут же починаються кіносеанси, спеціально приурочені до початку служби Божої. Макаренко не зважає на прохання й протести парафіяльної ради (Пп, с. 567–568). На Великдень колоністи приготували лекції та концерт, але це дало незначний “ефект”. Тоді на другий рік агітатори-колоністи приїхали в село не тільки з концертом та оркестром, але й з кіно та феєрверком (т. 2, с. 54). Тепер частина молодих селян стала навіть розговлятися не після, а до Великоднього богослужіння. Це, як пише “завкол”, “было немалым шагом вперед” (т. 2, с. 54). Дійсно, крок немалий, тільки ж до прірви! Але не відмовиш Макаренку та його сподвижникам у винахідливості. Хтозна, чи не з його легкої руки у брежневські часи найкращу розважальну програму “Мелодії та ритми зарубіжної естради” подавали по телебаченню тільки двічі на рік: у новорічну ніч та у ніч пасхальну. Макаренко ж створив і прообраз “народной дружины”, яка не допускала віруючих до храму. Забороняв Макаренко зі своєю бригадою дзвонити віруючим на честь Ве-

ликодня. У відповідь на протести парафіян колоніст Кудлатий (у майбутньому – “партийний діяч”) по-хамськи їм заявляє: “Христос воскрес! А тебе какое дело до этого? На Подворках (назва сусіднього села – Ю.М.) нікто не воскресал? Нет! Так чего вы мешаетесь не в свое дело?” (Пп, с. 598). Від блюзнірських слів вихованці “завкола” перейшли до силових методів: колоністи, “смеясь, составили цепь и вымели эту пасхальную пену в ворота” (Пп, с. 598). Селяни ж не могли відповісти тим самим, бо на календарі був не 1910-й, скажімо, рік, а 1928-й, бо УНР була роздавлена більшовицькою потугою, бо у 20–30-х роках у СРСР правили бал сатаністи, бо, врешті, за спиною Макаренка стояла безбожницька сатанинська радвлада ...

Макаренку було й цього мало, і він докладав зусиль, щоб і самі храми знищити. Він скаржиться Горькому (лист від 23.05.1926 р.) на те, що поруч з колонією діє православний храм (колонію ім. Горького помістили в Курязькому монастирі, який, звичайно ж, закрили): “...мешают очень церкви, колоколотольни бывшего монастыря... В главном храме совершаются служения, и мы представляем соединение двух стихий несоединяемых. Нужно много положить энергии, чтобы добиться сноса церкви” (т. 8, с. 232). Цієї геростратівської енергії “завколу” було не займати! Він із задоволенням описує руйнацію Курязького монастиря, де, між іншим, були могили роду Квіток (з цього роду вийшов знаменитий письменник Квітка-Основ’яненко, що був, до речі, глибоко віруючою людиною), замазування старовинних фресок; він грубо тисне на парафіян, щоб вони покинули храм, який стояв на території монастиря, і перейшли до маленької каплички, де навіть і престолу не було: “Мне двор нужен ... Вы выбирайтесь, а я этот собор в два счета раскидаю, через две недели цветник на том месте будет” (Пп, с. 569). Ох ці “цветнікі” (клуби, басейни і т. д.)! Скільки їх виникло на місцях святини! Скільки людських душ було загублено з волі “садоводов”! Характерно, що церковний староста пророчо промовив тоді: “Раскидать не штука ... А построить как? Триста лет тому строили, трудовую копейку на это положили, а вы теперь гово-

рите: раскидаю. Это вы так считаете, значит: вера как будто умирает. А вот увидите, не умирает вера ... народ знает ..." (Пп, с. 569). Дідівський голос навіть для Макаренка зазвучав, наче в перші століття християнства! Саме ці слова і справдилися! Віра православна не вмерла попри всі репресії і переслідування віруючих з боку радянської влади! Макаренко ж із своїми примітивними компартійними "установками", які деформували суспільну мораль, завдали тяжкого удару устоям українського народу, сів у калюжу... Позбавлення виховання дітей його серцевини – віри в Бога, відмова від християнської моралі зробили макаренківські педагогічні рецепти тупиковими, бо на їх основі можна було тільки штампувати з дітей слухняних гвинтиків для компартійної машини, а не вільних громадян вільної демократичної держави, яким дорогі християнські ідеали і мораль, Гуманізм з великої літери.

(Частково опубліковано в статті: Мицик Ю. "Педагог Макаренко і православна віра // "Наша віра" – 1998. – №10. – с. 10–11).

ПОРАДА ВЛАДИЦІ НИКОДИМУ

Нещодавно мені до рук потрапила газета "Харьковские епархиальные ведомости" (№11(138) за листопад 2005 р.). Це офіційне видання Харківської єпархії УПЦ Московського Патріархату, головним редактором якого є митрополит Харківській та Богодухівський Никодим. Тут вміщено ряд фотографій митрополита ще з часів семінарської юності, вміщені також і його вірші, в яких власне і рим немає. Коли читаєш, наприклад, вірш "Я пошил первую ризу", то мимоволі спадає на думку: невже автор дійсно вважає цей "продукт" вартим публікації? Чи це із заготовок для вже померлого, на жаль, пародиста Іванова?

Увагу привертає не тільки це, але й велика стаття старшого наукового співробітника Харківського національного універси-

тету В.П.Золотарьова “Педагоги Слобожанщини ХІХ–ХХ столів” (стор. 6). Автор власне не спромігся дати точну назву статті, бо весь її зміст зведено до прославлення Антона Макаренка та його педагогічних принципів. Дозволимо собі невелику, але характерну цитату зі статті В.Золотарьова: “Для чого я сьогодні вшопминаю Макаренка? Я надейся на можливість реанімувати чудодійственну його систему, вель вона очель необхідно в ситуації сегоднішнього дня. Следуєт, наверно, понимати, що идеи Антона Семеновича созвучны с христианством”. З точки зору Золотарьова харківська комуна, створена Макаренком, являла собою не що інше як “християнську общину”.

Свого часу я досліджував спадщину Макаренка, уважно простудіював восьмитомник його творів і видрукував статтю “Педагог Макаренко, Україна і православна віра” (найповніший її варіант видано в книзі: протоіерей Юрій Мицик. За віру православну! К., 2004. – с. 24–34). Це дає мені право категорично заперечити головні висновки статті Золотарьова. Справа в тому, що Макаренко, хоч і не був офіційно членом більшовицької партії (це не завадило йому стати високопоставленим офіцером НКВД), але постає зі сторінок своїх праць як переконаний комуніст-більшовик сталінського типу, як русифікований малорос, як ненависник українського селянства. Особливу ненависть викликала у Макаренка Православна Церква. Яких тільки помийв він на неї та на православних віруючих не вилив! Ось типові епітети, якими він нагороджує духовенство та ченців (“попик”, “лохматый”, “долгогривый”, “жирные попы”, “монастырская сволочь”). До рядових віруючих Макаренко ставиться зверхньо як до “потребителей опиума”, як до нібито темних та нерозвинутих, навіть психічно хворих, людей. А такі слова, як “храм”, “монастир” викликають у Макаренка відразу, він блюзнірськи називає православний храм “капищем”, а монастирі “дрянью”, зібранням “ненависных для меня идей и предрассудков”. Досить уважно перечитати “Педагогічну поему”, щоб переконатися у цьому. А ще ж є, наприклад, повість “Честь”, написана до революцій 1917 р. У ній Макаренко милується своїми

героями-атеїстами, більшовиком та його батьком (останній блюзнірські вважає Тіло і Кров Христову звичайними хлібом та вином, тому причащається раз на рік і то про око, демонструє при цьому гидливість тощо). Взагалі Макаренко ні в своїх літературних творах, ні теоретичних статтях, ні в приватних листах жодного разу не сказав доброго слова про Бога, Церкву, духовенство... Вихованці ж Макаренка за прикладом свого вихователя – “завкола” (від вживаного самим Макаренком скорочення слів “завідувач колективу”) змагаються між собою у войовничому атеїзмі, блюзнірстві, образах та переслідуванні віруючих. Звичайно більшовицька влада саме цього й вимагала від “завколів” по всій території СРСР. Але Макаренко виявляв ще й особисте “рвеніє” на цьому поприщі, образно кажучи прагнув бігти “попереду паровозу”. Це з ініціативи саме Макаренка руйнується Курязький монастир, це він добивається “сноса церкви” і навіть пише з цього приводу М.Горькому; це з його ж ініціативи на Великдень умисно “крутять” фільми, щоб молодь не йшла в церкву, твориться також щось на кшталт “народної дружини”, яка забороняє віруючим дзвонити у дзвони на Великдень, розганяє віруючих; це під його впливом вихованці комуни не тільки входять до храму Божого у трусах, але й заходять у вівтар царськими вратами! Не перерахувати тут усіх антихристиянських вихваток “завкола”, якими він ще й пишається! І все це на тлі дифіраблів вождям сатанинської партії: Леніну, Сталіну, Держинському, Постишеву та ін.! Сам Макаренко чітко сказав: “Християнское воспитание не в нашем духе. Мы должны воспитывать борцов, а не слюнтяев” (Макаренко А.С. Педагогические сочинения. – М., 1985. – Т. 8. – с. 27)!

Навіщо ж що потрібно з войовничого атеїста Макаренка робити християнина, навіщо ж приписувати його “педагогіці” християнський зміст? Може тому, що сам Золотарьов не знає до пуття, що таке християнство? Як же інакше можна назвати визнання ним правильності запровадження в сучасну школу “педагогіки” войовничого антихристиянина Рудольфа Штайнера, котрий на місце Бога силкувався поставити людину?! Зараз

такими “опусами” нікого не здивуєш, ними сповнені численні книги та газети. Дивує, м’яко кажучи, інше. Як міг такий “опус” взагалі з’явитися на сторінках газети, яка називається православною, і є офіційним органом “канонічної” і “переканонічної” РПЦ. Якщо діло так піде й далі, то “канонічності” в РПЦ буде ціле море, тільки християнства в ній не залишиться!

Р.С. Владиці Никодиму як головному редактору “Харьковских Епархиальных Ведомостей” дозволю собі дати пораду: Владико! Менше пишть маловартісних віршів, а більше дбайте про чистоту православної віри. Хоча б в офіційних виданнях Харківської єпархії.

(Опубл.: Порада владіці Никодиму // газ. “Шлях перемоги”. – 10.05.2006 р. – Ч. 19 (2709). – с. 11).

“ВЧЕННЯ РЕРІХІВ – РЕЛІГІЙНА СЕКТА, НЕСУМІСНА З ХРИСТІЯНСТВОМ...”

У відповідь на моє інтерв’ю в “Днепре вечером”, опубліковане газетою 16.11.1996 р., в редакцію прийшов лист “Как жить в мире на нашей земле?”, підписаний президентом “медичинской академии духовного развития “Мадра” Є.Є.Семеніхіним. Надійшли подібні за тоном і змістом листи і від А.Легур, і від “духовных сыновей Рерихов” (анонімне). Природно, що треба відповісти. І справа не тільки в тому, що до мене звернулася редакція “ДВ”, а і в тому, що я є і православним священиком, і істориком. І мої релігійні переконання, мій обов’язок як громадянина незалежної Української держави, мій досвід як історика зобов’язують мене до відповіді.

Отже, почнемо. Ви звинувачуєте мене у безпідставному засудженні Реріхів, цитуєте слова Господа нашого: “Не судить і не будете судимі”. Уже тут ви викидаєте з контексту слова Святого Письма і однобічно їх розтлумачуєте. Якщо вас послухати, то треба й суди закрити і надати злочинцям повну безкарність. Що

ж ви не говорите про інші місця Святого Письма, де містяться позитивні згадки про земні суди? Так, згідно з Старим Завітом, Господь явився уві сні до царя Соломона і повелів просити того, чого треба. І Соломон попросив розуму, “щоб судити народ Твій, щоб розрізняти добре від злого” (Перша книга царів, 3, 9). Та чи вам, прихильникам “живої етики” (“агні-йоги”), говорити про Христа? Одна з ваших законовчительниць Олена Реріх твердила, наприклад, що “Христос не был тем, обещанным Писанием, Мессией”, “Мы верим только в материю”, причому обожнювала цю саму матерію. Як поєднати ваше активне заперечення Христа як Бога, і те, що віра християн у воскресіння Христа пояснюється нібито тільки “самоодурением”, з тим, що твердять у своєму листі “духовные сыновья Рерихов”: “наукова філософія живої етики не несе у собі жодної загрози християнству”.

Ненавидіти історію безсенсовно, тим більше, що в минулому вже нічого не зміниш, та й хто цим займається? Обов’язок історика – тільки реконструювати історичне минуле по його залишках – історичних джерелах (документах, літописах тощо). Але історію пишуть люди, а не роботи, і вони не можуть бути байдужими до подій, вчинків людей, котрі мали потужний вплив (позитивний чи негативний) на долі мільйонів. Є історичні діячі, про яких і через століття згадують із вдячністю, навіть вважають їх національними героями (Тарас Шевченко, Олександр Невський, Жанна д’Арк, Джузеппе Гарібальді). Є й такі, котрих майже одноставно називають найбільшими злочинцями. Існує і маса історичних діячів, у котрих змішані в різних пропорціях Добро й Зло, про котрих і нині ведуться дискусії, в ході яких поступово народжується істина. І якщо хтось з істориків не палає полум’яною любов’ю до мадам Блаватської чи Реріхів, то звідси не можна робити висновок, що цей вчений “ненавидит історію”.

Не можу погодитися з тим, що, “принимая картину, мы прием и видение мира художником”. Якщо, наприклад, мені подобається картина Саврасова “Грачи прилетели”, то звідси не випливає те, що я маю бути алкоголіком, як цей великий майстер з нелегкою долею. Якщо мені подобаються картини десятка майстрів

різних епох та світоглядів, то поруч з емоційним сприйняттям картин, я що, маю сприймати і цілком протилежні моєму світопогляди їх творців? Наприклад, картини Реріха талановиті, і з цим я цілком згідний. Чи означає це, що я тепер маю записувати себе до “духовних синів Реріхів”? Я можу погодитися і з тим, що певні думки Реріха з питань захисту культурного надбання народів цінні, але не тільки Реріх виступав з ними і до того ж робив це, на відміну від Реріха, щиро. Тут же мова йде не про картини Реріха або про його погляди на мистецтво, а про створене ним та його дружиною Оленою Реріх релігійне вчення (“агні-йога”), споріднене з теософією Блаватської. Але про це мова піде нижче.

Ви звинувачуєте мене, що я не розібрався у суті послання “великих махатм” до радянського уряду, котре було нібито телепатично надиктовано ними – М.К.Реріх та О.І.Реріх. У 1926 р. сім’я Реріхів привезла його у Кремль і передала за призначенням. Є.Є.Семеніхін трактує це як останню спробу “уберець нашу страну от кровавого террора”. Але чи так є насправді?

В СРСР до 1926 р. було встановлено тоталітарний режим. Уже була позаду кривава громадянська війна, ліквідація незалежних України, Білорусії, Грузії та інших держав, винищення й заслання інтелігенції, пограбування та спалювання православних храмів (та й не тільки православних) під приводом допомоги голодуючим, вже були розстріляні й заслані тисячі православних священників. Що там казати про заборону політичних партій в СРСР, коли навіть дитяча новорічна ялинка потрапила під заборону! Навіть у Монголії чинились такі ж “справи”, а вцілілі лами тікали в Тібет і Гімалаї. Хоча б їх послухали Реріхи й зробили б правильні висновки зі своїми “махатмами”! Що ж знаходимо у посланні у Кремль? Протест? Осуд? Аніскільки. Судіть самі:

“На Гималаях мы знаем совершенное вами. Вы упразднили церковь, ставшую рассадником лжи и суеверий. Вы уничтожили тюрьму воспитания. Вы уничтожили семью лицемерия... Вы признали, что религия есть учение всеобъемлющей материи. Вы признали ничтожность личной собственности. Вы угадали эво-

люцію общества... Вы преклонились перед красотой... мы признали своевременность Вашего движения и посылаем Вам всю помощь, утверждая Единение Азии! Знаем, многие построения совершатся в годах 28–32–36...” Чи не блюзнірським було це привітання, яке заохочувало і так забризканих кров’ю вождів СРСР на нові “діяння”? Вони, до речі, дійсно “відзначили” вказані роки з невеличким запізненням: 1929 р. – суцільна колективізація, розкуркулення невинних селян і заслання; 1932–1933 рр. – штучний голодомор, який тільки на Україні забрав понад 10 млн. життів, ліквідація еліти української інтелігенції; 1937 р. – нова хвиля терору, особливо в армії.

Взагалі, послання Реріхів кремлівським вождям настільки одіозне, що навіть деякі симпатизуючі їм сучасні письменники називають його “сатанинським маніфестом”, щоправда при цьому намагаються виправдати Реріхів тим, що вони й не побували у обиталищі “махатм” – Шамбалі, що “их ... надули”. (Каныгин Ю. Путь ариев. – К., 1995. – с.19)... У підтвердження добрих намірів Реріхів ви наводите наказ Сталіна про арешт сім’ї художника, котрий однак не був виконаний. Якщо так було, то звідси не випливає підтвердження вашої тези. Наприклад, з того, що Сталін наказав знищити (й знищив!) ряд своїх підручних катів (Ягоду, Єжова, Постишева, Хатаєвича та ін.) зовсім не випливає того, що останні творили добро.

У листах до “ДВ” підкреслюється, що Реріхи принесли людям “не релігію, а именно науку”. Але ж самі “духовные сыновья Рерихов” роблять суттєву обмовку при цьому: “махатмы (великие души) – существа таинственные и как бы мифические”. Якщо це люди, то на мій погляд, вони могли б злізти зі своїх насиджених у Гімалаях місць й показатися чесному народу, щоб поговорити з ним, грішним, про важливі проблеми. Якщо ж ці “махатми” не від мира цього, то причому тут наука?

Припустимо, що я, як пишуть “духовные сыновья Рерихов”, “не владею вопросом” і даремно приписую членам науково-культурного товариства релігійні погляди. Але ж про це говорить і в солідних виданнях, навіть у підручниках з релігієзнавства, виданих, між іншим, світськими особами. А треба сказати, що ці

висновки вчених базуються і на вивченні книг Блаватської та Реріхів, і на тому матеріалі, який дає практична діяльність сотень реріхівських центрів у світі, особливо в Росії. У вчених немає жодних сумнівів у тому, що “агні-йога” – власне релігійне вчення. Близьке до теософії Блаватської і до антропософії Р.Штайнера. Вчені з числа духовних осіб зараховують сюди й вчення Вівекананди, і “Розу мира” Даніїла Андреева та інші сучасні “науково-окультурні побудови”.

Ви вважаєте, що я помилково змішую реріхівське “Біле братство” і “Біле братство” Кривоногова й Цвигун. Дозвольте внести ясність у це питання. Я зовсім не вважаю, що вищезгадані “братства” складають єдину організацію з абсолютно тотожною теоретичною “платформомою”. Не хотів я зовсім і сказати, що реріхівцями керують Кривоногов та Цвигун. Питання в іншому. По-перше, вчені, які досліджували сучасну релігійну ситуацію, відносять “Біле братство” реріхівців до тоталітарних сект, де вже знаходиться “Біле братство” Кривоногова-Цвигун. А тоталітарні секти при всій різниці їхніх “теорій” дуже подібні між собою ідеологічно і методами діяльності. По-друге, можна знайти спільне в ідеології. Наприклад, ріднить їх захоплення все тим же окультизмом, магією, східними релігійними вченнями. Більше того, теософія Блаватської і релігійні погляди Реріхів часто використовуються тоталітарними сектами значно небезпечнішими, ніж “Біле братство” Кривоногова й Цвигун. Мало хто не чув про сумнозвісну секту “АУМ Сенрікьо”, члени котрої хотіли знищити бойовими газами у токійському метро 50 тис. людей, але завдяки щасливому збігу обставин загинуло “тільки” 10 душ. В Японії нині йде активне слідство, арештовані керівники секти (Нині, у 2004 р., вже засуджено до смертної кари лідера секти АУМ – Секо Асахару). Під час розслідування було встановлено потужний слід, який веде до Росії і навіть до Кремля. В РФ, так само, як і в Україні, АУМ Сенрікьо діє, але вже нелегально. Зокрема, у книзі доктора медичних наук ієромонаха Анатолія (Берестова) знаходимо важливий факт: “Члени секти “АУМ Сенрікьо” заявляють, що для них практика в секті стала законним продовженням вивчення східної релігійної мудрості,

яке почалося з праць Реріхів та Блаватської” (Иеромонах Анатолий (Берестов). “Число зверя”. – М., 1996. – с. 36).

Виникає закономірне питання до “Білого братства” реріхівців. Чому воно публічно і на весь голос не відмежувалося від “Білого братства” Кривоногова й Цвигун, коли останнє було у зеніті своєї “популярності”, коли трохи не кожен стовп у Москві, Києві, Мінську, Дніпропетровську та інших містах колишнього СРСР був обліплений плакатами “Марії Деві Христос”? Чому реріхівці не засудили їх хоча б за те, що ті використовують і дискредитують їх назву? Ось і зараз існує “Біле братство” О.Айванхова. Чи це ваші однодумці, чи навпаки – суперники? Чого ж ви тепер мовчите? Чекаєте, поки й айванхівці проваляться!? Власне, яку течію реріхівців представляє дніпропетровський центр? Прихильників О.Шапошникової? В.Сидорова? Чи ще когось? Чи можете ви гарантувати, що якась течія або центр всередині “Білого братства” Реріхів не підтримує контактів з іншими сектами, хоч би й неофіційних?

Взагалі, треба сказати, що реріхівці зберігають гордовите мовчання з питань, які творять негативний образ і Блаватської, і Реріхів, і особливо їх релігійних вчень. Так, доводилось читати, що М.Реріх був масоном і діяв за планами цієї організації. Так був чи не був Реріх масоном? Мовчання... Вчені із посиланнями на листи О.Реріх виявляють деякі расистські моменти “Живої етики”: людство, за словами О.Реріх, нібито поділяється на шість окультних рас, причому шоста раса збирається в Америці, а її члени стоять вище інших людей. І тут реріхівці мовчать. Сказати, що підтримують расистські ідеї, отже, викрити себе в очах громадськості, сказати, що не згідні зі своєю законовчителькою – теж не хочеться...

У цьому зв’язку виникає одне дуже важливе питання. Чому ви, прихильники теософії, “Живої етики” (агні-йоги), не реєструєтесь в якості релігійної громади, будучи насправді саме нею. Чи не тому, щоб було зручніше обходити закони, Конституцію України, щоб створити реріхівську гімназію у одному з державних приміщень Дніпропетровська, щоб легше дурити нашу місцеву благодішну владу?

Тільки в церковних колах швидко розібралися що до чого. Як свого часу було однозначно засуджено вчення Блаватської, так пізніше і “агні-йога”. Ще у довоєнний період Російська Зарубіжна Церква засудила вчення М.Реріха. У цьому одностайні, наприклад, і Патріарх Київський і всієї Руси-України Філарет (УПЦ Київського Патріархату), і Патріарх Московський Олексій II (РПЦ), котрі відзначали, що люди, котрі поділяють подібні вчення, “відлучили себе від Православної Церкви”. У такому разі ці люди не можуть бути хрещеними батьками при хрещенні, їх не можна поминати в церковних молитвах, вони позбавляються Причастя, церковного поховання і відспівування. Тільки щире каяття і сповідання вчення Православної Церкви може повернути колишніх реріхівців та прихильників інших тоталітарних сект у лоно Православної Церкви.

Не тільки Православна Церква і не тільки в Україні чи Росії зайняла таку позицію і віднесла реріхівців до тоталітарних сект. 16-20 травня 1994 р. у Москві відбувся міжнародний християнський семінар “Тоталітарні секти в Росії”, у котрому взяли участь 227 учасників з майже 20 держав. Вони представляли такі Церкви, як Православна, Католицька, Лютеранська, Методична, Англіканська, Пресвітеріанська, євангельських християн-баптистів та ін. Вони одностайно прийняли заяву, у котрій різко засудили тоталітарні секти, котрі “пропонуються в окультно-теософських системах”, відвертають людину від Бога, не мають нічого спільного з християнством, порушують закони, права людини. Пункт 16-й заяви варто навести тут повністю: “Ми не можемо мовчати і перед обличчям активного антихристиянського руху, який увібрав до себе теософію, антропософію, “Живу етику” Реріхів і культу “New-Age”. Поширення “агні-йоги” Реріхів у Росії, яке відбувається за підтримки державних лідерів і структур, викликає нашу тривогу. З усією відповідальністю ми свідчимо: вчення Реріхів – це релігійна секта, яка не тільки несумісна з християнством, але й безпосередньо йому ворожа” (Дворкин А. “Десять вопросов навязчивому незнакомцу, или Пособие для тех, кто не хочет быть завербованным”. – М., 1995. – с. 39-40).

Детальніший аналіз релігійної суті “Живої етики” (агні-йоги) міститься в книгах В.Єлісеєва “Православный путь ко спасению и восточные и оккультные мистические учения” (М., 1995) і декана філософсько-богословського факультету Російського Православного Університету, старшого наукового співробітника кафедри історії релігії філософського факультету МДУ диякона Андрія Кураєва “Вне тела Христова. Об отлучении Рерихов от Церкви” (СПб., 1994). Оскільки, на думку “духовных сыновей Рерихов”, я “не владею вопросом” і займаюсь “нападками на Рерихов” (!), надаю слово спеціалісту – релігієзнавцю Андрію Кураєву: “Реріхівський рух – нелегальна релігійна секта окультно-антихристиянського характеру.

Нелегальна, тому що не реєструється в якості релігійної організації. Реріхівські центри по всій країні реєструються як суспільні, культурні, освітні центри і тим самим отримують можливість активно порушувати закон про відділення школи від церкви. У сотнях шкіл Росії вже запроваджено обов’язкові уроки вивчення “Агні-йоги” та окультизму.

Релігійним реріхівський рух є вже хоча б тому, що видає себе за синтез усіх релігій. При цьому воно має і свій власний культ, і свої окультні “таїнства”. Наприклад, “Агні-йога” рекомендує тричі на день кланятися ідолам: “Как готовить терафим? Нужно найти помещение, где психическая энергия заклинателя достаточно наслоила пространство и осела на предметах. На определенном месте слагается изображение любого вида из воска или глины, или извести... При заклинаниях, как вы знаете, проносились распевы... Каждый день не меньше трех раз нужно нагружать терафим” (Агні-йога, с. 421).

Чому секта? По-перше, тому що використовується чисто сектантський метод пропаганди: публічно проголошується одне (наприклад, віротерпимість та вірність Євангелії), насправді ж істинна суть доктрини до часу приховується від широкого кола людей (як Олена Реріх радить брехати з метою пропаганди – див. в її листі від 08.03.38 р.). По-друге, сектантський характер реріхівського руху видно з того, що жодна з історичних конфесій Росії не прийняла реріхівського віровчення... Гасло “єдності”

було використане тільки для поглиблення релігійного розколу людей: серед десятків інших релігійних течій виникло ще одне, насправді дуже вороже наставлене до всіх інших.

Реріхівський рух зовсім не плюралістичний, він не вважає, що є багато шляхів до істини. Тільки себе він називає “единственным путем” (Иерархия, 57)... Всі історично існуючі вірування людства, з точки зору Реріхів, “ремонтю не підлягають” і мають бути замінені теософією” (Кураев А. “Вне тела Христова...”, с. 305).

Цікаве і закінчення книги А. Кураєва, котре розкриває деякі “дивні” місця вчення Реріхів, про яких чомусь мовчать дніпропетровські прихильники живої етики (агні-йоги) – наприклад необхідність вигнання домашніх тварин: “Никакие животные не допускаются в жилые комнаты. Даже птицы не могут находиться в спальне. Все низшее привлекает низшее. Кошки вообще рассматриваются как сущности, определенно принадлежащие к темным группировкам” (07.12.35 р.). Що ж, християни, за судженням Олени Іванівни (Реріх – Ю.М.), теж належать до “темным группировкам” (13.01.34 р.). Нам там з кішками добре” (Кураев А. Вказ. твір. – с. 21).

Думаю, досить. Газетна стаття має свої межі. На мій погляд, даремно Є.Є.Семеніхін вважає, що “Днепр вечерний” порушує Конституцію України і Закон України про інформацію. Якраз газета виконує свою функцію, ознайомивши читачів з точкою зору на таке явище, яким є тоталітарні секти. Газета спиралася при цьому на аргументовану думку, вироблену і в наукових, і в церковних колах, котра все більше усвідомлюється широкими колами громадськості. Можливо, краще “духовным сыновьям Рерихов” не ображатися на “Днепр вечерний” і на київських професорів, а подивитися на себе з боку? А Православна Церква ніколи не зачиняла свої врата перед грішниками, які щиро каються!

(Опубл. в дніпропетровській газеті “Днепр вечерний” від 7 і 8.02.1997 р. (№ 19–20) 9481–9482).

САТАНІЗМ ДЛЯ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ

Під такою назвою побачило світло фундаментальне дослідження про вчення Реріхів (“Жива Етика” або “агні-йога”) диякона Андрія Кураєва, декана філософсько-богословського факультету Російського Православного Університету, с. н. с. кафедри історії релігії філософського факультету Московського університету. А. Кураєв є провідним спеціалістом-релігієзнавцем у даній галузі і чудово володіє матеріалом. Дуже важливо, що свій аналіз “Живої Етики” він будує не на рекламно-пропагандистських “роліках”, призначених для вбиття у свідомість суспільства винятково позитивного іміджу Олени Блаватської, Миколи та Олени Реріхів та їхнього вчення і подання згаданих осіб як борців за ідеали миру, культури та гуманізму, навіть друзів християнства, а на всій сукупності їхніх праць, у т. ч. й тих, які приховуються від широкого кола читачів.

Уже в перших п’яти розділах своєї праці А. Кураєв переконливо доводить, що “Жива Етика” є релігійною сектою, для якої характерні окультизм, магія та кабалістика. Вперте небажання реріхівців визнати це, їхні самохарактеристики як науково-культурного вчення призначені лише для введення суспільства в оману і для легшого проникнення реріхівців до шкіл та вузів. Кураєв аналізує навчальні програми та підручники реріхівців, за якими вже в першому класі треба навчати дітей спілкуватися з духами. Автор відзначає надзвичайно негативний вплив діяльності в школах і вузах не лише реріхівців, але й представників інших сект (“Вальдорфська педагогіка”, “Юнівер”, “Новий Акрополь”), торкається діяльності й інших, споріднених сект (“Нью-Ейдж”). Додамо, що, порушуючи статті Конституції України й чинне законодавство, реріхівці вже мають свої школи чи гімназії в Україні. Зокрема в Дніпропетровську влада передала їм державний будинок, де створена гімназія ім. Реріхів. Коли “порядки” у цій гімназії стали об’єктом критики у місцевій газеті “Днепр вечерний”, реріхівці подали до суду. Суд навіть не поцікавився: а на якій, власне, підставі може діяти в державно-

му будинку школа релігійної секти, – і прийняв справу до розгляду. Цей надзвичайно показовий процес тягнеться вже майже півроку і кінця йому не видно. Це ще раз доводить, що українські законодавці, влада України виявилися не готовими до навали тоталітарних сект, які активно діють нині в Україні. Воно й не дивно, бо 70-річне панування в Україні сатанинського режиму більшовиків не могло минути безслідно...

Головне місце у праці Кураєва належить філософському співставленню християнства з ученням Блаватської та Реріхів, з окультизмом; беззаперечно доводиться, що ці вчення не тільки несумісні з християнством, але й ворожі йому. У розділах 24–29 переконливо заперечується фальшивка про нібито притаманну християнству ідею реінкарнації (переселення душ), таку ж фальшивку окултистів про те, що Ісус Христос був нібито буддійським ченцем, подорожував до Індії тощо. Назва 6 частини (розд. 3–33) “Реріхи проти Євангелія” говорить сама за себе. Взагалі, даний аспект є центральним, і тут дуже важливими є самовизнання чільних ідеологів теософії та “Живої Етики”. Так, сам М. Реріх визнавав, що його вчення переслідує ті ж цілі, що й традиційні поганські релігійні вірування, а різниця полягає лише в деяких засобах [т. 1, с. 258]. Клізовський відкидає у православному Символі Віри все, що стосується Христа, бо це, бачте, не узгоджується “з космічними законами”. Ні Блаватська, ні Реріхи не визнавали Ісуса Христа як єдиного Сина Божого, не вірували у Святу Трійцю.

Оскільки реріхівці в захопленні від особистості художника Миколи Реріха та його громадянської позиції, то було б добре знати й про те, що не рекламується адептами “Живої Етики”. Не будемо торкатися картин Реріха, нехай про це пишуть мистецтвознавці. А ось про Реріха-громадянина Кураєв наводить принципово важливу інформацію. Назвемо дещо. Реріх був масоном, співпрацював з Комінтерном, через що англійська влада не пускала в Тибет його експедицію (За деякими даними Реріх мав посприяти виникненню пробільшовицьких заворушень у Тибеті за прикладом Монголії). А як інакше можна було поставитися

до цієї “експедиції”, коли правою рукою Реріха у ній був Яков Блюмкін. Справді – той самий покидьок! Спочатку лівий есер, убивця німецького посла в Росії Мірбаха у 1918 р., агент НКВД, одна з кличок якого була дуже промовиста – “Шамбала”! За словами Кураєва, котрий посилається на публікацію в журналі “Огонек” (1995), за заповітом Реріх усе своє майно передавав дружині Олені Реріх, а після неї – “Всесоюзній Комуністичній Партії”. Єдине було прохання: предметам мистецтва має надатися місце, яке відповідає високим завданням комунізму. “Розпорядниками свого заповіту Реріх призначив... Чичеріна, Сталіна і Бистрова (останній був керівником советської розвідки в Урумчі). “Залізної зависи”, яка відділяла сталінський СРСР від Заходу, для Реріха не існувало. Радвлада надавала йому змогу в’їжджати і виїжджати з імперії зла, коли заманеться. Реріхи ж активно підтримували більшовиків! Досить вказати на приїзд до Кремля 1926 р., коли вони передали вождям СРСР “Послання махатм”, де закликали оцих катів до нових злочинів. Не забули Реріхи привезти з Гімалаїв і земельки на могилу “махатми Леніна”, котрого дуже поважали. Реріх вважав, що поява Леніна на землі має бути прийнята як “знак чутливості Космосу”. Цікаво, що майже одночасно більшовики, зокрема Ф.Дзержинський, які вже створили спеціальну лабораторію для винаходу психотропної зброї, посилали експедицію окультистів на Кольський півострів у пошуках містичної “Гіпербореї”, а Реріх відповідно діяв у Тибеті. Більшовики сподівалися так само, як потім нацисти, які теж лізли в Тибет у пошуках “Шамбали”, здобути таємницю психотропної зброї, зомбування мас.

Хоча Реріх написав “пакт”, спрямований на захист культури, але це була пустопорожня декларація, подібна сталінській конституції. Перебуваючи зі своєю родиною за межами СРСР і за межами досяжності лап НКВД, Реріх ніколи ні слова не сказав на захист жертв штучних голодоморів, масових репресій, особливо проти українців, на захист пам’яток культури й мистецтва, храмів тощо. Більше того, він з дружиною навіть захищав СРСР від західних критиків, а О.Реріх вважала, що

СРСР звинувачують лише “люди, смотрящие из колии старого мышления и не понимающие размаха совершающегося сдвига”.

Дуже важливим є аналіз Кураєвим суспільного ідеалу Реріхів. Вони вітали Диктатуру Вождя, в руках якого була б і теократична влада (її не мав навіть Сталін!). І при цьому жодної опозиції! У брошурі “Шамбала сияющая” Реріх провіщав, що вороги Шамбали при встановленні “нової ери” будуть знищені. Усі релігії мають бути ліквідовані, крім “Живої Етики”, яка має стати синтезом усіх релігій. Усі нації мають злитися в єдиний народ (чи не “советський”?). Запроваджується сувора цензура, “шкідливі” книги вилучаються. Має бути проведена шкільна реформа, переглянуті програми й підручники, дітей треба вчити магії і т. д. Суспільство має тяжіти до анонімності, а для так званих “невігласів” (мабуть, усіх християн) будуть “трудові гіпнотичні табори”. М.Реріх не любив міста і вважав, що треба “зайвих” людей виселяти в якісь трудові поселення (Цим шляхом, до речі, пішов Сталін, а у Камбоджі – Пол Пот!). Реріх вихваляв кровожерного Тамерлана, бо той “зруйнував багато міст”, називав його “великим дезінфектором”. Олена Реріх, дружина художника, писала про необхідність ліквідації кладовищ, землеволодіння, спадків, станів, милостині грішми, негативно ставилася до театру, жартів, пива, до м’ясної їжі, вимагала вигнати з жител домашніх тварин, особливо кішок, навіть пташок. Оцей суспільний ідеал Кураєв справедливо називає “казармою імені Шамбали” і присвячує аналізу цього комунофашистського ідеалу окремий розділ 14 (“Окультний комунізм”). Цікаво, чи про цей суспільний ідеал Реріхів будуть говорити на виставці картин М.Реріха, яка з помпою демонструється нині в найбільших містах України?

У розділі 35, вказавши на головні розходження між християнством, з одного боку, та теософією і “Живою Етикою”, з другого, Кураєв робить висновок: “Реріхівський рух... – нелегальна релігійна секта окультно-антихристиянського характеру” [т. 2, с. 337]. Саме тому теософи були відлучені від Православної Церкви 1932 р., а реріхівці – 1994 р. З православними солідарні представники

ряду інших конфесій (католики, лютерани, баптисти, п'ятидесятники та інші, котрі через своїх представників на міжнародному семінарі 1994 р. засудили теософію, антропософію, “Живу Етику”, “Нью Ейдж” як антихристиянські вчення й зарахували їх до тоталітарних сект.

Фундаментальна праця А.Кураєва є найповнішим на сьогодні дослідженням теософії та “Живої Етики” і її варто прочитати тим, хто зацікавився проповідями adeptів новомодного вчення.

(Опубл.: Мицик Ю. Сатанізм для інтелігенції // Шлях перемоги від 5 червня 1997 р.).

ВЕЛИКОДНЯ “КРАШАНКА” ВІД РЕРІХІВЦІВ

Надіслав її шляхом публікації в “Літературній Україні” від 24 квітня 1997 р. Остап Світлик (стаття “Москва, Кремль: анафема миру”), реріхівська “крашанка” вміщена якраз на звороті редакційного привітання з Великоднем усіх християн України! О.Світлик прагне тут довести, що Реріхи були співцями миру, культури і толерантності, а їхній духовній попередниці, Олені Блаватській, віддає шану як “завзятій захисниці православ'я” (!). Власне, того, хто стежить за матеріалами прихильників теософії Блаватської та релігійного вчення Реріхів (“Жива Етика” або “агні йога”), такі заяви вже не дивують. У них видно звичні “прийоми” розкручування позитивного іміджу Реріхів у громадській свідомості, і у статтях О.Світлика – ті ж самі постулати, що й, наприклад, у листі вінницьких реріхівців проти дніпропетровського журналіста Сергія Довгаля, що був вміщений на шпальтах “України молоді” (Провина С.Довгаля вбачається в тому, що він посмів викрити порядки, які існують у реріхівській гімназії у Дніпропетровську). Новим у статті п. Світлика є гостра критика РПЦ за акт відлучення реріхівців від Церкви.

Однак, не будемо тут розглядати проблеми РПЦ. Важливо у даному випадку визначити: чи РПЦ відлучила від Церкви невинних овечок, чи овечки були не такі вже й невинні?

Нагадаємо п. Світлику, що у православних усього світу, в т. ч. й в УПЦ Київського Патріархату та УАПЦ, єдиний Символ Віри. Відхід від нього навіть у одному члені означає розрив з Православ'ям. Писання ж Блаватської та Реріхів фактично сповнені неприйняттям християнства. Насамперед вони не визнавали Христа як одну з іпостасей Єдиного Бога, Сина Божого і Спасителя, а віру християн у воскресіння Христа називали "самоодурением". Один з авторитетів у реріхіанстві А.Клізовський взагалі відкидає чи не весь Символ Віри ("ни одно из положений Символа Веры о Боге-Сыне не соответствует истине и является результатом фантазий и легенд", а "рождение Христа от Девы Марии есть красивая легенда", з якої християни "сделали догмат", котрий буцімто, не узгоджується "с космическими законами" (Клизовский А. Основы понимания новой Эпохи. Рига, 1991. – Т. 1. – с. 193–194.). Взагалі Христос розглядається тільки як видатна особистість, котру якісь космічні сили послали на землю так само як і Сократа, Д.Бруно, Я.Беме та ін. Чи ж то християнство, коли Ісус Христос не визнається Господом, у котрому немає місця Святій Трійці? "Завзята захисниця православ'я", як її іменує автор статті, Олена Блаватська нападки на християнство і Христа перемешує з компліментами... сатані!? Як інакше можна розцінити отакі, наприклад, її висловлювання "Люцифер – Дух Носитель Озарения и Свободы Мысли метафорически является ведущим маяком, который помогает человеку находить свой путь через рифы и отмели жизни... Сатана или... Люцифер находится в нас; это наш ум, наш Искуситель и Искупитель, наш разумный Освободитель и Спаситель от чистого анимализма. Без этого животворящего духа не было бы разницы между человеком и зверем". Після таких заяв стає зрозумілим, чому не сприймали теософію Блаватської такі видатні філософи і письменники, як М.Бердяєв, С.Булгаков, В.Зінковський, М.Лоський, Г.Флоровський, П.Флоренський, М.Бахтін, О.Мандельштам, О.Мень, А.Швейцер та ін.

Ідеєю – фікс реріхівців було створити єдине для всіх жителів планети релігійне вчення, взявши якісь елементи з християнства, якісь – із буддизму і т. д. Однак, як наслідок була створена чергова секта!

Не лише РПЦ, але й Вселенський Патріархат, Антіохійський Патріархат, Грузинська Православна Церква й інші, а також католицька, лютеранська, методистська, пресвітеріанська, англіканська Церкви, Церква євангельських християн-баптистів, євангельські християни-п'ятидесятники та ін. через своїх представників на міжнародному християнському семінарі (1994) віднесли реріхівців до числа релігійних тоталітарних сект...

Додамо, що реріхівці свідомо не рееструються в Україні як релігійна організація. Ця тактика дає їм можливість легально діяти у школах. Тоді як православним відмовляють у праві навіть факультативно читати у школах “Закон Божий”, реріхівці ж викладають своє “вчення” у спеціальних гімназіях. У Дніпропетровську вони навіть отримали з рук держави будинок під таку гімназію. Коли “порядки” цієї гімназії стали об'єктом критики журналістів, реріхівці подали заяву до суду. Вже кілька місяців триває судовий процес реріхівців проти газети “Днепр вечерний”. І суд прийняв таку справу! Навіть не поцікавившись, на якій, власне, підставі релігійна організація діє у школі в порушення Конституції України...

О.Світлик захоплюється особистістю художника Миколи Реріха та його громадською позицією. Не будемо тут торкатися кваліфікації Реріха-художника. Але про Реріха-громадянина, Реріха – одного з творців “Живої Етики” варто подати деяку інформацію. І справа не тільки в гордині Реріха та його неприпустимо грубих висловлюваннях про великих художників і письменників, наприклад про М.Куїнджі (“свинья в ермолке”), І.Репіна (“Еремей Лукавый Мужиченко”), Л.Толстого (“злойный лукавец”) тощо, навіть не в тому, що він був масоном і захоплювався спіритизмом. Почнемо з того, що Реріх активно співпрацював з Комінтерном. Дійсно, він був автором пакту, спрямованого на захист культури. Але вартість тому пакту

приблизно така ж, як і сталінській конституції. Дуже гарні паперові декларації – і жахлива прірва між ним та дійсністю. Де був, наприклад, Реріх із своєю громадянською позицією, врешті, зі своїм “пактом”, коли більшовицька Москва знищила штучним голодомором у 1932–1933 рр. понад 10 млн. українських селян, де він був, коли нищили українську інтелігенцію, українську культуру, українські пам’ятки старовини? Та й, взагалі, чи відрізняв він Україну від “єдиної і неделимої”? Де був Реріх, коли нищилася більшовиками культурна еліта і самої Росії? Мовчав, мовчав, мовчав... І це при тому, що він знаходився із сім’ю за межами СРСР і міг вільно сказати про Сталіна та його кліку все, що думає! Про цю “странність” у діях Реріха, невідповідність його декларацій громадянській позиції писали в еміграції 1935 року. Коли по Європі прокотилася хвиля протестів, оскільки стало відомо про пограбування й нищення пам’яток старовини й мистецтва в СРСР, Реріх і члени Комітету Пакту Реріха й тут промовчали, незважаючи на заклики до них західної прогресивної громадськості. Ця мовчанка Реріха у такому гострому питанні була, з точки зору авторів статей 1935 р., “не лише дивною, але і зловісною”.

“Залізна завіса”, котра відділяла СРСР від закордону, не існувала для Реріхів. Радвлада надавала їм право в’їжджати і виїжджати коли забагнеться. Реріхи ж активно підтримували більшовицьке керівництво! Досить нагадати приїзд у 1926 р. Реріхів до Москви і вручення сталінському керівництву “послання махатм”, створеного Оленою Реріх. Тут, зокрема, говорилось: “Вы упразднили церковь, ставшую рассадником лжи и суеверий. Вы уничтожили тюрьму воспитания. Вы уничтожили семью лицемерия... Вы признали, что религия есть учение всеобъемлющей материи. Вы признали ничтожность личной собственности. Вы угадали эволюцию общества... Вы преклонились перед красотой... мы признали своевременность Вашего движения и посылаем Вам всю помощь, утверждая Единение Азии!” В Москву Реріхи привезли й трохи гімалайської земельки на могилу “махатми Леніна”, котрого дуже й дуже поважали. Сам Реріх так писав про Ілліча: “Появление Ленина примите как знак чуткости

Космоса. Ленин служил Эволюции, и ради этого ему пришлось идти самым верхним путем – используя всех и все для достижения высшей цели – победы Революции в России”. У розпал сталінських репресій Реріхи захищали СРСР, а пані Реріх вважала, що СРСР звинувачують лише “люди, смотрящие из колеи старого мышления и не понимающие размаха совершающегося сдвига”. Багато про що промовляє і текст заповіту Реріха, видрукований нещодавно на сторінках журналу “Огонек” (1995). Все майно художник передавав своїй дружині, а “после же ея все указанное имущество завещаю Всесоюзной Коммунистической Партии. Единственная просьба, чтобы предметам искусства было дано должное место, соответствующее высоким задачам коммунизма... Прошу тов. Г.В.Чичерина, И.В.Сталина и А.Е.Быстрова... распорядиться настоящим завещанием” (А.Быстров був тоді керівником радянської розвідки в Урумчі!). До речі, коли О.Реріх померла, то її ховали шестеро комуністів і шестеро буддистів...

Варто сказати і про суспільний ідеал Реріхів за основоположниками їхнього вчення. Насамперед, у разі його здійснення, була б встановлена Диктатура Вождя, котрий мав би необмежену владу в країні. Йому б належала і теократична влада, якої не мав навіть Сталін. Всі релігії мали б бути ліквідовані (“религия отменяется”), окрім вчення Реріхів з його окультизмом, кабалістикою, магією. Читачам “Літературної України” – членам “Просвіти”, пропоную, зокрема, звернути увагу на інший пункт програми реріхівців, зафіксований у “Общині”, що її так превозносить п. Світлик. Отже, народи мають бути ліквідовані, злившись у єдиний (чи не “советский”?) народ: “Прежде всего забудьте все народности... народы безграмотны и покрыты вонью и мерзкими насекомыми. Который же из ветхих предрассудков, надо сжечь! (Чи не віднесена тут українська мова до числа “мерзких насекомых”? Письменникам, котрі без сумніву читають “Літературну Україну”, варто знати, що реріхівці вже давно пропонували запровадити сувору цензуру і вилучити “брехливі книги” (“На полках книгохранилищ целые гнойники лжи. Было бы недопустимо сохранять этих паразитов. Книги засоряют сознание детей”). Звичайно ж, ніякої непокори та опо-

зиції, за непослух – кара. Взагалі, “община будет стремиться к анонимности”, заради чого пропонувалося навіть виселення “зайвих” осіб з міст у якісь колективні поселення (щось подібне вже чинив Пол Пот у Кампучії (!). Додайте до цього ліквідацію землеволодіння, спадків, станів, цвинтарів, милостині грошима, театрів. “Пища в общине должна быть растительная. Еда дважды в день достаточна. Долго за столом не сидим”. З жител мають бути вигнані домашні тварини, особливо кішки, а також домашні птахи. Отже, геть “оголтелых канарейц”. Вітаємо Вас з казармою імені Шамбали! Власне, останнє речення не я придумав, а о. Андрій Кураєв... Його фундаментальна праця, де на основі аналізу, насамперед писань Блаватської, Реріхів, доводиться несумісність їхнього вчення з християнством, має красномовну назву “Сатанізм для інтелігенції” (М., 1997. – Т. 1–2). До речі, полеміка з цією книгою реріхівцям не по зубах! Вони воліють писати листи до редакцій газет у надії, що редактори поблажливо сприймуть “одкровення” нібито новоявлених пророків.

Хотів би звернути увагу читачів на ще одну книгу, цього разу вже американського науковця (Гудрик-Кларк Н. “Окультурные корни нацизма”. СПб., 1995). Тут встановлено вплив теософії Блаватської на творців ідеології “Третього рейху”.

В інших дослідженнях вказується на певний вплив творів Блаватської та Реріхів на ідеологію “АУМ Сенріке” та деяких інших тоталітарних сект у Росії та в Україні. Отож не поспішайте услід за адептами реріхівського вчення. Пора відрізнити великодні писанки від протухлих яєць!

(Опубл.: Мицик Ю. Великодня “крашанка” від реріхівців // Наша віра. – 1997. – №7 (липень). – с. 10, 13).

З ЧОГО ЗЛІПЛЕНО ЛЖЕХРИСТА

Служив у московській міліції такий собі Сергій Тороп. Служив недовго, а після того “реінкарнувався” в тренери та інші малопробудкові професії. Таке життя однак не влаштувало широку

натуру. Начитавшись окультних книжечок, він перейменувався у “Віссаріона”, що в перекладі з давньогрецької означає “лісовий”. Тороп запевняє світ у іншому, власному тлумаченні цього імені: “Дающий жизнь”. Невдовзі Тороп створив секту під назвою “Церковь последнего завета” зі штаб-квартирою в смт. Курагіно під Мінусинськом Красноярського краю. У самому Мінусинську було створено Общественный культурно-просветительский центр развития духовности и культуры “Источник”, з’явилися філії секти у Москві, Петербурзі, Києві та інших містах; у Петербурзі на Большой Подъяческой (!) продають відео- та аудіозаписи проповідей Віссаріона-Торопа.

Банальність раннього періоду свого життя новоявлений “месія” пояснює тим, що його душа “довго спала”, потім впродовж семи років він “говорив притчами”, тепер нарешті проголосив себе ... Христом! Але скажемо все по порядку...

Минулого року вийшла книга Торопа-Віссаріона “Последняя надежда. Обращение к современному человечеству”. Замість нормальних вихідних даних тут стоїть багатозначне: “39 год Эпохи Рассвета”. Читання цього опусу – невдячна праця. Подеколи складається враження, що читаєш творіння недоука-петеушника. Ходульність, надимання щік, потуги видати книженцію за нову Євангелію. Хоча оригінальних ідей тут не видно, “вчення” Торопа цілком вписується в широку неорелігійну течію “Нью-Ейдж”, представлену на територію колишнього СРСР власною гілкою – “агні-йоогою” (реріхівщиною). Водночас часто цитується і Новий Завіт, стиль якого силкується наслідувати колишній міліціонер, щоб створити певний імідж, викликати у людей більшу довіру до себе. Втім, намішано тут усього – із бахаїзму, з індуїзму, навіть з примітивних писань уже покійного Паршека Іванова, який видавав себе за Бога і обіцяв воскреснути, але обіцянка так і лишилася цяцянкою...

Вчення Торопа є еkleктичним і надзвичайно суперечливим. З одного боку відкидається Вітхий Завіт (“не от Бога вашего были знания те” (с. 7), з іншого – говориться про пророка Мойсея. З одного боку оточується пітетом язичеська Індія, з іншого – вилазять

віслючі вуха теорії “Москва – третій Рим”. Відчутні і псевдоінтернаціональні ідеї, характерні для Реріхів.

Тороп нерідко живає звичний для окультистів термін “Вищий розум”. Важко розібрати, який же сенс вкладає він у ці слова: чи Богові поклоняється, чи Космосу. Тобто природі чи якимсь старшим інопланетним цивілізаціям, котрі нібито існують і ще й опікуються молодшими. І в цьому випадку Тороп не є самостійним. Це ми вже “проходили” (читай Блаватську, Реріхів...). Часом колишній міліціонер договорується до такої абракадабри, нібито якась одна галактична цивілізація відійшла від інших, розколася на дві частини, і цей поділ увійшов “в писание Ветхого Завета как повествование о падшем ангеле” (с. 50). Але ці дві частини у нього живуть ладком: “Мир Разума... никогда не проявляется открытыми противоборствами между представителями этих направлений. А когда их интересы пересекаются на каком-либо объекте или явлении, ... они стараются, не толкая друг друга, приложить разноцелевые усилия, соблюдая все установленные законы вселенной” (с. 50). Іншими словами, Бог і сатана, згідно з Торопом, тягнуть одну лямку, “не толкая друг друга”!

Чимало говориться про карму та реінкарнацію. Ці положення, запозичені Торопом зі східних віровчень, не мають нічого спільного з християнством! Але Торопові вони дуже потрібні для обґрунтування його головної ідеї: Тороп (Віссаріон) – це Христос! Тобто нова реінкарнація Христа! Заради більшої переконливості він навіть відпустив собі вуса, борідку й довге волосся.

Не раз уже православна громадськість виступала проти цієї тоталітарної секти. У цьому єдині всі гілки православ'я в Україні, і греко-католики, і римо-католики... Можна назвати для прикладу й постанову Собору РПЦ (грудень 1994) “О псевдохристиянских сектах, неоязычестве и окультизме”, де групу “лжехриста Виссариона” поставлено в один ряд зі сумнозвісним “Білим братством” та “Богородичним центром” (“Собором новой Святой Руси”). У статті Олексія Капкова “Лжехристы пришли в Россию” (ж-л “Юность”, 1997. – №7) зокрема говориться: “Хоча в десятках країн діяльність цих та інших сект

заборонена, у нас вони, по суті, зневажають закон, захочують практику так званих “відкладених у часі самогубств”. У церкві пізнього завіту (секти “Виссарион”) понад 10 000 людей застосовують таку “агресивну”, за словами фахівців, дієту, запозичену з досвіду нацистських концтаборів, що навіть не дозволяє годувати дітей грудним молоком. За свідченнями районної лікарні селища Курагіно Красноярського краю, таке бузувірство призвело вже до смерті нових “блаженних”. Більше того: захочується самогубство, аж до колективного суїциду...

Між тим ця секта, імпортована в Україну, зареєстрована вже в двох областях, до Києва приїздив зі своїми шарлатанськими сеансами сам Тороп... Як тут не пригадати слова спасителя: “Тоді ж, як хто скаже до вас: “Ото, Христос тут”, “Ото там”, – не йміть віри. Бо повстануть христи неправдиві і неправдиві пророки, і будуть чинити ознаки та чуда, щоб спокусити, як можна, і вибраних. Але ви стережіться! Я сказав вам усе наперед” (Мр., 13:21-23).

(Опубліковано.: Мицик Ю. З чого зліплено лжехриста // Наша віра. – грудень 2000. – №12 (152). – с. 7.)

СПОРТСЕКЦІЯ ЧИ СПОРТСЕКТА?

Ще у застійні часи мені доводилося бачити на екрані телевізора сенсаційний репортаж: бородатий літній чоловік біг підтюпцем по снігу, обливався взимку холодною водою, закликав любити природу... І чимало людей захотіло тоді поправити своє здоров'я у такий спосіб, використовуючи поради цього чоловіка на ім'я Порфирій (Паршек) Іванов. Після його смерті у 85-річному віці (1983 р.) послідовники пропагують його рецепти у школах і на заводах, регулярно збираються у свою “Мекку”, що нею став “Дом Учителя” на хуторі Верхній Кондрючий на Донбасі, причому за їх твердженням, щодня тут буває близько сотні осіб. Доводилося розмовляти з цими людьми, що їх уже

стали називати “івановцями”, читати про них і про їхнього вчителя. Коли ж суть поглядів Іванова, висловлена ним у стислих повчаннях та віршиках (“Детка”, “Гимн”, “Победа моя”), щоденникових записах, у супроводі спогадів про нього однодумців була оприлюднена у вигляді двох брошур дніпропетровським видавництвом “Пороги” у 1995 р. у серії (!) “Жизнь и учение Порфирия Ивановича в судьбах людей”, то врешті довелося знайти час для написання цієї статті. Для зручності першу брошуру (“Как человеку жить дальше”) позначимо римською цифрою I, а другу (“Низко кланяюсь и прошу вас, люди”) – римською цифрою II. При посилянні вказуватиму і номер сторінки арабськими цифрами. Оригінальні ж записи його прихильники намагаються не оприлюднювати без попереднього опрацювання, оскільки вони ще заплутаніші і безграмотніші, ніж поприщінські “записки сумасшедшего”. Що ж робити, коли у Іванова, за його власним визнанням, “мысел у него не такая, как у нас свами”? (тут збережено стилістику й орфографію Іванова).

Торкнемося оздоровчих порад Іванова. У них немає нічого оригінального. Історія медицини знає чимало прикладів, коли правильно підібрана методика фізичної культури ставила людину на ноги. Водолікування не раз рятувало життя знаменитому Ганді (Мохандас Карамчанд Ганді) – батькові індійської незалежності. Християни прикикують пости ще з часів Першого пришествя Христа і знають про їх позитивний вплив на тіло й душу людини у поєднанні з молитвою до Господа та каяттям. Морально-етичні настанови теж не вирізняються оригінальністю (“Не употребляй алкоголя и не кури... Не плюйся вокруг...”), нагадаймо ще “Юности честное зеркало”, списане Петром I з західноєвропейських підручників етикету XVII ст. (“за столом не чавкай и головы не чеши” тощо). Рецепти ж щодо того, де і о котрій годині купатися, взагалі, нема сенсу обговорювати. Проте в деяких моментах “детка” переходить від життєвських рецептів збереження здоров’я до вищих матерій (“Освободи свою голову от мыслей о... смерти”, але про них нижче.

Заклики любити природу і жити у гармонії з нею лунають у наш час все гучніше. Проте мислителі бачили екологічну небезпеку для нашої планети вже давно. Американський письменник XVIII ст. Торо у своїй книзі “Життя в лісі” написав про це куди яскравіше, ніж малограмотний Іванов, а прихильників Торо все більше у сучасних США.

У цьому сенсі Іванов був менш послідовний. Їздив він і поїздами, а коли будував свій дім (“Дом учителя”), то машинами возили йому фабричні цеглу й цемент. Та й послідовники його активно використовують усі транспортні засоби, з літаками включно. Хіба ж Іванов не знав, що цементний завод занапащає всю природу у радіусі 20 км.? Невже не знав, як шкідливо впливають на навколишнє середовище металургійні монстри? Звичайно ж, знав. Але користувався вигодами цивілізації. А замість реальних рецептів виходу з тяжкої екологічної кризи, з гострих суперечностей сучасної індустріальної (чи постіндустріальної) епохи подав тільки загальновідоме гасло: “Люби окружающую тебя природу”. А ось і конкретна його розшифровка. Спробуйте, наприклад, жити у природі так, як закликав Іванов: “не однобоко, а кругозорко” [1, 5]!

Іванов, на чому наголошують його послідовники, допомагав хворим і вважався цілителем. Нині, після Кашпіровського, Чумака, Джуни, “провидця” Глоби, “колдуна” Лонго й інших, цим нікого не здивуєш. Єдине, що має хвилювати православного і взагалі кожного християнина у таких випадках: чи не ціною душі дістається здоров’я і чи взагалі воно дістається? Чи були пацієнти “екстрасенсів” хоч раз у своєму житті у храмі Божому, чи причащалися вони хоч раз? Чи шукали помочі у Бога?

Але повернімось до аналізу поглядів Іванова.

Знаємо, наприклад, скільки лиха принесла Україні (та хіба тільки їй?) сатанинська влада більшовиків. А що ж Іванов та його життєписці? Виявляється, “в гражданскую партизанил” на боці червоних, “советской власти... помогал”, бо вірив, що “она его семье вырваться из нужды поможет” [1, 7]. Іванов навіть не спробував переосмислити пізніше своє життя, зрозуміти трагедію

штучного голодомор-голокосту 1933 р. в Україні, скерованого Москвою проти українського народу. Навіть коли Іванова за звернення з якимись пропозиціями до XIX з'їзду КППС зняли з потяга і відправили до психлікарні, він і тоді не засумнівався у правильності своїх діянь на користь советської влади! Перебуваючи у психіатричній клініці, він нібито просив академіка Введенського попросити Сталіна відмовитися від поділу сфер впливу у повоєнній Європі (Потсдамські угоди). Академік не хотів цього робити, бо “нас с тобой расстреляют”. Іванов йому хоробро відповів: “Не расстреляют”. “А тогда было такое время, что все боялись Сталина, один Паршек не боялся” [II, 15]. Відомо, однак, що у хороброго портняжки Паршека в той час уже був діагноз “шизофренія” і інвалідність I групи з цієї причини. Академік же не мав такої потужної “броні”. Неясно, правда, навіщо було Паршеку просити академіка про таку “дрібницю”, як Потсдамські угоди, якщо перед цим він виграв Другу світову війну. Якщо вірити самому Паршеку, то саме він випросив у Природи перемогу СРСР над Німеччиною. Цитуємо: “Природа послушалась..., помогла русскому солдату такую силу займеть. Немцы... покатались... назад в Берлин. Дело было не в технике, а в людях, в простом советском человеке” [II, 15]. В іншому своєму опусі він першопричиною перемоги над Німеччиною вважає вже не природу, а себе: “Гитлер потерял надежду на завоевание, он выдохся: у него от Моей мысли не было порядка в голове”.

Паршек Іванов мав дуже богомільного батька, але пішов не його шляхом, а шляхом червоного партизана, що своїми діями наближував перемогу влади більшовиків з її терором проти Православної Церкви. Іванов взагалі не згадує, чи був він у Храмі Божому хоч раз у свідомому віці, чи причащався коли-небудь... Воно й не дивно, бо його турбує насамперед здоров'я тіла й проблема екології, а про безсмертну душу він, якщо й згадує, то це не має нічого спільного з християнством. На першому місці у Іванова природа або ж він сам. Хто ж головний? В одному місці він твердить про першість природи і, отже, його можна назвати пантеїстом. Однак, нижче Іванов уже не задовольняється роллю

простого смертного і схиляється до антропософії, трактуючи себе як людину, якій “...предстоит изменить всю нашу историю” [II, 9]. То називає себе “хозяином Природы” [I, 13, II, 13], то стверджує, що він може стати Богом за свої діла на землі, то врешті прямо іменує себе Богом (!), який зійшов на землю, а по своїй земній смерті буде жити на землі “в духе”. Ось, наприклад, його “Гимн”, котрим починаються усі зібрання “івановців” (співається на мотив “Марсельези”). Паршек заявляє, що в цьому творі вміщені всі важливі ідеї, бо “Слова Гимна есть Бог” [I, 46]. “Гимн” починається словами:

“Люди Господу верили, как Богу,
А Он Сам к нам на землю пришел...” [I, 46].

“Сам” – це значить Іванов. Він же, за власними його словами, несе у собі “Духа Святого” [I, 46]. Маніфест Іванова “Победа моя” завершується такими словами: “я – Победитель природы, Учитель народа, Бог земли” [I, 47]. Такі богохульні, антихристиянські помисли Паршек Іванов сіяв щедрою рукою. Так, він питає В.Л.Сухаревську: “За кого ты меня считаешь?”. Та відповіла: “Ты Бог”. Тоді Паршек сказав: “Смотри, никому не говори – не время” [I, 38]. Правда, “время” настало дуже швидко, і сам Іванов, і його найближчі послідовники чимало попрацювали задля поширення цього міту. Так, згадана Сухаревська каже одному з пацієнтів (офіцеру Дмитру з Пермі), що не Іванов, а “Сам Бог” ходить по землі [I, 40].

Прикметно, що нікому з пацієнтів Іванов не радив звернутися з молитвою про допомогу до Господа! У його куцій “системі” знаходилося місце тільки для себе самого, і він буквально вимагав просити не у Христа, а в нього, Паршека, зцілення [I, 35]. У кращому випадку він рекомендував звертатися до природи. Правда, тут у Іванова кінці з кінцями не сходяться. Навіщо просити природу, коли Іванов сам собі бог, який прийшов на землю “ради спасения всех наших земных людей” [I, 18]. Але таких дрібниць не помічає переважна більшість “івановців”, так само, як і кричущої безграмотності і примітиву писань самозванця. Один із них, кравець Є.Кириченко, пробує відкинути твердження, що “івановці” є релігійною сектою. У той же час він вважає

цілком нормальною думку, що “мы живем во время третьей славы Бога на Земле”, який міг би “исцелить весь мир” [I, 48], маючи на увазі Іваанова. Він же безапеляційно повчає, що заповіді Господні (він їх неправильно називає заповідями Мойсея) є застарілими [II, 48]. Фізик А.Ткачук вторує йому, вважаючи, що оскільки за майже 2000 років “никто не выполнил заповеди Христа”, то це виконав Іванов. І взагалі “идея Учителя... Это Идея Божова” [II, 21]. Отже, маємо ще одне потрактування поглядів Іванова, тепер уже в душі реріхівців. Після всього цього уже не дивуєшся розповідям про те, що “івановці” охрещують дітей не в ім’я Святої Трійці, а в ім’я Паршека Іванова.

Якби “івановці” хоч раз уважно прочитали Святе Письмо, то звернули б увагу на слова Господа нашого Ісуса Христа, у яких він попередив про появу неправдивих христів та пророків: “Тоді ж, як хто скаже до вас: “Ото Христос тут”, “Ото вам”, – не йміть віри. Бо повстануть христии неправдиві і неправдиві пророки і будуть чинити ознаки та чуда, щоб спокусити, як можна, і вибраних. Але ви стережіться!” (Марка, XIII, 21–23).

Не вдаючись у детальніший аналіз поглядів Іванова та “івановців”, вкажемо тільки на те, що вони цілком вписуються в неорелігійну течію “Новий вік” (Нью-Ейдж), гілкою якого є вже згадувані реріхівці (“Агні-Йога”, “Жива Етика”), які, до речі, відлучені від Православної Церкви. Про це варто нагадати тим, хто вважає себе християнином, і водночас співає “Гимн”, і “тусується” з “івановцями”.

Ще одна важлива проблема...

До Міністерства освіти України постійно йдуть листи православних про запровадження у школах Закону Божого хоча б факультативно або принаймні християнської етики. Але звідки відповідають відмовами й заборонами, посилаючись на закон і його трактування ще за більшовицьких часів про відділення Церкви від держави. Між тим, у руках метких чиновників цей закон – сумнозвісне дишло. Православному священникові не можна навіть у вихідні чи після уроків провести із Закону Божого факультативні заняття для бажаючих учнів, а ось рецептам Іванова

дано зелене світло. У брошурі “Низко кланяюсь...” надається слово і В.Герасименку, начальникові Управління виховної роботи Міносвіти України. Він з похвалою відгукується про погляди Іванова і, зокрема, пише: “Очень хорошо, что это учение пришло в школы, детские сады” [II, 4]. Цікаво, як така заява узгоджується з Конституцією і з законодавством України? І чи не з подачі Управління виховної роботи до шкіл потрапив підручник з валеології для молодших класів, у якому дітям нав’язуються тези “Детки” Паршека Іванова? Що ж тоді вродить у дитячих душах, якщо сіється бур’ян?!

Р. С. Уже після передачі цієї статті до редакції “Нашої віри” нам до рук потрапила книга реріхівців Альони Сандрової та Віктора Димирова “Путь спасителя. Система Порфирия Иванова в свете учения Живой Этики” (СПб., 1995), видрукувана, до речі, Київською книжковою фабрикою. Згадані автори проголошують Іванова своїм, бо івановське та реріхівські “вчення” є спорідненими “по своей глубинной сути”. Це зайвий раз стверджує суть “івановщини” як релігійної антихристиянської секти.

(Опубліковано в газеті “Наша віра” – жовтень 1997 р. – №10 (114). – с. 15).

АНТИХРИСТИЯНСЬКІ ПЕРЕСПІВИ

2000-літній ювілей Різдва Христового викликав зливу книг, статей, творів художньої літератури, образотворчого мистецтва, музики... Відгукнувся на ювілей і одеський літератор Василь Барладяну-Бирладник, котрий видрукував на сторінках журналу “Кур’єр Кривбасу” (березень 2000, №124) свою статтю окультного змісту “Незнаний Христос”. Але відгукнувся своерідно. Сенс його статті полягає у прагненні “очистити” вчення Христа від нібито пізніших нашарувань і довести, що “вчення Христа є квінтесенцією древньої релігії індоєвропейців” [с. 84]. Такі занадто сміливі висновки, які автор “Незнайомого Христа”

пробує підтвердити історичними аргументами, не могли залишити мене байдужим і як священика, і як історика.

Дивує вже сам вибір джерел та літератури, на котрі спирається Барладяну-Бирладник. Крім Біблії, у нього зазначені посилання на 33 видання. У своїй переважній більшості це окультно-теософська література, писання атеїстів (Віппер, Косідовський, Ріжський), неоязичників (Шаян), а також осіб з надто сумнівною науковою репутацією (Стойко, Тереля). До цих писань, особливо окультистів, треба ставитися з особливо значним критицизмом, оскільки їхні творці часто не мають елементарного поняття про теорію і методику історичного дослідження, розглядають історію як різновид художньої літератури і тому, коли бракує фактів, “ничтоже сумняшеса” вигадують їх самі. Що там говорити про правильне розуміння Святого Письма, коли вони часто не можуть його навіть правильно процитувати чи елементарно розуміти. Не є винятком і Барладяну-Бирладник, який на стор. 78 твердить: “Христос заперечує божественність Яхве і його батьківство щодо людей (Ів. 4: 22; 8:38,49)”. Доведеться навести відповідні фрагменти Євангелія, щоб сам читач міг переконатися у тому, наскільки можна вірити посиланням одеського письменника. Отже:

1. “Ви вклоняєтесь тому, чого ви не знаєте, ми вклоняємось тому, що знаємо, бо спасіння – від юдеїв” (Ін., 4:22);

2. “Я те говорю, що я бачив в Отця, та й ви робите те, що бачили в батька свого” (Ін., 8:38);

3. “Ісус відповів: “Не маю Я демона, та шаную Свого Отця, ви ж Мене зневажаєте” (Ін., 8:49).

Що ж тут підтверджує тезу Барладяну-Бирладника? Нічого! Швидше навпаки! Ці фрагменти євангелія є чіткими й прозорими, особливо коли їх не виривати з Святого Письма, а прочитати весь відповідний сюжет. Так, у першому випадку Христос зустрічається з самаритянкою біля Яковової криниці і веде з нею бесіду (Самаритяни різнилися у віруваннях з євреями і навіть мали власний головний храм на г. Гаризин і не вважали таким Єрусалимський). У своїй довгій бесіді Христос вказує

на переваги юдейського культу над самаритянським і натякає на спасіння, яке через Месію прийде до всіх народів землі, але попередньо з'явиться в народі ізраїльському. Можна звернутися і до двох інших цитат з Євангелія, але і в них нема нічого такого, що могло б свідчити на користь їхньої тези Барладяну-Бирладника.

Спершись на окультні писання, автор “Незнайомого Христа” проголошує за ними речі просто неграмотні. Так твердиться, що “елліни... в далекому минулому склали з євреями один народ” [с. 84]. звісно, всі люди є братами, але навіть між братніми народами є різниця (у мові, релігії, матеріальній і духовній культурі тощо). Але щось не доводилося чути про якусь особливу близькість між греками та євреями навіть у давнину. І мови у них належать до різних сімей, і релігія аж надто різниться (давні греки були язичниками, а євреї сповідували єдиного Бога; якщо взяти період єврейського язичества, то пантеон їхніх божеств різнився від давньогрецького і т.д.). Це давно встановлений у світовій історичній науці факт. Барладяну-Бирладника чогось цей факт не влаштовує і він воліє спиратися на могутні плечі якогось Ю.Лісового, імені якого марно шукати серед античників чи гебраїстів навіть республіканського масштабу. Однак, у автора “Незнайомого Христа” своя школа цінностей. Посилаючись на якогось К.Жака, котрого титулує “відомим французьким єгиптологом”, він твердить, що “релігія, соціально-державний лад Єгипту були ведичними: не було рабства...” [с. 81].

Отакої! А як же свідоцтва тисяч документів тієї доби, особливо самої Біблії, як же думка світового сходознавства і єгиптології зокрема? Невже Барладяну-Бирладник думає, що єгипетські піраміди будувалися вільними громадянами (може, “толокою”?) та ще й з ентузіазмом? Можливо, К.Жак мав на увазі первіснообщинний лад на території Єгипту, коли не існувало ні класів, ні держави? Але як це перевірити, коли Барладяну-Бирладник посилається не на саму працю К.Жака, а на ... одеську газету “Чорноморські новини”! Коментарі зайві. Можна порекомендувати Барладяну-Бирладнику, якщо він і

далі думає йти цим шляхом, звернутися до “Интересной газеты”. Там цілими мішками насипано “фактів” про НЛО, палеоконтакти, лемурів та їхню Лемурию і ще багато чого такого, що може породити хвороблива психіка. Але в такому разі зовсім відпаде потреба у науковій дискусії... А те, що до “Интересной газеты” Барладяну-Бирладнику рукою подати, свідчить використання ним “Астрологического календаря за 1997 год”, з котрого одеський літератор витягнув “пророцтво” неіснуючого віщуна XIV ст.

Так само, як поводити у науці, обирає собі Барладяну-Бирладник і історичні джерела. Серед них бачимо і явні фальшивки (“Манускрипт Войнича”), і такі, які є занадто сумнівними (“Велесова книга”), і апокрифи, котрі не можна ставити в один ряд із Святим Письмом, бо вони, як правило, мають пізні походження і часто творилися ворогами християнства. Навіть, якщо прийняти “Велесову книгу” за автентичне джерело, то і в такому разі залишається незрозумілим: як можна судити про Христа і про християнство на підставі пам’ятки, котра була створена задовго до Різдва Христова і не має жодного відношення до християнства.

Хіба що й тут застосувати своєрідну барладянівську “логіку”: якщо “праотець Орь”, згідно з “Велесовою книгою”, реінкарнується, то “це можна сказати і про Христа” [с. 81]. Приблизно ж за такою “логікою” препаруються свідчення кумранівських пам’яток, які були створені давньоєврейськими (не єгипетськими, як твердить автор “Незнайомого Христа”!) сектантами, найімовірніше – есеями. Частину цих текстів (фрагментів молитов, пісень тощо) було видано нещодавно у Москві під штучною назвою “Євангелія”. На підставі згаданих текстів кумранських пам’яток Барладяну-Бирладник твердить, наприклад, що Христос закликав до вегетаріанства [с. 73–74]. Але ж кумранські пам’ятки у своїй переважній більшості були створені за 50–100, навіть за 200 років до різдва Христова. Навіщо ж вірування їхніх творців приписувати Христу? Нижче Барладяну-Бирладник із посиланням на Данилова та Мочалову – представників російського табору окультистів, пише, що до кінця V ст. н. е. “вегета-

ріанці-християни були винищені” [с. 74]. Але звідки це взято, якщо історичні хроніки та церковні аннали мовчать про це? Врешті, якби це було так, то чому тоді Церква не засуджувала вегетаріанство у подальшому, постійно закликала до суворого дотримування постів, чому православні ченці беруть, постригаючися в монашество, обітницю не вживати м'яса взагалі? На ці неув'язки марно шукати відповіді у статті “Незнайомий Христос”, котра аж рясніє подібними “фактами”. Візьмемо й факт з сьогоденного життя. Автор “Незнайомого Христа” обурюється діяльністю РПЦ, яка торгує горілкою і тютюном.

Цей факт має підтвердити очевидно тезу Барладяну-Бирладника, що “сьогодні у світі не існує жодної по-справжньому християнської церкви” [с. 84]. Але ж, крім РПЦ, існують ще Сербська, Болгарська, Румунська і т.д., врешті Українська Православна Церква Київського Патріархату, до якої я і сам належу. Чому вони мають відповідати за чужий гріх, тобто гріх патріарха Олексія II та його найближчого оточення?

Але все це, як говориться, квіточки... У статті Барладяну-Бирладника проголошуються речі, спрямовані на підваження кардинальних засад християнства. Половину статті відведено для доказу перебування Христа в Індії, Непалі, Тибеті, де він нібито “оволодів містичною йогою”, вчився у буддійських та індуїстських жерців; для доказу “факту”, що Христос не воскресав, а помер своєю смертю і взагалі, що Він був аватаром (втілення Бога в людину), одним з перших після Будди; твердиться, що вчення про реінкарнацію (переселення душ) було нібито притаманне християнству, але його було вилучено з наказу імператора Юстиніана на II Константинопольському (V Вселенському) Соборі тощо. Читаючи таке, хочеться запитати у Барладяну-Бирладника: чи не соромно йому видавати заяложені “теорії” окультистів і теософів (Блаватська, М. і О.Реріхи та ін.) за свої власні? Давно встановлено й неправдивість цих тверджень, і їхню несумісність з християнством, але знову й знову вони мусуються, цього разу вже одеським літератором. Не новим є й посилання Барладяну-Бирладника на євангельську

історію про зцілення Христом сліпонародженого. “Тоді учні Його запитали: “Учителю, хто згрішив: чи він сам, чи батьки його, що сліпим він родився?” Ісус відповів: “Не згрішив ані він, ані батьки його, а щоб діла Божі з’явилися на ньому” (Ін. 9:2-3). За Барладяну-Бирладником, який йде тут за Реріхами та іншими теософами, “не треба пояснювати, що згрішити “до народження” можна лише у минулому житті” [с. 79]. Пояснювати якраз треба! Щоб зрозуміти, чому учні поставили Христу таке питання, не варто звертатися до східних вчень, а уважніше прочитати Біблію. Згідно зі Святим Письмом, Бог може карати тих людей, які Його ненавидять, до 3–4 коліна (Вихід, 20:5). І нема тут жодного натяку на реінкарнацію, карму та інші східні “прибамбаси”, які пробують приписати християнству окультисти, теософи, кришнаїти, а за ними й Барладяну-Бирладник. Для тих, хто хоче детальніше познайомитися з цим питанням, рекомендую прочитати, наприклад, таку книгу: Р.Морей, С.Франк, Н.Бердяев, А.Мень. Переселение душ: христианский взгляд (Новосибирск, 1997).

Що стосується рішень II Константинопольського Собору, то й це твердження окультистів не має під собою жодних підстав. Його спеціально розглянув у своїй монографії сучасний православний філософ і богослов диякон Андрій Кураєв і аргументовано довів, що “запевнення теософів у тому, що нібито “доктрина про перевтілення була відмінена лише у 553 р. “...виявляється стопроцентним міфом” [1].

Твердження окультистів про “тисячі давніх сувоїв і книг про Ісуса давньоіндійською мовою “палі”, які зберігаються в Лхасі” [с. 81], є явним перебільшенням. Насправді відомі лише поодинокі рукописи, але в їхній основі – або підробки, або апокрифи, чи пізні недостовірні легенди. Власне, головним джерелом цієї історії є книга авантюриста з кримінальним минулим Нотовича, який, до речі, не знав ні санскриту, ні палі, ні тибетської мови і записав дані про перебування Христа на Сході зі слів перекладача. Дозволимо собі навести тут відповідну думку американського вченого Едгара Дж. Гудспіда: “Заяви Нотовича, що

він отримав “Невідоме життя Христа” від старшого лами монастиря у Гімалаях, були перевірені групою дослідників, які відвідали монастир. Лама поклявся, що Нотович ніколи не зустрівся з ним. Прочитавши книгу Нотовича, він вигукнув: “Брехня, брехня, нічого, крім брехні!” [2]. Згаданий вище Андрій Кураєв, котрий розглянув і це питання, дійшов такого висновку: “Міф про подорож Христа до Шамбали потрібний їм (теософам – Ю.М.), щоб витлумачити християнство у якості бічного і не дуже вдалого відгалуження тибетського тантризму. Христос оголошується учнем магів, щоб не було ніяких моральних перешкод для власних магічних вправ” [3].

На жаль, і цього Барладяну-Бирладнику мало. Він то пробує пояснити слово “Христос” не перекладом грецькою з єврейської слова “Месія”, а означенням “син Крішни”; то пробує довести, що “ідея Месії” суперечить пафосу “Старого завіту” і пов’язана з зороастризмом [4]; то, йдучи за войовничими безбожниками в СРСР 20–30-х років, чинить підтасовку, перекладаючи біблійне “Діва” виразом “молода жінка”, коли йдеться про непорочне зачаття Діви Марії); то, йдучи за симпатиком окультизму к. і. н. Ю. Шиловим, якого величає одним “з найбільших наших сучасних археологів-історіософів”, ставить на одну дошку Бога в Його іпостасі Бога-Сина і людину на ім’я Будда, Таїнства Церкви і язичеські обряди, називає св. апостола Павла “псевдоапостолом” [с. 83] і т. д., і т. п. Невже автор не розуміє, що всі ці речі є антихристиянськими, нерідко блюзнірськими, невже не бачить, куди його веде засліпленість перед “авторитетами” окультизму? Досить навести цитату з австрійського чи єврейського психолога початку ХХ ст. О.Вейнінгера, з якою Барладяну-Бирладник є солідарним: “Десять заповідей – це найаморальніший з усіх законодавчих кодексів світу” [с. 75]. Виходить, заповіді Господні: не вбий, не вкради, не чини перелюбу, шануй батька твого і матір твою є аморальними?! Отже, йдучи за логікою Вейнінгера та Барладяну-Бирладника, високоморальними слід вважати протилежні заповіді: вбий, вкради, чини перелюб, не шануй батька твого і матір твою?! Оскільки протилежністю Богу є сатана, то

ясно, кому треба приписати справжнє авторство цих антизаповідей. Характерно, що одеському літератору симпатичні погляди Реріхів, частина яких відбилася у статті “Незнайомий Христос”. Варто нагадати, що вчення Реріхів (“Жива Етика”, “Агні-йога”) є антихристиянським, реріхівці давно перетворилися на тоталітарну секту. Не випадково, самого М.Реріха відлучили від Православної Церкви ще до війни. Ідейна натхненниця Реріхів – мадам Блаватська є творцем власної теософії, так само несумісної з християнством. Варто навести коронне положення Блаватської (“именно сатана является Богом нашей планеты и единым Богом, и это без всякого аллегорического намека на его злобность и развращенность”), щоб все стало на свої місця.

Шкода, що Барладяну-Бирладник витрачає свій талант і свій час на творення компілятивних статей, які не мають жодного наукового значення.

Під гарними словами повернення до нібито забутого справжнього християнства приховуються войовничо-антихристиянські погляди. “Незнайомий Христос” при ближчому розгляді виявився однак дуже знайомим. Це не справжній Христос і не справжнє християнство, дух якого несе в собі Православна церква! Це насправді є світогляд антихристиянських сект і течій “Нью-Ейдж”, одним з відгалужень якого є реріхівщина. Про це й варто попередити читачів “Кур’єра Кривбасу”.

Примітки:

1. *Кураев А.* Сатанизм для интеллигенции (о Рерихах и Православии). – М., 1997. – Т. 2. – с. 119.

2. *Морей Р.А.* Астрология и христианство. – Новосибирск, 1997. – С. 23.

3. *Кураев А.* Вказ. твір. – Т. 2. – с. 250.

4. Зацікавленим рекомендую звернутися з цього приводу до праць відомого вченого С.Аверинцева (*Аверинцев С.С.* Софія-Логос. Словник. – К., 2000. – с. 130).

(Опубліковано: *Мицик Ю.* Антихристиянські переспіви // *Кур’єр Кривбасу.* – 2000. – Листопад. – №132. – с. 108–113).

СЕНСАЦІЇ ... НА ГЛИНЯНИХ НОГАХ

На службу у багатьох сенсаційна книга доктора економічних наук, зав. лабораторією соціального інтелекту одного з академічних інститутів Києва Юрія Канигіна “Путь ариев” (К., 1995). Уривки з книги регулярно читаються по радіо, неодноразово виступав у прямому ефірі й сам автор, а цілі її фрагменти увійшли до спільного видання Ю.Канигіна та З.Ткачука “Українська мрія” (К., 1996). “Одкровення” міфічного “гуру”, в уста якого Канигін вклав сенсаційну інформацію, – буквально перевертають теперішні уявлення про історію України і сприймаються за чисту монету багатьма читачами й слухачами “пути ариев”. Насичена книга й інформацією щодо Священної історії, неодноразово згадується в ній ім'я Христа. І хоча Ю.Канигін повними пригорщами бере свою історичну премудрість від теософії мадам Блаватської та реріхівців, котрі, як відомо, відлучені від Православної Церкви, а учасниками міжнародного міжконфесійного Семінару (20.05.1994 р.) вчення Реріхів засуджене, як “релігійна секта, не тільки несумісна з християнством, але й безпосередньо йому ворожа”, – на сторінках своєї книги він подекуди також слушно критикує Реріха. У спільній же з Ткачуком “Українській мрії” Ю.Канигін навіть вболіває за тим, що багато людей “забули свою (батьківську) віру, пішли до різних сект”, говорить і про “надзвичайно чужі нам, слов'янам, східні вчення” тощо. Врешті, й у своєму виступі у прямому ефірі по Українському радіо 21 грудня 1996 р. Канигін заявив, що вважає себе християнином. Але яким же є справжнє кредо Ю.Канигіна?

Кожен дійсно віруючий православний знає “Символ віри”, що починається словами: “Вірую в Єдиного Бога, Отця Вседержителя, Творця неба і землі, всього видимого і невидимого...

І в Єдиного Господа Ісуса Христа, Сина Божого Єдинородного...”

А що ж у Канигіна? Досить уважно перечитати “Путь ариев” на стор. 190–191, щоб переконатися, що його погляди не мають нічого спільного не тільки з православ'ям, але й з християнством взагалі, адже згідно з Канигінім, “Иисус ... себя считал учени-

ком великого Рамы” [с. 191]. Про Раму йдеться в іншому місці книги, де йому призначена роль “Божества в человеческом облике” [с. 33]. На Хрещатику, де нібито жив Рама у 5508 р. до Різдва Христова і де він “воспринял основную инкарнацию”, “посланец Неба” відкрив йому “тайну его двойного рождения” і роль його місії на землі [с. 33]. Отже, якась всемогутня сила посилає з неба на землю спочатку Раму, а потім, уже як учня Рами, Христа! Добре собі християнство! По суті це повторення “мудрости” теософів. Щоб переконатися у цьому, досить зазирнути в книгу послідовника Блаватської Клізовського, перевидану не так давно у Ризі (Клізовский А. Основы понимания новой Эпохи. Рига, 1991). Дозволю собі навести відповідну цитату з Клізовського: “Первые Руководители нашего человечества, когда оно находилось еще в младенческом состоянии, прибыли, как сообщает теософия, с соседних планет Венеры и Юпитера...” Звідти прибували їхні втілення на землі, такі як “жрец, как предводитель племени, как мудрый правитель, как пророк”, наприклад, Сократ, Джордано Бруно і т. д. “Законы эволюции устанавливают необходимость периодического появления среди людей Высших Существ, Учителей человечества... Таким Учителем человечества был Христос, но христианские теологи из Учителя Христа сделали Единого Сына Единого Бога, то есть такую сущность, которая во Вселенной не существует” (Клізовський А. Вказ. тв. – Т. 1. – с. 84, 193–195). До речі, Клізовський у своїй книзі застосує хитру тактику, яку повсякденно демонструють в Україні і не тільки в ній переважна більшість сектантів, особливо з тоталітарних сект. На словах спочатку не заперечується Христос, і проповідник буде переконувати потенційного адепта, що він не проти Христа і навіть сам є християнином, але потім виявляється, що насправді дана секта та її вчення нічого спільного з християнством не мають і навіть ворожі йому. Так чинить Клізовський, котрий відкидає Символ Віри (“христианский Никейский символ веры есть сплошное заблуждение”), особливо де йдеться власне про Христа. Приблизно тим самим шляхом простує і Канигін. Він вперше силкується переконати читача,

зокрема, у тому, що “переселення душ”, “інкарнація” (типові для східних релігій) є притаманними і християнству [с. 190]. Такі ж зусилля чинили й чинять теософи та реріхівці, антихристиянську суть вчення яких виразно показав о. Андрій Кураев (Див.: Кураев А. Сатанизм для интеллигенции (О Рерихах и Православии). – М., 1997. – Т. 1–2).

Тут зайвий раз було доведено, зокрема, що вчення про “інкарнацію” й “переселення душ” не мають нічого спільного з християнством.

Але це не єдине “відкриття” Ю.Канигіна! Він твердить, що Христос “по воспитанию” був “скорее митраистом”, тобто прихильником “бога” Мітри, який знайшов своє місце у пантеоні язичників-зороастрійців (вогнепоклонників), а також сучасного індуїзму. Говориться у книзі й про те, що Христос разом з Іваном Хрестителем входив до секти есеїв (про це, до речі, мені доводилося читати в деяких книгах, виданих у сучасному Ізраїлі зовсім не християнами). Ця секта була, за Канигіним, нібито мітраїстською, а з неї Христос “ушел к ариям в Индию и Тибет, где продолжилось его митраистское воспитание” [с. 190], де він був навіть прийнятий як великий махатма” [с. 191]. На що ж посиляється при цьому Ю.Канигін? Чи не журнал “Воинствующий безбожник”? Ні. Він згадує якісь аж 100 (!) документальних свідоцтв. От тільки жодного з них Канигін не наводить, бо вони нібито сховані у “секретных архивах Ватикана”, на публікацію “русского офицера Нотовича” та апокрифи. По-перше, апокрифи тому і називаються апокрифами, бо не є дійсним Святим Письмом. По-друге, сам Нотович не знав жодної зі східних мов і не мав на руках жодного документа. Вся його інформація була або вигадана, або ж звелась до запису байки, котру нібито розповів йому перекладач. Науковці каменя на камені не залишили від висновків Нотовича ще у ХІХ ст. (від його вигадок відмежувалися й ті особи, на котрих він сам посилався), і навіть окультисти сприйняли з публікації “русского офицера” лише одну ідею: на Сході є якісь легенди, котрі говорять про перебування там Христа. Далі більше. Ю.Канигін вважає Господа Ісуса Христа

буддійським ченцем, твердить, що Він Себе вважав “учеником великого Рамы” [с. 191].

А ось як розуміє суть християнства “християнин” Канигін. Вона “в об'єдниненні, слиянні іудаїзму... с митраїзмом” [с. 192], християнське ж віровчення – це, бачте, конгломерат юдаїзму та “арійських доповнень, почерпнутих Іисусом на Востоке, а також “выращенных” в среде ессеев” [с. 101].

Кожен православний християнин знає молитву, яка читається перед причастям: “Вірую, Господи, і визнаю, що Ти еси воістину Христос, Син Бога Живого, що прийшов на світ грішників спасти...”. Однак Ю.Канигін має свій погляд на те, заради чого прийшов у цей земний світ Спаситель, а саме: щоб “Київська Русь стала лоном усього величезного “тіла” яфетичного світу... Заради цього і створили Мойсей і Христос своє велике вчення” [Українська мрія, с. 22]. Яке ж куди і невірне розуміння місії Спасителя! І чи можна на одну дошку ставити сина Божого Ісуса Христа і пророка Мойсея? Чи не виходить тоді, як у мусульман, що Ісус, згідно з їх вченням, не є Богом, а тільки пророком Іссою? Канигін пробує уточнити свою думку, але краще б не брався! Тут виходить, що Христос є лише “итоговое звено в генезисе еврейского народа как единой нации (!?)” [с. 245].

Взагалі, Ю.Канигін не перший пробує відкинути божественну суть Христа. Церква ще у IV ст. засудила відверто еретичні погляди Арія та його послідовників – аріянів. Та навіть Арій не говорив про дітей (у безпосередньому значенні) Христа! А Канигін тут і самого Арія перевершив, кажучи таке: “потомки Девы Марии и Иисуса Христа (виділено нами – Ю.М.) прийшли... на берега Дняпра” [с. 70]. Чи є тут межа блюзнірству?!

Інакше, як фальсифікат, ніяк назвати твердження Канигіна: “Христос и его апостолы ничего не говорили о кресте, о крестном знамении. В Библии о кресте ни слова” [с. 105]. Перш ніж повторювати типові для багатьох сектантів протестантського толку вигадки, пропоную Канигіну уважніше читати як Старий, так і Новий Завіти, наприклад, заглянути у Євангеліє від Іоана (19; 17-31), у Перше послання св. апостола Павла до коринтян

(I, 17), його послання до галатів (4; 12-14). Для наочності дозволю собі процитувати фрагмент з останнього: “А щодо мене, то нехай нічим не хвалюся, хіба тільки хрестом Господа нашого Ісуса Христа, що ним розп’ятий світ для мене, а я для світу” (4; 14).

Вживає Канигін і такий вираз як “Космический разум” [с. 15, 68], котрий дав людям 5 основних мов. Якщо це Бог, то чому так не сказати прямо, тим більше, що кожному віруючому відома історія зі Старого Завіту про вавилонську вежу та походження народів та мов? Якщо не Бог, то як цей “Космический разум” співвідноситься з Богом? Після такого роду заяв вже не дивуєшся тому, що Тарас Шевченко згідно з “Путем ариев” є для українців “национальное божество наряду со всеобщим Богом Иисусом Христом” [с. 200].

Аналіз “Пути ариев” з погляду історичної науки я, історик за фахом, зробив у окремій статті. Тут відзначу лише те, що в основі переважної більшості постулатів Канигіна лежить звичайний окультизм, відкинутий істориками як такий, що не має нічого спільного з наукою. Марно шукати тут якихось джерел чи документів. Все побудовано, по суті, на буйній фантазії на кшталт: “мені так здається, мені так привиділося, приснилося і т. д.”. Оцей окультизм переноситься на історичне минуле – і як наслідок – сенсації на глиняних ногах. Взагалі, книга Канигіна нагадує дитячий конструктор “сделай сам”.

Ю.Канигін навіть окремі розділи книги повністю присвятив аналізу Біблії. Якого роду цей аналіз, можна легко здогадатися. Наприклад, в “Українській мрії” нас “приємно” дивують тим, що, виявляється, ми, українці, походимо від братовбивці Каїна [“Українська мрія”, с. 14]. Але, згідно з Біблією був всесвітній потоп, після якого врятувалися тільки Ной з синами (Ной, до речі, був нащадком Сифа, а не Каїна). Від одного з синів Ноя (Яфета) і походять українці. Власне, й сам Канигін пише про це в іншому місці, але версія про українців-каїністів йому, очевидно, більше подобається. А взагалі краще б читачеві взяти до рук польські хроніки XVI–XVII ст. (Мацея Стрийковського, Олександра Гваньїні та ін.), у котрих куди ціка-

віше й точніше аналізувалися родоводи різних народів, починаючи від Ноя. Додамо, що сучасні історики-богослови пов'язують з каїнітами неандертальців (див.: протоіерей Стефан (Ляшевський). Библия и наука. – М., 1996).

Сучасні сектанти, наприклад з “Юніверу”, захоплюються “езотеричним” прочитанням навіть дитячих казок. Виходить таким чином, що Колобок – це Місяць і т.д. Не відстає від них і Канигін. Він “езотерично” читає Євангеліє і доходить висновку, що українці зафіксовані у ньому в особах Понтія Пилата та Симона Кіренайського. Кіринія знаходилась західніше Єгипту і пов'язувати з нею Україну виглядає аж надто неграмотним. Понтій – це натяк, бачте, на Чорномор'я. Але, по-перше, “понтом” греки називали море взагалі, а це могло бути не обов'язково Чорне, а, скажімо, Біле, Жовте, Червоне, отже, сюди можна ліпити замість українців лопарів, японців та ефіопів... По-друге, якщо це таки було Чорне море, то на його берегах жили предки не тільки українців, а також ряду інших народів (румун, грузин, греків та ін.). Чому ж саме нам така “честь”?

Мабуть, уже досить. Не шляхом аріїв, а шляхом еретиків-аріян йде Ю.Канигін, а його книга сповнена антихристиянськими постулатами, котрі інколи є звичайним блюзнірством. Коли ж автор після цього ще й оголошує себе християнином, то прислуговується хіба тому, щоб посіяти сум'яття й хаос у свідомості людей, котрі не мають ясного світобачення й твердої християнської віри.

(Опубліковано: Мицик Ю. Сенсації ... на глиняних ногах // Наша віра – Травень 1997. – №5 (109). – с. 14–15. Значно повніша версія статті, де піддано критиці й історичну аргументацію Ю.Канигіна, опублікована нами в статті: Шляхом аріїв чи аріан або шляхом науки чи окультизму? // Історія в школах України. – 1996. – №2. – с. 50–55, яка була передрукована в книзі “Україна крізь віки”. – К., 2000. – с. 52–64).

КОЛИ БУВ ЩИРИМ “ВЧИТЕЛЬ” СИЛЕНКО?

Останнім часом в Україні активізувалися спроби реанімації язичества, точніше поганства. Серед реаніматорів чільне місце нині належить рунвірівцям, котрі вважають своїм учителем і Пророком (з великої літери!) такого собі Льва Силенка. Адепти РУН-віри навіть називають його Він (з великої літери), наче Бога. Про життя пана Льва Силенка мало що відомо за межами тієї скромної за обсягом, але “п’єдестальної” за змістом інформації, що її подав сам у своїй “Магавірі” (1979). До цієї антихристиянської, сповненої псевдонаукових просторікувань праці ми ще звернемося при okazji спеціально. Тут вкажемо тільки на один важливий її фрагмент.

Будуючи засобами пера свій імідж непохитного язичника, котрим він був нібито з діда-прадіда (прадід був нібито волхвом!), Силенко наводить спогад із свого довоєнного дитинства, коли він ще жив в Україні, а не в еміграції. Його дід Трохим (православний, судячи з імені) признався онуку, що насправді він сам язичник і належить до язичеського роду, і ця язичеська “благодать” була передана йому від його батька, а той у свою чергу дістав її від свого батька і так до сивої давнини. Своєю “благодаттю” дід Трохим поділився із внуком. Для кожної неупередженої людини, особливо котра знається в історії, важко не взяти цю інформацію під сумнів. Якби тут йшлося про якісь уламки дохристиянських вірувань, про якісь пережитки, це, як кажуть, ще туди-сюди. Але відверто язичеський свідомий світогляд, цілісна система релігійних вірувань – це нонсенс в Україні уже в XVII столітті, не кажучи вже про ХХ! Захотілося уважніше придивитися до постаті рунвірівського “пророка”. Така нагода випала наприкінці 1999 р., коли відбулося наше наукове стажування у Канаді, де ми прочитали деякі ранні твори “вчителя”, практично невідомі в Україні, коли поговорили з людьми, котрі особисто знали Силенка ще з перших днів його перебування в еміграції, знайшли цікаві архівні документи.

Всі, з ким я говорив, одноставно відгукувалися про Силенка насмішкувато-іронічно, відзначали, зокрема, його хворобливу амбіційність (чого вартий його літературний псевдонім: Лев Тигрович Орлигора!). Довелося ознайомитися і зі збіркою бездарних віршів, видрукуваних під псевдонімом Лев Орлигора, яка містила і досить претензійне фото автора. Найцікавішим було те, що Силенко тоді в'язався з ... греко-католицькими колами української еміграції, хоча й недовго.

Зазнавши фіаско як поет, Силенко-Орлигора спробував утвердитися як кінорежисер українських фільмів. В принципі це можна було б тільки вітати. Зміна культурницьких уподобань привела (чи повернула) даждбожого “пророка” до Православної Церкви! Він став збирати серед української громадськості гроші на зйомки українського кіно, причому посилався на благословення митрополита Української Греко-Православної Церкви Іларіона (Огієнка), з яким дійсно зустрічався. Коли про це стало відомо митрополиту Іларіону, він через православну газету – офіційний орган УГПЦ, публічно відмежувався від ініціатив Силенка-Орлигори, ще й перестеріг перед ним вірних. Гроші були, однак, зібрані, щось там було знято, але цей фільм не став подією навіть провінційного масштабу. Зазнавши й тут поразки, Силенко-Орлигора, видно, вирішив піти шляхом Рона Габбарда (1912–1988). Цей американський письменник-фантаст ще у 1949 р. заявив: “Писати, щоб одержувати пенс за слово, – смішно. Якщо людина справді хоче одержати мільйон доларів, то кращий засіб – це заснувати свою власну релігію”. Вже наступного року Габбард “ощасливив” світ списаною на 80% з буддизму саєнтологією (наукологією, діанетикою) і скоро став дуже багатою людиною. Але якщо Габбард спекулював на буддизмі, то Силенко – на українському патріотизмі і видозмінив неоязичество Володимира Шаяна, створивши його варіант під гучною назвою: “рідна українська національна віра”. У 1966 р. в Чикаго вже була зареєстрована перша громада рунвірівців, а Силенко спрямував свої зусилля на розбудову свого іміджу як споконвічного язичника, вчителя й пророка, мудреця й науков-

ця, на написання “Магавіри” тощо. Однак, в архіві митрополита Іларіона, що зберігається нині при консисторії Української Православної Церкви в Канаді (Вінніпег), серед численних листів, писаних цьому видатному синові України представниками найрізноманітніших кіл української еміграції та діаспори, є й лист, писаний Львом Орлигорою (Силенком). Він якраз стосується того скандалу, що вибухнув у зв’язку зі збиранням коштів на зйомки майбутнім творцем РУНВіри фільму.

Силенко (Орлигора) змальовує себе тут не як свідомого язичника, а як нібито православну людину (“Магавіра” тоді ще не була скомпільована). Він не просто шанує та молиться за православного митрополита, а “всюди підкреслює Ваші (тобто митрополита Іларіона – Ю.М.) заслуги перед святою православною церквою і Україною”, у фільмі ж возвеличуються “православні храми”! Що ж тоді виходить? Якщо Силенко був тоді переконаним язичником, то чого ж було братися за прославлення православних храмів і православ’я, для котрого в “Магавірі” не шкодується лайки? Якщо ж Силенко був тоді православним, а потім перейшов у стан його ворогів, то навіщо ж тоді обманювати своїх adeptів? Чому вірити? “Магавірі” чи архівному документу? Але нехай над цим питанням мізкують рунвірівці. Для нас же очевидні дуже прозаїчні причини такого крутіства.

P.S. Коли ця стаття була вже видрукувана, на очі потрапив спогад відомого українського поета й письменника, громадського діяча Яра (Ярослава) Славутича. Останній познайомився із Силенком наприкінці 1944 р. в берлінських руїнах, в одному таборі. При знайомстві Силенко поцікавився у Славутича, що означає його ім’я Яр. Той пояснив, що в основі лежить ім’я язичеського божества Ярила (“це ж український Аполлон”). “Уперше чую! Невже? – дивується Силенко. “А про Дажбога чули?” – питаю. “Та щось там говорили про нього в школі...”

Ось вам і нащадок “волхвів”! Цілком логічним є висновок Яра Славутича з цієї розмови: “До війни теперішній пропагатор давньої нашої мітології, мабуть, нічого не знав про неї. Як усі ми, був християнином, хоч, під радянським устроєм, непракти-

куючим. Трьома роками пізніше, не без впливу гіндуїста Володимира Шаяна, Силенко став уже сформованим “антихристом”, як його тепер популярно називають, хоч, може, ще не відважувався відкрито про свої набуті переконання говорити. Навіть у збірці (його віршів) “Люблю” нічого антихристиянського немає... Поет називає (у одному з своїх віршів – Ю.М.) Україну ... – “сестрою Христа”. Вона ... “Бога дар”, несе хрест ... Цілком християнський погляд!” [Славутич Яр. Твори. – К.; Едмонтон, 1998. – Т. 4. – с. 90]. Тільки у наступній поемі “Мага віра” Силенко “надолужив” своє і в ній, за свідченням того ж Яра Славутича, “з кожного рядка 699 строф у поемі клеветить сильна ненависть до християнства” [Славутич Яр. Твори. – Т. 4. – с. 91].

Ясно, що Силенко був собі звичайним сільським хлопцем, який народився в звичайній православній сім’ї, а свідомим язичником став уже в повоєнний час у Канаді. Отже, всі ці байки про діда “вохва”, про те, що Силенка-Орлигору не охрещували, а нібито провели над ним якийсь язичеський обряд, потрібні були тільки для іміджу, для одурення людей. Коли йому було треба, він прикидався православним християнином, щоб здобути благословення митрополита Іларіона і зібрати грошики, коли треба – вигадав РУНВіру з тією ж самою метою, ще й щоб вгамувати свої амбіції...

Насамкінець наводимо текст вищезгаданого листа Силенка-Орлигори до митрополита Іларіона.

“Великий Наш Владико,

з почуттям внутрішньої кривди, я – людина, що глибоко шанує Вас, молиться за Вас; всюди підкреслює Ваші великі заслуги перед святою православною церквою і Україною – я прочитав у “Віснику” за 1-ше березня “осторогу” чи “пересторогу”.

Бог є свідком і хай покарає мене найтяжчими карами (підкреслено тут і далі Силенком – Ю. М.), коли я десь і перед кимсь говорив, що я маю від Вас уповноваження фільмувати українські православні храми в Канаді для історичного фільму “Українці в Канаді”.

Я Вам дав широкі інформації про мої плани і працю, і Ви, по-батьківському вислухавши їх, сказали: “хай Бог благословляє Ваш труд”. Оце те, що було.

Я весною (травень) буду у Вінніпезі, я хочу зафільмувати Вашу резиденцію, Ваші книги: майбутні покоління хочуть мати фільмову пам'ятку про Великого митрополита. Всі культурні народи фільмують свої установи, церкви і світлих постатей. Я хочу, щоб це було і в нас. Про мої пляни знає централа КУК (Вінніпег) і з пошаною ставиться до моєї діяльності.

Чому “Вісник” відхрещується від мене? Може, тому, що я у фільмі возвеличую святі православні храми в Канаді, байдуже ставлячись до католицьких? Мені дуже боляче на серці!

Все ж у травні я Вам покажу фрагменти з фільму “Українці в Канаді”, і Ви справді тішитиметеся, побачивши українські православні церкви в Канаді, бо вони для Вас дорогі і близькі для серця.

Щиро приймаю благословення Ваше
Ваш слуга Лев Орлигора.

P. S. Вибачте, але я, не маючи можливості персонально розповісти Вам, вимушений турбувати цією кореспонденцією”.

(Опубліковано: Мицик Ю. Коли був щирим “вчитель” Силенко? // Голос православ'я. – Лютий 2000. – №4 (28). – с. 6. Тут же наводилась і фотокопія листу Силенка до митрополита Іларіона).

ЛЕВ СИЛЕНКО ТА ЙОГО “МАГА ВІРА” (ПОГЛЯД ПРАВОСЛАВНОГО ІСТОРИКА)

В наш час значно поширилися різноманітні секти й вчення, що їх нерідко окреслюють загальним терміном “Нью Ейдж” (“Новий вік”). Однією з його складових є неоязичество, в котрому штучно реанімовані язичеські вірування примхливо переплелися з окультизмом та деякими іншими модними нині

антихристиянськими релігійними течіями й практиками. Неоязичество виникло у Європі ще у другій половині XIX ст., а у XX ст. воно вже набуло певної популярності. Досить сказати, що нацистська верхівка “Третього рейху”, в першу чергу Гітлер та Гімлер, ненавидячи християнство і плануючи його знищити після перемоги Німеччини у Другій світовій війні, підтримували німецьких неоязичників, які реанімували культу Вотана, Одина, Тора та інших божеств давньогерманського язичеського пантеону, а водночас займалися окультизмом. У наш час неоязичество набуло певної популярності на пострадянському просторі, насамперед у Росії, Україні та Литві. В Україні ще у довоєнний час, а потім на еміграції, неоязичество першим став популяризувати санскритолог і філософ Володимир Шаєн (1908–1974). Його послідовником був Лев Силенко, котрий у 1966 р. створив у Чикаго першу громаду своїх однодумців. В Україні ж з 1991 р. силенківці діють цілком вільно. В наші дні прихильники РУНВіри в материковій Україні мають понад три десятки не дуже чисельних громад, але вони залучили до себе частину української інтелігенції (поети, письменники, викладачі вузів та ін.).

Звичайно на сторінках невеликої статті важко всебічно охарактеризувати вчення Льва Силенка, але як говорить древня східна мудрість: “Навіщо ж пити все море, щоб пізнати його смак?” Досить і однієї ложки...

Вся премудрість РУНВіри базується на “Мага Віри” – книзі Льва Силенка, котрого самі рунвірівці розглядають як богопосланого “Вчителя і Пророка”. Повна назва цієї товстелезної (1427 стор.) книги звучить так: “Мага Віра. Рідна Українська Національна Віра (РУНВіра). Велике світло волі. Співвідношення віри, науки, філософії, історії”. Силенко демонстративно відкидає тут літочислення від Різдва Христового і датує час видання даної книги таким чином: “10.979 рік Дажбожий”, що означає 1979 р. (в принципі Силенко міг написати й 15.979 чи 21.979, різниці ніякої нема...). Що стосується місця видання, то замість точних вихідних даних бачимо досить претензійне “Велика Британія –

США – Канада – Австралія – Західня Німеччина”. (При поси-
ланнях ми будемо вказувати тільки сторінки цієї книги).

В першу чергу звернімося до особи самого Льва Силенка. Про нього взагалі відомо мало. В колах рунвірівців побутує тільки офіційне “житіє” “пророка”, точніше окремі епізоди його жит-
тя. Отже Лев Терентійович Силенко народився 27 вересня 1924 р.(?) (точна дата народження складає чомусь таємницю, доводи-
лось навіть читати, що Силенко народився у 1932 р., хоча тут явна помилка) в одному із сіл України. У “Мага Вірі”, яку рунвірівці сприймають як істину в останній інстанції, підкрес-
люється, що дід по матері Л.Силенка – Трохим Півняк був язичником (він “молився до Дажбога. Усі знали, що він язич-
ник” (19); він нібито й вітався з людьми по-язичеському (“з Дажбогом ідучи”), в душі язичества виховував онука (“був моїм мудрочолим учителем” (21). Прадід діда Трохима, у свою чергу, “був волхвом... жив більше сто літ” (21). Мати “пророка” мала нібито ім’я Світанна (крім християнського – Олена). Силенко обходить делікатне питання про те, чи був він охрещений як православний, що було нормою в українському селі до більшо-
вицьких гонінь. Підкреслює натомість, що ще немовлям “був освячений за скитським (козацьким) обрядом”, “мене голого за-
нурили з головою в крижану воду” (18). Таким чином, рунві-
рівське “житіє” змальовує Силенка як живе уособлення язичесь-
ких традицій, який нібито зберіг передання про давні язичеські обряди, про язичеський пантеон (Дажбог і т.д.), щоб передати його людям ХХ ст. Щоб підсилити це враження Силенко увод-
ить у “Мага Віру” образ волхва Сили, нібито його (Силенка) далекого предка (Між іншим, ім’я Сила походить з давньоєв-
рейської, закріпилося і в латинській мові, перекладається як спокій; так звали одного з апостолів). Цей волхв прибув з внука-
ми Росаном та Удаєм до Києва у 1240 р., щоб допомогти боронити столицю від монголо-татарської орди, а водночас, щоб полемі-
зувати з православними священиками та ченцями. Після падіння Києва Сила подався за пороги, щоб козакувати (636–
645). Потім, у 1659 р., спливає козацький полковник Силка

(натякається, що це теж нібито предок творця РУНВіри), прихильник гетьмана Івана Виговського, якого напередодні Конотопської битви схопили й закатували царські вояки (“москалі ... прикували полковника Силка до гармати, зав’язали рота, щоб мовчав, і ножами м’ясо від кісток відрізували”) (857). Отже, Силенко виглядає не просто нащадок волхвів, але й нащадок великих українських патріотів, який пристрасно вболіває над долею Батьківщини, гнобленої іноземними окупантами, в першу чергу московськими більшовиками.

Але наскільки правдивим є Силенко, коли розповідає про історичні події. Візьмемо, наприклад, згаданого вище Силу. Жодне історичне джерело не згадує про Силу – учасника оборони Києва 1240 р. Волхв Сила – це плід фантазії автора “Мага Віри” і не більше. А взяти хоча б злощасного Силку, який дійсно промайнув в історії України пізнішого часу. На початку 1659 р. він навіть назвався наказним гетьманом й укрався зі своїми прихильниками в Зінькові [1]. От тільки біда (для “правдивого” Силенка і його “Мага віри”), що Силка був якраз на боці отих самих московських агресорів, а не навпаки! Як пише український літописець XVII с. Феодосій Софонович, Силка укрався у Зінькові “з людом царским”, тобто з московськими стрільцями, і саме його Виговський вибивав тоді з міста! У цьому питанні однак всі джерела. Тоді Зіньків Виговському взяти не вдалося, потенційний предок Силенка виявився вірним холопом Москви. Тільки після переможної Конотопської битви Силка був взятий у полон і розстріляний козаками за зраду (за іншими даними він втік з московитами і слід за ним пропав)! Ось так виглядає реальна історія, яка базується на історичних джерелах і яка не має нічого спільного з брехливою версією Силенка. А чи не так і з біографією “пророка”?

В реальному житті вона виглядає куди прозаїчніше і зовсім не так, як намагається перекопати своїх читачів Силенко. В пресі якось промайнуло повідомлення про службу Силенка у німецьких окупантів у роки війни, через що він мусив тікати на Захід. Не можу сказати, як там воно було насправді, не буду стверджу-

вати достовірності таких чуток. Але залишається великий знак запитання: чому ж такий великий патріот, яким сам себе Силенко змальовує в “житті”, у тяжку для Батьківщини годину не пішов до лав УПА чи до українського підпілля? Або якщо він так ненавидить большевиків, то чому ж не піднявся на боротьбу з ними в Україні? Не беруся відповідати на ці питання замість Сіленка, але його мовчанка виглядає як на мене дуже дивною. Стільки понаписувати всякої всячини, а такого важливого питання навіть не заторгнути!

У 1944 р. Силенко опинився в Берліні. Тут з ним випадково зустрівся інший молодий українець (член підпільної самостійницької організації “Чернігівська Січ”), примусово вивезений до Німеччини – Яр Славутич (1918 р. н.), відомий у подальшому український поет і науковець. Тут надаємо слово самому Славутичу, спогади якого вміщені у недавно виданому в Києві п’ятитомнику творів [2]. При знайомстві Силенко поцікавився у Славутича, що означає його ім’я Яр. Той пояснив, що в основі лежить ім’я язичеського божества Ярила (це ж “український Аполлон”). “Уперше чую! Невже? – дивується Силенко. “А про Дажбога чули?” – питаю. “Та щось там говорили про нього у школі...” Ось Вам і нащадок волхвів, ось Вам і зберігач народних традицій, який тільки краєм вуха чув про Дажбога і то тільки те, що “проходили” за шкільною програмою! Не згадав тут Силенко ні про прадіда-волхва, ні про науку “язичника” діда Трохима!

Після закінчення війни Силенко, як і сотні тисяч українців, опинився в таборах “ДіПи” (переміщених осіб). Переважна більшість з них прагнула виїхати з розбомбленої і голодної Німеччини далі на Захід, найкраще б до США та Канади. Але й тут життя українських емігрантів та біженців, або як тоді казали скитальців, якось тривало, в тому числі й церковне. І ось бачимо Силенка в лавах оборонців... православної віри, про що згадував у коротенькій замітці тодішній часопис митрополита Іларіона (Огієнка) “Слово Істини”. Доводилося чути від українських емігрантів повоєнної хвилі, які знали Силенка в ті часи, що він встиг побувати і в лавах греко-католиків!

Врешті йому вдалося виїхати до Канади і тут він став пробувати своїх сил на полі літератури і мистецтва. Для початку обрав собі досить “скромний” псевдонім: Лев Тигрович Орлигора! Мені довелося читати його твори тієї пори (кінець 40–50-і роки). Це кілька збірок поезій (найважливіша вийшла під заголовком “Люблю”) та оповідань, навіть маленька повість. Прозові твори, хоч і нуднуваті, але сповнені гнівних інвектив проти більшовизму. Я особисто цілком поділяю пафос Силенка у даному відношенні, але ж з художньої точки зору його твори, м’яко кажучи, залишають бажати кращого. Його поезія є на рівні творчості рядового кореспондента районної багатотиражки. Щоправда я не є літературним, критиком, можливо й помиляюсь. Але чи помиляються професійні літературознавці? Останні вказують на потужний талант таких видатних українських емігрантських літераторів, як Іван Багряний, Василь Барка, Юрій Клен, Леонід Мосендз, Тодось Осьмачка, Улас Самчук і т. д., і т. п., уважно аналізують їхню творчість. Навіть у довгому ряду “і т. д., і т. п.” місця для Орлигори-Силенка не знайшлося! Навіть досить прихильний до нього Яр Славутич, який у своєму огляді творчості українських поетів та прозаїків Канади, здається, не проминув нікого, відвів лише сторінку-другу Силенку-Орлигори, але не знайшов у його творах нічого особливого. Зрештою твори Багряного, Самчука та інших літераторів все частіше перевидаються, їх залюбки читають нові й нові покоління українських читачів. Про літературну ж діяльність Силенка навряд чи знають навіть його найближчі однодумці.

Характерно, що саме Яр Славутич першим зауважив дивну розбіжність у деклараціях і творах Силенка; здивувався тому, що творець “Мага Віри”, сповненої ненависті до Христа й християнства, у своїй збірці “Люблю” не висловлює нічого антихристиянського. Силенко називав тоді у своїх віршах Україну навіть “сестрою Христа”; Україна у нього є “Бога дар”, яка “несе хрест”. Як пише Славутич, це “Цілком християнський погляд!” і слушно дивується, чому в пізнішій поемі, названій уже “Мага віра” “з кожного рядка 699 строф у поемі клекотить сильна не-

навість до християнства” [3]. Оскільки талановитого поета чи прозаїка з Силенка не вийшло, він переключився на кінорежисуру. Але тут результат був ще гіршим. До того ж кінозйомки вимагають куди більших капіталовкладень, ніж написання віршів. Силенкові довелося шукати спонсорів, в т. ч. й у православних церквах, причому свої пошуки грошей він прикривав іменем предстоятеля Української Греко-Православної Церкви в Канаді (таку назву мала тоді Українська Православна Церква в Канаді), митрополит Іларіон (Огієнко). Коли це стало відомо, газета “Вісник”, офіційний орган УПЦ в Канаді, опублікувала “пересторогу”, відмежовуючись від Силенка і підкреслюючи, що він не має ніякого уповноваження від митрополита чи консисторії знімати фільми.

Мені вдалося розшукати в архіві митрополита Іларіона лист самого Силенка-Орлигори, який показує “потомственого язичника” із зовсім несподіваної сторони. Виявляється, що Силенко писав тоді зовсім не так, як уявляють собі читачі “Мага віри”. Він рекомендує себе як... ревного православного: “я – людина, що глибоко шанує Вас (митрополита Іларіона – Ю.М.), молиться за Вас; всюди підкреслює Ваші великі заслуги перед святою православною церквою і Україною”; вказує, що він дійсно приходив до цього православного митрополита за благословенням знімати кіно, що планував навіть знімати документальний фільм про “Великого митрополита”, як він сам називає Іларіона, і про українські православні церкви в Канаді. Силенку-Орлигорі, бачте, стало боляче, що “Вісник” “відхрещується (виділено нами – Ю. М.) від мене”, в той час, коли він (Силенко) возвеличує “святі православні храми в Канаді”. “Мені дуже боляче на серці!” наголошує Силенко з пафосом як щирий православний, якого незаслужено образили в найкращих почуттях [4]. Але митрополит Іларіон уже зрозумів з ким має справу і своєї позиції не змінив. Силенко цього не забув і на сторінках “Мага віри” хоч і використав деякі праці митрополита, але й не пропустив нагоди вколоти вже покійного владику, як от: “митрополит Іларіон Огієнко – одурений провідник одурених” (114).

Зазнавши фіаско на культурному фронті, Силенко вирішив піти шляхом американського письменника-фантаста Рона Габбарда (1912–1988). Останній, коли йому набридло жити на малі літературні гонорари, знайшов для цього кращий спосіб для прожиття: заснував свою власну релігію. Але якщо Габбард принаймні був більш-менш самостійним у створенні своєї секти і щиро визнавав головну причину її створення (гроші!), то Силенко по суті запозичив головну ідею у В.Шаяна. Про те, де він взяв гроші на безбідне життя, видання книг, будування язичеського храму-капища, він і досі мовчить.

Можливо хтось скаже, що Силенко був змушений приховувати свої язичеські погляди або ж пройшов еволюцію від християнина до язичника. Якщо взяти під увагу перший варіант, то у вільному світі ХХ ст. Силенку не було чого боятися і приклад Шаяна та його прихильників живий тому доказ. Зрештою не треба було б тоді лізти Силенку в перші лави борців за православ'я, прославляти засобами кіно православні храми і православного митрополита. Якщо ж взяти другий варіант, то й тоді не сходяться кінці з кінцями. Якщо Силенко був православним, а пізніше став язичником, тоді варто було б чесно признатися у цьому, а не корчити з себе потомственного язичника. А так у "Мага вірі" ллється потік брехні, монтується "житіє" непохитного (з діда-прадіда!) язичника, яке при ближчому розгляді виявляється звичайною фальшивкою. "Збрехавши одного разу, хто тобі повірить?"

Відзначимо, ще одну цікаву річ. Силенко, вже маючи можливість не тільки приїхати до України з 1991 р., але й виступити перед широкою аудиторією, у прямому ефірі по радіо чи телебаченню, не захотів нею скористатися. Якби він вийшов на контакт з широкими масами слухачів, тоді б йому можна було поставити принципові запитання й перевірити, наприклад, що являє собою не на словах, а на ділі його кваліфікація як історика чи мовознавця. Це не є випадковістю. Силенко свідомо уникав таких зустрічей, інакше б дуже швидко зник той ореол нібито всезнаючого вчителя, яким він себе оточує. Така лінія поведінки типова не тільки для нього, але й керівників ряду інших сект, які не

мають достатньо сильної харизми, глибокої ерудиції, полемічної вправності, врешті красномовства, як наприклад Марина Цвигун (вона ж “Марія Деві Христос”) з сумнозвісного “Білого братства”. Тепер же говорити про можливість зустрічі Силенка з широкою українською аудиторією вже не доводиться з огляду хоча б на дуже похилий вік “пророка” і спосіб його життя.

Придивимося ближче до “Мага віри”. Через те, що вона має дуже великий обсяг, неможливо основні її положення належно розглянути у даній статті, але в подальшому сподіваюсь до цього ще повернутися. Тут же варто вказати тільки на деякі характерні моменти. “Мага віру” умовно можна поділити на три частини. Перша з них – це саморобні язичеські молитви Силенка, своєрідний устав конфесії, яку він створив, банальні педагогічні поради; тут пропонується також опис певних обрядів, правил, містяться питання, які Силенко від імені ще неіснуючих (принаймні в час написання “Мага віри”) своїх послідовників ставить сам собі і сам же на них відповідає. При цьому він запозичує певні ідеї із зовсім неукраїнських джерел! В результаті виникла дивна суміш з індуїзму, буддизму, зороастризму та українського язичества. Знання про останнє у науковому світі і нині є дуже й дуже фрагментарним, але Силенка це не хвилює. Коли якоїсь інформації бракує, то він легко латає діру вигадками, а цю “відсеб’ятину” видає за якесь одкровення. Якби якимсь дивом ожив давній волхв і прочитав писання Силенка, то дуже здивувався б від тих “творчих” доповнень та запозичень до старого язичества, автором яких є Силенко. Дивно, що рунвірівці, наголошуючи на автохтонності своєї віри, чомусь не помічають чужерідних запозичень у “Мага віри”. Головною ідеєю “Мага віри” є відверта ненависть до Христа й християнства. Цілком слушно висловився з цього приводу сучасний релігієзнавець проф. Дмитро Степовик: з “Мага віри” та з новіших витворів рунвірівців уже в самій Україні “Мудрість української правди” та “Святе Вчення Пророка й Учителя Лева Силенка” (1996) “можна скласти цілий словник богохульних слів, усіх можливих негативних синонімів, оцінок святих Євангелій, особи Господа нашого Ісуса Христа, Церкви” [5].

Друга частина “Мага Віри” присвячена історії. Силенко пробує наслідувати Біблію у цьому відношенні, але викладає свої релігійні постулати на тлі історії України і звичайно ж з антихристиянських позицій. Взагалі премудрість “Мага віри” полягає в компіляції її автором наукових та науково-популярних праць як вітчизняних (Антонович, Аркас, Грушевський, Костомаров, Липинський та ін.), так і зарубіжних (Вуллі, Карамзін, Ключевський, Крамер та ін.) дослідників. До речі, перевірити правдивість передачі ним авторського тексту чи інтерпретації в багатьох випадках складно, бо він часто не подає точних вихідних даних книг чи статей. Це характерна ознака плагіаторів і компіляторів, які не хочуть бути спійманими за руку, тому вони й прагнуть сховати кінці у воду.

Бажаючі можуть прочитати в російському перекладі книгу шумеролога зі США Самуеля Крамера “История начинается в Шумере” (М., 1966), в якій небезпідставно доводиться заслуга шумерів як першопрохідців у розвитку багатьох галузей людської цивілізації. Силенко бере у Крамера (з англійського видання книги) і викладає у вільному переказі потрібні йому факти, тільки робить одну “невеличку” зміну: оголошує шумерів українцями. Але ж давно вимерлі чи асимільовані шумери були зовсім іншим народом! Вони й говорили іншою мовою (збіг у звучанні окремих слів не доводить мовної спорідненості між шумерами й українцями), дуже значними є відмінності в галузі матеріальної та духовної культур, є й значна антропологічна різниця (шумери, судячи з малюнків та скульптурних зображень, подібні до жителів сучасного Іраку, що є природним, нагадують і знайомиших нам вірмен чи типових представників деяких інших народів цього регіону (Близький та Середній Схід)). Так само чинить Силенко, коли тягне обома пригорщами з книг археолога Леонарда Вуллі та інших науковців, не відкидає навіть невідомо ким писаних заміток з газет та газеток, вставляючи час від часу свої багатозначущі слова: “стою біля руїн міста Ур” (87), “оглядаючи ці бібліотеки” (шумерського клинопису) (83), “я досліджував мову “Вед” і “Авест” (27) і т. д. Варто нагадати, що

спільний корінь індоєвропейських мов було знайдено ще у XVIII ст. Майбутній академік Шахматов (1854–1920) ще у 12-ому віці склав словник спільних слів у різних мовах типу “мати” (укр.) – “Mutter” (німецька мова) і так далі, включно з санскритськими словами. Силенко ж береться доповнювати санскритологів, які без нього начебто не знали, що санскритське “тата” це те саме, що в українській “тато” (119), навіть складає свій словник (117), йдучи второваним іншими шляхом. Далі йде чергове відкриття Силенком велосипеда: “з слова “тата” латини створили слово “патер”...патріярх..., французи кажуть “пере”, іспанці – “падро”, італійці – “падре”..., німці – “фатер” (119). Так це наука, чи чергове “відкриття велосипеда”?

Варто звернутися й до опису Силенком подій козацької доби, яку я досліджую протягом майже 40 років. Використовуючи твори українських істориків, він часто подає запозичені факти у іншій інтерпретації, причому навіть не прагне якось обґрунтувати її наукову коректність і знову ж таки додає відверті небиліці. Так, суперечать загальновідомим фактам твердження Силенка, що козаки-запорожці були різних вір. І це при тому, що до запорозького товариства приймали виключно православних! (Якщо на Січ приходила людина з-за меж України, була іншої віри, то вона мала неодмінно охреститись у православну віру). Є маса даних про підтримку запорожцями (матеріальну, політичну, моральну) Православної Церкви, збереглися синодики, до котрих козаки вписували імена свої чи своїх близьких для поминання їх у церквах (“за здоров’я” чи “за спокій”). На самій Січі стояла православна Свято-Покровська церква, на її землях стояли десятки інших православних храмів, каплиць, навіть монастирів. У той же час жодне джерело не згадує про наявність на Січі синагог, пагод, капищ тощо. Під 1498 р. Силенко описує зустріч флорентійця Фоми із запорожцями. Довідавшись, що козаки нібито не мають попів, зате мають чуби як у єгипетських фараонів (?!), флорентієць скидає хреста й записується в козаки (733). І тут, і в ряді інших випадках доводиться підкреслювати, що про цю подію не згадує жодне історичне джерело і все це – вигадка самого Силенка.

При всьому цьому Силенко на сторінках “Мага віри” рекламує себе як всезнаючого пророка, науковця, знавця давніх мов, береться судити про події надзвичайно широкого хронологічного й територіального діапазону, хоча його досвід як науковця не більший, ніж досвід пересічного аматора старовини тощо. А власне яку освіту мав Силенко? 7 чи 10 класів сільської довоєнної школи і.... Якщо він і покаже диплом “пі ейч ді”, то це не врятує становища, бо щоб стати дійсно кваліфікованим науковцем, то треба довго й терпеливо вчитися, працювати, друкувати статті в наукових журналах, виступати на конференціях, бажано й добиватись наукових ступенів, словом належним чином підтверджувати свою наукову спроможність. У Силенка цього нема! Він пішов іншим шляхом, навіть не прагнучи створити дійсно вартісну наукову працю. Він написав щось середнє між художнім романом та підручником з історії, переказав фрагменти з праць українських і зарубіжних дослідників, відомі нерідко й школяреві, густо приправив войовничим антихристиянством і видав свій опус за якесь одкровення. Кожен неупереджений і підготовлений читач, читаючи “Мага віру”, не раз пригадає собі нове плаття андерсівського короля.

Цікаво, що думає прихильник Силенка, прочитавши, наприклад, у “Мага віри” те, що Земля є найменшою з дев’яти планет Сонячної системи (43)? Як це узгоджується в його голові з тим науково доведеним фактом, що Земля є якраз однією з найбільших планет цієї системи, бо меншими за неї є скажімо Венера, Марс, а найменшою планетою був і є Меркурій, якщо звісно не брати до уваги супутників та астероїдів? Невже помиляється весь науковий світ? Тоді як казали древні, “ось Крит, тут і стрибай!” Якщо вже Силенко дійсно так вважає і думає, що помиляється не він, а науковий світ, то “проше барзо”, наводь свої математичні викладки і доведь сказане! Легше легкого накидати такого псевдо- і антинаукового сміття, залишаючи читачам тільки вірити, вірити і ще раз вірити... Але до чого тут наука? Навіщо це надимання щік і презентування себе як корифея всіх наук?

Третя частина матеріалу, викладеного Силенком у “Мага віри”, є своєрідним публіцистичним есе, скерованим проти більшовицької Москви. Тут у мене питань не виникає, бо злочини Москви щодо України, починаючи з XVII ст., дуже добре відомі, особливо свідомим українцям. На власному досвіді вони переконалися у тому, що значить агресивна політика Москви, тому й вели зі зброєю в руках боротьбу проти неї чи то в лавах армії УНР, чи то в лавах УПА, чи то “Поліської Січі” тощо; чи то служачи пером або якимось іншим чином цій боротьбі. Все, що є у цій частині “Мага віри”, вже було сказане раніше, тільки це робилося у незрівнянно досконалішій художній формі вищезгаданими Багряним, Баркою, Самчуком та іншими. А ще ж були такі блискучі публіцисти, як Юрій Ліпа та Леонід Полтава, поет Марко Боеслав, художник Ніл Хасевич... Силенко не тільки набагато слабший від них як митець, але й не може похвалитися тим, що ризикував своїм життям у відстоюванні проголошуваних ідеалів. Що ж, не кожен здатний піти цим тернистим шляхом... Все ж Силенко декларує свою любов до України, то принаймні за це вартий доброго слова. Однак чи щирий він у своїх деклараціях?

Всі згадані вище митці-патріоти були віруючими християнами (православними та греко-католиками) і клали своє життя і за Христа, і за Україну (Чи варто нагадувати тут про трагедію УАПЦ та УГКЦ, ліквідованих свого часу більшовиками?). Саме християнська віра багато в чому стала фундаментом ідеології палких українських патріотів у національно-визвольних змаганнях, починаючи з давніх часів. Досить вказати, наприклад, на Сагайдачного, Хмельницького, Мазепу, Гордієнка, Петлюру, Коновальця... Про якихось же українських язичників - патріотів з XI по XX ст. не доводилося й чувати! Тому й доводиться ідеологу РУНВіри красти чужу славу й пришивати її до язичеського барахла! Цьому невдячному заняттю й присвячена “Мага віра”. Виходить, що під прикриттям гучних патріотичних фраз на ділі йде боротьба не тільки проти християнства, але й проти Православної Церкви, яка була протягом віків потужним генератором

українського духу, національно-визвольної боротьби українського народу. Прагнучи завдати їй шкоду, Силенко та його однодумці об'єктивно сприяють ослабленню і України, і Української держави. І якщо з Силенком давно все ясно, то його послідовникам варто задуматися: чи збережуть вони свою душу, паплюжачи Христа і Церкву Христову, чи допоможуть вони розбудувати Україну, чи навпаки (свідомо чи несвідомо) допоможуть її руйнівникам?

Примітки:

- 1) Феодосій Софонович. Хроніка з літописців стародавніх. – К., 1993. – с. 235.
- 2) Див.: Яр Славутич. Твори. – Київ; Едмонтон, 1998. – Т. 1–5.
- 3) Яр Славутич. Твори. – Т. 4. – с. 91.
- 4) Див. публікацію цього листа в кн.: Мицик Ю. За віру православну! – К., 2004. – с. 64–65.
- 5) Степовик Д. Релігії, культу і секти світу. – К., 1997. – с. 186. (Опубл.: Мицик Ю. Лев Силенко та його “Мага Віра” (погляд православного історика) // Меч духовний. – К., 2007. – № 1. – с. 7–12).

БОЙОВИЙ ГОПАК АБО ЯЗИЧЕСТВО НА МАРШІ

На хвилі захоплення сучасною молоддю східними бойовими мистецтвами, а разом з ними, на жаль, і східними релігіями, з'явилися й місцеві аналоги карате, кунг-фу тощо. Одним із них є т. зв. “бойовий гопак”, творцем якого є Володимир Пилат, що недавно видав підручник (*В.Пилат. Бойовий Гопак. – Львів, 1999. – 353 с.*). Схвальні рецензії та відгуки на цю книгу (вони тут же й наводяться, дали народні депутати України І.Пилипчук, Ю.Криворучко, Д.Крвавич, Ю.Сорочик, представники сучасного козацтва В.Мулява та А.Попович).

Не будемо входити в чисто борцівські справи. В принципі можна погодитися з тим, що козацький танець “гопак” є бойовим і що на його основі можна розвивати відповідний напрямок бойового мистецтва. Не можна погодитися з іншим!

Трохи не третину свого підручника Пилат відводить історико-теоретичному екскурсу. Краще б він цього не робив, бо надто вже дикими й безграмотними є його історичні побудови. В принципі, це варіант того, що намололи “вчитель” Лев Силенко – теоретик РУНВіри, а також його послідовники, аматори історії, котрі не обтяжують себе ні знаннями, ні серйозною аргументацією. Україна у них постає пупом світової цивілізації, на рахунок українців записується трохи не все, що творилося в давню та прадавню добу. Це завдання полегшується тим, що ті епохи зберегли надто мало джерел. Приписати нам у такій кількості здобутки пізнішої доби набагато важче, бо й школяру ясно, хто були за походженням Ньютон, Едісон чи Ейнштейн.

Тому п. Пилат спокійно починає історію бойових мистецтв України від творців первісної стоянки біля с. Королеве у Закарпатті, твердячи, що вже тодішні племена чи общини “накопичували свій арсенал ефективної бойової техніки у значенні прийомів ведення бою, які забезпечували їм збереження своєї самобутності” [с. 15]. Справа навіть не в тому, що цій стоянці не 1,5 млн. років, як твердить Пилат, а 1 млн., як твердять спеціалісти, а в тому, що це була стоянка не те, що людей сучасного типу (“гомо сапієнс”), але навіть не неандертальців! Це стоянка мавполюдей – пітекантропів, і говорити про бойове мистецтво у них – це майже те саме, що твердити про любов дельфінів до шахів! Або інший приклад. Знайшли археологи на стоянці Межиріч подряпану кістку мамонта (їй 14 тис. років), у Пилата вже готова сенсація: це насправді перша на землі ... географічна карта, і створили ж її, звичайно, українці. Таких “перлів” у книзі чимало. Пилат, наприклад, оголошує Будду... скіфом і “косаком” [с. 34–35], твердить, що українська назва дерева вишня бере свою назву від індійського божества Вішни (може, й гарбуз-кабак походить від Бахуса?!), що арії, котрі безапеляційно відносяться до на-

ших безпосередніх предків, підкорили не тільки Індію, але й Китай, Монголію, Японію і т.д., що наші князі часів Київської Русі ходили походами не тільки на Візантійську імперію, але й на Індію. Оскільки як історик я займаюся саме українським козацтвом, то для мене читання пілатівської передмови стало добрим заміником журналу “Перець”. Ну як накажете сприймати, наприклад, таке сенсаційне твердження п. Пілата: “Відомо, що кошовий Сірко їздив у Францію, аби навчити короля мушкетерів танцю “козачок” [с. 28]. Бідний кошовий! Є дійсно дані про те, що загін козаків на чолі з Богданом Хмельницьким у 1645 р. прибув морем до північної Франції й помагав французькому війську облягати захоплений іспанцями Дюнкерк. Був там, очевидно, й Сірко. Але представити його у ролі затрапезного вчителя танців Людовика XIII (без жодних на те підстав!) міг тільки такий фантазер, як “Верховний Учитель Бойового Гопака, Осавул “Прикарпатської Січі” “и прочая, и прочая, и прочая”, як рекомендує себе п. Пілат.

Але не це спонукало нас написати замітку до “Голосу Православ’я”. Справа в тому, що п. Пілат є прихильником українського язичества, не уточнюючи, щоправда, якої саме гілки. Через це він з особливою ворожістю пише про християнську Церкву та її духовенство. Вже в передмові до свого підручника він покладає вину за “бідно відтворену на папері” історію України, на... християнських місіонерів-літописців, які “тлумачили та різали нашу історію на візантійський лад”, а “візантійські євреї, щоби возвеличити віру Христову і подати язичницький світ у сірих барвах примітивізму, робили все для знищення літописної спадщини як нашого, так і інших європейських народів, а натомість запроваджували брехні, узаконюючи їх”, звинувачує св. Нестора-літописця в умисному замовчуванні козацтва і т.д. [с. 13, 60, 70, 71 та ін.]. Це вже те, що називається нахабною фальсифікацією! Адже практично все, що збережено в українських писемних джерелах про нашу сиву давнину, дійшло до нашого часу тільки завдяки християнам, переважну більшість з яких складали вчені православні ченці, як от св. Нестор-літо-

писець, котрий, по-перше, не був іноземним місіонером, а, по-друге, з повагою писав не тільки про київських князів-християн, але й про київських князів-язичників (Олег, Ігор, Святослав). А про ті часи писали також (за межами Київської Русі) християнські грецькі, польські, німецькі тощо автори. Уявлення про те, що християнські ченці масово нищили якісь пам'ятки культури язичеської доби (крім, звичайно, капищ), то це вигадка сучасних прихильників язичества. Розмахування "Велесовою книгою" нічого не дає, бо ця "пам'ятка" є фальшивкою ХХ ст. Взагалі, писемність як така, з'являється в часи творення держав, а у попередній час племена обходилися примітивним малюнковим письмом, котрим, звичайно ж, літопис не запишеш. Цікаво, чи задумувався новоявлений історик над тим, а як же збереглися пам'ятки язичеської античної культури, в т. ч. й твори Арістотеля, Геродота, Плутарха, Овідія і т. д.? Якщо ні, то відкриємо вчителю танців ту просту істину, що це сталося переважно завдяки невтомній праці християнських ченців по переписуванню та збереженню пам'яток античної писемності. І якщо багато чого не збереглося, то причину шукати треба, насамперед, у роботі невблаганного часу, у стихійних лихах, війнах. Варто перечитати п. Пилату підручник з історії, щоб збагнути той простий факт, що величний Давній Рим з його бібліотеками особливо руйнували вандали, котрі були язичниками, а не християнами!

Відверто фальсифікується і роль УПЦ як потужної опори українського національного життя. За п. Пилатом, дякувати за те, що українська мова жива й донині, ми маємо ... волхвам (язичеським жерцям), зате християнська Церква звинувачується ... в 500-річних заборонах рідного слова (?!). Невже до цього причетні, наприклад, творець кирилиці – св. Кирило зі своїм братом св. Мефодієм? Невже до цього причетні УАПЦ чи УГКЦ та їх митрополити Василь Липківський та Андрій Шептицький – великі патріоти України? Якщо ж йдеться про РПЦ, то треба так і писати, а не переносити чужі гріхи на інших. Не можна ж ігнорувати і певні історичні реалії та традиції, бо свого часу церковнослов'янська мова відігравала ту саму роль, що і ла-

тинська у середньовічній Європі, і тільки виконавши свою роль, вона поступово сходить зі сцени. Доречно нагадати також, що саме в правління князів Володимира Святого та Ярослава Мудрого Київська Русь досягла кульмінаційного моменту у своєму розвитку, що запорозькі козаки єдиною умовою прийняття людини до свого братства ставили його належність до християн, адже за Христа, за віру християнську і свою Батьківщину вони проливали кров, як от у часи Національно-визвольної війни під керівництвом Богдана Хмельницького.

Останнім часом історики-аматори з табору язичників пробують поставити під сумнів нерозривний зв'язок запорозького козацтва з християнством, з Православною Церквою і навпаки – злити його з язичеством. Для цього робиться нехитрий кунштук: початки українського козацтва, перші згадки про яке датовані XV ст., безпідставно переносяться на набагато раніший період, на добу Київської Русі і навіть ще давнішу. При цьому звістки в джерелах про касогів, хазар, козаків-тюрків тощо безпідставно приписують русинам-українцям, українському козацтву, не гребують також пересмикуванням фактів і фальсифікацією. Не відстає у цьому й Пилат, який, наприклад, пише про те, що у 1024 р. козаки (насправді ж касоги, котрі ніякого відношення до козаків не мають) допомогли Мстиславу розбити свого брата – Ярослава Мудрого [с. 71], пише про якусь Січ “білгородських козаків” біля Дністровського лиману у 1515 р. [с. 73]. Далі більше. Пилат твердить, що “верховним мозком” козаків були нібито волхви, що козаки “були остаточно навернені на християнство при гетьмані П.Сагайдачному”, через що “воїнство України, задурене попами, “не помітило” зради церквою козаків у 1709 р.” і т. д. [с. 74–75]. Таку відверту нісенітницю не всякий неоязичник посміє оприлюднити! Але ж на таких байках далеко не зайдеш! На жаль, саме на “липі” такого роду пробують будувати своє, особливе, козацтво в сучасній Україні прихильники язичества та неоязичества, свідомо замовчуючи те, що не можна заперечити, а саме: величезну роль українського козацтва як оборонця Української Православної Церкви. Язичеське козацтво в якості громадської організації уже й офіційно зареєстроване Міністром України, зробивши таким чином і

свій внесок у розкол єдиного колись “Українського козацтва” (на уламках того відродженого козацтва, гетьманом якого був В. Чорновол, пасеться вже понад десяток сучасних “козацтв”).

Спираючись на побрехеньки, переплетені з реріхівщиною, про те, що козаки-характерники нібито “сповідували язичницьку віру і були посвячені у дуже давні таємні (езотеричні) знання про людину, природу і космос, перейняті ними від винищених волхвів”, Пилат робить висновок про те, що “відродження касті воїнів повинно опиратися на віру предків наших”, маючи на увазі язичество, бо християнство, як він вважає, є не національною, а інтернаціональною вірою [с. 75.]. Це й покладено у основу ідеології “Бойового Гопака”.

Отож і виходить, що на словах багато кvasнопатріотичної тріскотні, турбота про розвиток національних традицій, а на ділі – зародок чергової секти. Чи знає та молодь (особливо львівська), в якого роду школу йде вона навчатися, чи знають в їхніх християнських сім’ях, що їхній наставник є язичником і, судячи також з деяких газетних публікацій, є й пропагандистом язичества? А знати про це варто, щоб не проміняти свою душу на антихристиянське язичество, навіть з додатком мистецтва бойового танцю. І знати про це треба не тільки їм, але й лідерам Християнсько-демократичної партії (п. Юрій Сорочик), лідерам новоявлених козацьких військ, які запевняють громадськість у своїй вірності православ’ю (п. Анатолій Попович), шановним і не дуже народним депутатам, щоб, перш ніж підписувати хвалебні рецензії та відгуки, спочатку подивилися, яку віру пропагує п. Пилат? Хочеться нагадати також прихильникам всіляких бойових мистецтв (і східних, і західних, і місцевого виробництва), що гасло “Бог і Україна” читається саме так, а не “Україна і Бог”, що істинний Бог є Єдиним у Трійці, що Христос – Син Божий є однією з Його іпостасей. Будуючи язичеські (мусульманські, буддійські і т. д.) козацтва, їхні творці виступають, свідомо чи несвідомо, з антихристиянських та антиукраїнських позицій, у які б патріотичні шати вони не вбиралися ...

(Опубл.: Язичество на марші // Голос православ’я . – №21 (093), листопад 2002 р. – с. 8).

НАВИЩО БОГУ “П’ЯТА ГРАФА”?

Не так давно у “Слові Просвіти” (№34, 36) було надруковано дві розлогі статті головного редактора журналу “Перехід – IV” І.Каганця (“Етнічна основа християнства” і “Війна за Христа”). Її автор прагне очистити “християнську свідомість”, подолати “вкраплення юдеохристиянської ересі”, які на його думку не до кінця подолані Церквою. Він вважає також, що Христос, як і всі апостоли, крім Іуди Іскаріота, був галілеянином – арійцем, читай українцем; заперечує, що над немовлям Ісусом був здійснений обряд обрізання, отже, Церква, яка відзначає дане свято, є жертвою маніпуляції і т. д. Ще багато чого наговорено в цих статтях, але не будемо писати розлогу відповідь на них. Головне, що в цих статтях немає нічого спільного з християнством. Досить того, що Каганець називає Христа “син галілейського теслі”, тобто Йосифа. Досить того, що він пише про Нього не як про Спасителя, а приписує Йому зовсім не ту місію, про яку чітко свідчить Святе Письмо. У І.Каганця Христос – це якийсь земний вождь, який “започаткував перехід людства на вищий рівень життєдіяльності, показавши особистим прикладом шлях до Бого- людства” (?!).

Доводиться нагадати ту елементарну для кожного християнина істину, що Йосиф тільки номінально вважався чоловіком Пресвятої Діви і, звичайно, не був батьком Ісуса, Яким був насправді Дух Святий. Христос є Богом, Сином Божим, одна з трьох іпостасей Пресвятої Трійці (Бог – Отець, Бог – Син, Бог – Дух Святий)! Саме тому всякі спроби виписати Богу паспорт і вказати у ньому “п’яту графу” є, м’яко кажучи, дивними. Але не тільки. Прагнення понизити Бога до рівня “сина теслі”, отже, просто людини, є характерною для багатьох антихристиянських течій. Так, останнім часом окультисти, які нічого спільного з християнством не мають, люблять величати Христа “посланником Космосу”, ставлять з Ним в один ряд царевича Будду, Мухамеда, різних філософів, політичних діячів тощо, забуваючи, що Бог створив Космос, а не Космос Бога. І якщо праведники після

Страшного Суду будуть у Царстві Небесному, то це не означає, що вони стануть рівними Богу, навіть якимись “Боголюдьми”.

Що стосується Діви Марії, то вона, згідно зі Святим Письмом, була єврейкою за походженням, походила із роду знаменитого царя Давида, а той у свою чергу походив від Авраама, і це сталося не випадково. На той час євреї були у світі єдиним народом, котрий відкинув морок язичества і поклонився Богу Єдиному. У Євангелії, в посланні св. апостола Павла до римлян, чітко говориться, що Син Божий “тілом був із насіння Давидового” (Рим. I., 3).

На словах редактор журналу піклується про Істину, прагне наставити Церкву на правильний, як йому здається, шлях, а на ділі бачимо повторення давно відомих антихристиянських ідей, характерних певною мірою і для ідеологів “наукового атеїзму”. І замість того, щоб зміцнювати Церкву Христову, під духовним керівництвом якої неодмінно відбудеться дійсно незалежна Українська держава, такі “помічники” пробують підважити Церкву під прикриттям патріотичних гасел. На словах – “Війна за Христа”, а на ділі – “Війна проти Христа”!

(Опубліковано в статті: Мицик Ю. Навіщо Богу “п’ята графа”? // Слово “Просвіти”. – 17–23.09.2003 р. – №38. – с. 4).

ЧИ ПРАВИЛЬНО РОЗУМІЄТЬСЯ ЄВАНГЕЛІЄ?

Не так давно у “Слові Просвіти” було надруковано дві розлогі статті головного редактора журналу “Перехід – IV” І.Каганця, у котрих з антихристиянських позицій трактувалося Євангеліє (автор вважав, що у Новому Завіті є пізніші й непотрібні вставки, трактував Христа як земного вождя, особливо наголошуючи на його нібито українському походженні і вважаючи Богоматір українкою). У останньому автор не оригінальний. Спроби видати Богу паспорт і вказати у ньому національність час від часу здійснюються в різних країнах. Так, уже на початку

цього року мені доводилось чути про одного грузинського “дослідника”, який доводив, що Христос був грузином, бачити малюнок африканського художника, на котрому Матір Божа зображена чорношкірою... Я написав невелику репліку (“Навіщо Богу “п’ята графа?”), яка була видрукувана у “Слові Просвіти” в числі 38 за минулий рік. У ній я вказав на антихристиянську та окультистську спрямованість статті І.Каганця, писання якого, як і ряду інших авторів “Переходу – IV”, взагалі заслуговують окремої розмови.

Після публікації пішли листи-відгуки на цю дискусію з обох боків. Один з них (Галини Гармаш під назвою “У Євангелії написано”) було видрукувано у “Слові Просвіти” №41(209) за 2003 р. Пані Галина вважає, що я помилявся, коли написав, що Діва Марія була єврейкою за походженням, що вона походила з роду царя Давида, і цитує при цьому євангельський текст, де містяться слова Самого Христа (“коли Давид зве Його Господом, – як же Він йому син?”), які нібито свідчать про її правоту (Мт., XXII, 45; див. і весь фрагмент: XXII, 41–46). У свою чергу я відповів своїм листом, але “Слово Просвіти” вирішило припинити дискусію. Не хотілося б, щоб у читачів склалося враження, що протоієрей УПЦ Київського Патріархату гірше знає Євангеліє, ніж любителі історії, і тому на сторінках “Християнської України” хотів би прокоментувати цей євангельський текст.

Отже, п. Гармаш вириває з контексту. Їй варто було б співставити цей епізод з іншим, де згідно із розповіддю св. євангеліста Марка про сліпого, цей сліпий хоче, щоб його уздоровив Христос, і тому він звертається до Нього: “Сину Давидів” (Мар., 10, 48). У відповідь на цей заклик Христос не заперечує, що Він є Сином Давида, і уздоровлює каліку? Варто було б звернути увагу й на свідчення вітхозавітних пророків, згідно з якими Месія має бути тільки з роду Давидового, на свідчення св. апостола Петра (Діяння Ап. 2, 29–30).

Справа в тому, що окультистам та любителям історії важко зрозуміти ці місця Євангелія, які на перший погляд нібито суперечать одне одному. Цю “суперечність” тільки тоді можна розв’язати, якщо розуміти природу Христа, “від Отця рожденного

перше всіх віків”, якщо розуміти, що Бог-Син тільки воплотився в людину через Своє народження від Діви Марії. Христос є другою іпостассю Пресвятої Трійці – Богом-Сином і, звичайно, не потребував ніякого земного біологічного батька, і Святе Письмо чітко говорить, що Діва Марія зачала від Духа Святого.

Христос не зразу відкрив людям, Хто Він є насправді, і тільки наприкінці Свого земного життя дав зрозуміти про те, що Він є насправді Сином Божим, і тому Його дійсним Батьком був Бог-Отець. Тому в розмові з фарисеями Він Сам звернувся до них із запитанням: “Що ви думаєте про Христа? Чий Він син?” і Сам же дав відповідь, підкресливши, що Він є Господом.

Якщо ж говорити про земне буття Христа, то апостол Павло не випадково вказав, що Він “тілом (виділено нами – Ю.М.) був із насіння Давидового” (Рим. I., 3). Саме так трактують дане місце видатні православні богослови, досить процитувати хоча б класичну фундаментальну працю А.П.Лопухина, де коментується наведений п. Г.Гармаш фрагмент Євангелія: “Месія є Син Давидів за своїм людським походженням; але як Син Божий, Котрий походить предвічно від Отця, Він стоїть вище і Давида, і всього людства” (*Лопухин А.П.Толковая Библия. – СПб., 1911–1913. (2-е перевид.: Стокгольм, 1987) – Т. 3. – с. 348*).

Тепер щодо Діви Марії (Маріам), ім’я у якої, до речі, таке саме, як у Маріам Пророчиці, сестри пророка Мойсея та первосвященника Аарона. Крім Святого Письма, Євангелія писаного, Церква (і Православна, і Католицька), на відміну від протестантів, шанує і Святе Передання (Традицію), тобто Євангеліє усне, де, зокрема, говориться про батьків Діви Марії – св. Якіма та Анну, про виховання її при Єрусалимському храмі. Не випадково на підставі Традиції Церква святкує свято Введення у храм Пресвятої Богородиці, хоча відомостей про цю подію марно шукати у Святому Письмі.

Але і в самому Святому Письмі кожен може знайти розповідь про Благовіщення, де ангел Гавриїл називає родичкою Діви Марії св. Єлизавету – матір св. Іоана Хрестителя. Єлизавета ж була дружиною єврейського священника Захарії, а сама походила “із дочок Ааронових”, тобто коліна Аарона чи Леві, з

котрого повинні були походити тодішні священнослужителі в Ізраїлі. Відомий католицький богослов Д.Ріціотті, як і православні й навіть протестантські автори, відзначає: “Марія походженням з роду Давида, належала до покоління Юди” (*Ріціотті Д. Життя Ісуса Христа*. – Рим, 1979. – с. 238). Протестантський авторитет Генрі Геллей вважає Діву Марію та Єлизавету двоюрідними сестрами (*Геллей Г. Біблейський справочник*. – СПб., 1998. – с. 488). Інформація про Діву Марію у Святому Письмі лаконічна, але ніщо не суперечить тому, що вона була єврейського походження, шанувала Закон.

Але припустимо, що вона була не єврейського походження. Тоді ж якого?! Де є хоч одна згадка Святого Письма, яка свідчила б про, скажімо, грецьке (чи українське, німецьке, китайське і т. д., і т. п.) походження Богородиці? Коли б існував хоча б один дійсний факт, що засвідчував би українське походження Диви Марії, я перший вказав би на нього. Однак як є, так є. З пісні слова не викинеш, як говориться у народі. Тим більш із Святого Письма!

(Опубліковано: Мицик Ю. Чи так розуміється Євангеліє? // Християнська Україна. – березень 2004 . – №6 (87). – с. 4).

ЯКОЇ ВІРИ ДІВЧИНКА З “ВЕЧІРНЬОЇ КАЗКИ”?

Здавалося б, добре діло робить перший канал УТ, подаючи після вечірньої казки для дітей молитву Господню “Отче наш”. Адже давно пора зайнятися очищенням замулених джерел православної духовності, посприяти тому, щоб маленькі українці виховувалися не за сатанинськими гаслами типу “Релігія–опіум для народу”, а на принципах християнської моралі, в душі Закону Божого, щоб молитвою “Отче наш” вони зустрічали й проводжали кожен день свого життя. Але дивлячись на те, як це робиться, не відчуваєш моральної сатисфакції...

Як відомо, молитву Господню, котрою Бог-Син, Ісус Христос звертався до Бога-Отця, шанують всі дійсно християнські конфесії, насамперед православні й католики (греко- та римо), що складають переважну більшість віруючих в Україні. Виходячи з цього, дівчинка з “мультику” мала б давати приклад нашій малечі, показати їй, як треба належно читати “Отче наш”. А що ж ми бачимо? Дівчинка з “мультика” не хреститься, не звертається до ікон (яких і не видно в її кімнаті). Це свідчить, що дяді й тьоті, котрі зробили “мультик”, а тепер демонструють його, не є ані православними, ані католиками, або ж не мають зеленого поняття про те, що таке православна чи католицька віра. Але ж лютерани, євангелісти та представники ряду інших протестантських конфесій, котрі не хрестяться і не вшановують ікони, тим не менш, як і православні та католики, з належною повагою ставляться до молитви Господньої, читають її урочисто і стоячи. “Мультична” ж дівчинка читає молитву по книзі, на якій зображено літописця (не Христал), робить це сидячи, при цьому шукає ногою загублений капець, а знайшовши його, бере ведмедика на руки та йде з хати, дивиться на далекі гори, підозріло схожі на реріхівські Гімалаї. Звучання “Отче наш” на цьому закінчується. Виходить, що “Отче наш” для дівчинки з “мультика” не є молитвою Господнею, а чимось на зразок дитячого віршика, як от про прикордонника, що “не спить” (за часів Брежнєва та Щербицького цим віршиком закінчувалася “Вечірня казка”).

Цікаво, до якої конфесії відносять себе ті дяді та тьоті, які творили цей “шедевр”, і ті, з благословення яких, цей мультик вінчає кожну “Вечірню казку”? Якщо вони так моляться, як “мультична” дівчинка, то робиться сумно від думки про тих, хто опікується духовністю дітей і як вони здійснюють свою опіку... Можна звичайно відмахнутися, можна сказати, що не варто надавати такій “дрібниці” особливого значення, але дозволю собі засумніватися у щирості таких виправдань. Адже давно відомо про принцип “25-о кадру”, коли певна теле- та кіноінформація, яка не сприймається оком, будучи належним чином поданою, суттєво впливає на підсвідомість. Вже стало, на жаль, звичним,

що певні канали телебачення приурочують до Страсної п'ятниці прем'єру комедії чи порношоу; коли на Великдень “ощасливлють” християн “науковими” відкриттями про те, що нібито Христос не воскресав, бо Його нібито й не розпинали; коли на свято Пресвятої Трійці надають слово не православним богословам, а язичникам, які відповідно, тобто по-поганськи, трактують це свято; коли “нон стоп” рекламують на всю Україну гадалок, шарлатанів, астрологів та окультистів різних мастей, надають під їхнє блюзнірське патякання години ефірного часу, нібито не відаючи, що Біблія категорично забороняє всяку ворожбу й чарування... На жаль, свої 20 копійок докинули до цієї справи й творці “мультика”, який щовечора показують дітям на те, як не треба читати “Отче наш”.

ЩО ПРОПАГУЄ КАНАЛ СТБ?

Уже стали притчею во язицех нарікання наших співвітчизників на телебачення, яке поставляє сумнівну продукцію громадянам України. І вони, на жаль, безпідставні. Нещодавно соціологи встановили, що більше половини ефірного часу на ТБ заповнена тим, що аж ніяк не сприяє розвитку позитивних начал у людині (насильство, секс, злочини і т.д.). Але ними не було враховано, що телебачення нерідко виступає (відверто чи приховано) проти християнської Церкви, пропагує окультизм.

Тут “відзначається” канал СТБ. Останнім часом він систематично веде передачі чи демонструє “документальні” фільми про містичні, таємничі явища (НЛЮ, “барабашки” і т. д.) і в них нерідко наводяться “факти”, висмоктані з пальця, домінують окультистські підходи й трактування, несумісні з християнством. Ось, наприклад, 12 грудня увечері був фільм про жінку – “цілительницю”, яку камера часто показує серед православних ікон. Диктор наголосив на словах жінки, що їй начебто явилась сама Богородиця (автори фільму не знають чи не хочуть знати

поняття, яке передається старослов'янським словом “пре-лесть”). Далі говориться (від імені Пресвятої Богородиці!) про переселення душ, тобто про реінкарнацію, а це поняття характерно для східних релігій і аж ніяк не для християнства. Ніколи його й близько не було в християнському віровченні, що не заважає окультистам всіх мастей йому це приписувати всупереч фактам. І канал СТБ туди ж! Далі виявляється ще одна характерна риса світогляду “цілительниці”, яка ... займається ворожбою. Творцям фільму “невдомек”, що всяка ворожба категорично засуджується Святим Письмом.

11 грудня канал СТБ взагалі “ощасливив” глядачів західним “науковим” фільмом, у котрому розповідається про пошуки... останків Ісуса Христа. Тут Спаситель оголошується просто чоловіком, який не воскресав, а щасливо уникнув смерті на хресті, жив у шлюбі з Марією Магдалиною і мав від неї дітей, був похований і залишається тільки знайти його могилу та останки. При цьому “науковці” не гребують фальсифікаціями й викривленням фактів. Так, силкуючись довести, що Христос не помер на хресті як людина, щоб потім воскреснути як Бог, автори фільму говорять, що Йому дали випити таємничу рідину, яка начебто надала правдоподібності смерті Христа, що насправді лишався живим. Між тим, у Євангелії чітко говориться, що ніякої таємничості у тій рідині не було, це був звичайний оцет. Вояки, котрі розпинали Його, “губку оцтом наповнивши ... піднесли до уст Його ... Ісус оцту прийняв” (Ін., XIX, 29–30; Мк., XV, 36; Мф., XXVII, 48). Наголошується у фільмі і на тому, що Христу не ламали голінок, але ж це так сталося, як свідчить євангеліст, щоб збулося Писання (Ін., XIX, 36). Зате фільм замовчує той факт, що один з вояків списом пробив його бік “і зараз витекла звідти кров та вода” (Ін., XIX, 34), замовчує й те, що апостол Фома вклав руку свою у глибоку рану у боці Спасителя, Який воскрес на третій день і явився своїм учням. Апостол же Фома взагалі називається “науковцями” Тимофієм.

Вся ця маячня, викладена у фільмі, не є новою і була давно заперечена християнськими дослідниками і богословами. Тим

не менш, вона знову й знову витягується на світ і мусується антихристиянськими сектантами й писаками (тим же Деном Брауном наприклад). І канал СТБ докладає своїх зусиль, щоб знову і знову ця антихристиянська жуйка нав'язувалась громадянам України.

Устами одного з авторів фільму робиться припущення, що викладена "історія", можливо образить християн. Не можливо, а дійсно цей фільм і такого роду інші фільми й передачі, які нічого спільного з наукою не мають, глибоко обурюють віруючих християн, бо ображають їхні релігійні почуття і тим самим порушують Конституцію України. Керівники каналу СТБ замість того, щоб воювати проти Христа і Церкви Христової, мали б давно усвідомити, що вони працюють у християнській, насамперед православної, країні з давніми християнськими традиціями і відповідно будувати свою політику.

P.S. Нині канал СТБ поставив оккультистські передачі "на конвейер", забамбулюючи глядачів майже кожного вечора...

(Опубл.: Мицик Ю. Що пропагує канал СТБ? // газ. "Голос Православ'я". – Лютий 2007 р. – №3(195). – с. 8).

ЯК УТ-1 ШАНУЄ ПРАВОСЛАВНИХ

Давно вже помічено, що антихристиянські сили в Україні активно використовують ЗМІ, в т.ч. телебачення, у своїх інтересах. Хоча й подаються стислі репортажі про церковні свята (переважно про око), але набагато більше часу відводиться, наприклад, пропаганді окультизму. Канал СТБ аж перенасичений "битвами екстрасенсів", на "Сіті" годинами розп'ятує ворожка і т. д. Як тільки у православних християн Страсна п'ятниця, так жди по телебаченню КВН, "Маски шоу" і канканів, зате на Великдень нам покажуть фільм про трагедію війни. Улюбленим прийомом при цьому є блюзнірська спроба кинути тінь на Гос-

пода нашого Ісуса Христа, Пресвяту Богородицю та святих. Не став, на жаль, винятком і цьогорічний Великдень.

Хоч і поспішав я на Великодню службу 27 квітня 2008 р., однак не втримався, щоб не включити перед виходом з дому телевізор і не подивитись по УТ-1 новини про благодатний вогонь та його привезення в Україну. Але напоровся на закінчення “глибокодумного” телефільму чи то англійського чи то американського виробництва. У тій частині, що я побачив, мова йшла про Апостолів та їхні Послання. На екрані “спеціалісти” в піджаках безапеляційно твердили, що половина послань св. ап. Павла є фальшивками, що два з двох послань св. ап. Петра теж є такими.

Ця дешева пропаганда під видом Великодньої писанки розрахована на необізнаних у богословських питаннях людей. А де ж ту обізнаність взяти, коли Закон Божий у школах України не читається з 1917 р., тобто майже століття, а Церкву і віруючих переслідувала радянська влада протягом всього свого існування? Між тим, ще в часи раннього християнства, буквально по “гарячих слідах”, Церква Христова чітко визначила, що є автентичним, а що ні (є апокрифом чи фальшивкою). Отже, ті Послання Апостолів, які долучаються до Святої Євангелії, є і оригінальними, і правдивими. Але у ХІХ ст. неправославні, а то й виразно атеїстичні критики, знов узялися за критику Послань, навіть Євангелії і Біблії в цілому. Досить згадати пасквілі Лео Таксіля, що їх так популяризували в Радянському Союзі. Аргументація цих критиків була дуже примітивною. Ну от Христос уздоровив людину, це ще може бути. А от щоб воскресити Лазаря, та ще й Самому воскреснути – цього бути не може аж ніяк. У результаті Господа нашого Ісуса Христа – іпостась Пресвятої Трійці зводили до рівня людини.

Такого ж роду аргументацію наводили й “спеціалісти”. Св. апостол Петро, бачте, не міг написати послання грецькою мовою, бо його рідною мовою була єврейська чи арамейська. Далі пішли розумування на ту тему, що Апостол теоретично міг би підучити грецьку мову, але у нього і вік уже був не той, та й грецька мова послань надто добра. Словом, навряд чи це рука Петра, отже послання писав хтось інший.

Ці “спеціалісти” керувались явно антихристиянськими намірами, бо той, хто хоч трохи ознайомлений зі Святим Письмом, вкаже на Зішестя Святого Духа, описане у “Діяннях Святих Апостолів”: “І з’явилися їм (*апостолам – Ю.М.*) язики поділені, немов би огненні, та й на кожному з них по одному осів. Усі ж вони сповнились Духом Святим, і почали говорити іншими мовами ... зібралася безліч народу ... кожен із них (*з народу – Ю.М.*) тут почув, що вони (*апостоли – Ю.М.*) розмовляли їхньою власною мовою! (Діяння святих Апостолів, II, 3–4, 6). Ось внаслідок чого апостол Петро, простий рибалка, та й інші апостоли, заговорили іншими мовами! Ось чому не треба ламати голову над тим, чи ходив він у гімназію чи ні.

Звичайно, вимагати від “спеціалістів” – атеїстів, щоб вони в одну мить стали православними християнами, ми не будемо. Але керівники УТ-1 (Першого державного каналу!) мали б розуміти, в якій країні вони живуть. Вони, до речі, не показували чогось подібного на юдейську Пасху, на мусульманський курбан-байрам тощо. То тим більше треба шанувати релігійних почуттів віруючих православних християн (та й не тільки православних), які складають переважну більшість населення України.

ДУМКА ОДНОГО З ЧЛЕНІВ РЕДКОЛЕГІЇ

Не з моєї вини так сталося, що я, будучи членом редколегії “Гуманітарного журналу”, ознайомився зі змістом одного з його свіжих номерів (весна 2004 р.) уже після того, як він побачив світло. В іншому випадку я обов’язково виправив би, наприклад, комп’ютерні помилки у польській мові документа, що наводиться у моїй статті. Але це дріб’язок порівняно з куди серйознішими справами.

Я є істориком і саме в такій якості виступаю на сторінках журналу. Оскільки журнал називається гуманітарним, то природно, що в ньому вміщуються матеріали і з інших галузей

гуманітарних наук. Якщо редколегія журналу хоче подавати тут статті і богословського змісту, то я, як особа духовного стану (православний священник і декан богословського факультету Національного університету “Києво-Могилянська Академія”), буду тільки за це. Однак, у такому разі треба відповідно розширити редколегію відповідними спеціалістами і особливо уважно ставитися до відбору матеріалів. Нині така зміна профілю журналу видається мені передчасною, свідченням чого є дві статті з весняного номеру.

Одна з цих статей (**“Церковь и интеллигенция: особенности диалога в современном мире. Опыт России и Украины”**) [с. 87–97] написана В.Меметовим та С.Усмановим з Іваново (Росія). Уже одна назва викликає застереження. По-перше, поняття “Церква” стосується не тільки Православної Церкви, але й Коптської, Католицької, Лютеранської, Англіканської та ще деяких. Тільки з подальшого викладу стає ясним, що автори мають на увазі тільки Православну Церкву. По-друге, вона охоплює надто широке коло проблем як для такої невеликої статті. За межами статті залишається надто багато важливих проблем, зокрема відхід значної частини інтелігенції від Православної Церкви і активну діяльність її в різноманітних сектах. Нерідко стаття збивається на перелік заходів РПЦ по відкриттю православних шкіл, газет, проведенню конференцій. Щодо російського досвіду, то тут авторам з Росії він ближчий, і я не буду торкатися цієї справи.

Але автори входять і в далекі від них українські проблеми, і тут на науці можна поставити крапку. Починається озвучення офіційних поглядів РПЦ, причому здійснюється це на рівні провінційної газети. Відзначимо, що верхівка РПЦ заперечує взагалі саме існування окремого українського народу, окремої української мови, виступає проти незалежної Української держави і особливо окремої від РПЦ Української Православної Церкви. Досить переглянути газету “SOS”, щоб переконатися у цьому. Як тільки В.Меметов і С.Усманов, переходять до аналізу міжконфесійної ситуації в Україні, тут же у грубій формі, не гребуючи й перекрученням фактів, подають далеку від науки візію подій.

Автори проголошують, що “с конца 80-х гг. здесь (в Україні – Ю.М.) появляются новые религиозные организации, претендующие представлять собой православную традицию”. Почнемо з того, що УГКЦ (Українська Греко-Католицька Церква), яку автори сюди відносять, є Церквою і де-юре, і де-факто католицькою, а не православною. Причини такої помилки авторів слід пов’язати або з некомпетентністю, або зі свідомим перекрученням фактів, що аж ніяк не прикрашає ані статтю, ані “Гуманітарний журнал”. Потім автори беруться за УАПЦ, яку, за їх словами, “образовали духовные наследники украинских “самосвяттов”, в нарушение церковных канонов основавших свою религиозную организацию в начале 20-х гг.” Слід нагадати авторам статті про прецедент Олександрійського Патріархату, коли протягом тривалого часу єпископи рукополагалися саме тим способом, який потім вжили в УАПЦ. Про практику Олександрійського Патріархату писалося ще в дореволюційні часи солідними російськими істориками Православної Церкви і богословами, і тоді сумнівів у його канонічності не виникало. Коли ж українські православні використали цей досвід у 1921 р., то з політичних міркувань на них посипалися звинувачення у “самосвятстві”, “неблагодатності” і т. д. На жаль, В.Меметов та С.Усманов не знайшли нічого кращого, ніж повторювати ці звинувачення.

Далі настала черга Української Православної Церкви Київського Патріархату. Цитую авторів: “Филаретовцы” как раз и “отличились” методами уголовного пошиба, откровенным беззаконием и произволом, использованием слабостей и уродств молодой “украинской демократии” [с. 92]. І це називається наукою!? Тут же нічого немає, крім брехні й образ! У чому ж автори побачили “методы уголовного пошиба”? Може, в тому, що влада вчинила проти вірних Київського Патріархату “кривавий четвер” на похоронах патріарха Володимира у 1995 р.? Може, у тому, що у Мелітополі натовп молодчиків – вірних УПЦ МП влаштував побиття вірних УПЦ Київського Патріарха на зустрічі з патріархом Філаретом?

Не варто обманювати читачів і щодо початків відродження УПЦ Київського Патріархату, адже першим її патріархом було обрано Мстислава (Скрипника), хіротонія якого не викликала жодних сумнівів. Не варто при цьому покликуватися на такого собі Корчинського – людину, м'яко кажучи, з сумнівною політичною репутацією, якій влада забезпечила нині цілком комфортне місце в якості тележурналіста. Корчинський надимає щоби і з серйозною міною запевняє світ у нібито значній ролі УНА-УНСО у відродженні УПЦ Київського Патріархату, але чомусь тільки в лавах Московського Патріархату вірять таким заявам. Невже В.Меметов та С.Усманов вважають, що маргінальна політична світська організація, якою була і залишається УНА-УНСО, здатна повести за собою багатомільйонну масу вірних. Насправді ж УПЦ Київського Патріархату, яка за кількістю парафій (релігійних громад) займає друге місце в Україні, а за соціологічними опитуваннями навіть випереджає РПЦ, була створена не якоюсь партією чи політичним угрупованням, а величезними масами православних вірних! Дана Церква продовжує собою традиції православ'я, які йдуть від їх початків на українській землі...

Не варто розводитися і про анафему патріарху Філарету, оскільки вона не є канонічною, а виносилася верхівкою РПЦ з політичних міркувань, і до того ж предстоятелю окремої Автокефальної Церкви, яка не є підлеглою РПЦ та московському патріарху Олексію II. З таким же успіхом президент Росії може оголошувати догани президентам США, Китаю чи будь-якої іншої незалежної країни!

Автори уводять в оману читачів, коли пишуть про якусь агресивність УАПЦ і УПЦ Київського Патріархату щодо УПЦ Московського Патріархату. Чи не правильніше б було писати про агресивність УПЦ МП щодо згаданих Церков, доказів чого більше, ніж достатньо? Характерно, що автори прагнуть обійти мовчанкою істинний статус УПЦ МП, називаючи її “сохранив-шей связь с Московским Патриархатом”, між тим як УПЦ МП є всього-навсього складовою частиною РПЦ, а не автокефальною Церквою.

Автори підкреслюють нібито неканонічний характер УАПЦ та УПЦ Київського Патріархату, замовчуючи грубі порушення канонів з боку РПЦ. Насамперед треба згадати неканонічне й незаконне підпорядкування Московським Патріархом Київської митрополії у 1685–1686 рр., яка перебувала з самого початку (з 988 р.) під омофором Константинопольського (Вселенського) Патріарха.

Мабуть, уже досить. Ясно, що стаття у тій частині, де йдеться про становище в Україні, нічого спільного з наукою не має. Тут міститься тільки набір трафаретних і несправедливих звинувачень на адресу мільйонів вірних Української Православної Церкви Київського Патріархату та УАПЦ, а ці звинувачення можна прочитати у будь-якій газетці РПЦ. То навіщо ж переживувати цю жуйку ще й на сторінках наукового журналу?

Складніша ситуація зі статтею В.Ф.Пріснякова “Таємниця зірки Савагучі” [с. 3–15]. Свої наукові ступені й звання цей академік здобув у галузі технічних наук, і я зовсім не збираюся вести мову про якісь технічні аспекти. Не буду говорити і про розташування планет на небі, хоча всі ці розумування надто вже нагадують астрологію. До речі, тут автор виявляє певний брак логіки. З одного боку, астрологія засуджується ним, з другого – він пише про її “здоровий глузд”, спирається на неї, вважаючи, що розташування на небі далеких зірок може впливати на життя людей (тут ми не маємо на увазі реальний вплив на землю й людство сонця, місяця, метеоритів і комет, котрі проходять поблизу земної орбіти).

На стор. 16–17 подані малюнки, схеми, але не вказано, чи вони є самостійними, чи запозичені з якогось видання. Судячи з того, що назви планет подані по-англійськи, схилиємося до останнього.

Що ж наукового містить у собі ця стаття, яка стосується переважно богословських питань? Почнемо з того, що стаття ж В.Ф.Пріснякова є непомірно роздутою, в ній знаходимо сюжети, які не мають безпосереднього відношення до його теми (спогади автора про свою студентську юність, вірш В.Брюсова

[с. 1], розлогий переказ поглядів на Христа французького публіциста Ренана [с. 9], розповідь про кумранські рукописи та про астрологію [с. 12–14] тощо. Є вона і вторинною в ряді аспектів.

Головне ж – ця стаття має антихристиянський характер. Почнемо з того, що для її автора Христос не є Господом, однією з іпостасей Пресвятої Трійці (Син Божий), а тільки якимсь земним філософом і т. д. (В одному з місць своєї статті він прямо називає Його людиною, навіть японським пророком [с. 8]). Такий погляд існує достатньо довго (див. ересь Арія, засуджену ще Першим Вселенським Собором), зокрема його сповідували Лев Толстой і Ренан, думки якого детально переказує В.Ф.Прісняков. Академік пише про Христа, волюючи називати Його тільки Ісусом, у такій приблизно тональності, в якій недавно писали про Леніна: “геніальне вчення Ісуса”, “прогресивність вчення Ісуса”. Дивно читати, що автор статті хоче нею привернути увагу до “геніальної постаті”, нібито досі про Христа людство мало що знало. В.Ф.Прісняков заявляє, що мета його статті є “якраз возвеличення вчення Ісуса”, але написане ним явно розходиться з проголошеними намірами. Прагнучи на словах возвеличити Христову науку, автор насправді понижує її вже тим, що з Бога робить звичайну людину, нехай і геніальну. Не розуміти цієї простої істини, значить не розуміти ні літери, ні духу християнства, значить не бути християнином!

Що ж пропонується в даній статті? Тут зібрані деякі відомі раніше “постулати” атеїстичної пропаганди, а також і деяких антихристиянських сект, окультистів про те, що Христос нібито не воскресав як Бог, а помер як звичайна людина; такого ж роду байки про перебування Христа в Індії, Японії, Сибіру, на Алясці тощо. До речі, фантазії про перебування Христа в Індії полюбляють окультисти, але вони залишаються фантазіями, а не фактом (детальніше див. про це: *Кураев А.* Сатанизм для інтелігенції. – М., 1997. – Т. II. – с. 244). Автор з впевненістю, гідною кращого застосування, твердить про якісь старовинні документи (аж кілька тисяч!) з японського села Шінго, які нібито “містять життєпис Ісуса”, згідно з яким він “одружився з

японською жінкою Міяко, яка народила йому трьох дочок ... мав сиве волосся, був лисуватим...”, помер у Японії, де й був похованим і т. д. Про якусь методичку критичного підходу до історичних джерел, тим більше антихристиянських “легенд” у Японії, яка з християнством взагалі познайомилася, і то дуже незначно, у XVI ст., не варто й питати, так само як і про вартість “літератури”, з якої автор бере дану інформацію, не даючи собі труда навіть зробити якісь точні посилання. Аргументи ж академіка В.Ф.Пріснякова про те, що фольклор японські селяни не змогли б фальсифікувати, “враховуючи надзвичайну чесність японського народу”, можуть викликати тільки посмішку, бо й школярам відомо хоча б про існування злочинності серед японців та й інших людських вад. Та чи японські селяни майстрували цей неоковирний міф? Цікаво, що на гербі “власників земельної ділянки, на якій, за їхнім твердженням, похований Христос”, значиться “п’ятикутна зірка” [с. 8], тобто пентаграма, навіть подається її малюнок. У наведених наприкінці статті схемах розташування зірок бачимо не стільки нормальні, як перевернуті хрести, а також пентаграми [мал. 6, №2–4; мал. 7, №8]. Відомо, що хрест є символом Христа, пентаграма ж – символом диявола. Перевернуті хрести вживають у своїй практиці сатаністи. Уже одне це мало б не тільки насторожити сумлінного дослідника, але й відкрити йому очі на дійсних творців примітивних антихристиянських “легенд”. Характерно, що вірячи цим байкам, В.Ф.Прісняков водночас не вірить Євангелії, пише, наприклад, про Христа як “міфологічного євангельського Ісуса”, ігноруючи, між іншим, дані про Нього з реальних історичних джерел, наприклад, з творів давньоримського історика Таціта.

В.Ф.Прісняков не вважає Євангеліє – частину Святого Письма авторитетом для себе, запевняє, що Євангеліє писалося через півтора століття після описуванних у них подій земного життя Христа. Але ж наукою встановлено, що Євангеліє писалося апостолами й учнями Христа, отже, це відбувалося через незначний час після розп’яття, воскресіння й вознесіння Спасителя. Так, євангеліст св. Лука написав своє Євангеліє бл. 62 р., тобто мен-

ше ніж 30 років після вознесіння Христа. Приблизно в той самий час писали й інші т. зв. “синоптики” (свв. Марк та Матвій), і тільки св. Іоан Богослов написав своє Євангеліє дещо пізніше (між 70–100 рр.).

Якщо кумранські рукописи (до речі, ще не вповні видані й досліджені) говорять про Вчителя Праведності, то це свідчить тільки про передчуття людей пришествя Спасителя – Ісуса Христа, а не про те, що в них зафіксований якийсь “історичний Ісус” на відміну від нібито “міфологічного згідно Євангеліям”, про що твердить В.Ф.Прісняков. Автор твердить за Ренаном про існування нібито приписок до Євангелія та підробок. Але конструкції Ренана та йому подібних були давно розбиті християнськими богословами. Навіщо ж витягувати пронафталінені “аргументи”?

Академік виявляє часом елементарне незнання предмета, про який береться писати. Так, він твердить, що “християнство до астрології ставилось зовсім не вороже, а потім взагалі змірилось з нею”. Досить відкрити Біблію, наприклад, пророцтва Ісайї (47; 11–15), де міститься чіткий осуд астрології, щоб зрозуміти, наскільки неправий у даному випадку В.Ф.Прісняков. Бог забороняє заняття астрологією, оскільки вона була однією з форм язичества і вела до поклоніння світилам, оскільки вона була окультною практикою. Християнська Церква керується Святим Письмом, то природно, що вона засудила астрологію ще на зорі свого існування (Лаодикійський Собор 345 р.). І нині вона притримується такого ж погляду. Звичайно, ми ведемо мову про християнську Церкву (Православну, Католицьку, деякі інші), а не якісь псевдохристиянські секти.

На повному серйозі автор пише також про якісь “пророцтва” Ньютона про пришествя Месії у 2060 р., який буде керувати людством 1000 років, хоча Святе Письмо заперечує будь-яку точну дату кінця світу й нового пришествя Спасителя. У статті твердиться, що “ера Водолію”, або час “Води”, настала у 2000 р., а в іншому місці статті – у 2003 р. [с. 4, 14]. Так звана астрологами й окультистами “ера Водолію” має наступити у 2015, а не у 2003 році. Але головне не у цьому. Навіщо автор взагалі згадує про цю улюблену окультистами дату, якої вони з нетерпін-

ням чекають, бо пов'язують з нею кінець Христової ери? Питання залишається без відповіді, але сам факт уведення до статті, яка претендує бути науковою, астрологічно-окультистської “аргументації”, яка нічого спільного з наукою не має, є показовим. Це ж стосується і такого характерного визначення, як “Всесвітній Розум”, під яким автор схильний розуміти якусь іншу, неземну цивілізацію, а не Бога. Можна продовжувати й далі, але я думаю, що й цього досить.

Таким чином, стаття В.Ф.Пріснякова не має наукового характеру, а є окультистською й антихристиянською. Звичайно, її автор має право притримуватися своїх релігійних переконань, але тоді не треба під гаслами “возвеличення вчення Ісуса” робити протилежне. Я, як член редколегії, рішуче відмежовуюся від двох вищерозглянутих публікацій. Хочу також застерегти своїх колег від появи на сторінках “Гуманітарного журналу” подібних матеріалів, якщо ми не хочемо перетворити це перспективне наукове видання на один з варіантів “Интересной газеты”.

(Опубл.: Мицик Ю. Думка одного з членів редколегії // Гуманітарний журнал. – Дніпропетровськ, 2005. – №12. Зима-весна. – с. 226–229).

ДЕЯКІ СУМНІ НОТАТКИ З ПРИВОДУ ОДНОГО “ДОСЛІДЖЕННЯ”.

Нещодавно побачила світло книга “Деякі сумнівні сторінки з історії України та дещо про її сусідів. Україну кращу треба нам самим будувати (збірка особистих спостережень та рефлексій автора)” – (Львів: “Каменяр”, 2007. – 639 с.). Її автор – 97-річний грекокатолицький священник Дмитро Блажейовський досі був відомий насамперед як автор гарних вишиваних ікон. Після 60 років свого життя він вирішив зайнятися історією Церкви. Спочатку він складав та видавав хронологічні таблиці чи списки церковних ієрархів і ця робота теж була гідна подяки. Але коли понад десяток років тому він видав дві книги, присвячені історії Берестейської унії 1596 р., вони не могли не викликати різких

заперечень і тільки повага до солідного віку автора стримувала критичне перо опонентів. Однак їхню мовчанку о. Дмитро розцінив очевидно як свідчення своєї правоти і тому “ощасливив” українських читачів аж двома книгами: вищезгаданою і твором “Поважні недомагання в українському вихованні. Збірка особистих спостережень і рефлексій автора” (Львів, 2006). Але ж не дарма говориться: “Платон мені друг, але істина дорожча”. Тому доводиться пожертвувати дорогоцінним часом і написати хоча б про найсвіжіші “рефлексії” о. Дмитра, бо його остання книга є прикладом того, як можна фальсифікувати історію, не особливо розбираючись у складних явищах минувшини. Хоча автор і вважає цю книгу збіркою особистих рефлексій, однак коли він видає її друком у світ, то вона вже перестає бути “річчю у собі” і набуває певного громадського звучання. От тільки якого гатунку?

Пострадянська Україна, як і передрікав Великий Кобзар, встала зі сну окраденою. Буквально всі українські ЗМІ заповнені дискусійними матеріалами про тяжкі проблеми нашого сьогодення (низький рівень життя, поширення соціальних хвороб, демографічна криза, занепад суспільної моралі, корупція влади, діяльність антиукраїнської “п’ятої колони” і т. д., і т. п.). Ми маємо масу проблем, як і практично всі держави світу, однак у нас вони виявляються гостріше, навіть несуть з собою загрозу існування всій українській нації. Дійсно, українці дуже довго не мали своєї незалежної держави, а колонізатори нищили все більш-менш свідоме, вирощували породу малоросів та хрунів. До того ж колонізатори червоної масті ще й нищили Христову Церкву! Тому саме життя змушує шукати виходу з цієї критичної ситуації. Однак Україна, проголосивши державну незалежність, ще не наповнила цю декларацію відповідним змістом і тому постколоніальні ЗМІ далеко не завжди прагнуть розбудови Української держави, швидше навпаки. Були і є публіцисти (письменники, історики, політологи тощо) – дійсно українські патріоти як Іван Франко, котрий мав право написати навіть дуже гіркі слова (“Не люблю русинів”). Був і Куліш, який на старості років прихилився до Московії і відповідно зревівував свої погля-

ди в душі національного самоїдства. Але у Куліша принаймні були й великі заслуги перед українством. Були і є публіцисти іншого роду, котрі умисно роз'ятрювали рани та робили все, щоб вони стали невігойними і врешті знищили і християнську віру, і українську національну свідомість. Приклад – сумнозвісний Бузина, який недавно видав серію статей і цілу книгу, присвячену українській історії, черговий опус того ж типу що і його ж “Вурдалак Тарас Шевченко”. Під гучними гаслами відкриття історичних таємниць та боротьби зі стереотипами він паплюжить видатних особистостей української історії. Щоправда, він якось проговорився, що є прихильником денікінців, котрі як відомо нищили незалежну Українську державу (УНР), тому справжня позиція Бузини стає зрозумілою. У тогу захисників народу рядяться навіть комуністи, які проливають крокодилові сльози над тяжкою долею українців, але при цьому виявляють солідарність з Леніним, Сталінім та іншими катами нашого народу і не каються у своїх злочинах проти української нації (за один тільки Голодомор-геноцид 1932–1933 рр. компартія має бути назавжди заборонена в Україні).

о. Дмитро Блажейовський декларує себе українським патріотом і на словах бажає Україні добра. Тому він і вказує на добре відомі всім проблеми, пробує пояснити їх, спираючись на історичний досвід і поділитись своїми рецептами. Само по собі це добре. Але ґрунтовне заглиблення в історію вимагає належної кваліфікації, ретельної підготовки, необхідності виходити з фактів, а не наперед накинutoї схеми, під яку ці факти підганяються, всебічного розгляду кожного історичного явища і кожної з історичних осіб. Треба розуміти, що діяльність історичних осіб у історії не можна змальовувати за допомогою лише чорного та білого кольорів, треба враховувати історичні обставини, бачити не лише помилки (які необов'язково слід оголошувати на кожному кроці умисними злочинами), але й заслуги історичних діячів. Врешті й патріотам треба керуватися добрим лікарським гаслом “Не нашкодь” і сім разів відміряти перед тим як відріжеш.

На жаль, нічого цього у книзі “Деякі сумні сторінки...” й близько немає. Замість глибокого і зваженого аналізу проблем української історії і нинішнього буття України та українців, автор пропонує сумбурний і лайливий виклад поверхових думок, завалює читача безконечними, нерідко вирваними з контексту, цитатами, хронологічними таблицями, уривками з документів, які часто можна знайти в першому-ліпшому шкільному підручнику (все запозичене автором складає майже 20% змісту його книги, наприклад стор. 160–241, 256–258, 268–284, 475–486, 495–496, 574–580, 608–627 та ін.). Дуже неприємною рисою книги є безконечні авторські повторення. Та сама думка, навіть в тих же самих словах і з тими самими аргументами, наводиться вдруге, втретє, вчетверте... Якщо ці повтори зняти, то книга “схудне” як мінімум удвічі.

Книга є елементарно не вичитаною, бо друкується як зазначено “в авторській редакції”. Звідси – маса друкарських помилок, стилістичних та мовних огріхів. Беремо навмання сторінку 169. Тут же бачимо друкарські помилки: “Бр. ховецький” замість “Брюховецький”, “Z dziejuw” замість “Z dziejów”, “Лисянках” замість “Лисянці”. Смерть Яреми Вишневецького датована 29.8.1650 р., хоча насправді це сталося у 1651 р. Бачимо й вживання автором слів, які не відповідають нормам української літературної мови. Чому, наприклад, автор, який так не любить москалів, пише “всьо”, “неграмотна”, “мачта”, “оруже”, “побіда” (по-російськи – “всё”, “неграмотная”, “мачта”, “оружие”, “победа”), а не вживає нормальних українських слів: “все”, “неписьменна”, “щогла”, “зброя”, “перемога”. Може десь там у діалектах і “всьокають”, але автор пише для всієї України, а не для свого загумінку. Я вже мовчу про “стери” (стерна?) та “стопи” (якщо це “фути”, то чому автор полінувався перекласти їх на сучасну метричну систему?), мовчу про неоковирні й громіздкі конструкції речень, що непотрібно утруднює читання книги. Ось зразок такого стилю: “Хмельницький покликав на поміч татар не так проти поляків, бо де бралось за оруже все населення, то о побіду не було страху, але для забезпечення себе від своїх, від

тих колод і каміння, чого побоюватися міг на кождім кроці і кожного часу і задля якого мимо моря пролітої крові, не прийшло до визволеної години” (с. 169). І це все лише на одній сторінці!

Якби автор мав хоча б елементарне поняття про історичне дослідження (цьому вчать студентів вже на I курсі!), то не робив би посилянє “на деревню дедушке” як герой оповідання Чехова. Ні тобі ініціалів авторів, ні тобі назви книг, достоту як у літераторів XVIII – XIX ст. Ну як має читач розуміти, що за означенням “Шевченко, Бізанціум” (с. 168) ховається не Тарас Григорович, а сучасний історик-візантолог Ігор Шевченко, а “Бізанціум”, тобто “Візантія” – це початкові слова назви його монографії? А навіщо активно посилатися на давно забутих популяризаторів історії. На тій же с. 169 автор говорить у двох абзацах про Б.Хмельницького (вище я вже процитував фрагмент) і посилається: “Цурковський, о. Евстахій. Про “Голос Громади”. Нива 9(1912)”. Хто такий Цурковський? Де шукати звичайному читачеві “Ниву” чи “Голос Громади”? Чи варто взагалі це шукати, щоб ознайомитися з думкою дилетанта?

Там, де автор переказує текст джерела чи якогось дослідження чи наводить хронологічну таблицю, він мусить керуватися усталеними правилами, а при необхідності й коментувати подану інформацію. Не так у нашого автора. Ось який, наприклад, “важливий” факт наводить автор із твору відомого своїми побрехеньками єврейського хроніста Натана Ганновера, який писав свій твір у Венеції, навіть не будши в Україні середини XVII ст.: “Вишневецький похований в Сокалю і бракувало грошей на поховання” (с. 169). Польські ж хроністи, безпосередні свідки даної події, якраз описують пишній похорон Яреми. Видно грошей таки вистачило! А власне навіщо читачеві така “цінна” інформація? Що вона дає для розуміння проблем нашого сьогодення? Далі автор переказує дані Ганновера про сили супротивних сторін у битві під Берестечком 1651 р.: “татарів було 12 000. Поляки мали 16 000 кінноти і 8 000 піхоти, а козаки 200 000” (с. 169). Внесемо ясність, оскільки ми спеціально займалися історією Національно-визвольної війни. Отже, українська армія

нараховувала близько 100 000 (були там і їздові, і фуражири, навіть жінки й діти), татаро-ногайське військо нараховувало близько 100 000, а польське військо – бл. 150 000, бо виступило у похід все “посполите рушення”. Там теж була “лужна челядь” (їздові та фуражири), але кістяк складали шляхтичі і закордонні найманці – професійні вояки. Оскільки хан втік з ордою, то легко зрозуміти на чьому боці стала тоді кількісна перевага. То який же сенс авторові подавати такі “факти”, витягнені з малодостовірних джерел, причому без жодного критицизму? Якщо б автор писав дослідження з історії Берестецької битви, то це ще можна якось пояснити. А так навіть? Щоб переконати читачів у начебто великій проведеній роботі?

Автор дуже поверхово ознайомлений з доробком попередників на полі української історіографії, що не заважає йому постійно їх гудити, гостро звинувачувати сучасних українських істориків у лінивстві, у тому, що вони не займаються написанням історії України, не вивчають організацію Української держави. Цей закид значною мірою є несправедливим. Я вже не кажу про те, що в колоніальний період української історії, коли рідною минувиною було важко, а то й неможливо займатися, коли ряд проблем був “табу” для дослідників, коли науковців заганяли в прокрустове ложе більшовицької ідеології. Але тільки за 17 років незалежної України, незважаючи на економічну кризу, зроблено більше, ніж за всі роки радянської влади. Вийшло вже багато солідних праць, в т.ч. й енциклопедичних, перевидано ряд класичних творів української історіографії, починаючи від літописів, публікуються твори Грушевського (50 томів), Яворницького (20 томів), Антоновича, Костомарова та ін. Це мав би знати автор, перш ніж кидати камінням у тих, хто чесно працює на полі української історіографії.

Автор зокрема гостро критикує українських дослідників за неувагу до проблеми Голодомору (с. 101–108). На жаль, він не знає про вихід у світ уже бл. 10 тис. (!) розвідок, присвячених трагедії голокосту – геноциду – голодомору, влаштованого у 1932–1933 рр. московським імперським урядом, про прийнят-

тя Верховною Радою України відповідного Закону, який дав чітке визначення Голодомору 1932–1933 рр. саме як геноциду, чиняться заходи, щоб саме так визнала дану трагедію і ООН. Якби автор не був тут невігласом, то може й не робив би поспішних та антинаукових висновків. А так він, критикуючи Москву, тим не менш вважає винними у цій трагедії в першу чергу ... Грушевського, Винниченка, Єфремова, Петлюру, Міхновського, Коновальця і Мельника!? Але ж ці люди були у 1932–1933 рр. або на тому світі, або в еміграції. Тільки Грушевський був у СРСР, але ж у московському засланні, без змоги не те що впливати на ситуацію, але навіть займатися наукою. Збереглися його розпачливі листи, які засвідчують наскільки тяжкими були тоді його умови життя у “білокам’яній”. Звичайно ж автор звинувачує у цих бідах і Православну Церкву, хоча прекрасно знає про фізичне знищення Москвою УАПЦ, про загальний терор проти Православної Церкви і масове закриття православних храмів. І знов бачимо певний парадокс: автор знову опиняється у одному таборі з московськими великодержавними шовіністами, які заперечують факт геноциду і оголошують винними і українців, і грузинів, словом кого завгодно, тільки не расейський уряд. До речі, автор уникає аналізу тяжких наслідків Голодомору 1932–1933 рр., від якого загинуло не 7 млн. українців, як твердить автор, а понад 10 млн., який тяжко позначився на фізичному і духовному здоров’ї української нації.

Вражає і неохайний стиль викладу думок, вживання автором неадекватних визначень і термінів, і відсутність елементарного обізнання з методикою історичного дослідження. Якщо запитати будь-кого з читачів про значення слова “фашизм” та похідних від нього (“фашистський” тощо), то вони пов’яжуть початки даного поняття з Італією початку 20-х рр. ХХ ст. чи з Німеччиною 30-х рр. ХХ ст. Якщо ж слово “фашистський” ліпити до реалій Київської Русі та Візантійської імперії, то читачеві залишається лише здвинути плечима. Це ж саме стосується визначення “махновський” тощо. Така некоректність у вживанні автором термінів, неохайний стиль, аж ніяк не прикрашають

книгу. Уже на самому її початку, де вміщено саморобний авторський епіграф до неї, бачимо приклад цього:

“Учися, мій сину,
І читай багато,
Щоб не був дураком,
А Україна твоїми мамою і татом”.

Якщо уважно вчитатися в ці слова, то виходить, що автор закликає до того, щоб Україна не була мамою і татом для молодої людини. Обмовка? Але за Фрейдом обмовка видає істинні наміри людини. Може Фрейд і помиляється, але подальший аналіз змісту книги підтверджує, що в даному випадку він мав рацію.

Для зручності звернемося спочатку до трактування автором світської історії (хоча у книзі і світська і церковна історія перемішані), полишимо іншим рецензентам розбиратися у тому, що автор написав на рахунок наших сусідів (росіян, поляків, євреїв та греків) (с. 475–607), також його пропозиції, щодо перейменування Української Греко-Католицької Церкви, простіше кажучи – Уніатської (с. 302–326), його найменування Берестейської унії як “ре-унії” (с. 447). Досить навести лише першу з шести назв о. Дмитра, дуже “точну й лаконічну”: “Патріарша Національна Святоволодимирська Київська Вселенська Церква”, скорочено – ПНСКВЦ. Досить процитувати кредо автора у даному випадку: “слово “католик” і слово “православний” треба б усунути з нашого щоденного вжитку ... на означення українських християн” (с. 321).

Зосередимо увагу на проблемах чисто української історії. Беремо для початку надзвичайно важливу проблему української державності, причин довготривалої відсутності в українців власної держави. Дана проблема привертала до себе увагу багатьох представників української інтелектуальної еліти, але про своїх попередників автор мовчить. Чи не знає про них, чи не хоче визнавати, що він тут не є піонером? Між тим, у дослідженнях попередників часто говорилося про особливе геополітичне положення України. Наша Батьківщина лежить на Великому міжцивілізаційному кордоні, де здавна вибухали збройні конф-

лікти, вона лежить на трасі Великого переселення народів доби середньовіччя, внаслідок чого тогочасну Україну “хто не йде, той і скубне”. Цікаво, чи змогли б зберегти свою державу англійці, якби їм випало тут жити? Одне діло – ізольовані острови, а друге – голий степ на жвавій трасі міграції орд. Між іншим, тут сиділи певний час (II–IV ст.) готи – германське плем’я. І де вони? Чому ж не втримались і мусили тікати на захід? Наші ж предки якраз втримались!

Про всі ці дослідження автор мовчить, бо йому йдеться не про пошуки істини, а про звинувачення у всіх бідах “невістки” – Православної Церкви, її духовенства та тих, хто її підтримував (князів доби Київської Русі, козаків, гайдамаків, лідерів українського національно-визвольного руху XIX–XX ст.). Автор докладає всіх зусиль, щоб очорнити їх, роблячи тільки незначні винятки. Він проголошує ганьбу (інколи й вічну ганьбу!) Сагайдачному, Хмельницькому, митрополиту Сильвестру Косову, Мазепі, Петлюрі, Грушевському, Міхновському, митрополиту Іларіону (Огієнку), Коновальцю, Мельнику і т.д. (с. 51, 107, 150, 259, 292 та ін.). Прикметно, що весь цей ряд, за винятком хіба Богдана Хмельницького, викликав особливу ненависть і більшовицьких ідеологів!). Лає автор і кошового отамана Івана Сірка (“кримінальний махновець”), і Семена Палія (“національний криміналіст” (с. 145, 146), гайдамаків (“швейки”, “московські кастрати”) (с. 157), дорікає Сковороді й Грушевському. Перший за словами автора “є класичним прикладом людини з недорозвиненим, чи напівпорожнім мозком” (с. 247), другий мав “мізерний”, “недорозвинений мозок”, є “недорозвиненим чабаном” (с. 259). Це між іншим не заважає о. Дмитру цитувати думки Грушевського цілими оберемками. Має автор претензії, хоч і не такі гострі, і до бійців колишньої УПА, і до українських політ’язнів XX ст. (с. 108–117), меншою мірою до Бандери, трошечки й до греко-католицького духовенства за недостатній брак активності, особливо у справі виховання молоді.

Перших київських князів автор ще сяк-так толерує, але схиляється до негативної оцінки, називає князів “історичними

варязькими кримінальниками” (с. 32). Він лає Святослава за те, що той знищив Хазарський каганат (звідки така любов до хазар, які накладали данину на киян, важко сказати), називає “продажною” візантійську принцесу Анну – дружину Володимира Святого (єдиною до речі жінкою, з якою Володимир перебував у церковному шлюбі), звинувачує її в тому, що вона привезла з собою “грецьку кліку чи грецьку мафію” (!?) (с. 24). Болохівських князів XIII ст. величає “болахівськими махновцями”, образливо пише навіть про Володимира Святого, Ярослав Мудрого та Володимира Мономаха (с. 22–23), бо вони стали ... “національними злочинцями”, бо бачте ділили землі “між своїх злочинних синів-опришків”, “фактично кримінальних опришків”, “князиків”, які “билися між собою весь час як кримінальники, як опришки, як барани і цапи” (с. 22, 24, 26, 141). Взагалі за думкою автора, “Рюриковичі та їхні дружини з малими винятками – це “дідичні кримінальні злочинці”, бо начебто саме вони допровадили Київську Русь до руїни, ще й самі вимерли (с. 31). До речі, Рюриковичі живуть і нині! Виникає питання, яке обходить автор: чому ж Рюриковичі, які потім князували й царювали у Московії, спромоглися створити там централізовану імперію? Може справа не в татарських вчителів, а в різних геополітичних умовах України та Росії?

Автор видно не знає, що Київська Русь була імперією, населеною понад 20 народами, причому не тільки слов’янськими, але й тюркськими та фінно-угорськими, і що рано чи пізно вона мала розвалитися; що феодальна роздробленість була закономірним етапом тогочасного суспільства, через який пройшли між іншим і католицькі держави та народи Західної та Центральної Європи (Польща, Німеччина, Франція, Італія і т.д.); що процес нової централізації українських земель був штучно перерваний нашествям Батия та агресією добрих католицьких сусідів із заходу. Але автор вперто називає винними саме цих трьох київських князів, за панування яких Київська Русь якраз досягла кульмінаційного пункту у своєму розвитку, звинувачує їх у тому, що через сотні років “Україна опинилась понижче аф-

риканських держав, а українці пониже муринів (*негрів – Ю.М.*) Центральної Африки” (с. 25). Дивно виглядають звинувачення князів Святослава та Володимира у тому, що вони не завоювали та не заселили “безлюдні степи до Чорного моря і до Волги”, також Крим (с. 22–23), через що й начебто виникли сучасні проблеми з Кримом. Автор навіть не задумується над тим, наскільки таке завдання було під силу київським князям у X–XI ст., оскільки тоді ще й Поросся не було вповні заселене через напади ординців. Та й взагалі степи Південної України були заселені в основному завдяки зусиллям запорізьких козаків аж у середині XVIII ст.!

Автор нарахував аж “чотири історичні помилки” Володимира Святого, якому приписує “мозок чабана” (с. 245). Він ставить йому в провину зокрема “прийняття з Греції чи Візантії грецького християнства, чи грецької обрядовщини” (с. 119, 135). Українцям і їхнім лідерам, до числа яких відносить і Святослава, і Володимира Святого, автор закидає “недорозвинений мозок і брак державного думання”, “генетичний брак відповідного думання та брак виховання і формації характеру”, там, “де не було ніякого думання та виховання, бо не було ні школи, ні Церкви з активно працюючим духовенством, ні громадських організацій (*у X столітті! – Ю.М.*), ні книжок, то там люди залишились з примітивним, генетично недорозвиненим мозком з печерних часів” (с. 23, 25–26) Ого!!! Таке дозволяли собі навіть не всі вороги України, хіба що сумнозвісний польський великодержавний шовініст Равіта-Гавронський, який відмовляв українцям у праві бути слов’янами і вважав, що в них начебто на генетичному рівні закладена жадоба крові. Але патріот-священик навіть не задумується над сказаним, бо щедрою рукою розкидає огидні звинувачення українців як народу в цілому у “генетичному (*підкреслено нами – Ю.М.*) браку думання”. Якщо ж брак думання є генетичним, то він стосується й самого автора!

Дуже не любить автор і українське козацтво, попри те, що саме воно відродило українську державність, створивши спочатку Запорізьку Січ, а у 1648 р. (внаслідок Національно-визвольної війни українського народу) – Гетьманщину. Для автора Січ – це

тільки купка мазанок, школа для козацької еліти, яка зі “свиношника вийшла” (с. 394), а гетьман Сагайдачний – це “хрунь чи чабан”, “гетьманоубієць і марнотратник української крові...творець московської п’ятої колони в Києві” (с. 253, 373), бо він начебто хотів піддатися московському цареві. Автор не знає, що посольство Петра Одинця, яке вирудив до Москви Сагайдачний, мало зовсім іншу мету. Це було доведено ще у 60-х рр. ХХ ст. відомим істориком Володимиром Королюком. Зрештою автор мав би знати про активну участь Сагайдачного у походах козацтва проти Московії на початку ХVІІ ст., про його штурм Москви!

Богдану Хмельницькому автор грубо дорікає за те, що він “частково мав розум дурного чабана без мозку”; за те, наприклад, що він після Корсунської та Пилявецької перемог не пішов брати Варшаву. Але ж доведено й передоведено, що Хмельницький після Корсуня займався формуванням української армії, а в похід послав повстанців Кривоноса; сам же пізніше виступив у похід і дійшов з військами аж до Замостя та берегів Вісли. Далі Хмельницький не міг йти через брак сил, через пошесть та необхідність ведення тяжкої війни на чужій етнічній території тощо, навіть через те, що чимало козаків не хотіло воювати за межами України. Отже, Хмельницький не хотів йти на авантюру, яка загрожувала б катастрофою всьому війську. То хіба ж це вияв дурного розуму? Як же може автор бити у дзвони, навіть не глянувши у святці! Скромність гетьмана Хмельницького для о. Дмитра – не що інше, як жебрацтво, панотець не соромиться навіть будувати “гіпотези” на тему: “Куди ходив Хмельницький до туалету?” (с. 255) (може доречно нагадати автору, що перші ватерклозети з’явилися лише у ХІХ ст. в Англії, але ніхто з поважних істориків не кепкує з цього приводу з Кромвеля, Вашингтона чи римських пап). Автор звинувачує Хмельницького у тому, що він нищив унію “на бажання Москви” (с. 255). Варто було б знати, що гетьман вступив у дипломатичні зносини з Москвою, коли повстання вже охопило майже всі українські землі, які були під владою Речі Посполитою, а щодо унії, то повстанці мали до неї достатньо претензій і без Москви чи Константинополя! Як можна писати, що “козаки були з походження

неграмотні... З дому вони не винесли знання релігії” (с. 428)? Адже значна частина козаків, особливо старшина, були письменні, навчалися навіть в університетах Західної Європи, як от полковник Морозенко (вчився в Італії). Козаки були віруючими православними християнами, навіть католицькі автори XVI–XVIII ст. часто писали про них як про оборонців християнської Європи від агресії мусульманської Османської імперії. Що стосується ролі козацтва у піднесенні української культури, то про це багато писалось і пишеться, тільки не читається, на жаль, такими “істориками” як о. Блажейовський. Прочитав би він хоча б фундаментальний твір мемуариста середини XVII ст. Павла Алеппського, який із захватом писав про високий рівень освіти українців, навіть дітей, порівняв би без упередження стан української культури та освіти на лівобічній Гетьманщині у XVIII ст., з її станом у тогочасній Галичині, де домінувала УГКЦ, подивився хоча б на фото знаменитого Свято-Троїцького собору 70-х рр. XVIII ст. у Самарі (суч. Новомосковську), збудованого козаками своїм коштом, перш ніж твердити, що “козаки не виховали будівничих” (с. 62). За думкою автора козацтво лише зрушило народ задля своїх станових привілеїв, воно начебто не дбало ні про Україну, ні про селянство, ні “про піднесення української культури” (с. 61), припустилося у своїй діяльності аж 10 помилок (с. 122), зокрема не дбало про “звільнення селянства з панської неволі” (с. 122). Між тим саме повсталі козаки були в авангарді Національно-визвольної війни українського народу 1648–1658 рр., яка відродила Українську державу, завдяки повстанню величезна кількість селян вийшла з панської неволі і ці селяни покозачилися й стали вільними фермерами. Ідейним же натхненником козацтва була тоді Православна Церква. На жаль, самостійна Гетьманщина протрималася 11 років, а як автономна – бл. 150 років. І не стільки провина, скільки біда козаків та й усіх українців, у тому, що Московія, Польща і Туреччина знищили Українську державу. Надто вже нерівними були сили молодій Гетьманщині, щоб протидіяти зовнішнім ворогам! Сила соломі ломить!

Типовим прийомом для автора є виривання подій та явищ з історичного контексту. Так, він звинувачує козаків у тому, що вони часом вбивали своїх гетьманів (с. 69), начебто не знає, що політичні уособиці були в усьому світі. Але хай автор назве хоча б одну державу у світі, де не було б гострої політичної боротьби, де не було б змов і заколотів (може вкаже на Польщу з її “рокошами”, може на Францію з її Фрондою, може на Англію з її стратою короля Карла I, може на Московію з її вбивствами Іоанна VI, Петра III, Павла I, може на Рим та Авіньон з їхніми папами та “антипапами”?). То може не варто бути аж таким “острим-преострим старостою”, якого описав колись Франко, а об’єктивно подивитись на тогочасний світ, зважити всі “за” і “проти”, тоді б і оцінка козацтва була б зваженою і заслуговувала б довіри читачів.

Ще гірше, ніж козаків, автор оцінює учасників “Коліївщини” 1768 р. Досить сказати, що він аж тричі повторює заявлену фальшивку про те, як Гонта “як Каїн” ріже своїх дітей (с. 356, 374, 404). Між тим, це лише літературна фікція. Насправді ж Гонта зберіг життя навіть дітям польського коменданта в Умані Кребса, які потім тенденційно описали його у своїх спогадах.

Тепер перейдемо до церковної історії України. Почнемо з того, що автор просто ненавидить Православну Церкву і вважає її головною винуватицею всіх бід, що падали і падають на голови українців. Гроша ламаного не варті заяви автора про віротерпимість, про те, що “релігійна толеранція належить до елементарного виховання” (с. 425). Взагалі, о. Блажейовський переконаний у тому, “що православ’я не є християнством, а є псевдо-християнством і є фарисейським християнством, чи імперським грекославієм” (с. 119, 135). Ця “істина” цілком на совісті грекокатолицького священика, тому не будемо її коментувати. Нас тут цікавить питання про його ставлення до позиції римських пап останнього півстоліття, які підкреслювали, що католики й православні – два крила однієї Церкви, принаймні не сумнівалися в тому, що Православна Церква є дійсно християнською. Видно, автор хоче бути святішим від папи!

Цей же пасаж о. Блажейовського засвідчує і особливості його логіки. Якщо вже (припустимо!) Володимир Святий прийняв “псевдохристиянство”, то чому ж автор пропонує назвати нинішню УТКЦ “Святоволодимирською”? (с. 43, 45). Якщо ж Володимир Святий був уніатом, як випливає з логіки автора, то навіщо тоді знадобилося проводити Берестейську та Ужгородську унії?

Пропоную читачеві самому встановити рівень толеранції автора, прочитавши його визначення для православної Церкви Христової: “фашистівська”, “кочубеївсько-швейківська”, а для православної ієрархії, відродженої у 1620–1621 рр. – “москво-фільська мафія” (с. 69, 116, 127, 131, 297, 428), персонально для митрополита Йова Борецького – “кочубеївець” (с. 51). У такому ж “толерантному” дусі витримані й інші “об’єктивні” спостереження автора про православне духовенство Візантійської імперії, яка нагадаю зникла ще у 1453 р.: “грецькі фашисти”, “зацофани (*тобто відсталі* – Ю.М.), ехидні, православні фашистівські греки” (с. 487, 18). Політику Візантії X ст. він визначає як “грецький фашистівський колоніалізм” (с. 119). Продовжимо ряд авторських рефлексій: зняряддя “фашистівської грецької політики у Львові до 1708, а московської до 1939 року”, “свого роду кліка або мафія”, політика якої була “печерною і мафіозною” і була помилковою аж по 12 пунктах (це про Львівське православне братство, але не краще автор написав і про Київське братство (с. 121, 50, 134). Автор лає князя Костянтина Острозького (с. 31–32, 40), не помічаючи його заслуг перед українською культурою і Церквою, сумнівається навіть у тому, що Острозька Біблія видана в Острозі і т. д., і т. п. Автор має своє розуміння толеранції. Коли Йоасаф Кунцевич закривав православні храми і переслідував православних, то тут толеранція була присутня. Коли внаслідок заворушень на релігійному ґрунті Кунцевича було вбито – це вже нетолеранція (с. 427). Знову ж таки, коли суди Речі Посполитої засудили за це вбивство близько 100 православних, то про це о. Дмитро мовчить, бо це видно була адекватна кара за вияв “нетолеранції”. Взагалі він чомусь переконаний, що Православну Церкву ніхто не переслідував з боку римо- та грекокатоликів, отже “всі нарікання православних

на греко-католицькій переслідування виглядають наглядною видумкою” (с. 413), а греко-католиків православні переслідували на кожному кроці (с. 408–409, 413). Не заперечую, що російський уряд забороняв унію, переслідував уніатів, але ж є маса документів, які свідчать про те, як уряд Речі Посполитої дискримінував Православну Церкву в Україні та Білорусі і нав’язував унію. Рекомендуємо прочитати хоча б листи грекокатолицького митрополита Іпатія Потія. Уже з них видно, що за унією у XVI–XVII ст. стояла явна меншість українського народу, що Потій закликав польський уряд переслідувати православних з допомогою судів і діставав підтримку з боку Варшави. Є цілий том документів у серії “Архив Юго-Западной России” (К., 1864. – Ч. I. – Т. 3), сповнений скаргами православних на терор з боку уніатів всього за рік до Коліївщини! Чому ж тоді дивуватися, що народ неодноразово повставав не тільки проти соціально-економічного, національного, а також і релігійного гніту з боку Речі Посполитої.

Варто підкреслити, що саме УГКЦ опинилася в таборі противників козацтва, тому її ліквідації домагалися всі українські гетьмани, починаючи як мінімум від Сагайдачного. Всупереч очевидним фактам автор силкується довести, що УГКЦ була завжди опозиційною польським колонізаторам. Якщо це так, то чому її створення так добивався король Сигізмунд III і значна частина панівної католицької еліти Речі Посполитої, чому вони надавали Греко-Католицькій Церкві підтримку у боротьбі проти Православної Церкви? Автору варто “паки і паки” перечитувати митрополита Андрія Шептицького, котрого він дуже поважає. Адже саме той дав досить точну характеристику УГКЦ XVI–XVIII ст.: “Мы и на то не закрываем глаз, что Уния эта, хоть и как свята и велика сначала, сбилась потом из истинного пути, пошла в службу польской политике, и потеряла чрез это свою силу, свою идею. И так оставлена поляками, нетерпима русскими – она стала позорищем миру, и упала собственно безсильностью [...]. Начала же жить опять (Австрийская Уния), когда решительно отделилась от этой злосчастной политики, и

возвратилась к чисто церковной идее [...]. Православная Церковь была православною, – должна остаться православною”. (Митрополит Андрей Шептицький. Церква і церковна єдність. – Львів, 1995. – Т. I. – с. 90).

Автор незаслужено приписує УГКЦ честь відновлення “ідеї національної ідентичності та самобутності”, звинувачуючи Православну Церкву за програш українських повстань проти Речі Посполитої кінця XVI – першої половини XVII ст. (с. 60). Він велику кількість сторінок присвячує образливій критиці Києво-Печерської лаври (с. 369–372, 382, 418–421) та Києво-Могилянської Академії (358–369, 374), не шкодує автор бруду навіть і для свв. Кирила та Мефодія (с. 488, 245–246, 372), які бачте придумали кирилицю, а не використали латинку, для свв. Антонія і Феодосія Печерського, Петра Могили та ін., для православних братств. Він взагалі ігнорує видатну позитивну роль Православної Церкви в історії України. Автор відкидає роль Православної Церкви у національному вихованні українців (а прикладів цьому маса!) і в минулому, і нині. Не випадково він лише в декількох словах говорить про УПЦ Київського Патріархату, якій по кількості парафій належить друге місце в Україні і вже сам факт існування якої руйнує основні антиправославні тези автора книги.

Автор відверто фальсифікує історію, і коли пише такі слова: “Православна Церква, яка тоді існувала в Києві, не дала князям, ні козацьким гетьманам, ні козацькій старшині, ні українській інтелігенції, ні українському суспільству, ні давніше, ні тепер християнського виховання, щоб жили у згоді”, вона “обмежилася до “гокус-покус” – до обрядовщини, і ні князів і бояр, ні народ зовсім нічого не вчили” (с. 30, 28). Думаю, що більш-менш освічений читач легко візьме до рук цілий ряд важливих досліджень, у котрих удowodнюється надзвичайно важлива позитивна роль Православної Церкви у житті українського народу, розвитку його культури й освіти, формуванні у його свідомості християнських цінностей. Так, коли автор лає Києво-Могилянсь-

ку Академію і її засновника – св. Петра Могилу за те, що вони начебто майже нічого не дали Україні, то читач може взяти до рук фундаментальне видання “Киево-Могилянська Академія в іменах XVII–XVIII ст. Енциклопедичне видання” (К., 2001) і легко переконатися у протилежному. З її стін вийшло багато видатних вчених, філософів, письменників, поетів, істориків тощо. До речі, чи мала УГКЦ щось подібне, чи може якийсь римо-католицький навчальний заклад в Україні зрівнятися з “могилянкою” за значимістю внеску в українську культуру? Лає автор і Києво-Печерську лавру, зокрема за те, що вона майже нічого не написала та не видрукувала з історії України, що вона була “скандальним прикладом пасивності, безділля і лінивства..., до Лаври, правдоподібно, відносилися ... слова Карла Маркса про опіум” (с. 370). Лавра за словами автора відіграла “ганебно деструктивну роль” (с. 136), а знаменита “Палінодія” Захарії Копистенського є “документом ганьби” (с. 147). Автор не знає або ігнорує (і те, й інше не робить йому честі як науковцю) про існування цілого ряду праць, у котрих удоводнюється видатна роль Києво-Печерської лаври в історії України і не тільки її. Тільки в останні роки вийшли, наприклад, фундаментальні праці проф. Дмитра Степовика, к. і. н. Світлани Кагамлик. Навіть школяреві відомо, що саме тут з’явився перший історик в Русі-Україні – св. Нестор Печерський, перший філософ і богослов – св. Лларіон (автор “Слова о законі і благодаті”), перші відомі лікарі (св. Агапит) та художники (св. Алімпій), будівничі храмів тощо (Дещо мусив визнати і сам о. Блажейовський (с. 146)). А скільки Лавра дала архімандритів, єпископів, митрополитів, сіячів Божого слова! Самих тільки святих угодників Лавра дала цілий сонм – чи найбільше в усьому православному світі – понад 150! Але автор (священик!) дозволяє собі писати про свв. Антонія і Феодосія Печерських в абсолютно неприпустимому тоні! Він незаслужено докоряє св. Антонію Печерському, що той “замість вчити людей правд віри, поселився в печері і, як за кам’яної доби, жив ціле життя у печері, як щур, та спасав не людей, а себе самого”, діючи всупереч Христовим заповідям (с. 369, 406).

Це й же докір він висловлює св. Феодосію Печерському і його сподвижникам. Автор – священик мав би знати, що завданням ченців є не політика, а насамперед молитва до Господа! До речі, він практично не пред'являє подібних претензій до монастирів або ченців УГКЦ. От тобі і об'єктивність, і толерантність! І тут варто б відіслати автора до уважного прочитання творів видатного митрополита УГКЦ Андрія Шептицького, який підкреслював, що у східному християнстві “переховав ся еще дух молитви..., всі восточні народи заховали прихильність до монастирів і монахів, тому монашество може, а певно буде мати до сповнення дуже важну задачу в ділі сполучення Церквей. Если днесь наша Церков (УГКЦ – Ю.М.) есть слабую..., то всего причиною есть, ... що наше монашество доси не так розвиває ся як повинно” (Митрополит Андрей Шептицький. Церква і церковна єдність. – Львів, 1995. – Т. I. – с. 35).

Типовою рисою творчої манери автора – о. Дмитра Блажейовського є застосування ним подвійних стандартів. Так він не раз говорить про “ганебну капітуляцію” перед Москвою УАПЦ у 1930 і 1946 рр., називає УАПЦ 1921 і 1942 рр. “швейками і патріотичними церковними галайками” (с. 129, 294, 407). Автору-священику не личить топтатися по кістках мучеників! Невже він не знає, що майже все духовенство УАПЦ і чимало її вірних було розстріляно чи заслано, що УАПЦ була ліквідована більшовицькою Москвою. У 1944–1946 р. ця ж сатанинська влада добила УАПЦ, відроджену в роки Другої світової війни, дострілявши тих, хто не встиг емігрувати. То як же повертається язик назвати це капітуляцією? Як можна твердити, що у 1946 р. УАПЦ було включено у Московську Церкву (с. 47). Духовенство УАПЦ часів Другої світової війни або було репресоване НКВД, або опинилось на еміграції. Там дана Церква існує й нині, але вона ніколи не була і не є у складі РПЦ! Говорячи про вигадану капітуляцію УАПЦ, автор чомусь не застосовує цього образливого визначення щодо УГКЦ у 1946 р.? Він вважає, що вона поставила “москалям і московській Церкві несподівано сильний опір, бо всі її єпископи залишились на своїх місцях та жоден не

перейшов до Московської Церкви” (с. 137). По-перше, чинив опір український народ, в УПА були як грекокатолики, так і православні, наприклад волиняки. По-друге, Західна Україна була у кращому стані уже тому, що радянської влади вона скуштувала “тільки” з 1939, а не з 1917 рр. По-третє, хоч єпископи і частина нижчого духовенства не пішли на поклін Москві, але чимало священників та дияконів УГКЦ так вчинили (звідки ж тоді взявся Г.Костельник і його сотовариші?). Про більшовицькі гоніння проти УАПЦ автор говорить скоромовкою, зводить їх чомусь тільки до 1930 і 1946 рр. (с. 148), абсолютно замовчує той загальновідомий факт, що духовенство УАПЦ майже повністю було репресоване, було розстріляне чи загинуло в сибірському засланні. Якщо автор цього не знає, то він мабуть не читав і шкільних підручників. Якщо ж знає та замовчує, то це вже відверта фальсифікація історії.

Автор ставить у провину Володимирі Святому те, що він “не подбав про патріархат”. По-перше, Русь-Україна тільки приймала християнство як державну віру і говорити одразу про автокефалію було складно. По-друге, є певні підстави вважати, що Володимир Святий таки ставив це питання, зрештою його син Ярослав Мудрий був ініціатором скликання Собору і обрання без згоди Константинопольського патріарха київського митрополита – русина (св. Іларіона), а це вже був крок до автокефалії. По-третє, Католицька Церква взагалі не знає поняття автокефалії, отже всі католицькі держави були під зверхністю папи і тим більше не дбали про патріархат. Я маю на увазі дійсного патріарха – предстоятеля автокефальної Церкви, а не папського кардинала, якому надають звання патріарха як почесне. Автор ставить у провину Православній Церкві те, що вона не організувала гідного опору ордам Батия і ті взяли Київ за один день (с. 128). Насправді ж оборона Києва тривала 3 місяці, але суть не в цьому. Невеликий Козельськ (за деякими даними – Козелець) тримався, наприклад, аж 7 тижнів і Батий назвав “злим містом”. Автор не бере чомусь до уваги значну кількісну перевагу монголо-татарських орд, застосування ними потужної стінобитної техніки тощо, а знаходить винного знову ж таки у

Православній Церкві. Тоді виникає питання, чому програли важливі битви у боротьбі проти Батія католицької Польща, німецькі князівства, Угорщина (остання взагалі була повністю загарбана ординцями)? Про це автор мовчить, бо за його логікою треба було б звинувачувати в усіх бідах Католицьку Церкву, а цього йому робити не хочеться.

Автор лає Православну Церкву і за те, що вона начебто спричинилась до відставання православних народів від католицького Заходу. Але ж рівень життя громадян православних Греції та Кіпру майже такий як католицьких Іспанії чи Португалії! І чи коректно брати за приклад тільки католицькі країни Західної Європи? Чому автор не бере до уваги економічні “успіхи” католицького Гондурасу та ще двох десятків держав Латинської Америки, Філіппін тощо? Чи знає автор про тяжкі наслідки більшовицького панування для країн Східної та Південно-Східної Європи, врешті і самої Російської імперії? Врешті найголовніше. Чи знає він про заповідь Христа про необхідність християнам стяжати скарби небесні, а не земні? Якщо він з нею не згоден, то було б чесно вийти з лав УКЦ (УГКЦ) і вступити до якоїсь неопротестантської секти, яка проголошує наріжним каменем своєї діяльності земний успіх!

Автор, який ставить у заслугу УГКЦ патріотичне виховання галичан, навіть не згадав про більш-менш лояльну політику Австрії щодо українців, внаслідок чого якраз стала можливим діяльність українських політичних партій та громадських організацій, українських шкіл та гімназій, видання українських газет та книг. Не згадає він і про те, як в УГКЦ домінувала церковнослов'янська мова, навіть всупереч лінії митрополита Андрія Шептицького. Досить прочитати листи видатного західноукраїнського письменника Андрія Чайковського, який з боєм пише про відсутність української богослужбової мови у храмах УГКЦ у 20–30-х рр. ХХ ст.

Розглянувши основні розумування автора і переконавшись у їх дуже сумнівній вартості, не хочеться входити в аналіз його рецептів спасіння України, що зводяться або до загалів-баналів (більше уваги приділяти вихованню дітей, мати добре військо,

поліпшити церковну архітектуру), або до малореальних у найближчій перспективі (реформа церковного обряду, скорочення богослужінь) або ж звичайної маніловщини (поміняти кирилицю на латинку тощо).

Знову і знову перечитуючи нові й нові філіппіки автора проти Православної Церкви, яку він звинувачує у поганому вихованні українців від X по XXI ст., мимоволі спадає на думку, а що сам автор зробив корисного для України у цьому відношенні. У його ж книзі знаходимо цікавий мемуарний момент. Виявляється автор опинився на еміграції так само, як єпископи УАПЦ, котрим він за це суворо вичитує. У Денвері (США) він заснував у 1946 р. греко-католицьку парафію, яка складалася з національно свідомих українців, тривалий час очолював її як священник. Минуло 50 років і автор із сумом констатує занепад у цій громаді і церковного, і українського життя, денационалізацію дітей і онуків парафіян: “нема навіть ні одної української школи, нема ні пласту, ні СУМу, ні навіть церковного хору... Автор не може собі це пояснити, як це було можливо, що за 50 літ так пропали та як і чому пропали вся українська енергія та ініціатива та українське національне життя і українська будучність у тій громаді” (с. 456). А шкода, що у автора немає тут відповідей. На “невістку” – Православну Церкву вже не скинеш провину, на москалів, поляків та греків теж. Тут би автору й пояснити, чому так сталося у очолюваній ним громаді, яка жила в мирний час у цивілізованій правовій державі, не відчувала релігійної та національної дискримінації, відбувся такий занепад, що майже не лишилося у цій громаді духу віри й патріотизму. З цього було б більше користі, ніж лізти в історичні хащі і займатися аналізом явищ якщо не планетарного, то принаймні всеукраїнського масштабу. Хай би спробував автор застосувати у Денвері свої рецепти та свою педагогіку. А то не впоравшись із громадою у кількасот свідомих українців, він дорікає Православній Церкві за те, що вона сотні років тому не виховала масу українських свідомих патріотів, ще й вбачає у ній корінь всіх бід українців. Чи варто о. Дмитру нагадувати євангельську мудрість про порошинку у чужому оці і деревину у своєму?

Хоча автор весь час підкреслює свій патріотизм, але у його книзі на кожному кроці бачимо лише національне самоїдство. І то в нас не так, і це в нас не так, і не було в нас нічого доброго, і не було в нас жодного національного лідера, нема в нас виховання і культури тощо. Це ми чуємо і читаємо кожного дня з українофобських ЗМІ, а якраз вони й працюють проти України, породжують зневіру українців у власні сили, надію на поміч від “старшого брата” в межах оновленої імперії, розпалюють ворожнечу між українцями православними та грекокатоликами. У такому ж антиукраїнському дусі написана і книга о. Дмитра Блажейовського, і не випадково, що в ряді моментів думки автора цілком збігаються з постулатами великодержавних російської та польської історіографій...

(Частково опубл.: Мицик Ю. Деякі сумні нотатки з приводу одного “дослідження” // Православний вісник. – 2008. – № 11–12. – с. 56–60; Мицик Ю. Пасквіль на Православну Церкву // Православ'я. – 2008. – № 24(240). – с. 7.

НЕ ЗАБРУДНЮЙТЕ СВЯТУ ПОЧАЇВСЬКУ ВОДУ!

Чимало православних паломників прибуває щорічно до Почаївської Лаври з її чудотворним образом Божої Матері. Чим же їх тут зустрічають? Оскільки Лавра нині знаходиться у віданні філії РПЦ-УПЦ Московського патріархату, тому легко здогадатися, чим тут щедро “окормляють” прочан. Характерним зразком такого роду “окормлення” є лайлива брошура о. Олексія Добоша “Розкол – патріотизм чи злочин?” (видавництво Почаївської лаври, 2002; 40 стор.). Вже на першій сторінці автор проголошує, що свій опус він написав “у противагу журналістським побрехенькам та вузьколобому нацменству (!) розкольників”, поливає брудом УПЦ Київського Патріархату й патріарха Філарета, не забуваючи при цьому зачепити авторів

статей та листів, вміщених у газетах “Сільські вісті” та “Подільські вісті”. І чим далі – тим більше лайок та брудних нападок. Щоб відповісти (а є чим!) на кожне з цих звинувачень, то треба написати не меншу за обсягом брошуру. Не думаю, що в даному випадку треба це робити, особливо якщо врахувати той факт, що о. Олексій є малооригінальним у своїй “творчості” і тільки переспівує давно вже сказане його попередниками – чорносотенцями та кагебешниками. Якщо, скажімо, мова заходить про патріарха Філарета, то наводяться “факти”, відомі ще з “козиних” публікацій В.Анісімова.

Тому ми розглянемо тільки основні закиди кандидата богослов'я, не зупиняючись на дрібніших, сповнених багатьох перекручень і неточностей, помилок, за які навіть у середній школі вчитель історії ставить двійку. Ну як, наприклад, розуміти той простий факт, що наш кандидат датує Флорентійську унію 1349, а не 1439 р., як це насправді було; виникнення Московського патріархату 1559, а не 1589 р.; Емський указ 1886, а не 1876 р.? Звичайно, можна списати на друкарські помилки, але аналіз брошури засвідчує, що тут маємо справу просто з малограмотною людиною, кандидатство якої не підкріплено чимось соліднішим, ніж лайка та повторення задів московської пропаганди. Ось, наприклад, ще один “перл”: за твердженням о. Олексія тих єпископів, котрі не прийняли Берестейської унії 1596 р. і “залишились вірними Православію, цілеспрямовано знищувала Річ Посполита” [с. 11]. Ціну прокатолицької релігійної політики Речі Посполитої ми знаємо. Ось тільки саме о. Олексію, а не Грушевському, Соловйову, Ключевському та іншим класикам української та російської історичної науки відкрилося, що єпископи Діонісій (Балабан), Михайло (Копистенський) були фізично знищені Річчю Посполитою, а не померли своєю смертю. Видно, саме за такі “відкриття” і дають богословські ступені в РПЦ!

Інший приклад. Автор брошури пише про те, що розгром Києва у 1169 р. здійснив Андрій Боголюбський, внук Мономаха, а “не якісь там міфічні “москалі”. Дійсно, Андрій був внуком

київського князя Володимира Мономаха (не будемо згадувати про те, що мати Андрія була половчанкою). Але ж хіба він був вождем русинів-українців? Ні, він очолював військо представників іншого етносу, майбутніх росіян, який увібрив у себе цілий ряд племен фіно-угорської мовної групи (меря, мурома, мешора і т. д.). Отже, не варто ототожнювати, як це любляють робити чорносотенні книжники, русинів-українців з московитами-росіянами.

Автор брошури вороже пише про покійних митрополита Іларіона (Огієнка) та патріарха Мстислава (Скрипника), згадує про патріарха Мстислава як про “колишнього липківського самосвята”. Не будемо зараз вдаватися в дискусію довкола митрополита УАПЦ Василя Липківського, зокрема відішлемо о. Олексія до праць богословів з РПЦ дореволюційного періоду, котрі цілі книги написали про традиції Олександрійського Патріархату і про рукоположення єпископів Собором священників. Скажемо про інше. Мстислав (Скрипник) став священником, а потім і єпископом у 1942 р. і був висвячений єпископатом ПАПЦ (Польської Автокефальної Православної Церкви), яка дістала автокефалію від Вселенського (Константинопольського) Патріархату у 1924 р. Що стосується єпископату УАПЦ, то він був фізично винищений ще до війни російськими більшовиками. Єдиний з них, хто вцілів, це був Іоан (Теодорович), котрий з 20-х років перебував у Канаді і при всьому своєму бажанні не міг взяти участі в хіротонії Мстислава). Не випадково, ця хіротонія ніколи не викликала сумнівів у Вселенського Патріарха. Варто додати, що на момент розпаду СРСР Мстислав був предстоятелем Української Православної Церкви в США, яка перебувала під омофором Вселенського патріарха.

Митрополита Іларіона (Огієнка) автор брошури характеризує як одного з найвизначніших діячів “українського розколу”. Але ж хіротонія митрополита Іларіона теж була цілком канонічною, бо її здійснювали єпископи ПАПЦ. І таких прикладів перекручення фактів можна наводити “паки и паки”. Доводиться визнати, що о. Олексій або не знає предмета, про який береться

писати, або свідомо обманює православних людей. Пропоную читачам самим розв'язати цю дилему. На мою думку, тут маємо поєднання невігластва із брехнею.

Перейдемо до складніших речей. Прагнення УПЦ Київського Патріархату до автокефалії о. Олексій характеризує такими словесами: “зловонна суміш гордості та прелесті, прикрита ідеологічною ширмочкою боротьби за незалежність” [с. 7]. Залишаємо на совісті автора вживану ним термінологію, типovu для передовиць із районних багатотиражок часів СРСР, бо нас цікавить насамперед не форма вислову, а зміст. Згідно з поглядом автора брошури, до автокефалії треба йти “законним канонічним шляхом”, хоча тут же застерігає: “може цей статус для нашої Церкви бути й недоцільним”. Це ми вже чули. У 1992 р. РПЦ обіцяла надати за кілька років автокефалію своїй філії – УПЦ Московського Патріархату, а коли позиції Української держави послабшали, то поспішила відмовитися від своїх обіцянок. Взагалі позиція автора щодо доцільності надання автокефалії УПЦ є абсурдною. Україна, яка по кількості православних парафій займає перше місце у світі, а по кількості православних віруючих як мінімум друге (після Росії), християнство в якій бере початок ще від св. апостола Андрія Первозванного, ще, бачте, не доросла до автокефалії. А ось, наприклад, Албанська, Сербська, Румунська та ряд інших, навіть карликових Церков, ті, бачте, цілком доросли. Чому ж така “честь” Україні? Чи не тому, що на відміну від інших, вона є об'єктом особливого інтересу Московської імперії, котра сподівається підім'яти під себе Україну і не соромиться використовувати для цього й Московський патріархат? То й будемо чути від московських ієрархів та їхніх “кандидатів” твердження про “недоцільність”, “несвоечасність” автокефалії для УПЦ, доки Московська імперія остаточно не впаде або ж значно ослабиться. Звичайно, якщо в Росії можуть прийти до влади здорові сили, які щиро простягнуть Україні руку на знак примирення і відмовляться від імперських амбіцій, тоді і в церковному житті настануть позитивні зміни. Але щось не віриться у такий розвиток подій, принаймні досі не було подібних прецедентів.

Що стосується “законного канонічного шляху”, то кандидат богослов’я мав би знати, що прагнення будь-якої Православної Церкви до автокефалії не суперечить ні духу, ні літері Святого Письма, і не є забороненим церковними канонами. **Що стосується канонів, які б визначали конкретний шлях конкретної Церкви до автокефалії, то їх просто не існує.** Історія Церкви свідчить, що цей шлях, зазвичай, був всіяний не трояндами, а шипами, а щоб здобути омріяну автокефалію, доводилося десятиліттями, а то й століттями чекати на неї, але чекати не пасивно, а молитовно, не склавши руки, а у боротьбі. За прикладами далеко не треба ходити, хоча часом вони досить прикрі. Так, на цьому шляху РПЦ у XV ст. навіть пішла на розкол єдиної до того часу Київської митрополії, котра була під омофором Вселенського (Константинопольського) патріарха! То хто ж тоді розкольник!? Саме РПЦ 141 рік ходила в “неблагодатних”, доки у 1589 р. силою не вичавила у константинопольського патріарха Єремії відповідну грамоту. Єремія на свою біду заїхав тоді до Москви, сподіваючись на фінансову допомогу від царя, але замість цього потрапив до ями, сповненої щурів, й через загрозу смерті був радий підписати все, що від нього вимагали. То що, це і є “законний канонічний шлях”?! Посилання ж о. Олексія на те, що Константинополь прийняв тоді Флорентійську унію не можуть бути сприйнятими, бо після дуже короткочасного визнання унії, яку, до речі, сприйняли далеко не всі у Візантійській імперії, Константинополь знову став на шлях православ’я. Але Московська церква не захотіла повертатися під омофор Вселенського патріарха, воліла й далі ходити в “неблагодатних”! Тому варто не займатися лайкою на адресу УПЦ Київського Патріархату, а побільше читати. Зокрема відсилаю “кандидата” до недавньої заяви Вселенського Патріархату (див. її текст у газеті “Наша віра”, №8–9 за 2002 р.), даній у відповідь на твердження відомого чорносотенця митрополита УПЦ МП Агафангела (Савіна), які тотожні з тими, що їх озвучує о. Олексій. Патріарх Варфоломій відкидає позицію Агафангела, бо вона “протиставляється Євангелію і святим канонам” і зазначає, що “розв’язання питання”

автокефалії для УПЦ буде таким самим, що “застосовувалося і приймалося стосовно всіх інших автокефальних Церков (Росії, Грузії, Сербії, Румунії, Болгарії, Греції, Польщі, Албанії, Чехословаччини і т. ін.)”.

Далі о. Олексій називає “дилетантськими ідеологічними інсинуаціями” твердження тих, хто пише правду про історію Української Православної Церкви, в тому числі з такими видатними діячами Церкви та вченими, як митрополит Іларіон (Огієнко). Він пробує переконати читача в тому, що Київська митрополія нібито “в умовах канонічної правильності увійшла у юрисдикцію Московського Патріархату”, що “нас не загарбували, не купляли і не принижували ніякі “москалі” [с. 13]. Щоб підтвердити думку про те, що Москва не купувала УПЦ за соболині хутра, він цитує митрополита Іларіона (Огієнка), вириваючи його думки з контексту. Митрополит дійсно говорить про утиски православним з боку католиків, які штовхали українців у обійми Москви, є у нього і гнівні слова на адресу промосковські налаштованої козацької старшини, яка цьому сприяла. Але ж о. Олексій замовчує головні причини підпорядкування УПЦ Москві, наведені митрополитом Іларіоном, замовчує той факт, що від колишньої державної незалежності України наприкінці XVII ст. лишилася тільки куца автономія і за таких умов старшина не мала великого вибору й була змушена діяти не так, як скажімо в часи Б.Хмельницького чи І.Виговського. Тому українські православні ієрархи у 1654 р. категорично відмовлялися присягати московському цареві і входити під зверхність московського патріарха, але через 30 років сил на таку рішучу протидію Москві вже не було.

Замовчує автор і те, що Константинопольський патріарх Діонісій приймав тоді рішення під потужним тиском мусульманської світської влади – султана Османської імперії та великого візира (прем’єр-міністра, якщо говорити по-сучасному). Автор брошури на відміну від митрополита Іларіона та інших вчених чомусь трактує передачу соболів та грошей московським послом константинопольському патріарху як звичну

формальність, незграбно пробує викрутитися з незручного становища, бо неканонічний факт симонії є очевидним. Припустимо однак, що це був не хабар, а звичайна формальність. Невже ж кандидат богослов'я не знає правила (II Вселенський Собор, правило 2; III Вселенський Собор, правило 8), згідно з яким є неканонічним та незаконним втручання у справи іншої церковної області?

Доводиться нагадати також, що вже через кілька років дії патріарха Діонісія були засуджені, і що Вселенський (Константинопольський) Патріархат ні на йоту не змінив своєї позиції з того часу. Можна вказати, наприклад, на томос (грамоту), якою Вселенський патріарх Григорій VII надав автокефалію ПАПЦ (Польській Автокефальній Православній Церкві) – фактично Православній Церкві західних України та Білорусі у 1924 р.: відірвання Київської митрополії від Константинопольської Патріархії і прилучення її до Московського Патріархату “відбулося не за приписами канонічних правил”. І нині Константинопольський патріарх розглядає свою канонічну територію в межах 1589 р., тобто з Україною та Білоруссю. На цьому ж стоїть і нинішня Вселенський Патріарх Варфоломій.

Другий розділ брошури названо: “Чому потрібна нам церковно-слов'янська мова?” Але суть її зводиться до того, що о. Олексій вважає безпідставними і невдалими всякі спроби перекладу церковнослов'янського богослужіння на сучасні слов'янські мови, твердить, що такий переклад заподіє шкоду “загальноцерковним позиціям” і навіть “призведе до профанації Богослужіння”, бо українська мова нібито “значно бідніша від церковнослов'янської”.

Щодо цієї проблеми написано чимало цінних книг і статей, але московським теоретикам не йдеться про істину, а про подальше забамбулювання свідомості людей. Насамперед, слід нагадати о. Олексію слова св. Апостола Павла з його Першого послання до коринтян (XIV, 14, 19 та ін.) про мову у храмі Божому. Коли автор брошури твердить, що старослов'янська мова, яка побудована на основі староболгарської чи старомакедонсь-

кої, є зрозумілою сучасним українцям, то це, м'яко кажучи, не зовсім так. Навіть випускники духовних академій тримають у себе відповідні словники, щоб зрозуміти суть написаного на цій мові. Запитайте у своїх парафіян, о. Олексію, чи розуміють вони, коли чують у молитвах (Часи) перед Літургією такі, наприклад, вирази: “тук свой затвориша”, “яко скимен обитаяй в тайных”? Можна вказати на вирази ще складніші, як от слова з 67 псалму: “Вскую непщуете горы усырєнныя?” І таким неясним для розуміння переважної більшості вірних виразам “несть числа”! Вони ж бо написані мовою, котрою і самі болгари та македонці вже не говорять, так само як сучасні греки говорять новогрецькою, а не давньогрецькою мовою.

Оскільки УПЦ Київського Патріархату діє в душі Христових заповідей, то для неї всі народи є рівними перед Богом, отже, і мови цих народів придатні для богослужіння. Не робиться винятку і для церковнослов'янської, тому в багатьох храмах УПЦ Київського Патріархату правиться саме нею. Однак, не бачимо підстав для того, щоб забороняти богослужіння і на інших мовах світу, насамперед на українській та білоруській, які дуже немилі Москві. Лукавить о. Олексій, коли говорить про нібито профанацію богослужіння, котра станеться, якщо замість церковнослов'янської правити українською. По-перше, при всій повазі до давньоєврейського й грецького та латинського оригіналів (церковнослов'янській текст є все ж перекладним!) він є незрозумілим для віруючих слов'ян. По-друге, переклади Святого Письма здійснювалися видатними знавцями Служби Божої, і української, та інших мов, насамперед митрополитом Іларіоном (Огієнком), класиками української літератури Пантелеймоном Кулішем та Іваном Нечуй-Левицьким, видатним вченим Іваном Пулюєм та ін. Наш кандидат ігнорує цей доробок, твердить, що треба ще провести титанічну роботу. Ну, так чому ж в РПЦ нічого не робиться у даному напрямку? Якщо ж у чомусь переклади, здійснені видатними українськими церковними та культурними діячами, є недосконаліми, то тільки тому, що українська мова, як і інші, не стоїть на місці, а невпинно розвива-

ється, і це доводиться враховувати, робити нові переклади, як у всьому світі. І треба не засуджувати тих, хто йде цим шляхом, а докладати зусиль, щоб вдосконалювати переклади!

Якщо така вже велика загроза профанації Богослужіння від запровадження національних мов, то чому ж тоді Московський Патріархат благословляє відправляти службу Божу англійською, японською, молдавською, естонською та ін. мовами у тих храмах, які йому підпорядковуються за межами Росії, чому ж не правиться у московських храмах “благодатними” давньоєврейською, грецькою та латинськими мовами? Отже, не в цьому справа. Москва прекрасно розуміє, що із введенням української та білоруської мов у церковне Богослужіння, набагато складніше буде проводити русифікацію українців та білорусів. Тому й вигадують страшилки типу “неканонічної”, “бідної” української мови, “профанації” Богослужіння і т. д.

Кандидат богослов'я не розуміє належним чином Святого Письма і слів св. Апостола Павла про мову у Церкві. Ті ж свв. Кирило та Мефодій якраз діяли у цьому дусі і наблизили Євангеліє та Службу Божу для кращого розуміння їх слов'янськими народами, і за це вічна їм хвала. Характерно, що ці дії святих викликали нападки на них з боку ревнителів “благодатних” мов, насамперед деяких римських пап. У такій же ролі виступає тепер РПЦ, а з ними і наш кандидат богослов'я, який так не любить католиків, що аж не може назвати Андрія Шептицького митрополитом УГКЦ, цідячи крізь зуби про “польського (?) графа Шептицького”.

Лукавить о. Олексій і тоді, коли твердить про ідентичність церковнослов'янської мови свв. Кирила та Мефодія і тієї мови, якою нині правиться в московських церквах. За сотні років, особливо у XV–XVI ст., коли РПЦ була у “вільному плаванні”, її книжники поперекладали московською ряд слів і виразів. Тому для росіян цей “суржик” є дещо зрозумілішим, ніж для українців, хоч є там і невелика частка українських слів, занесених у XVII ст. Якщо ж додати, що в РПЦ вимагається читати з російською вимовою, наприклад, літера “ять” має читатися як “е” (“хлеб”),

а не як в українській мові як “і” (“хліб”), тоді цю церковно-слов’янську мову штучно зближують з російською, а не з українською, як мало б бути в українських церквах.

А як накажете ставитися до таких слів отця-кандидата: “Сьогодні знаходяться багато горе-патріотів від політики, які виставляють українську мову таким собі біднесеньким, вічно плаксивим ягнятком, над яким весь час знущалась “окупаційна” московська. Нічого подібного” [с. 17]? І повертається ж у людини язик блюзнірськи іронізувати над трагедією українців і української мови та культури! Ніби він не знає про величезний список заборон та обмежень з боку Москви й Петербурга щодо української мови. Власне, він прохоплюється про Валуєвський циркуляр 1863 р. та Емський указ 1876 царя Олександра II, але вважає, що “лише у другій половині XIX ст. українська мова стала предметом російських великоімперських посягань” [с. 17]. Якби ж то так! Але ж ще Петро I заборонив друкувати церковні книги “иным наречием, кроме великороссийского”! А про те, як Катерина II та її уряд із Синодом включно обмосковлювала УПЦ (і не тільки у мовній сфері!), можна написати цілі томи. Таким чином, було штучно, шляхом грубої заборони з боку світської (!) влади припинено нормальний процес формування українського варіанту церковнослов’янської мови, який у перспективі створив би умови для переходу на живу українську мову. Нагадаймо, що Пересопницьке Євангеліє XVI ст. містить у собі чимало слів та виразів, перекладених тогочасною українською мовою, і ніхто не вбачав у цьому профанації Богослужіння. Якщо хто хоче ознайомитися з мовою, котрою говорили в українських православних церквах до підкорення УПЦ Московському патріархату, нехай візьме до рук, наприклад, богословську працю “Виклад о Церкві Святой” (К., 1667), написану ігуменом київського Свято-Михайлівського монастиря у 1655–1677 рр. ієромонахом Феодосієм (Софоновичем). Цей твір ми нещодавно перевидали (К., 2002).

Третій розділ брошури має переконати читача, що гасло “Незалежній державі – незалежну Церкву” є абсурдним. Вихо-

дить, що цілком природним є підпорядкування УПЦ Московському Патріархату! Але абсурдним є якраз протилежне, бо не може нормальна людина увірувати в чорносотенний імперський постулат про те, що українці не заслужили автокефальної Православної Церкви. І це при тому, що на Україну християнство приніс ще св. апостол Андрій, а вони набагато пізніше його передали росіянам.

Цей третій розділ є особливо лайливим, і тут уже о. Олексій вдається просто до відвертої брехні. Чого варте, наприклад, твердження про те, що священники та єпископи УАПЦ “активно співробітничали з гітлерівцями” [с. 36]. Адже в роки війни на Україні діяла не тільки УАПЦ, але й АПЦ (Автономна Православна Церква). Остання була фактично частиною РПЦ, а її духовенство після війни влилося до РПЦ. А чого варте звинувачення бійців УПА у тому, що вони боролися не за незалежну Україну, а “довіку заплямували себе нічним бандитизмом” [с. 35]! Тут же пропагується міф про велику любов нинішньої влади в Україні до УПЦ Київського Патріархату. І це тоді, коли всім пам’ятний “чорний вівторок” 1995 р. (день похорон патріарха Володимира), коли місцева влада, особливо на півдні та на сході, відверто дискримінує УПЦ Київського Патріархату, а філія РПЦ робиться нею де-факто державною. Автор брошури відводить трохи місця, де абстрактно критикує існуючу в Україні владу, але не пояснює, чому ж тоді перед виборами 2002 саме за неї, “за Єду” закликали голосувати ієрархи УПЦ МП. Така критична риторика “кандидата богослов’я” не більше, ніж димова завіса, щоб створити імідж УПЦ МП як нібито “гонимой” з боку влади. Можна й далі розбирати “аргументи” о. Олексія, але ритися у цьому псевдобогословському і псевдонауковому смітті не варто. Надто випирають з-під камілавки “кандидата” осяччі вуха чорносотенця, ідейно спорідненого з кагебешними “контрпропагандистами”! Не за вами однак істина, бо ви служите не стільки Богу, скільки мамоні! Це ж ви і всі ваші єпископи та митрополити й кадилом не махнули на панахидах за душі заморених у 1933 році з волі Москви 10 млн. українських селян! Не махнули, бо Москва

не велить! Зате з вами братаються і разом кричать про “триєдинний народ” та “обновлений Союз” комуністи, які нищили Православну Церкву, які й сьогодні устами свого вождя П.Симоненка проголошують, що “религія есть опиум для народа”! І друкуючи такого роду брошурки та газетки типу “СОС”, ви не про Христа дбаєте, а про те, щоб утримати під московським хомутом Україну!

(Опубліковано: Мицик Ю. Не забруднюйте святу почаївську воду! // Інформаційний бюлетень Української Православної Церкви Київського Патріархату. – №9. – Вересень 2002. – с. 21–26); Голос православ'я. – №19 (091). – Жовтень 2002. – с. 6–7.

“SOS” ЧИ ЧОРНОСОТЕННА “СОСКА”?

У брежневські часи журнал “Жовтень” змусили завести рубрику “Пост імені Ярослава Галана”, автори якої, зазвичай у кагебешних погонах, тільки й робили, що паплюжили національно-визвольну боротьбу українського народу, оспівували колонізаторів, які руками НКВД нищили мільйони українців. Давно вже нема цієї рубрики та й сам журнал виходить під іншою назвою... Але естафету від неї перебрав двотижневик “SOS”, який видається філією РПЦ в Україні – УПЦ Московського патріархату (гол. редактор – якийсь Сергій Циганков). Час від часу читаю це видання і з кожним разом все більше переконуюсь, що цій нібито православної газеті більш підійшла б інша назва: “Блокнот агітатора”, “Сталинское племя” або й простіше – “соска”. Ось переді мною для прикладу три найсвіжіші номери (№2–4 за січень–лютий 2002 рр.), з котрих видно, що провідною темою для редакції була й залишається боротьба проти всього українського з позицій махрового російського великодержавного шовінізму, простіше кажучи – з чорносотенних позицій. Характерні гасла, винесені на перші сторінки №2 (“Москва – Третий Рим, а четвертому не бувають!”) та №3 (“Русскому языку

– статус государственного”). Практично, всі матеріали – російською мовою, а ієромонах Мелетій (Серебряков) пробує підвести “теоретичну” базу під необхідність ведення богослужіння саме церковнослов’янською мовою, бо, скажімо, використання української, на його думку, призведе до “іскаженія” “и самой веры”. З номера в номер передрукують книгу Масловського, в якій паплюжиться визвольна боротьба ОУН та УПА проти загарбників, але при цьому ні словечка не говориться про жахливі злочини комуністичної влади та її опричників – нквдистів, терор яких з вересня 1939 р. призвів до загибелі понад мільйон українців та масових депортацій. На черзі – розрекламована книга В.Р.Ваврика “Терезин и Талергоф”, у котрій “рассказывается правда об украинском сепаратизме, или так называемом “мазепинстве”. Справедливе прагнення українців відродити свою мову, захистити її від знищення спотворено подається як “повзуча українізація”. Характерна термінологія! Пригадується, як газета КППС “Правда” у 1968 р. називала “повзучою контрреволюцією” прагнення чехів та словаків надати соціалізму людське обличчя, а у 1980–1981 рр. прагнення поляків жити в незалежній, а не керованій московськими маріонетками державі. “Соска” устами Поліщука, Геллер, Муромця тощо (чимало статей підписано явно псевдонімами) вимагає надати російській мові статусу державного, брехливо твердячи, що “русский язык – исконный на Украине”. Ненависть до всього українського настільки сильна, що це стало обурювати навіть священиків з лона РПЦ. Один з них, митрофорний протоієрей Михаїл, що служить в РПЦ з 1950 р. (!) написав до редакції СОС обуреного й різкого листа з приводу статті Єлени Геллер “Ум за морем не купишь, коли его дома нет. Ползучая украинизация по-донецки”. У відповідь главред Циганков, “изумившись” попередньо, що священик служить на Луганщині, де, здавалося б, все вже обмосковщено, пояснює старому батюшці, що таке український патріотизм чи націоналізм з позицій московського шовініста, а потім, уже цілком у традиційному для КППС дусі, переправляє свій донос луганському єпископу Іоанникию для прийняття відповідних заходів.

Дуже часто представники РПЦ лицемірно заявляють, що вони поза політикою, звинувачують у цьому Українську Православну Церкву Київського Патріархату, але з номера в номер “соска” подає агітаційні матеріали за своїх кандидатів, наприклад, колишнього штангіста Писаренка, або “заєдинщика” Савицького. У №4 цілий розворот (стор. 8–9) присвячено паплюженню Віктора Ющенка, Юлії Тимошенко, Миколи Жулинського, Івана Драча, Лілії Григорович, Геннадія Удовенка, Юрія Костенка та ряду ін. Дається й відповідна рекомендація віруючим: “Ни в коем случае нельзя голосовать за следующие блоки и партии”. Далі названі блоки “Наша Україна”, блок Ю.Тимошенко, “Народний Рух України”, “Команда озимого покоління” та блок “Єдність”, лідер якого, київський голова О.Омельченко, “передал більшість новоозружених храмів раскольникам”. Оце Вам, Олександрє Олександровичу дяка за Свято-Успенський собор у Києво-Печерський лаврі, переданий РПЦ всупереч протестам громадськості, та за велику кількість інших, переданих їм храмів, збудованих за Вашої підтримки! Московський архимандрит лаври Павло, виступаючи якомсь по телебаченню в “Діалогах”, доповнив цей список, додавши до числа “неугодних” РПЦ блоків Ю.Тимошенко та В.Ющенка ще й Соцпартію О.Мороза. Але комуністи та комуноїди, котрі й нині, як от П.Симоненко, називають релігію “опиумом для народу”, і не думають каятися у жахливих злочинах не тільки перед українським та іншими народами, але й перед РПЦ, є угодними видавцям “соски”, які представляють “канонічну Православну Церкву”! Тут же читача підводять до думки про необхідність голосувати за владний блок “За єдину Україну”, до необхідності відновлення СРСР під новою вивіскою.

Звичайно ж, головна тема “соски” – паплюження УПЦ Київського Патріархату, меншою мірою – УАПЦ та УГКЦ. При цьому відверто фальсифікується історія. Загальновідомо, що УГКЦ була знищена руками сталінських нквдистів. Це не влаштовує г-на А.Драненка, який у статті “Кто виновен в гонениях на униатов?” доходить “глибокодумного” висновку, що винуватця-

ми заборони та нищення УГКЦ є... вона сама та Ватикан! Ця річ буде “посильнее” гоголівського “Ревізора”! Якщо пригадуєте, гоголівський городничий винуватцем побиття унтер-офіцерської удови різкими проголошує її саму (“она сама себя высекла”). Архієпископ Григорій (Афонський) негативно пише про митрополита Василя Липківського, називає його самосвятю, але жодним словом не прохоплюється про давню традицію Олександрійської Церкви, про яку багато писали російські православні дореволюційні богослови і яку було використано творцями УАПЦ. Владика Григорій, відрекомендований як знавець церковного права, мовчить і про те, як грубо були порушені церковні канони, коли УПЦ підпорядкували Московській патріархії у 1686 р. Якийсь Антоній Троїцький сварить Константинопольського Патріарха за його позицію в українському питанні (“О некоторых канонических заблуждениях Константинопольского патриархата в связи с развитием украинского вопроса”) і з сатисфакцією озвучує офіційну позицію Москви: якщо Константинополь надасть автокефалію УПЦ Київського Патріархату та УАПЦ, то РПЦ “полностью разорвет с ним ... евхаристические и канонические отношения”. Нормальна тенденція до зближення УПЦ КП та УАПЦ задля створення Єдиної Помісної Православної Української Церкви настільки неприємна “сосці”, що вона не спиняється перед відвертою брехнею: таке зближення й утворення Помісної Української Православної Церкви в кінцевому результаті нібито призведе до... підпорядкування її Ватикану.

На початку 30-х років Сталін оголосив ворогами робітників Німеччини не гітлерівців, а соціал-демократів. Відповідну позицію зайняла тодішня КППГ. В результаті у 1933 р. гітлерівці прийшли до влади. Щось подібне бачиться в позиції “соски”. Вона не дуже стурбована засиллям сект у сучасній Україні. Для неї головний ворог – Українська Православна Церква Київського Патріархату та її предстоятель – Патріарх Київський і всієї Руси-України Філарет, відповідно й основна маса газетних матеріалів скерована саме проти них. При цьому брехливо заявляється, що нібито сучасна влада в Україні сприяє УПЦ Київського Патрі-

архату. До друзів УПЦ Київського Патріархату зараховується навіть В.Чорномирдін! У великій за обсягом статті це теж ставиться в провину Чорномирдіну, котрого “соска” вимагає відкликати з посади посла РФ в Україні. Що ж залишається від “соски”, якщо вилучити ці матеріали? Реклама нового “братського союзу” України та Росії, просто реклама, кросворди, “Манная каша по правилам”, “Салфетки-подставочки из полотна” і т. д. і дуже невелика кількість матеріалів, які мали б відповідати дійсному призначенню газети саме як православної. Отже, читаючи “соску”, зайвий раз переконуюешся, що РПЦ (включно з її філією УПЦ МП) так подобається роль департаменту Московської імперії, що служіння кесарю (цареві, генсеку, президенту) для неї значить більше, ніж служіння Богу.

(Опубліковано: Мицик Ю. "SOS" чи чорносотенна соска? // Голос православ'я. Травень 2002, №9(81). – с. 8).

ТРАДИЦІЇ АГЕНТУРИ ВРЯСАХ

Під час праці у Державному архіві Канади (Оттава) нашу увагу привернув фонд “Російське консульство в Канаді”. Його значення важко переоцінити! Адже відомо, як суворо Москва та Петербург охороняють свої таємниці. Часто навіть через сотні років до них неможливо доступитися досліднику, особливо закордонному (і це в той час, коли на Заході гриф “секретно” знімають з важливих справ такого роду максимум через 50–70 років!). Тут же трапилось непередбачуване. Після жовтня 1917 р. консульство в Канаді не визнало більшовицьку владу, а у 1922 р. взагалі припинило своє існування. Внаслідок цього частина документів консульства втратила господаря і опинилась у канадському архіві.

Є там і матеріали, які стосуються діяльності Російської Православної Церкви в Канаді. (Див.: “Russian Consulat Records”, мікрофільм № 7610). Серед них деякі є дуже цікавими. З них

видно, наприклад, як болісно реагувала РПЦ на посилення в Канаді впливу інших Православних Церков. Канадський митрополит РПЦ Олександр у своїх донесеннях Синоду лає сирійського митрополита Германоса, бо бачте не тільки сирійці, але й “руськіє” (під котрими природно Синодом розумілися й українці та білоруси) “могут не признать юрисдикції русской Церкви”. Пізніше в Канаді дійсно виникне Українська Православна Церква, яка нині перебуває під юрисдикцію Константинопольського, а не Московського патріарха. Боліла голова у митрополита Олександра і з іншого приводу. Йшов збір грошей для відправки в Росію трьох делегатів, які мали б просити царя “о воссоединеніи Прикарпатской Руси с державной Россіей”. Тільки ось “деньгі нужни, а собори ідут туго. Народ не понимает всей важности момента” (лист від 16(29).07.1917 р.). Бідний емігрантський люд дійсно не розумів, чому він повинен віддавати тяжкою працею зароблені долари на розбудову імперії! Відверто вороже ставився митрополит Олександр до канадських греко-католиків, винних у тому, що вони сміли писати в газетах про окупацію московським військом Галичини, про розорення цього краю та гоніння на Греко-Католицьку Церкву.

Є у архіві і дійсно сенсаційні справи! Вони відносяться до завершального періоду Першої світової війни. В той час дуже гостро стояло питання: чи вступлять у війну США, а якщо вступлять, то на чиєму боці; яка у такому випадку буде позиція Канади, як налаштовані рядові канадці. Отже по команді начальника канцелярії МВС Російської імперії барона Маврикія Шіллінга (6.04.1916) були дані відповідні вказівки російському послу у Лондоні, а через нього – російському консулу в Канаді С.Ліхачову (30.05.1916). Згідно з цими вказівками конче треба було виявити настрої канадських громадян і особливо емігрантів, причому залучити до збору цієї політичної та агентурної інформації православне духовенство, яке діяло по всій території Канади і підлягало РПЦ. З цією метою було доручено священникам скласти доповідні записки відповідно до 12 поставлених Петербургом питань. Тут передбачалося визначити, наприклад

кількість вихідців з Австро-Угорщини, їхній конфесійний склад, настрої, зв'язки з батьківщиною у Старому Світі тощо. Особливо велику увагу новоспечені агенти та інформатори мали приділити питанню про політичні настрої прибульців з Європи, розподіливши їх по таких категоріях: “русофіли, мазепинці, самостійніє українці, самостійніє поляки і т. д.”; виявити, чи є серед них “негласніє агенти”, хто і як веде “антірасейскую пропаганду”.

У відповідь оперативно застрочили пера батюшок-настоятелів, яких було тоді в різних кінцях Канади кількадесят. Виявилось, що “мазепинцями” та “українськими самостійниками” Канада аж кишить, особливо Вінніпег, Саскатун та Едмонтон, де навіть видаються українські газети (“Український Голос”, “Канадійський Фармер”, “Канадійський Русин”, “Ранок”, “Кадило” та ін.), існують українські громадські організації і діють українські школи. З усіх агентурних донесень, точніше доносів, митрополитом було відібрано кілька найкращих й відправлено консулу, а той уже скерував їх “нагору” разом з власною “Докладной запиской” від 22(9).06.1916 р. Дипломат-резидент на підставі цих донесень дав розгорнуту характеристику життя емігрантів у Канаді, бідкався, що українські школи чи газети буде важко закрити, бо в Канаді, на відміну від Росії, діє інше законодавство, що тут дуже багато важить законодавство конкретної території (провінції) і тому по команді зверху навряд чи вдасться чогось досягнути; що російська чорносотенна газетка, яка видається в Канаді “Русский народ” “еле влачіт своє существованіє”, що “мазепинці” присутні навіть у канадському парламенті (“мазепинській посол Ферлей”), що в Канаді активно проповідуються “несбіточніє теорії самостоятельной какой-то України”, а Росія показується в ролі “угнетателя і поработителя”. Але консул не втрачав бадьорості, вказував на те, що під приводом воєнного часу вже вдалося заборонити ввіз із США до Канади двох газет, які посміли критикувати Російську імперію, із вдовolenням відзначав, що західноукраїнських емігрантів “многіє фабрики і заводи ... совершенно не прінімают” на роботу, що канадські владні структури “унічтожілі двуязычніє школи,

оставілі лишь одін англійській язык”, обіцяв і надалі діяти у цьому напрямку, звичайно ж не без допомоги батюшок (“пропаганда ведеться и духовенством”), просив грошей на розгортання антиукраїнської діяльності в Канаді. У такому ж дусі витримана й доповідна записка заступника міністра МЗС Російської імперії Степанова від 20.09.1916 р. На жаль, все це були не порожні обіцянки. А згадуючи про переслідування невинних українців у Канаді у роки Першої світової війни, про існування там концтаборів, у котрих загинуло чимало простих галичан та буковинців, розумієш, що расейська лапа була причетна й до цих злочинів.

Щоправда, після жовтня 1917 р., коли до влади прийшли більшовики, цю роботу тимчасово довелось перервати. Але тільки тимчасово! Традиції залишилися! Досить згадати недавні події, коли РПЦ повела в Україні відверто чорносотенну пропаганду, тисла на парафіян, щоб вони підтримували на виборах таких наприклад, кандидатів, як Янукович, стає ясно, що кольори Російської імперії міняються, але імперіалістична і антиукраїнська суть її політики не міняється. Не міняється на жаль і політика верхів РПЦ, яким все більше подобається служити не Господу, а кесареві...

Ці архівні документи є дуже красномовними. Нині, коли в Україні РПЦ поводитьься так, як у себе вдома, коли вона забуває, що має бути Церквою, а не додатком до державної машини Російської імперії.

(Опубл.: Мицик Ю. Традиції агентури в рясах // Шлях перемоги від 15.06.2005 р. – №24(2662). – с. 10).

ГНИЛІ “ЛИМОНКИ”

На Подолі поблизу зупинки метро “Контрактова площа” віднедавна існує цілий магазин для продажу газет і журналів. Ідея сама по собі непогана. Тільки марно там шукати у цьому газетному супермаркеті українську україномовну пресу. Купка дитячих книжечок українською мовою виглядає оазисом у пустелі

аравійській, чи то пак московській... Серед російськомовних видань є й такі, що доставляються просто з “першопрестольної”, а серед них і відверто екстремістські, і відверто антиукраїнські. Щоб не бути голослівним, вкажу на газету-двотижневик “Лимонка”, яку видає Націонал-більшовицька партія, очолювана сумнозвісним Едічкою Лімоновим (цей “нацбол” у миру – малорос із Харкова із прізвищем Савенко). Вже достатньо одіозної назви НБП, щоб зрозуміти, що Едічка є звичайним екстремістом, поганкою одного сорту з більшовиками, фашистами й чорносотенцями. Оскільки зараз у Росії розгорнулася “боротьба з екстремізмом”, то Едічку для годиться замкнули в кутузку. Треба ж приховати істинні наміри Кремля, які скеровані проти демократичних сил!

“Лимонка” має підзаголовок “газета прямого действия”. Саме під такою назвою – “Аксъон дірект” (безпосередня дія) – відома естремістська організація у Франції, яка відзначилася свого часу терористичними актами і вбивством мирних людей. Отже, вибір назви для “Лимонки” і характерний малюнок гранати в якості логотипа не є випадковими. Тому не випадково у найсвіжішому довіднику (В.Лихачев. *Нацизм в России*. М.: “Панорама”, 2002) “нацболи” – лимонівці віднесені до пронацистських політичних угруповань.

Відповідного, червоно-коричневого, кольору є й матеріали газети. Візьмемо для прикладу хоча б одне число (№198) за червень 2002 р. Почнемо з “дрібниць”. Уже той факт, що в газеті гнуть матюки (див. статтю “9 июня. Два часа свободы” підписану псевдонімом В.Камікадзе), є достатньою підставою, щоб не пускати і на поріг московське паскудство. Нам такої “безпосередньої дії” і даром не потрібно! Але поглянемо на серйозніші матеріали. Якийсь Р.Коршунов дуже хвалить Абхазію, але хвалить по-московськи. Хвалить за те, що за його підрахунками 80% населення нібито виступає за відновлення ССРСР, за те, що там закріпили конституцією статус російської мови фактично як державної (цитата з конституції: “Русский язык наряду с абхазским признается языком государственных и других учрежде-

ний”). Тобто хвалить за те, що Абхазія стала маріонетковим псевдодержавним утворенням, керованим із Москви. Цікавим є й визнання 2-о секретаря компартії Абхазії П.Ворціця “мы поддерживаем тесные отношения ... с коммунистами Украины”. Далі йдуть статті-панегірики та віршики на честь лимонівців, які воювали у Придністров’ї, на Кавказі тощо в ім’я “єдиної і неделимой”. Але цю купку сміття не будемо ворухити. Поглянемо на іншу, де йдеться про Україну.

Уже в передовій статті Анатолія Тишина “Сами вы экстремисты!” знаходимо красномовне свідчення зоологічного шовінізму лимонівців, яким плювати не тільки на волевиявлення народів колишнього СРСР, але й на світову громадську думку, на міждержавні угоди. Оскільки Едічку допитали за запитом Комітета національної безпеки Казахстану, то Тишин обурюється: “А я вот не понимаю – что такое государство Казахстан... Или что такое государство Украина, Латвия и далее по списку”. Цінне визнання! Що у Путіна на умі, то у Лімонова (Жириновського та ін. чорносотенців) на язиці! Та й взагалі пострадянські республіки за термінологією лимонівців – “окупірованні території”

Є в газеті рубрика під таким заголовком (“Новости с оккупированных территорий)! Цього разу тут було вміщено статтю “Украина вступает в НАТО” якогось Александра Сивова, представника “п’ятої колони” з Одеси. Автор б’є на сполох з приводу можливого вступу України до НАТО, лякає московського обивателя перспективою нанесення ядерного удару НАТО з території України. Автор змальовує апокаліптичну картину українського сьогодення (“промышленность почти полностью остановилась ... в городах нарастает голод. Республика входит в эпоху керосиновой лампы и деревянной сохи”). Далі – більше. Сивов плаче над тим, що за 10 років “націоналістическая і демократическая пропаганда на Украине пустіла глубочайшіє корні”, пише й таке: “О воистину сатанинском размахе антирусских і антироссийских настроений в украинском руководстве российские СМИ не говорят, смягчая і затушевывая ситуацію”. До речі, а хто ж у нас керівництво? Президент Л.Кучма, прем’єр А.Кінах, спікер

В.Литвин... Це значить вони роздмухують оцей “сатанінській размах”? Воістину “Умри Денис, лучше не напишешь”! Ця шизофренична маячня у нормального українця викликає посмішку, але в Расее, яку умом не понять і аршіном не измерить, яка судить про Україну з “Лимонок”, “Горьких правд” та інших великодержавно-шовіністичних видань чорносотенного пошибу, така маячня викликає ненависть до сусідніх народів і держав, розпалює міжнаціональну ворожнечу. І оця погань вільно продається у центрі столиці України! Соромно за владу, яка на це дивиться крізь пальці ...

(Опубл.: Мицик Ю. Гнили “лимонки” // газ. “Слово Просвіти”. – Ч. 26 (142) від 28.06. – 4.07.2002 р. – с. 4)

ЧИ ДІЙСНО СВЯТИХ КАНОНІЗУЮТЬ В СУЧАСНІЙ РПЦ?

Це питання виникло у мене ще тоді, коли я довідався про канонізацію царя Миколи II. І не тому, що вірю комуністичним побрехенькам про монархію як уособлення всіх зол, та про те, що тільки при радянській владі люди стали нібито жити добре. Одразу скажу, що мені щиро шкода невинних дружину і дітей царя, розстріляних більшовиками, але ж не всі вбиті є святими мучениками... Ніяк не можна виправдати і дій комуністів, які у своєму звичному стилі, без всякого суду й слідства, розстріляли колишнього царя. Але моральне засудження комуністів-більшовиків не означає визнання царя Миколи II святим!

Навіть апологети Романових, а їх у нинішній Московії більше, ніж достатньо, не можуть приховати, що з іменем Миколи II пов'язане сумнозвісне “Кровавое воскресенье” 9 січня 1905 р. Нагадаю, що тоді петербурзькі робітники, їхні жінки й діти, з іконами та корогвами пішли до царської резиденції – Зимового палацу, щоб передати свою петицію із проханнями та скаргами. Ця мирна процесія була розстріляна на площі перед Зимовим

палацом. Досі точаться дискусії: десятки чи сотні людей загинуло тоді. Але скільки б там не було жертв, це були жертви невинні! Події 9 січня сколихнули тоді всю Російську імперію, стали приводом до численних протестів, страйків і демонстрацій, врешті до вибуху революції 1905–1907 рр., яка дійсно стала генеральною репетицією кривавої жовтневої революції 1917 р. За Миколою II з того часу укріпилася зловісна характеристика – “Кривавий”. Апологети царя наполягають на тому, що Микола II не віддавав наказу про розстріл. Знов пішли дискусії... Але навіть якщо цар і не віддавав персонально злочинного наказу, то чому ж він не прийняв представників мані-фестантів ні до, ні після подій 9 січня, чому ж не покарав винуватців злочину? Розстріл 9 січня 1905 р. не був, на жаль, останнім. Досить згадати, що тільки внаслідок розстрілу на Ленських копальнях загинуло близько 400 робітників (чоловіків і жінок), вся провина яких полягала в тому, що вони насмілилися протестувати проти нелюдських умов існування. І як же було покарано винуватця розстрілу – ротмістра Трещенкова? Ніяк...

А що казати українцям, коли внаслідок політики Миколи II продовжувалися репресії проти українського руху, заборонялося навіть викладання у початковій школі українською мовою, переслідувалися “Просвіти” і т. д. Навіть ті скромні національні права, яких українці добилися внаслідок революції 1905 р., були невдовзі забрані з волі царя та його уряду. Коли ж у 1914–1915 рр. російські війська вдерлися в півдавстрійську Галичину, де українцям було незрівнянно краще жити, то царський намісник граф Бобринський заборонив усі українські політичні партії та об’єднання, включно з культурними та спортивними, заборонив українську мову у школах і гімназіях, українські газети, була депортована значна частина української еліти Галичини, були пограбовані українські кооперативи, бібліотеки й наукові установи тощо. Взагалі, українці разом з німцями та євреями, певною мірою і поляками, були оголошені в Галичині (на своїй рідній землі!) неблагонадійними, на їхні місця ставилися вихідці із “кондової” Росії, найчастіше малоосвічені чорносотенці.

27.09.1914 р. саме вони вчинили єврейський погром у Львові. При відступі з Галичини Москва застосувала тактику “випаленої землі”... І все це з відома і “благословення” царя Миколи III І оцього чорносотенця нині канонізовано! Варто нагадати й деякі особливості характеру Миколи II, який з маніакальним завзяттям, ради втіхи, вбивав з рушниць собак, кішок і ворон...

Канонізатори “забули” навіть врахувати той факт, що Микола II відрікся від престолу, отже, свідомо порушив Божу волю, і тільки через одну цю обставину він ніяк не міг бути канонізованим! Але що колонізаторам, чи то пак, канонізаторам до того! У наш час, коли рвуться останні гнилі нитки, якими зв’язана імперія, настав час згадати про “царя-батюшку”, щоб легше було загнати в колоніальне ярмо українців, білорусів та й інші народи колишньої імперії.

Недавно стало відомо, що РПЦ канонізувала й адмірала Ушакова. Адмірал як адмірал... Він має свої заслуги перед Російською імперією, які не забуті (згадайте хоча б орден адмірала Ушакова). Але до чого тут святість? Просто Москві забракло певного ідеалу на флоті, особливо на Чорному, який тримає під прицілом незалежність України, тому у відповідь на політичне замовлення Кремля РПЦ тут же знайшла “адекватну” відповідь.

Хто на черзі? Газета “Зеркало недели” від 3.08.2002 р. згадала про ініціативу віруючих РПЦ з Херсона проголосити святим фельдмаршала Суворова. Що з того, що він був душителем польської свободи (придушив повстання Костюшка), вирізав ногойців із жінками та дітьми, був причетним до придушення повстання закріпачуваних українських козаків у селі Турбаї на Полтавщині? Що з того, що він був алкоголіком і віддав підкорену Варшаву на розтерзання своїй солдатні? Внаслідок цього, між іншим, дотла була спалена правобережна частина Варшави (Прага), а лівобережну, власне центр, врятував денщик Суворова, який не дав ходу наказу “світлішого князя” ... Невже ж це ознаки святості фельдмаршала? Та й взагалі, не було жодних свідчень про якесь особливе побожне життя Суворова або ж чудеса, котрі чинились би його мощами. Тепер, через 200 років чудеса видно підуть як з рога достатку... Ларчик відкривається

просто. Кремлю з політичних міркувань треба “укрепіть на-строєння” на півдні України, яку знову в чорносотенних колах оголошують Новоросією, знайти додаткові аргументи для перебування на українській землі російських військ (вони й так уже стоять в Криму і не тільки у цій частині Української держави), тому й готують відповідну “кандидатуру” для канонізації...

Але що там Ушаков та Суворов, коли мова вже заходить про канонізацію ... Гришки Распутіна! Так, того самого розпусника, п’яниці й шарлатана, котрий чинив навіть святотатства (нищив і топтав ікони)! І цей псевдочернець був наближений до Миколи II і його сім’ї і нерідко керував як хотів безвольним царем, якого вже проголошено святим в РПЦ! (Рекомендую бажачим подивитися ще раз правдивий фільм Е.Климова “Агонія”, зроблений на підставі документальних свідчень, щоб краще уявити взаємовідносини Распутіна й царя Миколи). Вже й видані у сучасній Москві “опуси” Распутіна, видно для кращої підготовки громадської думки.

Врешті у Росії пішли розмови і про канонізацію... Сталіна! Так, того самого недоука-семінариста, монстра, котрий по коліна стояв у людській крові! Адже саме Сталін продовжив курс сатанинський Леніна на ліквідацію Церкви, саме Сталін персонально несе відповідальність за фізичне винищення православного (та й не тільки православного!) духовенства, яке він планував остаточно ліквідувати у 1942 р. Не було б щастя, так нещастя помогло. Вибухла війна, гітлерівці з політичних міркувань дали “добро” на відродження Церкви на окупованій ними території. Щоб вибити цей козир у них з рук, Сталін змінив свій курс, хоч і далі тримав РПЦ та Грузинську Православну Церкву на короткому смичу, грубо втручаючися у їхні справи (всі інші Церкви були фізично винищені, наприклад УАПЦ).

Ось кого канонізують або збираються канонізувати, ось чії “моці” уже возять по українській землі, ось які канонізатори-чорносотенці, які дбають не так про скарби небесні, скільки про скарби земні та політичні інтереси Кремля! Цікаво, кого ще там збираються канонізувати? Може сатану?

(Опубл.: Мицик Ю. Чи святих канонізують? // Християнська Україна, 1–15.09.2002 р. – №17(50). – с. 5).

І ЗНОВУ ПРО МОСКОВСЬКІ КАНОНІЗАЦІЇ...

На сторінках “Християнської України” минулого року нам уже доводилося писати про канонізації та плани канонізації в РПЦ осіб, які явно не підходять для ролі святих (Микола II, адмірал Ушаков, генераліссімус Суворов, Гришка Распутін і “корифей всіх наук”, він же – Йосиф Скорпіонович Сталін). Але в певних колах РПЦ канонізаційний зуд не минає. Там ладні записати в святі явних грішників, темні й криваві постаті в історії.

Тепер, як свідчить недавня стаття в газеті “Известия” сучасного московського богослова диякона Андрія Кураєва, там стали обговорювати плани канонізації царя Івана IV. До честі о. Андрія він поставився негативно до цієї ініціативи. Але сам факт звернення до постаті Івана IV Грозного є показовим. В умовах занепаду Московської імперії там посилюються реваншистські й чорносотенні настрої, РПЦ виступає в ролі духовного ідеолога-пропагандиста для обґрунтування планів гальванізації імперії. У цьому світлі російських великодержавних шовіністів приваблює постать Івана IV, якому приписується видатна роль у приєднанні до Московського царства Казанського, Астраханського та Сибірського ханств, прагнення завоювати Прибалтику й Білорусь, коронація як царя, а не великого князя московського, виділення коштів для збудування ряду храмів та монастирів. Власне, останнє було типовим для переважної більшості московських й петербурзьких правителів, навіть таких, як Петро I чи Катерина II, котрі за своїми поглядами були швидше протестантами, а то й атеїстами, бо це був невід’ємний елемент державної політики. Але на цій підставі треба тоді всіх московських правителів канонізувати! Цікаво, що тільки Іван IV додумався осліпити будівничих собору, щоб вони вже не могли десь збудувати кращіх (йдеться про Барму та Посника – творців собору Василя Блаженного, що й нині стоїть на Красній площі у Москві).

Якщо говорити про підкорення перших двох татарських держав, так само як і важливих реформ на початку свого правління

(Іван став правителем держави у трирічному віці!), то він був тоді ще досить молодим і був простим виконавцем волі “Избранной рады”, представленого насамперед такими видатними державними діячами, як князь Андрій Курбський, Олексій Адашев, протопоп Сильвестр. Тільки з 1558 р. Іван IV бере владу в свої руки і репресує членів вищезгаданого уряду.

Татарські ж держави були на той час уже зовсім слабкими, значною мірою вже залежали від Московської держави і в усякому випадку не загрожували Москві. Підкорення татарських держав – це був акт агресії з боку Москви. До того ж підкорення Сибіру – це була акція, здійснена з власної ініціативи козаками Єрмаком, Іваном Кільце та ін. (Іван Кільце був, без сумніву, заporожцем, можливо, українського походження був і сам Єрмак). Якщо вже й кого канонізувати, то Єрмака та членів “Избранной рады”! Лівонську війну Іван IV безнадійно програв, авантюра в Прибалтиці коштувала послабленню обороноздатності на південних кордонах, внаслідок чого кримський хан Девлет-Гірей двічі брав і спалював Москву. Іван IV ганебно втік тоді з Москви, виявивши себе надзвичайно боягузливою людиною. Лівонська війна призвела до знищення половини (!) населення Білорусі, що очевидно буде записано канонізаторами на рахунок одвічно братерських почуттів московитів до білорусів.

Приглянемося більше до особистості царя Івана і відповідності його дій елементарним поняттям про християнські чесноти. Як, наприклад, вписується сюди те, що Іван IV був 7 (!) разів вінчаним, у той час як вступати в церковний шлюб можна не більше трьох раз? Він силою заставив духовні верхи порушити церковні канони! І це при тому, що у Івана була купа наложниць! Як вписується сюди й те, що Іван IV був гомосексуалістом (точніше – бісексуалом)? Його коханцем був опричник Федька Басманов, котрий ще й рядився у жіноче плаття. Федьку та його батька цар високо підняв, але порядні бояри гидували цим збоченцем, за що деяким з них за це доводилося приплатити своїм життям. Що скажуть канонізатори про те, що їхній кандидат на святість забив свого рідного сина? Іван IV став

домагатися близькості зі своєю вагітною невісткою, через що у тієї стався викидиш. Син царя, теж Іван, спробував висунути якісь претензії до “папаші”, але був забитий ним ударом тяжкого посоха у скроню. Сподіваюсь, канонізатори принаймні бачили картину Репіна “Іван Грозний вбиває свого сина Івана” або ж знають про цей факт із шкільних підручників. Хіба що вони не ходили до школи? Може, Іван був несповна розуму, як твердять деякі автори? Може. Але навіщо ж записувати у святі пшизофреніка?

Самій Московській державі особливо дорого обійшлося запровадження оприччини. Навіть Маркс писав, що опричнина була “серією кривавих безумств царя Івана”. Ряд регіонів країни було спустошено опричниками-песиголовцями (на їхньому чорному одязі було обов’язковим зображення собачої голови та мітли) сильніше, ніж від ворожого іноземного нашествия. Гинула маса безневинних людей, особливо з простолюду. Дісталось й значним. Ніхто не міг почувати себе спокійним від терору. А в цьому царстві азіатської деспотії цар Іван був предтечею Сталіна, ще одного кандидата на святість у сучасній Російській державі. Перекладаючи хроніку сучасника царя Івана італійця Олександра Гваньїні, читаючи свідчення ряду тогочасних іноземних хроністів, навіть московські джерела, в першу чергу твір князя-емігранта Андрія Курбського “Історія про великого князя московського”, не раз відкладав цю роботу, бо неможливо було без відрази сприймати масу фактів, які свідчать про садистичну натуру Івана IV. То він зупиняє дружину якогось боярина і наказує опричникам її закатувати, причому бідну жінку розрізають канатом знизу до шиї, то він із сином Іваном вирізує беззбройних і зв’язаних полонених українців, білорусів та литовців, то він напускає диких ведмедів на мирно гуляючих москвичів, і ті шматують на смерть десятки людей і т. д. Коли ж з плачем до царя прийшли удови та матері, то Іван IV з посмішкою дав їм якісь копійки і порадив не плакати, бо, бачте, їхні рідні своєю смертю дуже повеселили царя-батюшку! І таких “подвигів” за царем Іваном “несть числа”!

Оскільки ж канонізувати кривавого царя буде врешті собор РПЦ, отже, духовні особи насамперед, то слід їм нагадати ще один факт біографії кандидата на святість. Саме цар Іван IV засудив до смерті св. Филипа (Количева), митрополита московського, якого було канонізовано в XVII ст. Отже, на черзі канонізація вбивці святого! Може, і в святцях їх поставлять поруч?! Дійсно, умом Расею не понять!

ЧИ ШИРОЮ БУЛА КАНОНІЗАЦІЯ ПЕТРА (МОГИЛИ) МОСКОВСЬКИМ ПАТРІАРХАТОМ?

Усім пам'ятно, як восени 1996 р. київський митрополит Петро (Могила) був проголошений святим на Соборі Української Православної Церкви Київського Патріархату. Майже одночасно відбулася канонізація київського митрополита Румунською Православною Церквою. Підготовка до канонізації проходила в атмосфері гласності, діяла відповідна комісія, громадськість була добре поінформована ЗМІ про роботу комісії, про підготовку і хід Собору. Побачивши, як впевнено йде до канонізації великого митрополита УПЦ Київського Патріархату, як активно ідея канонізації Петра (Могили) підтримується широкими колами української громадськості, Московський Патріархат злякався за свій авторитет. І буквально за день до відкриття Собору УПЦ Київського Патріархату у теленовинах промайнуло повідомлення, що УПЦ МП вже (!) проголосила Петра (Могила) святим. Щоправда, так і не вдалося довідатися про роботу комісії Московського Патріархату з питань канонізації, про обговорення даного питання на синоді чи Соборі, тим більше, що була відомою нехіль Москви до постаті Петра Могили, якого безпідставно підозрювали у нестійкості у православній вірі, її закиди митрополиту і у XX ст. (!) за його повагу до західної куль-

тури. Але ж таки й УПЦ МП проголосила Петра (Могилу), і це добре.

Тільки після канонізації підозри щодо щирості намірів Москви не розвіялися, а навпаки, посилилися. Виявилось, що сабоданівська Церква вважає Петра (Могилу) тільки місцевошанованим святим, отже, його не обов'язково вшановувати як святого за межами України! Більше того, Москва навіть не повідомила офіційно інші Православні церкви про факт канонізації. Про це свідчать, наприклад, ієрархи Польської Автокефальної Православної Церкви. Так, на конференції “Петро Могила і православна культура його епохи”, що проходила у знаменитому Супрасльському монастирі 6–7 червня 1997 р., устами владики Сави було сказано: “наша Церква донині не була офіційно поінформована про факт канонізації, і ми не можемо увести його (св. Петра Могилу – Ю. М.) до числа святих нашої Церкви” (Bołityryk M. Światłość Suprasla // Przegląd Prawoslawny. – 1997. – №7. – с. 9).

Ось так! Керівництво ПАПЦ не визнає УПЦ Київського Патріархату, і тому наші повідомлення для нього не мають юридичної сили, а РПЦ та її філія – УПЦ МП свідомо не надсилають офіційного повідомлення зарубіжним Православним Церквам. В результаті маси православних вірних у Польщі (головним чином це етнічні українці і білоруси) позбавлені можливості віддати належну шану св. Петру (Могили)! А власне, чого сподіватися від УПЦ МП? Автокефалії вона не прагне (не велить Москва!), та їй би й не дала Москва, крім якої вони не бачать нічого, навіть і того, що московська Церква РПЦ ніяк не може бути Церквою-матір'ю для УПЦ. Не звикати нам і до того, що УПЦ МП звикла обманювати свій народ, і це виявляється, наприклад, в тому, що вони навіть своєї назви соромляться. В Україні запевняють, що вони і є “Українська Православна Церква”, і, звичайно, замовчують, що є філією РПЦ, а за межами ж України підкреслюють, що вони представляють саме Московський Патріархат. Не звикати нам і до того, що чимало антиукраїнського бруду виливається з уст представників чи

вірних цієї Церкви. Автор цих рядків був свідком того, як група московських кликуш “агітувала” під час богослужіння в Різдво-Богородицькій парафії УПЦ Київського Патріархату на місці закладки у Дніпропетровську храму на честь 2000-річчя Різдва Христа. Довелось почути, наприклад, не тільки про те, що українська мова нібито “неблагодатна”, але й що “все мі рускія”, а що слово “Україна” перекладається як... сатана! Ось чому вчать духовні наставники з української філії РПЦ, ось куди спрямована їхня енергія, ось чому вони такі байдужі до розбудови незалежної Української держави і так цілеспрямовано пропагують “єдинонеделімськія” ідеї московських великодержавних шовіністів! Нещира канонізація св. Петра (Могили) з боку УПЦ МП – зайвий тому доказ!”

(Опубл.: Мицик Ю. Чи щирою була канонізація Петра Могили Московським Патріархатом? // Українське слово від 25 вересня 1997 р.)

ЧОМУ Я НЕ БОЮСЯ РИМСЬКОГО ПАПИ?

В Україну з офіційним візитом збирається глава держави Ватикан Ян-Павло II, він же папа римський. У зв'язку з цим у засобах масової інформації РПЦ та її філії – УПЦ Московського патріархату вибухла справжня істерія під гаслом “Не пущать!” Цікаво, що РПЦ знайшла тут дивну на перший погляд підтримку давніх “друзів” православних вірних – комуністів та комуноїдів. У чому ж проблема? Невже РПЦ серйозно вважає, що маса православних, побачивши папу римського, тут же побіжить у костьоли, щоб стати ревними католиками?

Особисто я бачив папу неодноразово. Вперше це сталося у 1979 р., коли до Польщі прибув уже не краківський кардинал Кароль Войтила, а римський папа Ян-Павло II. Його обрання на папський престол тоді, восени 1978 р., викликало вибух ентузіазму в Польщі і це неможливо було не помітити. Тоді я був на на-

уковому стажуванні у Польщі, і майже рік працював у краківських архівах. Під час приїзду папи до Кракова я бачив його аж чотири рази, але католиком не став. Дійсно, цей візит справив на мене велике враження уже хоча б тому, що я приїхав з атеїстичного СРСР. Я бачив тоді не тільки папу, але й мільйони віруюч, які були живим свідченням того, що і в ПНР комуністам-ворогам християнства не вдалося вбити віру в Бога. Важливим було й те, що це був перший в історії папа-слов'янин, у жилах якого текла й українська кров і який до того ж володів українською мовою. Ян-Павло II був відомий як прихильник "Солідарності", він засуджував також злочини комуністів. Тому то й так ненавиділи його компартійні бонзи в СРСР, тому й навели на нього пізніше терориста Агджу (на щастя, замах не вдався, але з того часу римський понтифік їздить тільки у "папамобілі" з непробивного скла).

Те, що я був свідком першого візиту Яна-Павла II на його батьківщину, мало для мене певні, на перший погляд, парадоксальні наслідки: я ще більше усвідомив себе православним! Варто нагадати противникам папського візиту в Україну, що нині XXI століття, що імперія зла загинула і спроби її гальванізувати приречені на провал. Кожен громадянин України сьогодні має реальну, а не декларовану свободу совісті. І хоча складних проблем вистачає (це тема окремої розмови), але всі бажаючі мають доступ до католицької літератури, мають можливість побачити й почути на телеекранах Яна-Павла II, навіть побачити трансляції мес, які він проводить. Уже давно вийшла з підпілля УГКЦ, цілком легально діє Римо-Католицька Церква. При всіх розходженнях і суперечностях з католиками, ми, православні, мусимо визнати той факт, що в Україні живе чимало католиків, теж громадян України, що вони є представниками найближчої до православних конфесії, що ми маємо спільне коріння, чимало спільних святих... Розкол у християнстві нараховує майже тисячу років, але ж стільки ж років ми жили в одній християнській спільноті! Власне, й сьогодні і у Києві, і у

Москві знаходяться представники Ватикану, а між РПЦ та Ватиканом існують регулярні контакти, ведуться переговори, в т. ч. і щодо України. Без сумніву, що якби папа їхав до Москви, то і галасу б не було. Але ж папа їде до Києва! Тому то й веремія знялася, тому то й готуються всілякі пікети, а може, й серйозніші провокації. І якщо така провокація станеться, тоді ганебна пляма ляже на Українську державу та українців. Тоді вже важко буде пояснити світу, що причиною були не українці, а вороги Української держави.

Варто нагадати й те, що папа їде до своїх вірних, тобто до католиків, які мають не менше право бачити свого предстоятеля, ніж, скажімо, вірні УПЦ МП Олексія II. Якщо вже такі принципові лідери РПЦ та УПЦ МП, то чому ж вони не протестують проти візитів до Росії чи України вождиків тоталітарних сект, навіть лжехристів. Не так давно у Кремлі найвищі посадові особи Росії приймали вождя смутновідомої тоталітарної секти "АУМ Синрике" Секо Асахару, зовсім недавно бував у Києві Вісаріон – він же Сергій Тороп, який оголосив себе Христом (не більше й не менше!) і т.д. І що ж керівники РПЦ та УПЦ МП? Язика проковтнули?

Ларчик відкривається просто. Ватикан не може не рахуватися з реальністю. А реальність така, що в Україні посилюється тяжіння людей до Єдиної Помісної Української Православної Церкви, патріарх якої не буде мати над собою ніяких зверхників, крім Бога. Отже, цілком можливо, що відбудеться зустріч Яна-Павла II не тільки з своїми вірними, не тільки з представниками Української держави, але й з предстоятелем УПЦ Київського Патріархату, Патріархом всієї Русі-України Філаретом та представниками УАПЦ. Це може певною мірою посилити авторитет згаданих Церков, отже, буде сприяти і об'єднавчим процесам. Ось чого не хочеться Москві як світській (Путін), комуністичній (Зюганов), так і РПЦ-ешній (Олексій II)! Ось чому з допомогою своїх підданих в Україні вона буде всіляко чинити перепони будь-якій позитивній ініціативі у житті українських православних.

Про це свідчить чергова протестна кампанія в РПЦ та УПЦ МП. Цього разу вона скерована вже проти православного Вселенського Патріарха Варфоломія, який збирається з візитом в Україну!

(Опубл.: Мицик Ю. Чому я не боюся Римського Папи? // День, 12.05.2001. – №82(1103). – с. 1).

ХРИСТИЯНСЬКЕ ЧИ АТЕЇСТИЧНЕ БОГОСЛОВ'Я?

Не так давно у Києві почав виходити кварталник “Синопис”, де вміщуються статті з богослов'я, філософії та культурології. Судячи з грифу, його видавцями є грецька парафія св. вмц. Катерини м. Києва (не зазначено, однак, що вона належить до УПЦ Московського Патріархату) та малознані навіть у Києві київське наукове товариство ім. Петра Могили (не сказано, що Петро Могила є святим!) та київське братство православної інтелігенції. Видання кварталника здійснюється за сприяння директора православного видавництва п. К.Стиліаноса із Салонік (Греція) і з благословення митрополита Володимира (Сабодана). “Синопис” ще не набув чіткого обличчя, і не випадково значну частину його обсягу займають статті головного редактора журналу – священника Петра Зуєва (УПЦ МП). Тому утримаємося поки що від загальної рецензії і зупинимося тільки на одній маленькій (всього 2 сторінки) замітці “Еволюція нових релігійних рухів: тенденції до соціалізації та ізоляції”, написаній членом редколегії журналу п. Дмитром Бондаренком (“Синопис” – К., 2000. – №2. – с. 177–178).

Пафос цієї статті полягає в доведенні того факту, що деякі з нових релігійних рухів “мають виразні тенденції до соціалізації”, інакше кажучи, вони зазнають певних еволюційних змін, починають краще вписуватися в сучасне життя (муністи, кришнаїти), а деякі секти – навпаки. За думкою автора, навіть АУМ Синрікьо на тиск з боку держави і громадськості відреагувала

“структурними змінами і демонстрацією лояльності до... суспільства”, хоча деякі з сект (“віссаріонівці”) загострюють “конфлікт із секулярним світом” і творять поселення поза цивілізацією тощо.

Читаючи дану статтю, ловиш себе на думці, що написана вона у давно знайомій тональності. Ця тональність притаманна колишнім атеїстам, котрі сьогодні величають себе релігієзнавцями і пишаються своїм нібито об’єктивним та неупередженим підходом до сучасних релігійних проблем. Говорити з ними про християнський погляд на ці проблеми даремно, бо для них Біблія не є Святим Письмом, а лише джерелом певної ідеології, не гіршої і не кращої, ніж всі інші. Так і тут. Автор не вживає терміну тоталітарні (деструктивні) секти, до котрих належать й згадувані ним, наприклад, горезвісні “АУМ Синрікьо” (ця секта до речі діяла також у Москві й Києві), “Біле братство”, “віссаріонівці” та ін., видно, не поділяючи такої оцінки. Він навіть не згадує різко негативні висновки щодо тоталітарних сект, дані Православною Церквою, не знає (чи замовчує?) глибокі дослідження з цієї проблематики ряду авторів, (наприклад, Олександра Дворкіна), присвячені тим же мунітам, псевдоіндуїстським сектам, “віссаріонівцям” тощо. В результаті картина постає неповною і викривленою, висновки автора і деяких його однодумців виглядають необ’рунтованими. Д.Бондаренко не ставить питання про об’єктивність досліджень, скажімо Т. Кузнецової. Але ж тоталітарні секти є закритими структурами, і здобути про них якусь дійсно об’єктивну інформацію неймовірно важко. Лише, коли сектантами чиняться жахливі злочини, вибухають резонансні скандали, починається поліцейське й судове розслідування, тоді суспільство (на жаль, уже пізно) довідується про справжнє обличчя нібито благопристойних досі “товариств”, “центрів духовності”, “окультних семінарів” і т.д. Ось Д.Бондаренко пише: “Тиск з боку держави і громадськості сприяв переходу Великого білого братства до напівпідпільного стану, АУМ Синрікьо відреагувала на нього структурними змінами і демонстрацією лояльності до того ж суспільства” [с. 178]. Автор навіть не говорить, чим же був спричинений цей тиск, не згадує, що це була

вимушена відповідь держави й громадськості на жажливі злочини АУМ Синрікьо, “діяння” “Білого братства”! А що ж виграло суспільство від того, що “Біле братство” зовні стало благопристойнішим? А наскільки щирими є заяви нових лідерів АУМ Синрікьо? Чи може ці секти лише тимчасово “залягли на дно”, вичікуючи, поки вщухне скандал, щоб з новими силами зайнятися своєю чорною роботою. Припустимо, що деякі секти дійсно стали не такими агресивними, як раніше. Але чи ця зміна тактики не призведе до посилення їх ролі у суспільстві, щоб з більшою ефективністю вербувати своїх нових adeptів і губити людські душі? І що взагалі треба робити, щоб запобігти цьому? На всі ці питання марно шукати відповіді у статті Д.Бондаренка...

Деякі висновки автора просто дезінформують читача. Так, проблему “віссаріонівців” автор вбачає у тому, що вони внаслідок конфлікту з секулярним світом (хіба тільки з секулярним?) творять поселення поза цивілізацією. Але ж смт. Курагіно під Мінусинськом не є “загубленим світом” Конан-Дойля, і, взагалі, там знаходиться лише “столиця” лжехриста Сергія Торопа, який, до речі, зовсім не позбавлений благ цивілізації! А як же бути з тим фактом, що філії секти “віссаріонівців” активно діють у Києві, Москві, Петербурзі, а сам Тороп уже в якості лжехриста “ощасливив” своїм приїздом киян?

Слід підкреслити, що автор зовсім не торкається питання про те, наскільки несумісним є вчення новоявлених сектантів з віровченням Православної Церкви, яку величезну шкоду вони завдають християнському світу в цілому. Якби ця стаття була надрукована у якомусь світському виданні, то ряд питань до автора були б зняті. Надто добре ми знаємо сучасну похмуру дійсність в Україні, коли майже в кожному виданні друкуються антихристиянські матеріали, коли майже в кожній газеті можна знайти гороскопи, коли реклама гадалок та “цілительів” всіх мастей не сходить з екранів телевізорів, а держава з поблажливістю, гідною кращого застосування, крізь пальці дивиться на існування в Україні відверто антигуманних сект, із сатаністами включно. Але ж стаття надрукована в журналі, який претендує бути православним бого-

богословським часописом, його головним редактором є священник УПЦ МП, а видання в цілому благословив сам предстоятель української філії РПЦ митрополит Володимир!! Оце така хвалена “канонічна” Церква?! Оце така її вірність духу і літері Святого Письма?! Мимоволі думаєш собі: якби той ентузіазм, енергію та матеріальні ресурси, з котрими УПЦ МП пробує викорчувати все українське в Україні, з якою веде затяту боротьбу проти УПЦ Київського Патріархату, обернути проти тоталітарних сект, то, мабуть, питання про нашестя сектантів на християнську Україну було б куди менш актуальним...

(Опубл.: Мицик Ю. Християнське чи атеїстичне богослів'я? / Християнська Україна. – 16–30.04.2001 р. – №8(17). – с. 2).

ЯКА ЗАПОВІДЬ НАЙГОЛОВНІША?

На початок Великого Посту відгукнулася і московська газета “Известия” (від 17. 03. 2000 р.), видання, котре в особливих симпатіях до православ'я досі не помічалось. Серед матеріалів цього номера зупинимось на статті Антонія, митрополита Суразького (РПЦ), з характерним заголовком “Вера в человека”. Це і є лейтмотивом статті. Про віру в Бога говориться якось “между прочим”. Бере владику Антоній дуже круто: “Вопрос о Боге может быть спорным (для православного епископа?! – Ю. М.)..., а вопрос о человеке стоит перед каждым из нас...” Чи не Ємельян Ярославський (Губельман) став глаголати устами митрополита РПЦ? “Цікавим” є і заклик до читачів “Известий”. Автор пропонує їм не обернутися до Бога обличчям, увірувати у Нього, покаятися і жити з Богом у серці, а інакше: “И первое, чем надо заняться, это устройство собственного внутреннего мира”, а “общей установкой для верующего и неверующего ... должна быть вера в человека”.

Православна Церква завжди любила і буде любити людину, але ця заповідь завжди стояла і буде стояти на другому місці. На першому ж місці стоїть інша заповідь, і цьому вчить Сам Господь Ісус Христос. На питання фарисея (котра заповідь є найбільша в Законі?) Христос відповів: “Полюби Господа Бога твого всім серцем твоїм, і всією душею твоєю, і всією думкою твоєю. Це є перша і найбільша заповідь” (Мф. XXII, 37–38). Цю елементарну істину, відому кожній православній дитині, яка хоч трохи ознайомена із Законом Божим, призабув митрополит РПЦ, бо в його трактуванні православне віровчення набуває викривленого вигляду: “...нравственные устои, которые можна выразить **основной** заповедью Христа (виділено нами – Ю. М.): люби ближнего, как себя самого”. Далі митрополит розшифровує поняття “любить себя”. Це, за його думкою, означає шукати в собі чисте, світле, прекрасне і т.д. і саме цьому “служить, этому поклоняться и стараться вырасти в меру той красоты, в которую мы верим”. І ні слова про Бога! Що ж це за краса така, без Бога, котрій закликає поклонятися владика Антоній? Мабуть, призабув він псалом 126, що починається словами: “Аще не Господь созиждет дом, всеу трудишася зиждущии”.

Стаття владика Антонія дає привід для роздумів. Якби це написав реріхівець чи прихильник антропософії Штайнера, тоді ясно було б, що до чого, бо саме для цих антихристиянських “вчень” характерна тенденція поставити людину на місце Бога. Коли ж такі речі пропагуються багатомільйонним тиражем митрополитом “канонічної” і “переканонічної” РПЦ, тоді нам, грішним, залишається разом з Миколою Гоголем поставити питання руба: “А Церковь ли это?”.

(Опубл.: Мицик Ю. Яка заповідь Господня найважливіша? // Голос православ'я. – №8(32).

МОЛИТОВНІ ВІРШІ З ЧОРНОСОТЕННИМ ПРИСМАКОМ

У 2001 р. Свято-Введенський жіночий монастир у російському місті Іваново видав збірник віршів “Слезы инока” (272

стор.). Їхнім автором є “Василій Болящий – інок Іоан”, судячи з фотографії, людина похилого віку і хвора. Інок Іоан є людиною віруючою, і всі його вірші написані на релігійну тематику. Художній рівень цих віршів, м’яко кажучи, невисокий, що визнає і сам автор на стор. 142, кажучи, “я не поэт, прости, читатель”, але його релігійне почуття для багатьох читачів компенсує цей явний недолік. І зовсім не хочеться зачіпати хвору людину, яка прославляє в міру своїх скромних можливостей Христа, якби вона у своєму запалі не шкодила православній вірі. Не думаю, чи стане католик ревним православним, якщо йому відмовляють навіть у назві християнина, якщо він прочитає такі, наприклад, слова в душі якогось “горлана-главаря” про римського папу:

“Вот явился кардинал,
Хитрый волк овечкой стал,
С длинным жезлом он в руках,
С папиросою в зубах (?!).
Притворился, как отец,
Под хмельком (?!) пасет овец,
На богатый луг римлян
Манит бедных христиан” і т.д., і т.п. [с. 212].

Дісталось від інока-поета й духовенству УПЦ Київського Патріархату, яке нібито займається такими ось справами:

“Мирские песни распевают,
Монахи мясо уплетают,
За доллар веру продают,
Кричат: “Не скоро будет Суд” [с. 133].

Звідки таку нісенітницю відкопує інок Іоан, сказати важко. Ось у московській пресі чимало писалося й пишеться і про привілейовану торгівлю ієрархами РПЦ горілкою й тютюновими виробами, і про гомосексуалізм в її єпископських лавах, і про багато ще всляких гріхів. Однак, цього “бревна” інок не бачить, а шукає соломинку в оці УПЦ Київського Патріархату. Взагалі, важко зрозуміти, чому інок Іоан так вболіває за долею далекої від Іваново України, у якої, як він вважає, “печальный жребий”

на відміну від Росії, якій він відводить трохи не месіанську роль (“Ты крепость и меч христианского мира” [с. 155]; чому лае патріарха Філарета, а українців іменує “малоросами”. Може, тому, що без України, Московія ніколи не буде повноцінною імперією? Інок Іоанн приділив українським справам далекої від Іваново України лише кілька віршів, але й цієї ложки дьогтю достатньо, щоб зіпсувати мед. Чи не краще прославляти Господа без чорносотенної публіцистики?

(Опубл.: Мицик Ю. Завіршувавсь “болящий” // Християнська Україна. 1–15.XII.2002 р. – №23 (56) – с. 8).

ДИСКРИМІНАЦІЯ

Автор цих рядків брав 2002 року участь у тижневій автоподорожі-експедиції по Волині й Поділля. Ця подорож була і паломницькою, і історико-краєзнавчою, отже, в центрі уваги знаходилися насамперед православні святині, храми, монастирі, чудотворні ікони. За тиждень було подолано понад 3000 км! Накопичилося чимало матеріалу, який ще потребує осмислення й опрацювання. Але ясно, що давні літописці та мандрівники, і свої, і чужоземні, мали рацію, коли порівнювали Україну із “землею обіцяною”, настільки прекрасною є її природа, настільки сильним є в ній православний дух, настільки гарними є її храми та інші пам’ятки сивої давнини... Навіть, якби ми побачили тільки чудотворний образ Холмської Божої Матері, який, здавалося, був назавжди втрачений у 1944 р., а тепер знайдений (він зберігається в Музеї ікони в Луцьку), цього було б достатньо, щоб визнати подорож вдалою. Ми ж побачили десятки храмів та монастирів, сотні ікон! Можна багато писати про значний поступ у справі реставрації й побудування православних храмів та монастирів (досить згадати новий величний кафедральний собор у Рівному) і про розвиток паломництва, але ми змушені писати про інше.

У с. Жидичин, що за 7 км від Луцька, Свято-Микільський храм влада передала Московському патріархату, хоч прихильники УПЦ Київського Патріархату складають більшість. До того ж храм було збудовано у 1723 р., тобто задовго до розділів Речі Посполитої і до появи тут московської влади. Тим не менш уже з десяток років вірні УПЦ Київського Патріархату моляться і в дощ, і в сніг, і в спеку під стінами храму, бо їм не дозволяється відправляти службу Божу у храмі навіть почергово. У с. Колодяжному, де пройшла юність Лесі Українки, переважна більшість православного населення є прихильниками УПЦ Київського Патріархату (прихильників РПЦ разів у 5–6 менше, що засвідчили соціологічні опитування). Вірні УПЦ Київського Патріархату першими зареєстрували парафію й почали будувати храм у 200 метрах від будинку-музею Лесі Українки. Однак, місцева влада з часом “вийшла з окопів”. Не без її ініціативи будівництво храму пригальмувалося. Зате влада стала надавати всіляку підтримку прихильникам явної меншості, тобто РПЦ. Саме їм всупереч здоровому глузду була відведена ділянка між (!) храмом УПЦ Київського Патріархату та будинком-музеєм Лесі Українки, і поруч із споруджуваним храмом УПЦ Київського патріархату розгорнулося інтенсивне будівництво ще одного храму, тепер уже московського. Будь-які скарги чи прохання вірних УПЦ Київського Патріархату районна влада ігнорує, порушує громадянські права віруючих. За словами церковного старости п. Абрамчука, вірних УПЦ Київського Патріархату виганяють з лайкою з кабінетів, навіть не вислуховуючи їх, а голова райдержадміністрації заявив, що він не визнає ніякої УПЦ Київського Патріархату, а тільки УПЦ Московського Патріархату. Ці факти, як і ряд інших, яскраво уявляють курс нинішньої влади в Україні на створення державної церкви, роль якої має відігравати церква іноземної держави, котра у своїй діяльності керується не стільки заповідями Христовими, скільки політичними інструкціями з Кремля. Вони ж засвідчують брехливість вигадок про те, що на Волині РПЦ нібито дискримінується. Про яку ж дискримінацію може йти мова,

коли головні православні святині, храми й монастирі з давньою історичною традицією передавалися й передаються владою на-самперед Московському патріархату? Саме сюди переводяться ченці та псевдоченці з Московщини, котрі нерідко ведуть тут чорносотенну антиукраїнську пропаганду, торгують “сосками” та іншими виданнями такого пошибу. При цьому не зупиняються й перед обманом (у с. Піддубці, що під Луцьком, навіть заступник місцевого церковного старости вважав, що храм належить до УПЦ Київського Патріархату, між тим, як цей храм насправді належить до патріархату московського).

Дискримінованою з боку владних структур насправді є УПЦ Київського Патріархату, котра вірно служить Богу на своїй, а не чужій землі, котра твердо взяла курс на здобуття автокефалії. Цей шлях є важким і тернистим, але його треба пройти! Треба не плакати, а молитися, треба активно діяти у вирішальний для всієї України час!

(Опубл.: Мицик Ю. Дискримінація // Голос православ'я – серпень 2002. – №16 (88) – с. 3).

ДОПОМОЖІМО ХРАМУ НА БАТЬКІВЩИНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ!

У “Голосі православ'я” за серпень 20002 (№16) була надрукована наша замітка під назвою “Дискримінація”. Тут, зокрема, йшлося про те, що діється в с. Колодяжному під Луцьком, на батьківщині геніальної української поетеси Лесі Українки. Чисельність православних віруючих УПЦ Київського Патріархату тут в 5–6 більша, ніж прихильників Московського Патріархату. Природно, що саме вірні УПЦ Київського патріархату почали будувати поруч з будинком-музеєм поетеси Свято-Миколаївський храм. Тоді прокомуністична влада почала чинити перепони цій справі, і між будинком-музеєм та майбутнім храмом УПЦ Київського патріархату (буквально впритул) надала ділянку для

московського храму, всіяко сприяє його будівництву. Що стосується вірних УПЦ Київського патріархату, то їм не дають елементарної підтримки, навіть виганяють з лайкою з кабінетів райдержадміністрації тощо. В результаті московська церква уже завершується, а храм УПЦ Київського патріархату зведений тільки наполовину... Скоро прихильники таланту поетеси, які прийдуть до її музею, побачать при вході великий храм УПЦ МП, який закрие собою напівзбудований храм УПЦ Київського патріархату...

Нещодавно ми отримали листа від парафіян Свято-Миколаївської церкви с. Колодяжного, підписаний від їх імені настоятелем о. Іваном Оринчаком та головою Парафіяльної Ради В.В.Абрамчуком. Вони просять про посильну допомогу для побудови храму на батьківщині славетної поетеси і сподіваються, що це звернення в газеті дасть свої наслідки. Вони, зокрема, пишуть: “Звертаємося до усіх, у кого ще в серці жевріє іскорка Божої любові. Бо краще маленька іскорка, ніж гора попелу. Та і всі ми, безперечно, знаємо, що все зроблено людиною в ім’я Господнє – це скарб для її безсмертної душі, котра рано чи пізно повинна буде зустрітися зі своїм Творцем і Богом. Ми, церковна громада, завжди будемо згадувати Вас у своїх молитвах, як жертводавці святого Храму. І буде линути із серця прохання до престолу Всевишнього Бога за здоров’я Вас, Ваших сімей та родин”.

З свого боку стверджуємо, що це прохання є цілком обґрунтованим, і долучаємо до цього прохання і свій заклик допомогти хто чим може Свято-Миколаївській парафії УПЦ Київського патріархату в с. Колодяжному. Банківський рахунок храму такий:

р/р 26007236463001
КБ “Приватбанк”
МФО 303332
Код 23255091”.

(Опубл.: Мицик Ю. Допоможімо храму на батьківщині Лесі Українки // Голос православ’я. – вересень 2002. – №18 (90). – с. 4).

ТЕЛЕБУЗИНА

29 липня, в день загальнонаціонального трауру по жертвах катастрофи, що сталася на аеродромі під Львовом, журналістка Н.Кондратюк черговий випуск своєї телепередачі “Автограф” відвела... для бенефісу Бузини. Так, того самого! Видно, перевелася на Україні інтелігенція, особливо історики та журналісти, що доводиться задовольнятися Бузиною, відомого геростратівською книжечкою-пасквілем проти Шевченка та серією статейок того ж пошибу. Бузина був вірним собі і цього разу. Знову полилися помії на голову Великого Кобзаря та гетьмана Мазепи, дісталася навіть ... жертвам нквдистського терору на Львівщині!

Цього разу Бузина пояснив свою любов до копірвання в чужій близьні своїм шляхетним прагненням, по-перше, привертнути увагу громадськості до українських класиків (ще й поспівчував Лесі Українці, котрій поки що не дісталася його така значна “увага”, як Шевченку), а по-друге, замінити український національний ідеал, нібито через який українці не можуть стати сильною та багатою нацією. Цей дотеперішній національний ідеал Бузина пов’язує чомусь тільки із Шевченком, а той, бачте, любив випити. Характерно, що ідеал для московитів Бузина схильний вбачати в Петрі I, хоча по кількості випитих алкогольних напоїв, той, мабуть, перевищував усіх класиків української дореволюційної літератури разом узятих. Дісталася на горіхи й режисеру Юрію Ільєнку, який посмів зняти не такий, як треба Бузині, фільм про Мазепу. Треба, бачте, брати за ідеал переможців, а таким у двобої Петра I й Мазепи став московський тиран. При цьому було вжито й такого “аргументу”: Петро I збудував Петербург, який стоїть і досі, Катерина II збудувала Маріїнський палац та Андріївську церкву в Києві, які стоять і досі, а від Мазепиних діянь, виходить, не лишилося нічого. Якби Бузина краще знав історію або менше брехав, то сказав би про величезну кількість храмів та споруд, на які щедро давав гроші Мазепа. Тільки на київському Подолі і тепер стоять Староакадемічний корпус Києво-Могилянсько-Мазепинської Академії, Свято-Микільський храм (“Миколи Набережного”), Свято-Микільський храм біля Житнього ринку (“Миколи Притиска”),

будинок Мазепи (нині там Музей гетьманства) та ін. А можна вказати ще й на ряд храмів та будівель Києво-Печерської лаври, Видубецького монастиря, на дзвіницю Святої Софії та ін. Так хто ж більше зробив для України? Її кати чи гетьман-будівничий?

Брехливим є постулат Бузини і про те, що національний ідеал може базуватися тільки на переможцях. Видно, не знає Бузина про той пієтет, яким оточені у Польщі герої невдалих визвольних повстань 1830–1831, 1863–1864, варшавського повстання 1944 рр., видно, не знає про подвиг 300 спартанців, які боронили Фермопіли, або про героїв Брестської фортеці, які теж були переможеними! Такі приклади можна наводити й наводити... Дійсно, американці роблять фільми-казки про супермена, на яких виховують своїх дітей, але ж і в українському народному фольклорі достатньо своїх казкових суперменів, досить згадати Кирила Кожум'яку чи Котигорошка. Ми ж ведемо мову не про казкових персонажів, а про реальних людей з їхніми реальними недоліками та гріхами. А тут уже немає цілком безгрішних, крім Господа Бога! Щоправда, Бузина завів мову і про Христа, але краще б не робив цього, бо виявив не тільки своє невігластво, але й блюзнірство. Саме так сприймаються його слова віруючим християнином. Як інакше розцінити те, що Бузина ставить Христа на одну дошку із суперменом в якості зразка для “подражанія”, для національного ідеалу? Доводиться нагадати, що Христос є Богом, а не звичайною людиною чи навіть суперменом. Доводиться нагадати, що задовго до Бузини та його порад (як мінімум понад 1000 років!) український народ прагнув жити по заповідях Христових і вбачав морально-етичний ідеал у християнських святих!

Чимало всякої всячини жартома і всерйоз наговорив у той траурний вечір Бузина. Чи то жартома, чи то всерйоз він вболівав над тим, що Україна не має своїх колоній, чомусь трактував тризуб як прагнення мати імперію від Старого до Нового Світу, пишався тим, що він не був “альфонсом” (не бути “альфонсом” у жінок це норма для нормального чоловіка, а не якась особлива чеснота), скромно визнавав корисність еротики, ділився планами видання гумористичної книги на гаремну тематику, погрожував подати новий

погляд на українську історію і т. д., і т. п. Розбирати всі розумування Бузини, викладені хаотично, без належної аргументації, без опори на факти – забагато честі для гостя Н.Кондратюк. Відзначимо тільки, що Бузина цього разу вболівав і над тим, що на ньому тільки шкарпетки є українського виробництва, а все інше – закордонне. Краще б уболівав над тим, що його національна свідомість теж неукраїнська!”

(Опубл.: Мицик Ю. Телебузина // “Шлях перемоги” від 07.08. 2002 р. – Ч. 32 (2519). – с. 2).

ВЕЛИКОДЕРЖАВНИЦЬКЕ ХАМСТВО

Уже стало притчею во язицех, що власники телеканалів нав’язують українським телеглядачам, які, на жаль, позбавлені у своїй масі права вибору, свій несмак, свої “естетичні” уподобання, нерідко запозичені з Москви. Часом такі передачі нічого, крім огиди, не можуть викликати (пропонуємо подивитися, скажімо, “Окна”). Є й не такі агресивні, зате нав’язливі варіанти... Так, пісеньку про те, як один лисий пан приїхав у гості до другого у Київ, прокручували стільки разів по різних каналах, що вже й папуга міг би вивчити її слова, але від того пісня не стала справді популярною.

Ось і TV Табачук вже чи не два вже роки годує нас щонеділі виступами немолодого вже самодіяльного російськомовного співака з гітарою, котрий ще й вірші пише Винарський. Таке враження, що для TVT не існує інших співаків, поетів, митців, бо воно вперто годує нас саме цим блюдом. Але якби справа була тільки в безталанних пісеньках! Самодіяльний бард вважає себе ще й політологом, бо своє тренькання на гітарі часом перемежує з мінікоментарями на політичні теми. Такий коментар пролунав 23 серпня 2003 р., якраз напередодні святкування Дня незалежності України, а потім ще був і повторений 28 серпня. 31 серпня бард з’явився на екрані уже в якості шкільного поліінформатора, читав і коментував якусь статейку з газети

“Аргументы и факты”. Бард плакався по СССР, який у нього “укралі”, лаяв Єльцина, Кравчука та Шушкевича, заперечував той очевидний факт, що СССР була імперією, “тем більше расейської”; твердив, що в СССР було людям добре, врешті заперечував існування якоїсь різниці між росіянами та українцями.

Щодо останнього пункту, то цю різницю добре бачили в урядових колах Російської імперії і прагнули її стерти шляхом обмосковщення українців, шляхом заборон української мови, українського друкованого слова, української школи. Тільки під час революції 1905 р. царат змушений був визнати на підставі висновку РАН (Російської Академії наук) існування особливої української мови, а голова Ради міністрів Столипін уже відніс українців до “іноrodцев”. Більшовицький режим теж прекрасно бачив різницю між українцями та росіянами, але так само хотів її знищити. Тому саме українців він нищив під час штучного голодомору-геноциду 1932–1933 рр., розстрілював та засилав до білих ведмедів кращі сили української інтелігенції...

Взагалі ж, існування українців як окремого народу – це очевидний факт. Але його, з чисто політичних міркувань, не визнають великодержавні шовіністи (насамперед російські та польські), які прагнуть записати українців та білорусів до числа великоросів (польські шовіністи відносили їх, відповідно, до поляків).

Бардівське питання (чи була Росія імперією?) дивне уже хоча б тому, що навіть офіційно з часів Петра I саме так іменувалася дана держава. Лишилася вона імперією (де-факто) і після 1917 р., тобто тоді, коли виник СССР. Цікаво, що саме так трактують її навіть і в самій Росії. Досить послухати Жириновського чи Зюганова. Останній навіть книгу написав, вважаючи, що імперія є історичною формою буття Російської держави. Правда, обидва вважають, що в тій імперії “іноrodцям” жилося добре, замовчуючи очевидні факти (криваві придушення повстань в Україні у 1708–1709 рр., Польщі у 1794, 1830–1831, 1863–1864 рр., “усміреніє Кавказа”, голодомори, депортації, нищення національної інтелігенції і т. д., і т. п.). Ось таке було “добро”!

Бард же домоворився до того, що не Росія гнобила Україну, а Україна Росію. У Москві, бачте, керувала “дніпропетровська мафія”. Але звідки бард взяв, що та мафія складалася з українців, причому не з походження, а з переконання? Куди тоді ж дівати кондових московитів, як от Суслов, Косигін та ще цілий легіон представників панівної національності, котрим належав контрольний пакет акцій і в КПСС, і в ССРСР? Даремно зараховувати до українців Брежнєва, Тихонова, Щолокова та ін., бо вони тільки народилися в Україні, але не були українцями навіть за паспортом! Купка ж малоросів (Жириленко, Щербицький) погоди у Кремлі не робили... Абсурдність бардівської логіки очевидна. Якщо йти її шляхом, тоді вийде, що Україна керувала... Ізраїлем, бо, наприклад, прем'єр-міністром цієї держави була свого часу Голда Меїр, яка народилася у Києві!

Якщо ж мова йде про порівняння рівня життя в сучасній Україні та ССРСР 60–80-х рр. (раніший період з голодоморами любителі порівнянь “чомусь” не беруть до уваги), то треба відповісти чесно про причини такого відставання. Проблема сучасної України не в тому, що вона стала незалежною, а в тому, що вона ще недостатньо незалежна, що розбудова Української держави відбувається дуже повільно або взагалі саботується і все це “завдяки” тим, хто був при владі.

Що ж стосується бардівського плачу про крадіжку у нього ССРСР, то це інакше, як провокацією, не назвеш. Українці нічого не крали! Ми взяли своє! Це московські імперіалісти вкрали нашу незалежність у 1659 р., розтоптали її рештки наприкінці XVIII ст., роздавили разом з польськими шовіністами незалежну Українську Народну Республіку у 1917–1921 рр., потопили у крові український національно-визвольний рух 40-х – початку 50-х років, який символізує героїчна УПА.

1 грудня 1991 р. за незалежну Українську державу голосувало на референдумі понад 91% громадян України! Це треба добре засвоїти барду-шовіністу, який з телеекранів фальсифікує історію і плює в обличчя українцям напередодні їхнього найбільшого державного свята України і навіть пропонує цей день оголосити днем... трауру!

Дивує, власне, не сам бард, бо політологи типу кулішівської “тьоті Моті” у постсовковій Україні ще не скоро виведуться. Дивує позиція керівництва каналу TVT, яке озвучує чорносотенне хамство...

**“ТРИВОЖАТЬ ПЕВНІ ТЕНДЕНЦІЇ...”
(ЛИСТ ДО М. ЦИВІРКА, ГОЛОВНОГО
РЕДАКТОРА “ХРИСТИЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ”)**

Вельмишановний пане Миколо!

Ми шануємо “Християнську Україну” і віддаємо належне її заслугам у богоугодній справі релігійної освіти громадян України, боротьбі за утвердження ідеї Єдиної Помісної Української Православної Церкви, боротьбі проти антиукраїнських сил. Доказом цього є хоча б те, що ми прагнемо підтримати газету своїми статтями, активно поширюємо її серед парафіян. Водночас нас тривожать певні тенденції, котрі стали виявлятися в деяких матеріалах, вміщених на шпальтах “Християнської України”. Саме цим і викликане нинішнє наше листовне звернення до Вас як до головного редактора і до всієї редколегії.

Оскільки “Християнська Україна” заснована Свято-Успенською парафією Української Православної Церкви Київського Патріархату, то й повинна бути винятково православним християнським виданням. На жаль, інколи газета відходить від чітко визначених орієнтирів. Взяти хоча б №8 (89) газети від квітня 2004 р. Цілу сторінку тут займає передрук статті О.Безвершенка “Храм на пропаганді”, опубліковану раніше в одній всеукраїнській газеті, яка має куди більший наклад, ніж “Християнська Україна”. Уже з цієї причини необхідність в передруку видається не вповні вмотивованою. Але справа не в цьому. Те, що можна пробачити світській газеті і світському журналісту, який не є спеціалістом в богословських питаннях, є неприпустимим у православній газеті. Суть у тому, що журналіст у своїй цілком справедливій критиці Московського патріархату та її

філії в Україні – УПЦ МП переходить межу і починає критику православ'я взагалі. Так, він критикує і “Лествицю”, і повчання Авви Дорофея, і повчання оптинських старців ХІХ ст., які нібито застаріли. Цитуємо: “Начитавшись таких книжок, людина бачить смертельний гріх у найбуденнішому: сходити в гості, в кіно, подивитися телевизор (це ж “чорт у хаті”), почитати світську літературу (не приведи Боже, Толстого – він же анафемствуваний), зайти до кав'ярні. Залишається втікати від світу цього...” По-перше, читання святоотечеської літератури нічого, крім користі, не може принести людині, тим більше православній. Тим більше, коли на кожному кроці, в газетах і по телевизору йде, як на конвеєрі, реклама новітніх гадалок, “цілителів”, “екстра-сенсів”, окультистських “опусів” типу писань Лазарева та іже з ним. Тому з цієї причини людям варто частіше нагадувати про існування дійсно православної літератури, яке веде до Христа, а не відвертає від нього. До речі, і про Толстого. З того, що він був великим письменником, зовсім не випливають його православні погляди. Той, хто цікавиться даною проблемою, знає як поблюзнірські Толстой писав і про Христа (розглядав Його не як Бога й Сина Божого, а як земну людину і філософа, заперечував воскресіння Христове, непорочне зачаття), і про Церкву (заперечення Таїнства причастя). По-друге, згадані автори не могли писати ні про кіно, ні про телевизор уже з тієї причини, що це винаходи кінця ХІХ–ХХ ст. По-третє, грубо викривляється позиція святих отців. Візьмемо для прикладу повчання Авви Дорофея (Доротей). Ось що він пише щодо світських наук і світських книг: “Коли я вивчав світські науки, мені спочатку це здавалося досить обтяжливим...; Бог допоміг мені, і старання в мене стало такою звичкою, що через ревність до читання я не помічав, що я їв, що пив або як спав...” [Авва Доротей. Поучення і послання. – Львів, 2002. – с. 90]. Отже, Авва Дорофей пише, що нехіль до світських книги та наук була ним подолана з поміччю Божою, а журналіст приписує йому прямо протилежне!

Далі журналіст критикує тих мирян, котрі часто читають Ісусову молитву, бо нібито “траплялися випадки, коли в людей на ґрунті цього починала розвиватися психічна хвороба”. Отакої! Тяжкі проблеми з'являються там, де немає молитви. Біда в

тому, що чимало наших сучасників 70 років комуністичної влади жили без Церкви, тому їм не розуміють потреби у щоденній молитві, а журналіст страждає їх психічними хворобами не від мантр, а... від Ісусової молитви?!

Далі журналіст приписує московським батюшкам прагнення добитися від парафіян частих сповідей та причастя. Варто сказати, що одностайної думки щодо цього не було і нема. У дореволюційній Російській імперії пробували запровадити норму (не менше, ніж одне причастя на рік). А от св. Петро Могіла рекомендував причащатися 6–7 разів на рік, а в часи раннього християнства вірні причащалися дуже часто. То кого слухати у даному питанні вірним: священника (байдуже чи з УПЦ МП, чи УПЦ Київського Патріархату), чи світського журналіста? Нормальна ж підготовка до Причастя є для журналіста чимось тяжким і неприродним, нібито веде до... фанатизму, бо це, бачте, “кілька днів посиленої молитви, строгого посту й копання в собі” (виділено нами – Ю. М., Б. П.). Отже, аналіз свого життя, складний душевний процес виявлення гріхів та шляхів боротьби з ними, не в міру “бойкое” перо журналіста зводить до якогось “самокопання”?!

Поділяючи тривоги автора статті про антисемітські тенденції в РПЦ, не можемо не сказати і про те, що він знаходить цей антисемітизм і там, де його ніколи не було. Так, пишеться: “Мовляв, якщо євреї не визнали Христа, то месія, якого вони чекають, – Антихрист”. Почнемо, з того, що треба говорити не про євреїв (ними були, наприклад, всі апостоли Христа), а про іудеїв, які не визнали і не визнають Христа як Спасителя, а чекають і далі.... Тільки кого чекають, коли дійсний Месія вже прийшов?! Якщо журналіст думає, що має прийти якийсь інший Спаситель, а не Христос, то він і сам не є християнином, і такі його “рецепти” не повинні туманити християн та ще й на сторінках “Християнської України”. Зовсім недоречно виглядає й іронія на адресу УПЦ МП, в якій “чи не на кожному кроці *рекламується*” (виділено нами – Ю. М., Б. П.) апокаліптичне майбутнє світу”. Недоречно уже хоча б тому, що Апокаліпсис є частиною Святого Письма і що кінець світу, хоче цього хтось чи не хоче, неодмінно буде (це між іншим і науково доведено!).

Можливо, це лише невдалий підбір матеріалу для передруку? Але у тому ж номері бачимо велику статтю “Практичні поради протягом дня”. Крім нормальних порад щодо молитов щоденних, бачимо тут розлогу (третина статті!) рекомендацію щоденних водних процедур, насамперед обмивання, обливання, обтирання тіла “тільки холодною водою!”. Про потребу гартування тіла відомо ще від спартанців та скіфів, але культ з обливання зробили “івановці”, послідовники “вчителя” Паршека Іванова. І коли читаєш подальшу рекомендацію-правило – “прийшовши з вулиці, обов’язково “змити” з себе холодною водою *низькочастотний енергетичний бруд*” (виділено нами – Ю.М., Б.Л.), то виникає питання: “Пробачте, що ми читаємо? Статтю з “Християнської України” чи інструкцію “екстрасенса”?”

Хотілося б у такому разі, щоб автор статті розкрив на підставі Святого Письма і з позицій дійсного, християнського православ’я, а не окультної “премудрості” таке поняття, як “низькочастотний” (а разом і “високочастотний”) “енергетичний бруд”, і показав, де в такому разі пролягає межа між християнством та “івановщиною”.

Є й дрібніші речі в інших статтях цього номера. Лев Овштейн, наприклад, пише “П.Могила”. Між тим треба писати “св. Петро Могила”, бо звичайна для світських видань десакралізація не може бути прийнятною на сторінках церковної газети. Непогана стаття М.Витрихівського “Православ’я в Закарзонні” виглядає обірваною на півслові, на подіях 1919 р., тобто якраз тоді, коли й виникло саме поняття “Закарзоння”. Де ж тоді розповідь про тяжкі переслідування православних у міжвоєнній Польщі, особливо на Холмщині, їхню нелегку долю в подальший час?

Можливо, сталася якась прикра помилка, внаслідок чого на сторінках газети з’явилися, м’яко кажучи, недоречні матеріали? Але ж і раніше траплялися подібні випадки!

То на сторінках “Християнської України” вміщувалась реклама київських храмів не тільки православних, але й іншої конфесії (маємо на увазі УГКЦ); то було вміщено інтерв’ю з кіноактрисою та кінорежисером Н.Бондарчук, яка навіть не приховує того, що є ак-

тивною реріхівкою, внаслідок чого у неї на кожному кроці викривлення християнства. Можна й далі називати статті чи окремі положення, які недоречні в “Християнській Україні”.

У зв’язку з цим хотілося б почути від Вас, вельмишановний пане головний редакторе, відповідь щодо напрямку газети. Якщо Ви хочете зробити газету дійсно православною, то речі, подібні вищезгаданим, не пасують до такого статусу. Якщо ж є намір зробити світську газету про православ’я, як його розуміють (точніше, не розуміють) представники різних конфесій, тоді треба офіційно проголосити про зміну курсу і поставити це до відома членів редколегії з числа духовних осіб.

Сподіваємось, що Ви правильно зрозуміли наші наміри. Ми хочемо не зашкодити газеті, а зберегти її як одне (з небагатьох, на жаль) джерел православної освіти в Україні.

З любов’ю у Христі

Протоіерей УПЦ Київського Патріархату Юрій Мицик, доктор історичних наук, професор; Ієромонах Богдан (Петухов), настоятель Благовіщенського храму УПЦ Київського Патріархату при Києво-Могилянській Академії”.

(Опубл.: Мицик Ю., (Петухов) Б. “Тривожать певні тенденції...” // Християнська Україна. – Травень 2004 р. – №9 – 10. – с. 7).

ОКСАНА ЗАБУЖКО В РОЛІ ІСТОРИКА І БОГОСЛОВА

Поштовхом до написання цієї замітки стало інтерв’ю відомої письменниці Оксани Забужко (Г.Ключковська. Через “код Лесі Українки” – до “України, яку ми втратили”// газ. “Україна молода” від 5.10.2007 р.). Не торкаючись літературознавчих питань, які знаходяться в центрі інтерв’ю, звернімо увагу на її історичні і особливо богословські аспекти. Оскільки я професійно займаюсь історією українського козацтва протягом понад 30 років, то не міг пройти повз трактування письменницею

цього феноменального історичного явища. За думкою письменниці Запорожжя “вважало себе філією Мальтійського ордену і, в принципі, саме як таке і засновувалося Дмитром Вишневецьким, а ідеологічно оформлювалося Костянтином Острозьким”, а серед козацької старшини XVII ст. етнічних українців “було відсотків двадцять – не більше... Решта – найманці: французи, іспанці”. Щодо останнього, то це не що інше, як реанімування советської теорії про українське козацтво як “інтернаціональне явлення”, між тим як воно було дійсно українським не тільки по місцю так би мовити “прописки”, але й за своїм етнічним складом і походженням. Ніхто не заперечує того факту, що серед козаків були вихідці з інших народів, але їх було відносно небагато (приблизно 10% , а не 80% , як твердить письменниця).

Не має підстав і для реанімування допотопної “орденської” теорії А.Скальковського. Дійсно, запорожців часом порівнювали з мальтійськими рицарями. Дійсно, дехто зі шляхтичів Речі Посполитої був членом Мальтійського ордену, а коли такий шляхтич показувався, то й серед запорожців теоретично могли бути такі мальтійські рицарі, але й досі ми не маємо жодного конкретного прізвища козака-мальтійця. Всього цього занадто мало, щоб безапеляційно називати Запорожжя філією Мальтійського ордену. Цікаво було б дізнатися також, звідки пані Оксана взяла, що Дмитро Вишневецький є засновником Запорожжя. Довідка: перші згадки про запорозьких козаків відносяться як мінімум до кінця XV ст., а Дмитро Вишневецький вперше згадується в джерелах тільки у 1545 р. Не менш цікаво було б довідатися, звідки взята теза про князя Костянтина Острозького як ідеолога Запорожжя в якості філії Мальтійського ордену. Тільки прохання при відповіді посилатися на історичні джерела, а не на писання напівграмотних “істориків”, до яких нині активно зараховують себе економісти, прапорщики, стоматологи і т.д. Якщо О.Забужко дуже погано уявляє (за її власним визначенням), “якою була релігійність козацтва”, то рекомендуємо почитати щось із сучасних наукових досліджень, хоча б праці О.Кузьмука та І.Лимана, хоча б найсучаснішу

двотомну “Історію українського козацтва” (К., 2006–2007). Але й із численних джерел видно, що на Січі і на всіх землях Війська Запорізького стояли виключно православні храми та монастирі і аж ніяк не мечеті, синагоги, пагоди, капища та ін.

Перейдемо тепер до трактування пані Оксаною раннього християнства. Для неї воно є періодом “до того, як склався канон, коли ще була свобода дискусії, все те, що згодом буде названо ересями..., коли в релігії сильно домінувало жіноче начало – коли були жіночі церкви, коли жінки були єпископесами, діаконесами, правили служби. Згодом це жіноче начало, за юдейською моделлю, з християнства було репресоване, вигнане... відбулася свого роду контрреволюція за синагогальною, юдаїстською моделлю. Гностиків проголосили еретиками”; вона приєднується до думки Драгоманова, що “народна українська релігійність... є богумильською”; вважає, що особлива пошана українців до Богородиці – “це той самий гностичний дуалізм і оте саме богумильство”. Не така це вже й сенсація і не пані Оксана її придумала. Чимало сучасних харизматів, неопротестантів активно мусують цю тезу, прагнуть удowodнити, що Православна Церква начебто відійшла від заповідей Христа, а вони при цьому безпідставно виставляють себе як істинних християн.

У християнській Церкві дійсно були діакониси (але аж ніяк не єпископеси!), які займалися переважно опікою над хворими жінками, готували жінок до хрещення, наглядали над призначеними для жінок входами до богослужбових зібрань тощо. Пізніше інститут діаконис трансформувався в інститут ігумень, які й нині є у Православній Церкві. Зрештою історія раннього християнства не знає ніяких “контрреволюцій за синагогальною моделлю”, а Православна Церква є єдиною, яка не відступила від заповідей Христових ні на йоту.

Тепер щодо богумильства, яке було поширеним на Балканах до турецького нашестя у XIV–XV ст. Серед його характерних особливостей можна вказати на такі, як: проголошення Сатани сином Бога-Отця і старшим братом Ісуса Христа; розуміння Христа під час його перебування на землі від Різдва від Діви

Марії до Вознесіння як уявного (кажучи сучасною мовою – віртуального), а не реального; відкидання майже всіх церковних Таїнств, відкидання ікон і хреста, навіть храмів, яких називали житлами Сатани; заборона занять торгівлею; крайній аскетизм богумилів, які відкидали шлюб і вороже ставилися до статевих стосунків, а дітей називали “дияволятами” і т.д. Невже ці риси були притаманні “народній українській релігійності”? Не випадково Забужко посилається тут на Драгоманова, який розірвав з Православною Церквою і за своїм світоглядом був протестантом, власне й богословом його назвати важко. Про гностиків же досить сказати, що вони викривляли суть Пресвятої Трійці і вважали, що світ нічого не здобув завдяки пришестю Христа. Природно, що це вчення було оголошено нехристиянським, еретичним. Якщо ж гностики писали, як твердить О.Забужко, про жіночу іпостась Трійці, до це тільки зайвий раз доводить те, що між дійсним християнством і ересю гностиків знаходиться прірва. Пояснювати ж особливу пошану до Богородиці православних українців впливами гностичного дуалізму і богомильства все одно що ліпити горбатого до стінки. Богородицю шанують всі православні й католики, а в деяких країнах особливо (чому ж п. Забужко не згадує про поляків-католиків?).

О.Забужко має рацію в тому, що Леся Українка була “антихристиянка, не зносила церкви”. Але це не її відкриття. Ще видатний український церковний і культурний діяч митрополит Іларіон (Огієнко) у листі – відповіді до родича Л.Українки – письменника Юрія Косача писав: “Про малорелігійність М. Драгоманова й Л.Українки я добре знаю. Такими були й М.Грушевський, Єфремов, Петлюра і багато інших. Ця аж надто велика байдужість до Православної Віри наших політичних провідників і незнання її сили сильно нас ударила, власне через неї ми програли всю Визвольну боротьбу!” (Листування митрополита Іларіона (Огієнка). – К., 2006. – с. 290–291). Додамо, що поетеса навіть заборонила себе відспівувати, тому священники йшли в похоронній процесії в рясах (але не в ризах!), як шанувальники її поетичного таланту, але аж ніяк як прихильники її

релігійного світогляду. О.Забужко замість того, щоб визнати трагічну помилку Лесі Українки, прагне довести “неправильність” Православної Церкви. Але ж кому Церква не Мати, тому і Бог не Отець! Може перш, ніж лізти в богословські хащі, варто розібратися зі своїм релігійним світоглядом і визначитися: чи є ти дочкою Православної Церкви, чи відреклася від неї?

(Опубл.: Мицик Ю. Оксана Забужко в ролі історика і богослова // газ. “Голос православ’я”. – листопад 2007. – №22 (214). – с. 7).

“СТРАСТІ ПО ХРИСТУ”

Саме під такою назвою у США нещодавно вийшов у прокат художній фільм режисера Мела Гібсона. Досі Гібсон був відомий як один з талановитих голлівудських акторів, який знімався у бойовиках (“Смертельна зброя”), батальних патріотичних фільмах (“Були ми солдатами”). Фільм “Страсті по Христу”, знятий особистим коштом Гібсона, ще до виходу на кіноекран зняв бурю суперечливих думок, режисера вже було звинувачено у жорстокості, в антисемітизмі; пішли поголоски про те, що Голівуд через це його не буде більше знімати у своїх фільмах і т. д. Водночас римський папа Іоанн-Павло II підкреслив, що фільм є правдивим (“все так і було”), не входячи в питання про його художню вартість. Фільм “Страсті по Христу” лише за три тижні прокату в США приніс 300 млн. доларів чистого прибутку, побивши всі рекорди, які належали тим кінострічкам, у котрих поетизувалася магія та окультизм (“Гарі Поттер”, “Володар кілець”).

Але, як кажуть, краще один раз побачити, ніж сто разів почути. Тому я з приємністю прийняв пропозицію представників Співки кінематографістів України взяти участь у перегляді фільму та його обговоренні 27 березня.

“Страсті по Христу” – це кольоровий повнометражний художній фільм, який триває 2 години 21 хвилину. Це – екранізація Євангелія, точніше, завершальної частини: від молитви Господа нашого Ісуса Христа у Гетсиманському саду і його арешту до Воскресіння, хоча подекуди спливають короткі епізоди з інших моментів Його земного буття. У фільмі немає титрів, не вказано, хто є режисером, хто кого грає. Це зроблено свідомо. Гібсон підкреслив тим самим, що робив не стільки художній фільм, скільки намагався засобами кіно передати дух Євангелії. Це йому вдалося. У фільмі збережено в цілому літеру Євангелія, авторські ж імпрізації є незначними, вони не суперечать, а навпаки, дозволяють краще передати глядачеві дух Євангелія. Лише з статей кінознавців довідуємося, що у фільмі не грав жоден з відомих акторів, зокрема в ролі Христа виступив незнаний американський актор, а в ролі Богоматері – румунська єврейка Моргенштерн. На екрані лунає арамейська мова, якою говорили тоді на Святій Землі і якою говорив з людьми Христос; римські ж легіонери, природно, говорять латиною. Переклад поданий субтитрами англійською мовою, а у тій версії, яку я дивився, лунав російський переклад. Маю надію, що в українському прокаті написи будуть подані українською, отже, російський переклад не буде глушити оригінальну мову Євангелія.

Фільм, на наш погляд, зроблений надзвичайно сильно й талановито, буквально вражає глядача. Не випадково під час одного з кіносеансів у США помер католицький священник, багато глядачів, особливо віруючих, не приховували своїх сліз, приймали заспокійливі ліки. Сцени катувань Христа справляють дійсно надзвичайно сильне враження, тим більше, що це страждання Спасителя за наші, людські гріхи! Але ті, котрі звинувачують фільм у жорстокості, є лицемірами. Зараз мало який фільм обходиться без сцен насильства й жорстокості, навіть у рядовому детективі ріками летить кров, що аж ніяк не сприяє вихованню людей у душі гуманізму, породжує байдужість до страждань ближнього. Тут же показана одна смерть, але показана так, що муки Христові доходять до серця кожного...

З подивом довелося почути докори фільму за його нібито антисемітизм. Але ж тут антисемітизму й близько немає. Хіба може бути Євангеліє антисемітським?! Варто нагадати, що Матір Божа була єврейкою, так само, як і всі апостоли. Але ж вони пішли за Сином Божим, стали Християнами! І якщо фарисеї вимагали розп'яття Христа, а Юда зрадив Його, то до чого тут антисемітизм? На наш погляд, крик про антисемітизм піднімають в антихристиянських колах, щоб під шумок дискредитувати фільм і обмежити його благотворний вплив на людську свідомість. Цікаво, що за результатами соціологічних опитувань в Україні (про те, який фільм необхідний зараз людям) переважна більшість на перше місце поставила саме християнський, релігійний фільм. Саме таких фільмів, за думкою українців, нам сьогодні найбільше бракує. Та й справді, хто знімав би релігійне кіно в часи СРСР, де масово штампувалися антирелігійні фільми, які несли негативний заряд і деформували людську свідомість у безбожницькому дусі.

Отже, наш народ при всіх злиднях і бідах все ж зберіг здоровий глузд, отже, ще не все втрачено! Фільм Мела Гібсона став видатною подією в сучасній історії, після його перегляду багатьом стане ближчим Євангеліє, багато хто усвідомить потребу каяття, потребу стати членом Церкви Христової. Не сумніваюсь, що цей фільм зміцнить віру християнську в людських серцях. Тому варто його хоч раз подивитися і віруючим і невіруючим!

(Опубліковано: Мицик Ю. "Страсті Христові" // Голос православ'я – квітень 2004 р. – №8 (128). – с. 8).

СІМ ТАЇНСТВ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ

Хрещення

Таїнство хрещення встановив Сам Христос Господь, охрестившись від святого Іоанна Предтечі в річці Йордан. Хрещення не випадково відбулося у воді, бо вона символізує в Біблії життя

(згадаймо, що людина складається в основному з води), благодать Богу, чистоту тілесну та духовну. Власне, Ісус Христос, будучи Господом, міг би й не охрещуватися, але своєю дією Він виразно вказав на те, як треба починати життя кожному християнину. Христос освятив Собою і води Йордана, тому й нині священик прикликає молитвами Святий Дух, Котрий і освячує воду в купелі для охрещуваного.

Хрещення, звичайно, здійснюється у православному храмі, хоча допускається й за його межами. Хрещення триває, взагалі, досить довго – півгодини-годину. Спочатку священик читає молитви-заборони, щоб іменем Господнім відігнати диявола від охрещуваного, потім той (або від його імені хресні батьки) тричі відрікається від сатани й тричі урочисто проголошує з'єднання з Христом як з Царем та Богом; тричі читається Символ Віри, у котрому сконцентрована суть православного сповідання віри. Потім освячуються вода та єлей, охрещуваного помазують елеєм на знак того, що він приєднується до дерева Церкви Христової. Йому дається ім'я (воно має бути християнське!) і проголошується головна формула хрещення при трикратному зануренні охрещуваного у воду: **“Охрещується раб(а) Божий (Божа) (ім'я) в ім'я Отця. Амінь. (1-е занурення). І Сина. Амінь. (2-е занурення). І Святого Духа”.** (3-є занурення).

Далі здійснюється таїнство миропомазання, про котре річ піде у наступній статті. Читаються Апостол та Євангеліє, із відповідною молитвою підстригається волосся (“постриг”), врешті охрещеному вдягають хрестик на шию на знак того, що він уже є християнином.

Уже однієї головної формули охрещення достатньо, щоб вважати людину охрещеною. Це робиться у крайніх випадках, наприклад, при небезпеці близької смерті, причому у таких випадках таїнство хрещення може здійснити будь-хто з православних, чоловік чи жінка, звичайно ж, тільки той(та), хто вже був охрещеним (охрещеною) раніше. Ще св. Петро Могила зобов'язував парафіяльних священиків навчати баб-повитух охрещувати новонароджених святою водою у крайній потребі. При тяжких пологах повитуха мала охрестити дитину, коли з материнсько-

го лона виходила голівка чи ніжки дитини. Якщо немовля помирало при пологах, то воно помирало як охрещене. Коли ж дитина виживала, то хрещення відбувалося у храмі як звичайно, тільки головна формула вже не проголошувалася.

Як правило, охрещують дитину зануренням у воду, але як виняток допускається обливання й навіть окроплення. Хрещення однієї особи може бути здійсненим тільки один раз у її житті, бо людина й фізично може народитися тільки один раз. У зв'язку з цим Православна Церква вважає дійсним таїнство хрещення тільки у католиків (римо- та греко-католиків), у вірменській Церкві, лютеранській, кальвіністській, англіканській та ще деяких інших, незважаючи на те, що існує різниця у віруваннях, навіть у розумінні суті хрещення (у випадку з протестантами). Те, що називають хрещенням представники інших конфесій, наприклад, єговісти, не є таїнством хрещення, а тільки звичайним купанням!

У наш час, після 70-літнього періоду безбожництва, трапляються казусні ситуації, коли до священика звертається людина, котра й сама не знає: хрещена вона чи ні, бо батьки чи бабуся нібито таємно охрестили її, але жодних свідчень не залишилося, немає вже й самих свідків цього. Тому в таких випадках проводиться звичайне охрещення, але перед основною формулою проголошується: “Якщо не був (була) охрещеним (охрещеною), то охрещується...” і т. д.

Православні, як і католики, охрещують дитину ще в перші місяці, навіть у перші дні їх життя. Протестанти визнають хрещення тільки у зрілому віці і дорікають цим православним. Але дорікання безпідставні. По-перше, щодо цього є вказівки у Святому Письмі. По-друге, хоч дитина є ще зовсім маленькою і не усвідомлює розумом таїнства, однак її душа цілком здатна сприйняти благодать Святого Духа. По-третє, не кожна людина, на жаль, доживає до зрілого віку, буває і зовсім несподівана, рання смерть. Тому позбавляти дитину Божої благодаті, залишати неохрещеною, це означає позбавити її покровительства Божого, Чесних Сил Безтілесних, відрізати їй шлях до спасіння в разі раптової смерті

неохрещеними. Це суперечило б і духу, і літері Святого Письма, а також апостольській традиції.

Додамо, що у земному житті діти до певного віку перебувають під опікою батьків. Нормальні батьки прагнуть, щоб діти вирости здоровими тілесно, духовно, тому, не чекаючи повноліття дитини, роблять щеплення від хвороб тощо. Це робиться для блага дитини, і всі це розуміють. Чому ж не подбати батькам про головне – про безсмертну душу своєї дитини? Навіщо ж тягти з охрещенням?

Коли охрещують дитину, то її у храмі до хреста тримають хрещені батьки. В принципі може бути й одна особа залежно від статі немовляти: у хлопчика – хрещений батько, у дівчинки – хрещена мати. Доросла людина може й сама відповідати на питання священника, і для неї хрещені батьки не обов'язкові. Біологічні батьки дитини не тримають її у храмі до хреста, але можуть бути присутніми при хрещенні.

До вибору кумів, які будуть хрещеними батьками дитини, треба ставитися дуже серйозно, бо на них покладається велика відповідальність бути духовними наставниками для своїх хрещених дітей. Ними можуть бути тільки православні! Не можна брати кумами нехрещених, іновірних чи інославних, а також невірних. Звичайно ж, не можуть бути хрещеними батьками православних дітей особи, які називають себе православними, а насправді є членами різноманітних сект, котрі тільки на словах проголошують віру в Христа, а насправді є надзвичайно далекими від Нього, члени різних окультних організацій, наприклад, реріхівці, які є відлученими від Церкви, гадалки, ворожки тощо. Не можуть бути кумами й безсумнівні грішники (алкоголіки, наркомани, гомосексуалісти, трансвестити і т.д.). Інколи доводиться чути досить дивні питання, наприклад: чи може бути хрещеною матір'ю вагітна жінка? Церква завжди ставилася й ставиться з повагою до жінки, тим більше вагітної, тому не бачить ніяких перешкод для того, щоб ці жінки були хрещеними матерями. Взагалі, коли виникають якісь питання, то відповіді треба шукати насамперед у священника, а не у сусідки, тим більше забобонної.

Хрещені батьки, окрім великої відповідальності за виховання хрещених дітей, мають і певні обов'язки в день хрещення. Хрещений батько дбає про натільний хрестик для дитини, а хрещена мати – про “крижмо” – білу тканину (простирадло, рушник), у котрому тримають охрещуваного. “Крижмо” символізує собою, що людина вийшла з купелі очищеною від гріхів. До речі, охрещуваний має у цей день стати перед хрестом скупаним, чистим, у чистому одязі.

Коли охрещується повнолітня людина, то хрещені батьки не потрібні, але кандидат в охрещені (так званий оголошений чи оголошена) мають пройти елементарну катехізацію, тобто знати (в ідеалі напам'ять) Символ Віри, головні молитви, в першу чергу “Отче наш”, бувати на богослужіннях (на Літургії – до певного моменту, до виголосу священника чи диякона “Оголошені вийдіть”), знати, що таке хрест, Хрещення, Церква, читати Святе Письмо.

Варто сказати кілька слів і про час хрещення. Колись, у часи раннього християнства, хрещення відбувалося тільки у великі свята або ж напередодні їх, насамперед у Страсну суботу, перед Великоднем. І досі у пасхальному богослужінні збереглася згадка про це. Нічний хресний хід довкола храму був колись процесією новоохрещених (неофітів), вдягнених у білий одяг, котрі йшли зі свічками в руках. Біля входу до храму їх зустрічали вірні радісним “Христос воскрес!” Але вже сотні років таїнство хрещення проводиться в будь-який день. Звичайно, на радісному обіді після охрещення в піст не можуть подаватися скромні страви.

Хрещення відкриває людині двері до Царства Божого і тому здавна належить до найважливіших подій у її житті.

(Опубл.: Мицик Ю. Таїнство хрещення // Голос православ'я, лютий 2003, 3 4(100). – с. 5).

Миропомазання

Про таїнство хрещення знає принаймні в загальних рисах кожен християнин. Однак, чимало з них буде здивовано, коли до-

відається, що над новоохрещеним здійснюється ще одне таїнство – таїнство миропомазання. Тому варто хоча б стисло розповісти про нього. Почнемо з в'яснення поняття “Таїнство” або “Таїна”. Отже, таїнство – це священодії, в яких відбувається невидима зустріч Бога з людиною і найповніше, наскільки це можливо у земному житті, здійснюється єднання з Ним. У таїнствах благодать Бога сходить на нас і освячує все наше єство – і душу, і тіло...

Перше (хронологічно) таїнство в житті християнина – таїнство хрещення заслуговує окремої розмови. Таїнство миропомазання, звичайно, з'єднується з хрещенням, складаючи ніби одну священодію. Одразу після хрещення священник молитовно просить про сходження на охрещеного дарів Святого Духа. Як пояснюють сучасні православні богослови (протоіерей Олександр Шмеман, ієромонах Іларіон (Алфеев) та ін.), мова йде не про різні “дари” Святого Духа, а про самого Святого Духа, котрий подається людині як дар. Про цей дар Христос говорив учням на Тайній Вечері: “І вблагаю Отця Я, – і Втішителя іншого дасть вам, щоб із вами повік перебував, Духа правди” (Ін. 14; 16–17).

Після Вознесіння Господа нашого Ісуса Христа на апостолів зійшов Святий Дух (День Зішестя Святого Духа на апостолів; Трійця). З того часу апостоли покладали руки на охрещуваних, передаючи їм дари Святого Духа. Внаслідок швидкого збільшення чисельності християн особиста зустріч кожного новоохрещуваного з апостолом стала неможливою, і тому покладення апостолів та їх спадкоємців – єпископів була замінена миропомазанням. Якщо у Вітхозавітній Церкві миром помазувалися первосвященики та священники на священство, пророки на пророчтво, царі – на царство, то у Новозавітній Церкві миропомазання здійснюється над кожним християнином, як і хрещення. Воно здійснюється тільки один раз у житті християнина.

Миро – це ароматне масло, котре вариться з різних складових елементів (всього 64 найменування (!), в т. ч. елей, бальзам, смоли, ароматні речовини, трави). Священик, хоч і звершує таїнство миропомазання, однак не може здійснювати чин

мироварення. Це право має тільки предстоятель Автокефальної Православної Церкви (патріарх, митрополит). Чин мироварення здійснюється звичайно раз на кілька років, після чого освячене миро роздається на парафії священикам. Таким чином, благословення патріарха отримує кожен православний християнин.

Одразу після хрещення священик читає відповідну молитву і помазує охрещуваного св. миром, здійснюючи знак хреста: на чолі, очах, носі, устах, вухах, грудях, руках та ногах. При цьому він виголошує таку формулу: “Печать дару Духа Святого. Амінь”. Коли просвічений святим хрещенням помазується св. миром, тоді на нього сходить Святий дух, як і на апостолів, передає йому благодатні дари. Тепер він стає дійсним християнином, сповненим Святого Духа. При помазанні чола освячується розум людини, при помазанні грудей – серце. При помазанні очей, уст і вух – всі почуття, при помазанні рук та ніг – вся діяльність людини. Врешті охрещуваному й миропомазаному постригається волосся на голові на знак того, що він присвятив себе на постійне служіння Богу й досягнення небесного блаженства. У православних зазвичай хрестять та миропомазують людину ще у віці немовляти. Але в наш час після 70-річного панування безбожників досить часто доводиться охрещувати та миропомазувати й дорослих людей, навіть похилого віку.

Слід пам'ятати, що дар Святого Духа, отриманий у миропомазанні, так само, як і благодать хрещення, дається, так би мовити, авансом; вони повинні бути не тільки сприйнятими, але й активно засвоєними. Як казав св. Серафим Саровський, кожен християнин має стяжати Святий Дух, і Він принесе такі плоди, як: любов, радість, мир, довготерпіння, доброта, милосердя, віра, лагідність, поміркованість.

Єлеосвячення

З моменту гріхопадіння Адама та Єви в життя людини увійшли смерть і хвороби, а гріх отруїв людське єство. Хвороба й смерть є наслідками гріха, тільки хвороба попереджує смерть. Як гово-

рять св. Симеон Новий Богослов, “лікарі, котрі лікують тіла людей..., ніяк не можутьвилікувати головну природну хворобу, тобто тління; вони прагнуть різними засобами повернути тілу... здоров’я, а воно знову потрапляє в іншу хворобу”. Тому дійсним лікарем, здатним зцілити від тління, є Христос.

Сам Христос у Своєму земному житті здійснив багато зцілень. Він часто запитував у людей, потребуючих допомоги: “Чи ж вірите ви, що Я можу вчинити оце?” (Мф. 9:28). Зціляючи тіло від хвороби, Він зціляв і душу від найстрашнішої хвороби – безвір’я. Зцілення чинили також апостоли й багато хто зі святих. Саме для допомоги хворим ще в апостольські часи існувало таїнство Єлеосвячення (саме так воно було названо пізніше). Апостол Яків у своєму посланні дав чітку вказівку щодо того, яким чином надати допомогу хворому: “Якщо хто з вас хворий, то нехай покличе пресвітерів Церкви, і нехай помоляться над ним, помазавши його елеєм в ім’я Господне. І молитва віри зцілить болящого, і відновить його Господь; і якщо він вчинив гріхи, будуть прощені йому” (Як. 5: 14–15).

Отже, Єлеосвячення – це Таїнство, у котрому при помазанні тіла елеєм, кличеться на хворого благодать Божа, якавиліковує немочі душевні і тілесні. Сама назва таїнства вказує на те, що в ньому головною речовиною служить олія, яка по встановленню Церкви освячується молитвами, але головна вага надається силі молитви священиків в ім’я Господне. Воно має ту особливість, що подає людині, над якою чиниться це таїнство, духовне й тілесне зцілення. Не слід плутати також це таїнство з помазанням освяченим елеєм, котре здійснюється у Православній Церкві у дванадцяти свята, а, оскільки не всі ходять у храм постійно і щосуботи (на всеношних). Тоді на чоло людини ставиться печать Святого Духа. Помазання в цей день символізує собою благодать Господню, хоча й це масло освячує нам тіло й душу. Тим більше, не слід плутати це таїнство з помазанням елеєм (маслом), яке вживали іудеї, котрі бачили у елеї тільки звичайні ліки.

Таїнство Єлеосвячення у Православній Церкві зберегло ті риси, котрі були вказані ап. Яковом. Наприкінці VIII – почат-

ку IX ст. було встановлено його відправлення соборно, сімома священиками, і від цього воно називається також “соборуванням” або “маслособоруванням”. Якщо ж допомоги потребує велика кількість народу, то це таїнство може виконувати і більше число пресвітерів. Але ще в древності воно звершувалося і декількома пресвітерами, оскільки не було чітко встановленого їх числа, а тому при необхідності дозволяється відправляти Таїнство навіть одному священикові. Але обов’язково читаються 7 апостольських і євангельських зачал, здійснюється 7 разів помазання семи частин тіла хворого (чоло, очі, вуха, ніздрі, уста, руки, груди) елеєм і читається розрешительна молитва.

Таїнство Єлеосвячення подається тяжкохворим або в храмі, або вдома будь-коли, але тільки в присутності хворих (не заочно!); над здоровими здійснювати це таїнство взагалі заборонено. Це таїнство треба здійснювати своєчасно, не відкладаючи до смертної небезпеки, і дана вимога є не тільки моральною, але й церковно-канонічною. Не можна подавати це таїнство неправославним, оглашеним, нерозкаяним грішникам, тим, хто йде на війну, хто від’їздить на море чи в дорогу, засудженим на смерть, дітям до семилітнього віку; не може його чинити священик сам над собою, не чиниться воно над померлими. Тяжкохворим воно може подаватися протягом життя кілька разів, а в ході однієї й тієї ж хвороби воно не має повторюватися. Цьому таїнству має передувати таїнство Покаяння, а після нього – хворий має причаститися.

Єлеосвячення не може замінити собою таїнства Покаяння, хоча дещо нагадує його, оскільки у ньому прощаються певні гріхи, вірогідно несвідомі та забуті, які людина через тяжку хворобу не може висповідати повністю. Це таїнство не є й передсмертним напучуванням, як донедавна твердилося в Католицькій Церкві. Через цю помилку, між іншим, деякі люди відмовляються від Єлеосвячення, бо я, мовляв, ще хочу жити. Однак у жодній молитві не говориться про смерть, навпаки про прощення гріхів, про те, щоб людина одужала, перемінила свій гріховний спосіб життя й решту свого життя прожила згідно з Заповідями Господніми. Цер-

ковна практика виразно свідчить, що Єлеосвячення багатьох людей підняло зі смертного ложа. Навіть коли й наставала смерть, то хворий принаймні не зустрів її в тяжких муках, діставав полегшення.

Єлеосвячення прилучає хворого до страждань Христа і навіть саму хворобу робить рятувальним і цілющим засобом від духовної смерті. Відомі випадки, коли хвороба змушувала людину змінити своє гріховне життя і стати на шлях покаяння, що веде до Бога.

Покаяння

Таїнством хрещення прощаються всі попередні гріхи людини, однак після хрещення людина починає обростати гріхами. Безгрішним є тільки Господь Бог, а кожна людина є грішною. Щоправда, кожен грішить по-різному: у одного мало гріхів, другий вкритий ними, ніби коростою. Дозволимо собі провести певне порівняння. Людина, звичайно, регулярно і старанно миє своє тіло, але все одно на ньому залишається якась частинка бруду, нехай мікроскопічна, якесь мікроби. Але через те, що абсолютної стерильності не можна досягнути, нормальна людина не стане відмовлятися від вимог елементарної гігієни. Так само і з людською душею, яка потребує регулярного очищення. Таїнство покаяння є своєрідним відтворенням хрещення, у ньому людина очищає свою душу і совість...

Грецьке слово “метанойя” (покаяння) означає буквально “переміна розуму”. Православна віруюча людина повинна осмислювати своє життя, аналізувати свої думки та вчинки, побачити, ніби бруд на руках, гріх у своїй душі і очиститися від нього, покинути гріховне життя й навернутися до Бога, від Якого віддалилася.

Таїнство покаяння було встановлене Самим Господом нашим Ісусом Христом, щоб люди, визнаючи свої гріхи та каючися в них, отримали прощення. Не випадково Христос почав свою проповідь словами: “Покайтесь, бо наблизилось Царство Небесне” (Мф. 3:2),

не випадково Він повторював ці слова, і відпускав гріхи людям, і закликав уникати зла у майбутньому (“Не гріши ж уже більше” (Ін., 5:14)). У перший же день після Свого воскресіння, з’явившись учням, Господь сказав їм: “Прийміть Духа Святого! Кому гріхи простите – простяться їм, а кому затримаєте – то затримуються!” (Ін., 20: 22–23). Від апостолів це право відпускати чи не відпускати гріхи перейшло до їх спадкоємців – священиків та єпископів. Отже, таїнство покаяння (сповідь) було встановлене Самим Господом і існує з самого початку Церкви. Власне, благорозумний розбійник на хресті визнав свою гріховність і визнав Ісуса Христа Господом, і, по суті, вже тоді була здійснена перша сповідь, яку прийняв від смертної людини Сам Господь, даруючи їй за щире каяття Царство Небесне.

У християнській традиції Церква сприймається як духовна лікарня, а гріх – як хвороба; сповідь – як лікування, а священик – як лікар. Добре сказав св. Іоан Золотоустий: “Ти згрішив? Увійди до церкви і покайся у своєму гріху... тут лікар, а не суддя; тут ніхто не засуджується, але кожен дістає відпущення гріхів”.

Сповідь того, хто кається, призначена Богу, але вислуховує її священик – людина обрана й уповноважена на це від Бога. Часом православні, під впливом іновірців, особливо з числа протестантів, твердять, що їм нема у чому сповідуватися перед священиком, бо вони самостійно дадуть звіт у своїх вчинках перед Богом або ж можуть поговорити про свої гріхи зі знайомими, з психотерапевтами тощо. Звичайно, поговорити з кимсь можна, можна й дістати певне психологічне полегшення, але гріх не стане від цього відпущеним, це не буде таїнство покаяння, про яке говорив і яке встановив Господь. Інколи згадують про публічну сповідь перед усією громадою, як це чинили в часи раннього християнства, але ж і тоді не громада відпускала гріхи, а саме священик. Тому не варто обманювати ні себе, ні інших. І чим швидше християнин піде на сповідь, тим краще для нього самого і не тільки у загробному, але й у цьому земному житті. Коли ж Бог-Син вдруге прийде на землю судити живих і мертвих на Страшному Суді, тоді вже буде пізно каятися.

Сповідь священник може вислухати не тільки у храмі, але й за його межами. Це робиться у випадках, коли сама людина не може прийти до храму через хворобу, перебування в ув'язненні, під час військових дій тощо. Слід підкреслити, що без попередньої сповіді неможливо причащати віруючих! Від нього звільняються тільки діти до 8 років, а також тяжко хворі.

Часом людям, особливо тим, котрі рідко бувають у храмі Божому, важко стати на сповідь через сором. Але соромитися треба не сповіді, а своїх гріхів! Бувають такі хвороби тіла, про котрі не хочеться говорити нікому, навіть лікарю. Але свідомість того, що запущену хворобу тяжче вилікувати, змушує йти до лікаря. Так само і у ставленні до гріхів. Якими б важкими й неприємними були ці гріхи, однак про них треба сказати священнику, причому говорити про всі гріхи, не приховуючи якісь із них, бо такий гріх стає подвійним. Слід підкреслити, що про гріхи розповідаються не так священнику, як Богу. Священник слухає розповідь про чужі гріхи не з цікавості, а внаслідок обов'язку, покладеного на нього Господом, в силу прагнення допомогти своєму ближньому. Повірте, що вислуховування чужих гріхів є тяжким навантаженням на священника, особливо коли на сповідь приходять десятки людей, і тільки Божа воля дає священнику можливість зберегти належне психічне здоров'я. Слід вказати й на існування таємниці сповіді, за розголошення якої (навіть коли йдеться про кримінальні злочини) священника позбавляють сану. Варто додати й те, що священник і не ставить за мету запам'ятовувати чийсь гріхи, що й важко зробити, коли сповідуєш десятки людей і входиш у конкретну ситуацію кожної, хочеш дати належну пораду...

Сповідь відбувається індивідуально. Віруючий підходить до священника, коли той виходить на сповідь (найчастіше це відбувається під час вечірнього богослужіння, під час Літургії або перед нею), цілує хрест і євангеліє, стає на коліна або схиляє голову, котру священник покриває епитрахиллю (деталь облачення), називає своє ім'я і розповідає про свої гріхи, відповідає на питання священника, слухає його поради й настанови. Слід

знати, що тут не треба детально розповідати про гріх, достатньо констатації цього факту. Так, якщо людина кається у здійсненому перелюбі, то про це можна сказати двома словами, а священник не буде питати: з ким цей гріх було вчинено тощо. Якщо людина лаялася і кається у цьому на сповіді, то не треба цитувати брудні слова лайки.

Є деякі речі, про котрі треба сказати, щоб полегшити віруючому підготовку до сповіді. Давно відмічено парадоксальне і достатньо поширене явище. Чим рідше людина буває у храмі Божому, чим рідше сповідується, тим більше вона переконана у своїй непогрішимості. Тут людина просто не в стані визначити, знайти свій гріх, не може критично до себе поставитися, дати об'єктивну оцінку своїм вчинкам. У таких випадках доводиться ставити додаткові питання, і на подив сповідника він знаходить у своїй душі чимало гріхів, про існування яких навіть не знав. Характерний приклад. Ось жінка вперше сповідується і впевнено заперечує наявність у неї смертних гріхів, наприклад вбивства. На запитання: "А чи були аборти?" з подивом відповідає: "А хіба це гріх?", і тільки на сповіді починає усвідомлювати всю тяжкість здійсненого. Досить поширеним є й свідоме чи несвідоме прагнення обійти свої гріхи мовчанкою, зате обговорити гріхи своїх ближніх. Звичайно, буває й так, що й невістка винувата і провокує свекруху на конфлікт, на стрес, але ж це буде гріх іншої людини, а не власний! На те вона й сповідь, що тут треба говорити винятково про власні гріхи і каятися в них.

Поширеною є й така ситуація, коли людина плутає сповідь з духовною бесідою. Дійсно, важливим є порадитися зі священником про свої проблеми зі зловживанням алкоголем, про сімейні конфлікти, про важкі взаємовідносини з начальством по роботі тощо, але ж сповідь призначена не для цього. Вказані проблеми треба обговорювати в інший час зі священником, наприклад, після служби, а ще краще узгодивши з ним час для індивідуальної бесіди, нерідко дуже тривалої. Якщо людина вже покаялася і гріх було відпущено священником, то цей

гріх вже не треба повторювати на подальших сповідях, звичайно, якщо його (гріх) не повторено.

Церква дає шанс виправитися навіть найтяжчим грішникам, йдучи слідами заповідей Господніх, Який вчив бути милостивим до грішників і відпускати їм гріхи. Багато хто цей шанс використовує сповна, принаймні той, хто кається, незмірно вище стоїть того, хто вважає себе майже безгрішним. Надзвичайна небезпека для людини – перейти незримому ризику, коли вже атрофовано почуття розкаяння, коли у своїй гордині людина віддає себе у владу демонічним силам. Звичайно і такі люди можуть усвідомити свій гріх і покаятися, але якби це розкаяння не виявилось запізнлим... Взагалі кожен сповідник має добре пам'ятати сторінки Євангелія, де говориться про митаря й фарисея у храмі.

При щирому покаянні гріхи відпускаються, і віруючий може бути допущеним до Причастя. У складних ситуаціях священник може накласти епітимію – проходження морально-виправного періоду (тривалі молитви, посиленій піст, земні поклони тощо, навіть і недопущення до Причастя протягом певного часу). Якщо цей період належно пройдений, тоді має бути нова сповідь, і віруючий врешті допускається до Причастя. Але не завжди таїнство покаяння безпосередньо пов'язане із таїнством Причастя. Нерідко вірні приходять на сповідь, не обов'язково щоб тут же причаститися. Вони не чекають накопичення гріхів, прагнуть полегшити свою совість. Взагалі, сповідь має величезний стабілізуючий вплив на віруючу людину. У нашому складному, сповненому стресів житті дуже важливим є знайти правильне розв'язання складної ситуації! Нерідко на сповідь приходять поділитися найсокровеннішим люди, які стоять на межі самогубства. І тільки сповідь (прикладів цьому маса!) втримує їх від цього трагічного кроку! Таким чином, сповідь допомагає подолати складні життєві бар'єри, правильно скоригувати життєвий шлях людини з користю і для нього самого, і для суспільства. До того ж зі своїми проблемами далеко не завжди можна звернутися до зна-

йомих чи до психотерапевта. Зрештою, найзнаменитіший психотерапевт не може дати людині того, що дається їй на сповіді у звичайного священика, бо священик є слугою Господнім і тільки він має право відпускати гріхи, оскільки покаєння є Таїнством, оскільки Святий Дух незримо сходить до людини в цей час. Тільки свята Церква вказує людині на єдино правильний орієнтир її життя, до котрого кожен має прагнути, і цим орієнтиром є Бог.

Святе Причастя

Таїнство святого Причастя (від грецького – “євхаристія” – подячна жертва) є “Таїнством таїнств”, бо воно має головне значення в житті Церкви і кожного християнина, є серцевиною та фундаментом Церкви, без чого неможливо її існування. Це таїнство було встановлене Самим Господом нашим Ісусом Христом на Тайній Вечері. Тоді Христос перетворив хліб та вино у Своє Тіло та Кров, причастив учнів та заповідав їм здійснювати це таїнство у Його спогад...

Уже перші апостоли встановили особливе богослужіння – Божественну Літургію (з грецького “літургія” – служіння), інакше – обідня, котре є центральним і найурочистішим та найважливішим зі всіх церковних богослужінь. Ще в давні часи було встановлено ряд варіантів Літургії, між якими, власне, нема принципових розходжень. Вони підписувалися іменем їх творця – апостола чи святителя. Так, в Єрусалимській Церкві практикувалася Літургія ап. Якова, в Олександрійській – ап. Марка, в Антіохійській та Константинопольській – свв. Василя Великого та Іоана Золотоустого і т. д. У ефіопських християн збереглося до 16 різних Літургій. Поступово відбулася уніфікація Літургій, які й так є дуже близькими між собою. У Православній Церкві з IV ст. існує тільки 3 варіанти Літургії. Найчастіше служиться Літургія св. Іоана Золотоустого. Літургія св. Василя Великого служиться 10 разів на рік, особливо на найбільші свята. Під час Великого Посту, по середах та п’ятницях, здійснюється літургія св. Григорія Двоєслова, папи римського (Літургія Ранішеосвячених Дарів).

За своєю суттю євхаристичне приношення є жертвою, в котрому Сам Христос виступає і жертвою, і дійсним творцем Євхаристії, незримо діючи через священика (єпископа); і жертва Христова приноситься не тільки Богу Отцю, але і всій Святій Трійці. Дивним чином хліб та вино перетворюються дією Святого Духа в Тіло і Кров Христа: в те Тіло, котре було зранено і розіп'ято на хресті, в ту Кров, котра пролилася з Його ран. Нагадаємо, що Христос зійшов на Голготу і зазнав смерті на хресті в ім'я кожної людини, приніс спасительну жертву, возз'єднав людину з Богом, відкрив Царство Боже, щоб кожен, хто вірує в Христа, “не згинув, але мав життя вічне” (Ін. 3:16). Про те, чому треба причащатися, сказав Сам Ісус Христос: “Якщо ви споживати не будете тіла Сина Людського й пити не будете Крови Його, то в собі ви не будете мати життя. Хто Тіло Моє споживає та Кров Мою п'є, той має вічне життя, – і того воскресу Я останнього дня” (Ін. 6: 53–54).

Хліб і вино чудесним чином під час Літургії дією Святого Духа перетворюються в Тіло і Кров Христа, і про це нагадує причасникам молитва св. Іоана Золотоуста, котра читається й нині перед самим моментом причастя: “Вірую, Господи, і визнаю, що Ти еси воістину Христос, Син Бога Живого, Який прийшов у світ грішників спасти, між якими я є першим (перша). Ще вірую, що це є Саме Пречисте Тіло Твоє і що це є Сама Чесна Кров Твоя...” Цю істину мусить чітко засвоїти собі кожен щиро віруючий християнин, тим більше, що атеїсти 70 років втовкмачували в голови людей, починаючи з шкільного віку, протилежне, що нібито Святе Причастя не є Тілом і Кров'ю Христа, але звичайним хлібом та вином. Неправильним є і постулат протестантів, котрі називають Святе Причастя тільки символом (образом) Тіла й Крові Господа, позбавляють себе, отже, цього найголовнішого таїнства. Щоправда, представники деяких протестантських конфесій запевняють, що в них теж правиться Літургія, є Причастя, котрим вони причащаються. Однак, при ближчому розгляді стає ясно, що тут маємо справу із підміною понять, бо в цих конфесіях немає навіть священиків, що там немає нерідко й Церкви, немає і відповідного циклу

молитов та священодій, характерних для справжньої Літургії . На псевдолітургії не може здійснитися таїнство перетворення хліба й вина в Тіло й Кров Христову, отже, не може бути й Святого Причастя.

Святе Причастя приймати можна не інакше, як “зі страхом, вірою та любов’ю” (цей виголос священника, котрий виходить з віттаря зі Святими Дарами в чаші не випадковий). Причастю передує таїнство Покаяння. Коротко кажучи: до таїнства Покаяння можна приступати будь-коли, аби тільки був поблизу священник чи єпископ, бо тільки їм дано право відпускати гріхи. До Причастя ж в жодному разі не можна приступати без покаяння, у котрому віруючий розповідає священнику про свої гріхи та щиро кається в них. Існують тільки певні винятки, коли можна приступати до Причастя без сповіді (діти до 8 років; тяжкохворі тощо). Тяжкохворого можна причащати не в храмі, а вдома, тоді священник спеціально приносить йому Святі Дари. Щоб причаститися, необхідно виконати деякі умови, належно підготуватися. Необхідно пройти період т. зв. говіння (1–3 дні). У цей період має витримуватися суворий піст, котрий стосується і обмежень в їжі, і утримання від подружніх відносин. Віруючий православний повинен вигнати зі свого серця злість, гнів, заздрощі і т.д., щиро покаятися у своїх гріхах, бути в мирі із собою та своїми ближніми, мати чисте сумління. Напередодні причащення, яке здійснюється під час Літургії, треба обов’язково бути на всеношній (вечірньому богослужінні), прочитати належне Правило, цикл молитов до Святого Причастя (і увечері, і вранці перед виходом до храму на Літургію). Ці молитви є навіть у стислих молитовниках, які можна придбати практично у кожному храмі. Якщо такого молитовника немає під рукою, то треба 500 разів прочитати молитву Ісусову та 150 разів молитву “Богородице, Діво, радуйся”. Святе Причастя приймається натщесерце, тому звечора треба утримуватися від їжі, а з півночі (0 годин) категорично забороняється їсти й пити, неприпустима навіть крапля води. Виняток може бути зроблений тільки для ліків і то в разі тяжкої хвороби. Звичайно, йдучи в храм, треба мати на собі на-

тільний хрестик, який взагалі треба носити постійно. Жінкам у певний період (місячні) у храм не можна входити. До чаші з дарами не можна приступати з умисно прихованими гріхами, зі злістю в серці. Перед самою чашею з Дарами вже не хрестяться, щоб ненароком не вдарити рукою по лжиці з Причастям чи по чаші і допустити внаслідок цього навіть незначне пролиття Причастя і тяжке святотатство. Необхідно також суворо стежити за тим, щоб під час причащення не зронити з рота навіть малу частку Святого Причастя. Після причащення, звичайно, випивають ковток святої чи звичайної води, частинку проскури, обов'язково читають подячну молитву. Після виходу з храму Божого причаснику треба в цей день особливо стримуватися від осквернення себе лайкою, злістю, грішними вчинками та думками.

Часто питають: як часто треба причащатися? Це питання досить складне, і в різний час на нього відповідали по-різному. В часи раннього християнства прагнули причащатися якнайчастіше, в дореволюційній Російській імперії Синод встановив, що треба причащатися раз на рік, за винятком особливих ситуацій. Хто не причащався і раз у рік без поважних причин (наприклад, перебування у ворожому полоні), того відлучали від Церкви. Св. Петро Могила вважав, що оптимальним було б причащатися кілька разів на рік. Як правило, це має робитися під час посту (їх всього чотири на рік, не рахуючи одноденних), щоб вірні могли з очищеною душею зустріти Великдень, Різдво Христове та ін. свята. Можна причащатися й частіше, особливо перед операцією, довготривалою поїздкою, але у конкретному випадку краще по радитися зі священником.

Церква не завжди дає Святе Причастя! Це стосується осіб, які не є православними, відлучених від Церкви (сатаністи, реріхівці і т.д.), осіб, які можуть отримати Святі Дари не інакше, як після щирого покаяння та епітимії (проходження морально-виправного періоду: тривалі молитви, посиленій піст, земні поклони тощо). Звичайно, священника можна обдурити, не сказати йому про всі гріхи, особливо тяжкі, смертні гріхи, однак їх не можна приховати від Господа, Котрий не подасть такій людині через Святе

Причастя своєї благодаті. А прихований умисно гріх є гріх подвійний!

Як би посилено не говорив віруючий, він все одно є негідним Святого Причастя. Але Господь Бог із Свого милосердя подає нам його, бачачи нашу віру, добрі справи і прагнення очиститися від гріхів.

Що дає нам Святе Причастя? Яка його роль? Подібно воді, яка очищає наше тіло, так таїнства Покаяння та Причастя очищають нашу душу. Кожна нормальна людина регулярно мие руки, особливо перед їжею, мие своє тіло. Уявіть собі, скільки бруду було б на тілі, коли б людина роками не милася! Між тим частиною людей, які називають себе православними, вважається нормальним, коли вони роками не причащаються. Яким же шаром бруду вкриті їхні душі! Цікаво, що такі люди часто вважають себе майже безгрішними!

Між тим очищення душі відбувається тільки внаслідок Покаяння та Причастя. Святе Причастя виявляє надзвичайно потужний вплив на все земне та загробне життя віруючого! У кожному храмі вам легко вкажуть масу випадків, коли після прийняття хворим Святих Дарів хвороба відступала або ж проходила зовсім; коли здавалося б невирішувальна проблема розв'язувалася сама собою. Але головне все ж не у розв'язанні земних проблем! Очищуючи душу віруючої людини від гріхів, Святе Причастя освячує його, робить його гідним Господа. Приймаючи Святе Причастя, ми з'єднуємося з Христом і стаємо учасниками вічного життя, маємо можливість спасти свою душу від погибелі та занепащення, отримати в іншому світі Царство Небесне й вічне блаженство!

Шлюб

Шлюб – це таїнство, в якому наречений і наречена при добровільній обіцянці вірності одне одному перед священиком і Церквою благословляються на подружнє співжиття на зразок союзу Христа з Церквою і їм випрошується благодать чистої од-

нодушності для благословенного породження й християнського виховання дітей. У шлюбі, який здійснюється в ім'я Христа і Церкви, закладається основа малої домашньої Церкви, котрою є сім'я. Церква уводить у свята святих свого світогляду союз чоловіка та жінки.

Це таїнство було встановлене Самим Богом при створенні чоловіка й жінки, коли Він створив і поблагословив перших людей словами: "І Бог на Свій образ людину створив, на образ Божий її Він створив, як чоловіка та жінку створив їх. І поблагословив їх Бог, і сказав Бог до них: "Плодіться й розмножуйтеся, і наповнюйте землю..." (Буття, 1: 27–28). На цьому і базується християнський шлюб. Це не просто співжиття двох людей, це не просто добрі стосунки чи, скажімо, статеві відносини, а це якесь цілком неповторне унікальне взаємопроникнення обох осіб, коли, метафорично кажучи, одного б'ють, а іншому болить. Кохання між чоловіком та жінкою взагалі є однією з важливих тем біблійного благочестя. У Книзі Буття так говориться про велику таїну шлюбу: "покине тому чоловік свого батька та матір свою, та й пристане до жінки своєї, – і стануть вони одним тілом" (Буття, 2: 24). Слід підкреслити, що шлюб не є наслідком гріхопадіння і чимось гріховним, як твердять деякі сектанти. Адже шлюб установлений Богом у раю. Не випадково, в Біблії (Пісня пісень) оспівується кохання, в ній же говориться про подружні пари, на яких було особливе благословення Господнє. Сам Христос благословив шлюб, перетворивши воду у вино на весіллі у Кані Галілейській і прикметно, що це було перше здійснене Ним чудо. У шлюбі відбувається перетворення людини, подолання самотності, завершення людської особистості, з'єднання чоловіка й жінки в ім'я продовження роду людського.

Ще в часи раннього християнства зароджується вінчання як зовнішня форма таїнства. Тоді чоловік і дружина приходили до єпископа (священника) й отримували його благословення, а після цього разом причащалися. Пізніше форма таїнства й обряду була ускладнена: з'явилися заручини, які засвідчували добровільний характер шлюбного зв'язку чоловіка та жінки і

під час яких молоді обмінювалися обручками. Після заручин, які складають окремих чин, але можуть бути поєднаними з вінчанням, йде власне вінчання, у котрому молоді підтверджують добровільний характер майбутнього шлюбного зв'язку, відсутність прирікань одружитися, даними іншій особі. Під час вінчання читаються молитви, в котрих зокрема згадується про встановлення Господом шлюбу між Адамом та Євою, про шлюбні пари, благословенні Господом згідно зі Святим Письмом (Авраам і Сарра, Ісаак і Ревекка, Йосиф і Асенефа, Мойсей і Сепфора, Яким і Анна, Захарія і Єлизавета), містяться побажання щастя у сімейному житті, в дітях і онуках; молоді дають також взаємну присягу вірності. Під час звершення таїнства на молодих покладають вінці, які є символом царства (сім'я є малою Церквою), також символом мученицького вінця, бо на обох відтепер лягає тягар сімейних обов'язків. Вінчання відбувається тільки в храмі, зазвичай після Літургії. Під час вінчання читається Апостол (послання св. ап. Павла до Ефесян, 5, 20–33), де містяться й такі відомі слова: “Отже, нехай кожен зокрема із вас любить так свою дружину, як самого себе, а дружина нехай боїться свого чоловіка!” і Євангеліє (Ін., 2, 1–11). У цьому місці Євангелії є оповідання про шлюб у Кані Галілейській, чим підкреслюється незрима присутність Христа у всякому християнському шлюбі.

Потім молоді п'ють вино з однієї чаші, священник зв'язує їхні руки хусткою, бере за руки, прикриті епитрахиллю, й тричі обводить довкола тетраподу, а хор співає тропарі (“Ісайте, радій...” та “Святії мученики...”). Після цього священник благословляє молодих, подає коротке наставлення на нове спільне життя й виголошує їм многоліття тощо. Існує також чин вінчання другошлюбних, яким вінчаються тільки удівець з удовою; існує і чин благословлення супругів у день 25-ти і 50-ліття їх шлюбу.

Таїнство шлюбу є надзвичайно гарним і урочистим, але слід застерегти тих, хто хоче пройти його тільки заради зовнішньої краси або данини моді. Таїнство здійснюється тільки над вірую-

чими людьми. Не випадково перед вінчанням молодим необхідно сповідатися й причаститися. Якщо немає віри в Бога, то не буде й щастя у шлюбі. Церква постійно підкреслює, що шлюбне життя має бути узгодженим з правилами християнської моралі, а вступ до шлюбу не повинен бути справою нестримної аморальної пристрасті. Він має бути здійсненим з думкою про Бога, во славу Господа. Це зобов'язує до особливого серйозного ставлення до шлюбу, оскільки від нього багато в чому залежить подальший життєвий шлях обох наречених, доля їхніх дітей.

Високо шануючи шлюб, Церква негативно ставиться до розлучень, а також до другого чи третього шлюбу, якщо останні не були спричинені особливими обставинами (смерть, подружня зрада тощо). Церковний шлюб можна давати тільки два, максимум три рази. Не кожна людина може вступати у шлюб. Існують обмеження щодо віку (це мають бути особи, котрі досягли повноліття і не є старішими 80 років), стану здоров'я (наприклад, не можуть бути вінчані ідіоти чи безумці), ступеня спорідненості (заборонено давати шлюб кровним родичам по прямій лінії, близьким родичам по бокових лініях; хрещеним батькам і дітям; хрещеним батькові й матері між собою).

У Православній Церкві допускається вінчання православних з інославною християнами, навіть, у разі крайньої потреби, між інославною християнами (католики, лютерани). І в дореволюційні часи бували випадки, коли особа нехристиянського сповідання приймала хрещення. У такому разі Церквою визнавався і її попередній шлюб з нехрещеною дружиною (чоловіком), але таїнство шлюбу (вінчання) їм не давалось. Це ставало можливим тільки тоді, коли й друга особа приймала таїнство Хрещення. У наш час є чимало подружніх пар, котрі, як кажуть, "розписалися", але не йдуть до вінця, мотивуючи це тим, що нібито й ЗАГСу досить, або тим, що вони вже давно "розписані" і їм уже нібито пізнувато йти під вінець. І в тому, і в іншому випадку маємо справу зі звичайним маловірством. При всій повазі до законного, з точки зору світської держави, шлюбу він, звичайно, не може замінити собою шлюб церковного, шлюб,

благословенного Господом. Що стосується віку, то це не може бути перепорою для православних, котрі є у державному шлюбі.

Шануючи таїнство шлюбу, Церква водночас завжди засуджувала розпусту, гедонізм, протиприродні збочення. Щодо цього є чіткі вказівки у Святому Письмі, і варто нагадати, що саме за тяжкі гріхи такого роду Бог стер з лиця землі Содом і Гомору, де не знайшлося й десятка праведників. Тому, діючи цілком у душі Святого Письма, Православна Церква ніколи не давала, не дає і не буде давати свого благословення на одностатеві “шлюби”.

Слід мати на увазі, що вінчання не дозволяється робити під час постів і напередодні одноденних постів, тобто середі й п'ятниці, від м'ясопустної неділі до Фоминої (перший тиждень після Пасхи або ж Антипасха), рідзвяних свят, перед неділями та дунадесятьми святами, храмовими святами, також у деякі інші дні.

Священство

Це таїнство, в якому Святий Дух передає ієрархічні дари (права священнодіяти, таїнства й пасти отару Христову) гідному кандидату через святительське рукоположення. Священство встановлене Богом ще у Вітхому Завіті, коли Він звелів Мойсею висвятити Аарона на первосвященника, синів його – на священників, а всі покоління Левія на левітів, тобто нижчих служителів (Лев., 8: 1–36). Христос не відмінив вітхозавітного священства, а тільки наповнив його новим змістом. Він виступив як вічний Первосвященик, а коли воскрес, то передав апостолам повноту архієрейської влади у Своїй Церкві: “Тож ідіть, і навчіть всі народи, християчи їх в Ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа, навчаючи їх зберігати все те, що Я вам заповів. І ото, Я перебуватиму з вами повсякденно аж до кінця віку” (Мф., 28: 18–20). У 50-й день після Воскресіння Христос послав апостолам від Отця Духа Святого як помазання силою звище й цим довершив їхнє освячення, встановив найвищий ступінь священства – апостольсько-архієрейський.

Таїнство висвячення в духовний сан з тих часів здійснюється через рукоположення (хіротонія). Згідно з церковними

правилами священника й диякона рукополагає єпископ, а єпископа – інші єпископи (як мінімум двоє). Таїнство здійснюється під час Літургії. Зокрема, кандидат у священники (диякони) уводиться у вівтар після Херувимської пісні (кандидат у диякони – після Євхаристійного канону), тричі зі співами тропарів його обводять довкола престоло, він цілує його кути, потім стає на коліна (диякон – на одне коліно), єпископ покладає на кандидата руки і краї свого омофора, читає молитви посвячення, потім одягає у священний одяг при співанні “аксіос” (по-грецьки – “гідний”). Хіротонія єпископа має складніший і урочистіший характер, їй передує чин наречення, коли кандидат-священик дає присягу й виголошує сповідання віри. Слід підкреслити, що двічі хіротонія над однією особою не може бути здійснена; негідні ж особи можуть бути заборонені у священослужінні. Співання тропарів з таїнства вінчання, триразове обходження довкола престолу мають глибокий зміст: єпископ чи священник обручаються з своєю паствою, як наречений з нареченою.

Таїнство священства має виняткове значення. Священнику від Бога через сходження Святого Духа дається влада “в’язати і розв’язувати”, тобто така влада, якої не мав, не має і не буде мати ніхто зі світських людей, навіть імператор, не кажучи про іновірців. Св. Силуян Афонський писав: “Священники носять у собі таку велику благодать, що коли б люди могли бачити славу цієї благодаті, то весь світ здивувався б, але Господь приховав її, щоб Його служителі не загорділи, але спасались у смиренні...”

У понятті “таїнства Священства” з’єднані три чинопослідування, кожне з яких є самостійним (чини висвячення в сан єпископа, священника, диякона). Так сформувалося духовенство (клір, причт) – особлива ієрархізована суспільна група (в певні часи – суспільний стан), представники якого проводять богослужіння в Православній та в деяких інших християнських Церквах (Католицька, Вірменська, Лютеранська та ін.). Походження терміна “духовенство” впливає з положень Нового Завіту про нову людину, яка має Духа Христового, яка служить у Святому Дусі. Згідно з правилами Православної Церкви до складу духо-

венства входять дві категорії осіб: священослужителі трьох ступенів священства (1 ступінь – диякони; 2 – священники (ієреї); 3 – єпископи) та церковно-служителі, які не мають священного сану (іподиякони, дяки, регенти, паламарі і т. д.). Незмінна ієрархічна структура Церкви походить з установлення Христом особливої групи (первісно це були 12 апостолів), саме якій (а не всьому загалу вірних) Він передав владу здійснювати таїнства тощо. Вони ж по Вознесінні Христа стали висвячувати священників шляхом покладання рук на кандидатів, при них з'явилася група помічників, пізніше названих дияконами. Потім чисельність апостолів збільшилася до 70, які продовжували практику висвячення єпископів, священників та дияконів. У післяапостольські часи починається диференціація кола осіб, які служать у Церкві, зростає їх кількість, навіть існує певний час інститут дияконіс, котрий складався із жінок. Пізніше дияконіси очолили жіночі монастирі, у наш час – це ігумені.

Головна роль серед духовенства завжди належала й належить священослужителям. Першорядне місце належить єпископу (архієпископу, вікарію, митрополиту, патріарху), який має право на звершення таїнства священства, освячення мира для таїнства миропомазання, освячення престолів та церковних антимінсів, без чого неможливо здійснення таїнства Святої Євхаристії. Чинопослідовність та особливості архієрейського (єпископського) богослужіння викладаються в особливій книзі (“Чиновник архієрейського богослужіння”). Єпископ традиційно обирається з числа ченців, хоча в часи раннього християнства були й одружені єпископи: св. ап. Павло говорить, що “єпископ має бути бездоганим, муж однієї дружини” (1 Тим. 3: 2). Єпископ є предстоятелем спільноти вірних. Священик (ієрей, пресвітер) є залежним від єпископа, хоч і рівним йому у богослужінні. Через рукоположення від єпископа він отримує право відправляти всі церковні служби. Але на відміну від єпископа священник не звершує таїнство рукоположення. Виняток стосується давньої практики Олександрійського Патріархату (по X ст.), де собор священників рукополагав своїх єпископів. Даний

прецедент було використано у 1921 при створенні УАПЦ, коли Собором було висвячено двох перших єпископів УАПЦ (Василь Липківський, Нестор Шараївський). Священик не може освячувати миро, а єхаристію він може звершувати тільки на освяченому єпископом антиминосі, який покладається на престолі. Диякони є тільки помічниками священиків та єпископів й не можуть самостійно вести богослужіння, чинити таїнства, хіба що Хрещення (але у особливій потребі це таїнство може здійснювати взагалі будь-який православний мирянин чи мирянка). Із духовенства можна добровільно вийти або ж опинитися за межами цього стану внаслідок покарання за провинності, взяття другого шлюбу або в разі, коли висвячення є уневажненими, недійсними (в такому разі колишні священослужителі не можуть бути допущені до престолу й брати участь у богослужінні в якості духовних осіб). Священослужителі можуть бути за провинності тимчасово відсторонені від участі у богослужіннях на підставі заборони з боку вищої церковної інстанції, наприклад, таке рішення щодо священика чи диякона виносить єпископ, щодо єпископа – предстоятель Церкви або Собор чи синод.

Священослужителі мають відповідати певним вимогам, на них покладаються особливі обов'язки. Це мають бути особи чоловічої статі. Кандидати, які мають явні фізичні або моральні вади, взагалі не допускаються до висвяти. Священослужителі повинні вести зразковий спосіб життя, перебувати й служити у власній парафії, є й деякі чітко окреслені винятки; постійно навчатися теології або займатися самоосвітою тощо; їм заборонено грати в азартні ігри, полювати на тварин, служити добровольцем в армії і т. д. Пізніше з'явилися інші обмеження (заборона, за деякими винятками, займатися світськими справами; заборона танців та інших світських розваг; скромний одяг тощо). До кандидатів у єпископи висуваються особливо суворі вимоги, які окреслив ще св. ап. Павло: "єпископ має бути бездоганний, тверезий, невинний, чесний, гостинний до приходнів, здібний навчати, не п'яниця, не заводіяка, але тихий, не сварливий, не срібролю-

бець..., не новонавернений” тощо (1 Тим., 3: 2–6). Раніше кандидатів обирали всенародно, пізніше – представниками кліру, які при цьому покладаються і на рекомендації парафії.

Православне духовенство традиційно поділяється на дві категорії: біле (одружене, причому допускається тільки один шлюб і тільки до прийняття сану) й чорне. Біле складається з духовенства I й II ступенів священства: диякон (протодиякон); ієреї, протоієреї, пресвітери (священники в кафедральних соборах) та протопресвітери. До чорного духовенства належать монахи (ченці) та єпископат. Представник I ступеня чорного духовенства називається ієродиякон, II-го – ієромонах, III-го – єпископ, митрополит, патріарх. До духовного стану належали в певні періоди формально й церковнослужителі, тобто служителі Церкви, які не мають ступеня священства – іподиякони, дяки, псаломщики тощо. Духovenство поділялося також за місцем служби на кафедральне, парафіяльне, домашнє, військове, придворне, закордонне. У православної Церкви до керування деякими церковними органами можуть бути допущені частково й світські особи (світські учасники церковних Соборів, члени Синоду). У католицькій Церкві існує в принципі така ж структура, але в ній було уведено обов’язковий целібат (безшлюбність) для всіх священослужителів. Виняток складає Українська Греко-Католицька Церква, яка хоч і є частиною Католицької Церкви, але в ній збережено у даному випадку православну традицію.

ВІДПОВІДІ НА АНКЕТУ:

У 2006 р. редакція київського журналу “Ейдос” запропонувала мені, як і деяким іншим історикам, відповісти на декілька питань анкети. Коли ж це зробив, редакція відмовила мені в їх публікації, ухилившись від прямої відповіді на причини цього. На мій погляд, причина полягає ось у чому: моя відповідь на пи-

тання анкети як віруючої православної людини с'уперечила атеїстичній настанові редколегії. Тому вміщуємо ці відповіді у другому виданні нашої книги, а редколегії нагадуємо відому мудрість: "Господь Бог стоїть за кожними дверима, які відкриває наука".

Юрій Мицик

I

Релігійне відродження: коштом науки?

Перш ніж відповідати на поставлені питання, не можу втриматися від оцінки їх самих. Вони, особливо перше, видаються мені сформульованими не вповні коректно, уже тому, що несуть у собі підказку на відповідь і до того ж мають присмак приснопам'ятного "наукового атеїзму". Невже й досі кимсь бачиться якась загроза для науки у тому, що суспільство переживає процес духовного відродження, у тому, що воно все активніше пориває пута комуністичних часів, які супроводжувались тотальними репресіями та голодоморами, нищенням демократичних, національних і релігійних свобод, дегуманізацією та деградацією суспільства? Невже в дусі тих же часів духовенство треба віднести то носіїв "опіуму для народу", а рецидивістів до "соціально близьких"? Невже причина того, що наука в Україні перебуває нині у складному стані (низькі зарплати і викликане значною мірою цим падіння престижу професії історика, брак фінансування наукових програм, "чорна археологія", кричущі крадіжки унікальних пам'яток старовини з музеїв та архівів тощо) може вбачатися у тому, що віруючі відроджують храми, причому переважно своїм коштом? Держава дійсно виділяє певні кошти для реставрації храмів. Але хіба це не очевидна необхідність, бо храми є пам'ятками історії та культури, нерідко унікальними? До того ж держава перебуває перед Церквою у великому, а на мою думку і неоплатному, боргу. Але вже не повернеш з того світу замучених і закатованих священиків та вірних, так можна

повернути хоча б ті храми, які були забрані у Церкви і використовувались як магазини, спортзали, концертні зали тощо. І нині, незважаючи на кілька президентських указів, і досі не повернені Церкві всі храми, насамперед Св. Софія у Києві, не кажучи вже про будинки, що належали Церкві (приюти, богадільні, недільні школи, їдальні, бібліотеки тощо).

Релігійне відродження – це безсумнівно позитивне явище, яке сприяє розвитку історичної науки. Суспільство, яке буде жити християнськими цінностями, а не шукати насолоди у наркотиках, розпусті, алкоголі, барахлі, набагато більше дасть науці. До того ж справжня наука по великому рахунку ніколи не суперечила християнській вірі, а навпаки. Доказом цього може бути хоча б той факт, що величезна кількість вчених була глибоко віруючими людьми (Ньютон, Пастер, офтальмолог Філатов, біолог Павлов і т. д., і т. п.). Один римський папа влучно сказав з цього приводу: “Господь Бог стоїть за кожними дверима, які відкриває наука”.

Візьмемо куди простіший і ближчий до історичної науки приклад. Зараз Церква видає багато книжок, присвячених видатним діячам Церкви, святим, історії храмів, парафій, єпархій, митрополій, перевидає літописи і життя святих, узагальнюючі історичні праці, як от “История Русской Церкви” митрополита Макарія (Булгакова)... Невже це погано? Невже це в чомусь шкодить науці? Невже це не робить внесок у розвиток історичної науки, в розвиток дуже важливої сфери духовної культури людства? Невже тут не розробляється зокрема історичне краєзнавство, біографістика та ін. галузі історичної науки?

II

Історіографія Церкви: відомча наука?

Історію Церкви вивчають як світські, так і духовні особи і я не став би будувати між ними китайської стіни. Всі вони задіяні у єдиному процесі пізнання важливої сфери життя суспільства, хіба що при цьому неминуче будуть зіштовхуватися різні думки

і погляди, підходи. Так, по-різному оцінюються певні явища чи події православними і католиками (включно з греко-католиками), наприклад роль і значення Берестейської унії 1596 р. Але по-різному оцінюють певні явища і події історики різних держав (наприклад дискусія про Київську Русь та її спадщину в російській та українській історіографії), різних історичних шкіл. Це доводить тільки те, що і світська, і церковна історіографії, є складовими частинами ІСТОРІОГРАФІЇ як науки. Чому ж треба на церковних істориках ставити тавро “відомчої науки”?

Хіба понизився науковий рівень праць вищезгаданого Макарія (Булгакова) чи Філарета (Гумілевського) та ін. істориків від того, що вони були особами духовного звання? Беру й особистий приклад. Я відносно пізно став священиком (у 45 років, уже будучи доктором історичних наук і професором), але при цьому залишився істориком і навіть став більше писати й видавати історичних праць. Невже після висвяти у духовний сан я втратив свою кваліфікацію як історик? Видається, що навпаки, оскільки розширився мій творчий діапазон, оскільки (і це головне!), я краще зрозумів історію Церкви і суть того, що відбувається в ній і довкола неї, будучи в середині Церкви, а не ззовні. Взагалі, пора вже кінчати з марсистсько-ленінським войовничим матеріалізмом і його хибним уявленням, що тільки атеїст може бути об'єктивним і претендувати на роль третейського судді в міжконфесійних дискусіях. Зрештою, атеїзм – це теж вірування. Тільки віруючий вірить, що Бог є, а атеїст вірить, що Бога немає.

III–IV

Естетика архаїзму і церковно-історичні студії; перспективи методології

Від терміна “архаїзм” віє чимось замшілим і безнадійно застарілим. Не доводилось, щиро кажучи, бачити церковних істориків чи істориків Церкви які б свідомо прагнули писати так,

як у XVIII ст., обминаючи здобутки світової історіографії XIX–XX ст. Інша справа є догмати віри, які є непорушними і про певні події та явища церковні історики будуть писати у традиційному для Церкви дусі. Якщо Христос є Богом, Сином Божим, іпостассю Святої Трійці, то всякі спроби підважити це не можуть бути сприйнятими християнськими істориками.

Звичайно, можна говорити про слабкість сучасної церковної історіографії (брак висококваліфікованих кадрів, методичні, методологічні вади багатьох праць тощо). Але тут варто поставити питання: “Хто винен?” Почнемо з того, що до революції 1917 р. історія Церкви була одним з пріоритетних напрямків вітчизняної історичної науки. Нею активно займалися в стінах Духовних Академій, світських університетів. У результаті існувала ціла плеяда істориків, які досконало володіли тогочасною методикою наукового дослідження, які прекрасно володіли грецькою, латинською, давньоєврейською, арамейською, арабською та ін. мовами, які тривалий час стажувались у провідних наукових центрах, активно працювали у вітчизняних та зарубіжних архівах. Церковна проблематика активно розроблялась і світськими істориками, досить вказати на приклад М. Грушевського чи В. Ключевського. Після більшовицької революції духовенство майже все було фізично винищене, змушене було емігрувати, було загнане в підпілля, вірні підлягали цькуванню, дискримінації, навіть тяжким репресіям. Храми руйнувались чи закривались, церковні цінності, в т. ч. художні й історичні, конфісковані й знищені. Одночасно компартійна атеїстична влада закрила духовні академії, знищила чи розграбувала їхні бібліотеки, музеї та архіви, увела заборони на дослідження історії Церкви внаслідок чого була цілковито втрачена традиція церковно-історичних студій. Відзначимо, що перш, ніж висувати претензії до Церкви, треба спочатку висунути претензії до влади, яка вміла розстрілювати і руйнувати, та не вміє (чи не хоче) відновити історичну справедливість і допомогти Церкві вийти зі складного стану. Нині відродження і у цій галузі відбувається, хоча, на жаль, дуже повільно. А чи можна нині чекати кращого?

Не варто вимагати сьогодні від Православної Церкви, щоб як за помахом чарівної палички з'явилися потужні школи церковно-історичних студій. Тільки півтора десятка років Церква вийшла з-під "опіки" атеїстичної влади (але й сьогодні існує законодавство з "родимими плямами" ленінського декрету про відділення Церкви від держави, діють представники влади з відповідними поглядами на місце і роль Церкви в суспільстві і всіляко гальмують процес відродження Церкви Христової), тому Церква нині зайнята насамперед нагальними питаннями будівництва храмів, формування парафій, пошуку гідних кадрів священнослужителів, питаннями пастирської діяльності у посткомуністичному суспільстві з його численними проблемами і т. д.

Хотів би підкреслити, що головною функцією Церкви є спасіння людських душ. Всі інші функції, наприклад, благодійницька, виховна, наукова тощо є другорядними, підлеглими цій головній. Адже Церква не є академічним Інститутом історії, головним завданням якого є створення висококваліфікованих наукових праць з історії і тому не варто влаштовувати змагання між ними і ставити однакові вимоги. Але ситуація з відродженням традиції церковно-історичних студій постійно поліпшується.

Взяти хоча б УПЦ Київського Патріархату. Відроджена у 1992 р. вона була і залишається, на жаль, у стані дискримінації з боку владних структур, особливо у східних та південних областях України. І все ж разом з нею відродилась Київська Духовна Семінарія і Академія (нині йде її реформування і перетворення у Київську Богословську Академію), пізніше – ще декілька Академій (Львів, Чернівці та ін.), розпочалися захисти кандидатських дисертацій з богослов'я, в т. ч. й історії Церкви, була відроджена кафедра історії УПЦ та інші кафедри цього чи близького профілю, уже вийшло три томи відроджених "Трудів Київської Духовної Академії", перші монографії. Це тільки перші кроки, але вони є достатньо твердими і є всі підстави вважати, що у недалекому майбутньому УПЦ Київського Патріархату, навіть без допомоги держави, відродить у повному обсязі традицію церковно-історичних студій. Аналогічні процеси від-

буваються в УПЦ Московського Патріархату та УАПЦ. Якби врешті була створена Єдина Помісна Українська Православна Церква, спільні зусилля принесли б значно кращі здобутки на полі історичної науки.

З ІСТОРІЇ ПРАВОСЛАВНИХ ЦЕРКОВ

Київська митрополія

Київська митрополія – одна з християнських Церков. Її перед-історія сягає корінням апостольських часів, оскільки бере початок від св. апостола Андрія Первозванного, який у середині I ст. н. е. поширював нову віру на території України. Його учні з числа місцевих жителів – свв. Інна, Пінна і Римма стали одними з перших мучеників-християн у цьому регіоні. Пізніше у Північному Причорномор'ї виникло кілька єпархій під зверхністю Вселенського (Константинопольського) патріархату, представники яких брали участь у роботі I–VII Вселенських Соборів. Дві з них (Скіфська та Херсонська) навіть були автокефальними і лише у зв'язку із варварським нашестям ця автокефалія була ліквідована IV Вселенським Собором (Халкідонським) у 451 р. Прийняли християнство також готи (IV ст.), що мали свою державність на території України, тут готський єпископ Ульфила здійснив переклад Біблії готською мовою.

Важливу роль у поширенні християнства і створенні передумов для формування Київської митрополії відіграли також свв. Кирило і Мефодій (IX ст.), київські князі Аскольд (866), св. Ольга (Єлена) і особливо Володимир Святий. Останній сам охрестився під іменем Василя і прийняв християнство як державну релігію на території всієї Київської Русі (988), внаслідок чого й виникла Київська митрополія, яка перебувала під омофором Вселенського (Константинопольського) Патріархату, отже останній є для неї Церквою-матір'ю. Існує гіпотеза про спробу

вже князя Володимира добитися для Київської митрополії статусу Помісної (автокефальної) Церкви, але якщо така спроба й мала місце, то була безуспішною. Київські митрополити представлялися з благословення Вселенського патріарха, нерідко безпосередньо присилалися з Константинополя, були греками (ці “греки” могли бути й етнічними болгарами, македонцями, сербами тощо). Це стосується майже всіх київських митрополитів, в т. ч. й перших: св. Михаїла (988–992) та його наступників Леонтія (992–1007), Іоанна I (1008–1035), Феопемпта (1035–1049). Первісно резиденція київських митрополитів містилася у Десятинній церкві, а потім – у Софійському монастирі, будівництво якого завершилося у 1037 р.

Першим митрополитом-русином був св. Іларіон (1051–1055), обрання якого відбулося соборно і з волі князя Ярослава Мудрого, але без згоди Константинопольського патріарха. Воно виразно свідчило про спробу здобути автокефалію для Київської митрополії в середині XI ст. Друга спроба здобуття автокефалії пов’язана з іменем теж русина-українця Климента Смолятича, київського митрополита (1147–1155), але теж була невдалою.

Період правління великих князів київських Володимира (980–1015) та його сина Ярослава Мудрого (1015–1054) став дійсно золотим віком для Київської митрополії. В цей час інтенсивно поширюється християнство по території всієї Київської держави, що не завжди проходило мирним шляхом (це стосується переважно північних територій – Новгород Великий і Ростово-Суздальська земля), формуються єпархії. Крім митрополічої (Київської) тоді було утворено 17 єпархій як на етнічних українських землях: Білгородська (на Київщині), Володимиро-Волинська, Переяславська, Тмутараканська (припинила своє існування разом із князівством наприкінці XI ст.), Чернігівська, Юр’ївська (на Київщині), так і на території майбутніх Білорусії (Полоцька, Туровська) та Росії (Новгородська і Ростовська). Дещо пізніше виникли Галицька, Перемиська, Угрівська (на Холмщині), також Володимиро-Кляземська (Суз-

дальська), Рязанська й Смоленська. Таким чином, вони охопили величезну територію на сході Європи від Білого й Балтійського морів до Чорного, від Люблінщини й Закарпаття до Уралу. Утворення єпархій сприяло розгортанню місіонерської діяльності, наверненню до християнства цілих народів (меря, мурома, мещеряки та ін.). Хоча перші єпископи, як і митрополити, були греками, але досить скоро переважна їх більшість стала формуватися з місцевих вихідців. Єпископи управляли своїми єпархіями за допомогою кафедральних клиросів (крилосів) – адміністративно-територіальних установ при єпископах з числа священників. Крім клиросів існували намісники єпископів, які інколи були їх заступниками, також “десятинники”, тобто урядовці, які мали збирати церковну десятину (податок на утримання духовенства). Внутрішньоцерковне життя регулювалося на підставі спеціального юридичного зводу – Номоканону.

Територія Київської митрополії швидко вкрилася густою мережею храмів і монастирів, чимало з яких були видатними архітектурними пам’ятками. Вони водночас були освітніми та культурними центрами (практично кожна церква мала свою школу, де навчалися діти парафіян), при монастирях існували скрипторії, в яких переписувались та перекладались численні книги, зокрема так було створено “Ізборники” 1073 і 1076 рр. Серед ченців було чимало філософів, богословів, письменників, іконописців, архітекторів, лікарів, літописців, співаків та ін. Саме в монастирях були створені такі унікальні пам’ятки, як “Слово о законі і благодаті” митрополита св. Іларіона, “Слова” св. Кирила Туровського (XII ст.), “Києво-Печерський патерик”, “Повість временних літ” св. Нестора Печерського та ін. Вже у ранній період існування Київської митрополії розквітло чернече життя, чільним монастирем стала Києво-Печерська лавра, засновниками якої у середині XI ст. були свв. Іларіон, Антоній та Феодосій Печерські. Саме зі стін Києво-Печерської лаври за різними даними лише в добатієвські часи вийшло від 20 до 50 єпископів. Важливу роль у церковному та культурному житті митрополії відігравали й такі монастирі, як Свято-Михайлівський

Золотоверхий, Свято-Михайлівський Видубицький, Свято-Микільський Пустинний, Софійський (Київ), Свято-Успенський Єлецький монастир (Чернігів) та ін. Вже в той час у Київській митрополії прославились такі святі, як: княгиня Ольга, князь Володимир Святославич, Антоній, Феодосій, Варлаам, Агапит, Нестор Печерські, Леонтій, єпископ Ростовський, Амфілохій та Стефан, єпископи Володимиро-Волинські, князі Борис та Гліб, Мстислав Володимирович (син Володимира Мономаха), Никола Святоша, Єфросинія Полоцька та ін., ряд з яких були канонізовані ще у добативський період. У храмах та монастирях Київської митрополії зберігалось чимало священних реліквій, насамперед чудотворних ікон та святих мощів (св. Климента, папи римського та ін.), книг та рукописів, ченці здійснювали паломництва на Святу Землю, створили, починаючи від ігумена Данила (поч. XII ст.), ряд паломницьких спогадів.

Київська митрополія була потужним централізуючим фактором, але розпад Київської імперії був неминучим. Ослабленням Києва скористався великий князь володимирський Андрій Боголюбський, який прагнув також поділу Київської митрополії і проголошення автокефалії для тих єпархій, котрі знаходились у його князівстві (1162–1168), але його домагання були безуспішними. Тяжким ударом для Київської митрополії, як і для всіх земель Київської Русі, стало монголо-татарське нашествя 1237–1240 рр., насамперед спустошення ханом Батием Києва. Тоді ж загинув і київський митрополит Йосиф I (1237–1240). Незважаючи на те, що монгольські хани спочатку ставилися нейтрально до Православної Церкви (деякі з них навіть були християнами), на те, що виникли нові єпархії – Псковська і Сарайська (центр останньої знаходився у пониззі Волги, а її територія тяглася від Переяславської єпархії на схід від Каспійського моря), ординське панування негативно вплинуло на всі сфери життя підкорених народів, в т.ч. й церковну. Коли ж хани Золотої Орди прийняли мусульманство, це призвело до погіршення становища православних. Не випадково, Церква виступає в цей час натхненником боротьби проти ординського

панування (архієпископ Петро з Києва закликав на Ліонському Соборі у Франції (1245) до хрестового походу проти монголотатар, а св. Сергій Радонезький благословляв Дмитрія Донського на переможний похід проти Мамає (1380) і т. д.).

Першим після нашествия Батия київським митрополитом став Кирило III (1243–1281). Всупереч сподіванням він на тривалий час покинув свою кафедру у Києві, воліючи перебувати у Володимирі-на-Клязьмі. Це було викликано прагненням митрополита до спокійного від ворожих наскоків і матеріально забезпеченого життя, також впливом Константинопольського патріарха. Цим же шляхом пішли його спадкоємці: Максим (1283–1305), який переніс свою резиденцію з Києва до Володимира-на-Клязьмі (1299); св. Петро (1308–1326), який переніс свою резиденцію до Москви (1325), і св. Феогност (1328–1353). Таким діям активно сприяв великий князь московський Іван Калита, який у боротьбі за гегемонію на великоросійських землях прагнув використати релігійний чинник. Фактичне перенесення резиденції київських митрополитів до Москви стало важливим етапом на шляху до здобуття автокефалії для єпархій Московської держави, але водночас посилювало децентралізаторські тенденції в Київській митрополії, що мало наслідком також створення Галицької митрополії (1303–1347, 1371–1401). Посилилася боротьба довкола митрополичого престолу у Києві, оскільки в неї стали грубо втручатися світські правителі Московської держави та Великого князівства Литовського, через що навіть виникає двовладдя: Константинопольський патріарх був змушений у 1355 р. передати митрополиту Роману Литву, Білорусь і Волинь (фактично він сидів у Києві і поширював свою владу на всі українські землі), а митрополиту св. Олексію Київ і єпархії у Московській державі. Ситуація загострилась по смерті Романа (1362) і особливо Олексія (1378), коли на престол претендували митрополит св. Кіпріан, поставлений з клопотання великого князя литовського Ольгерда, і кілька московських кандидатів (архімандрит Михаїл – Митяй, архімандрит Пімен, єпископ Діонісій). Тільки після смерті останніх митрополит

Кипріан внаслідок рішення патріаршого суду був стверджений як “митрополит Київський і всієї Руси” (1389). По смерті Кипріана (1406) новим митрополитом патріарх поставив промосковськи налаштованого Фотія, але того відмовились приймати у Великому князівстві Литовському. Недалекоглядна політика Фотія прискорила скликання у Новогрудку Собору, який всупереч волі Константинопольського патріарха, але спираючись на прецеденти 1051 і 1147 рр. обрав новим київським митрополитом Григорія I Цамблака (1415–1419). По смерті останнього влада Фотія знову поширилась на українські та білоруські землі, після чого митрополитом протягом короткого часу був Гарасим (1433–1435).

Формально Київська митрополія була єдиною, але фактично вже почався її розкол на дві частини, відповідно до кордону між Московською та Польсько-Литовською державою. У цій боротьбі перевага була на московському боці з об’єктивних причин. Насамперед припинили своє існування незалежні українські та білоруські держави, а потім і удільні князівства. Після Кревської унії (1385) державною релігією у Великому князівстві Литовському, як і у Польщі, став католицизм, експансія якого на схід стає все дошкульнішою для православних українців та білорусів. Прийняття (навіть вимушене, чисто формальне й короткотривале) Флорентійської унії 1439 р. верхівкою Візантійської імперії, а також новим київським митрополитом, греком Ісидором (1437–1441), стало приводом до проголошення де-факто автокефалії Православної Церкви у Московській державі і до розколу старої Київської митрополії. У Москві новим митрополитом було проголошено без благословення Константинопольського патріарха рязанського єпископа Йону (1448–1461). Він був останнім, що мав титул “Київського і всієї Руси”, але його влада не поширювалась за межі Московської держави і взагалі не визнавалась Константинополем. Наступник св. Йони Феодосій мав уже титул “митрополита Московського і всея Руси”. Лише у 1589 р. буде остаточно оформлено автокефалію Православної Церкви у Московській державі, яка з цього мо-

менту підвищила свій статус (Московський Патріархат). У тій частині старої Київської митрополії, що охоплювала українські та білоруські землі на захід від московських кордонів (всього 10 епархій разом з митрополією: Володимиро-Берестейська, Галицька, Луцько-Острозька, Перемиська, Пінська, Полоцька, Смоленська, Холмська, Чернігівська), престол було зайнято після певної перерви учнем Григорія I Цамблака Григорієм II Болгариним (1458–1473). Один з його наступників – Симеон (1481–1488) змінив свій титул і став іменуватися: “митрополит Київський, Галицький і всієї Русі”.

Київська митрополія (в межах католицької Польсько-Литовської держави) була у складному стану через політику дискримінації з боку панівних кіл. Широко застосовується практика патронату, внаслідок якої високопоставлені світські особи, в т. ч. неправославні, втручаються у внутрішні справи Церкви з політичними чи корисливими намірами (призначення, а не соборне обрання митрополитів, єпископів, ігуменів; розпорядження церковним майном тощо). Ця протиканонічна практика мала наслідком погіршення становища Київської митрополії, послаблення церковної дисципліни. Константинопольський патріархат не міг надати Київській митрополії суттєвої підтримки, оскільки Візантійська імперія, як і всі православні держави на Балканах і Близькому Сході були завойовані турками. Зусилля ж глибоко віруючих православних князівських родин (Олельковичі, Острозькі, Слуцькі, Ходкевичі) мали лише частковий успіх. Так, завдяки князю Костянтину II Острозькому (1526–1608) була створена Острозька Академія (1570), яка сприяла піднесенню рівня освіти православної молоді; було відкрито друкарні, насамперед Івана Федорова (Федоровича), який видав “Біблію” (Острог, 1580–1581) і деякі інші богослужбові книги, також “Буквар”. Особливо погіршилося становище Православної Церкви в Україні та Білорусі після проголошення Люблінської унії (1569), яка прискорила процеси полонізації та окатоличення. Прийняття Берестейської церковної унії 1596 р. з Католицькою Церквою, що ініціював король Сигізмунд III та

частина панівної верхівки Речі Посполитої і що було підтримано більшістю православних єпископів, мало надзвичайно складні й суперечливі наслідки. Насамперед було розколото Православну Церкву в межах Речі Посполитої, крім православної Київської митрополії утворилася й греко-католицька (уніатська). Православна Церква, яку підтримувала переважна більшість населення України й Білорусі, зазнала в цей час гонінь з боку уряду Речі Посполитої, залишилась без свого єпископату, у неї було конфісковано чимало храмів, монастирів, маєтностей, а спроби чинити опір придушувалися з допомогою суддів, а часом і збройної сили. Особливо великого значення в цей період набула діяльність православних братств (Богоявленське у Києві, Успенське у Львові, Хрестовоздвиженське у Луцьку тощо), які засновували братські друкарні, братські школи, виступали в обороні віри, все частіше виступаючи разом з Військом Запорозьким. Завдяки цим спільним зусиллям, особливо гетьмана П.Сагайдачного, у 1620–1621 рр. було проти волі короля й уряду Речі Посполитої відроджено вищу ієрархію православної Київської митрополії на чолі з Йовом Борецьким (1620–1631). Його, а також інших єпископів (Мелетій Смотрицький, Ісайя Копинський, Йосиф Курцевич та ін.) висвятив єрусалимський патріарх Теофан III і ще два єпископи.

Надзвичайно важливу роль в історії Київської митрополії відіграв св. Петро Могила, київський митрополит у 1633–1647 рр. Він добився легалізації нової православної ієрархії, полегшення становища православних у Речі Посполитій, повернення їм ряду престижних храмів та монастирів, церковних маєтностей, здійснив успішну реформу Православної Церкви, навіть прагнув створити Київський патріархат. Зокрема було видано ряд важливих богослужбових книг, насамперед “Служебник” і “Требник”, розроблено “Православне сповідання віри” (1640), затверджене потім всіма православними патріархами, створено Києво-Могилянську Академію – потужний духовний і культурний центр православного світу, який дав цілу плеяду святих подвижників, богословів, письменників та науковців, відіграв ви-

няткову роль у розвитку української науки і культури у XVI–XVIII ст. Цей навчальний заклад забезпечив високоосвіченими кадрами не тільки Київську митрополію, його вихованці діяли у всьому православному світі.

Вибух у 1648 р. Національно-визвольної війни українського народу (1648–1658 рр.) призвів до радикальних змін у становищі Православної Церкви. На території Гетьманщини вона стала державною Церквою, їй було надано значні привілеї і маєтності, що сприяло посиленню її ролі в усіх сферах життя українського народу. Велику роль у цій справі відіграли сподвижники св. Петра Могили – київські митрополити Сильвестр Косов (1647–1657), Діонісій Балабан (1657–1663), також Йосиф Нелюбович-Тукальський (1663–1675). Однак становище Православної Церкви на західноукраїнських і частково правобережних землях, які залишалися під владою Речі Посполитої, суттєво не змінилося. Доба Руїни і реставрація у повному обсязі польського панування тут призвели до посилення дискримінації Православної Церкви, внаслідок чого вже на початку XVIII ст. православні єпархії на захід від Дніпра стали уніатськими, посилювався наступ католицизму на православні монастирі й парафії. Цю політику призупинила Коліївщина (1768), а остаточно зупинили лише поділи Речі Посполитої. Однак ці землі, так само як і білоруські, не були повернені під юрисдикцію Київської митрополії. Падіння Речі Посполитої призвело також до ліквідації Київської митрополії УГКЦ, а діяльність цієї Церкви була згодом обмежена Галичиною.

Після приєднання Гетьманщини до Московської держави панівні кола останньої послідовно чинили спроби перевести Київську митрополію під зверхність московського патріарха. Через це митрополити Діонісій Балабан і Йосиф Нелюбович-Тукальський були змушені покинути Київ і оселитися в Чигирині. Скориставшись ослабленням Гетьманщини, значним зменшенням її автономії, обранням київським митрополитом промосковськи налаштованого Гедеона Святополк-Четвертинського (1685–1690), царський уряд і Московський патріархат провели

у 1685–1686 рр. неканонічну передачу Київської митрополії під юрисдикцію московського патріарха (з 1721 р. – Синоду). Обіцяна автономія Київської митрополії лишилася на папері, вже через кілька років її права були суттєво порушені. Внаслідок цього територія підвладна київському митрополиту різко зменшилась, Київська митрополія перетворилась у одну з рядових єпархій Московського Патріархату, з-під юрисдикції київського митрополита були виведені деякі престижні монастирі, в першу чергу Києво-Печерська лавра, скасовано традиційний для Української Православної Церкви соборний устрій. З 1799 р. київськими митрополитами призначались виключно особи неукраїнського походження, вони ж склали більшість і серед єпископів. Хоча серед них були часом і гідні владика, як от Євгеній Болховитинов, київський митрополит у 1822–1837 рр., але в цілому для них чужою була ідея незалежної Української держави і Київського патріархату (Української Автокефальної Православної Церкви). В той же час Російська імперія активно використовувала українське духовенство для діяльності за межами України (свв. Інокентій Іркутський, Іоанн Тобольський, Димитрій Ростовський, Арсеній Мацієвич та ін.). Панівна верхівка Російської імперії проводила політику русифікації Церкви, розгорнула наступ на українську мову й українські церковні традиції. У XVIII – поч. ХХ ст. Київська митрополія охоплювала головним чином територію правобережної Київщини і Черкащини. У 1799 р. було створено Чигиринське вікаріатство (фактично єпархія), а у 1874 р. – Канівське й Уманське, єпископи яких резидували у Києві.

Лютнева революція 1917 р. і національне відродження в Україні охопили і церковну сферу, посилились вимоги запровадження української мови в церковне богослужіння, розширення автономії і навіть автокефалії Української Православної Церкви. Але великодержавницька налаштована вища ієрархія РПЦ погоджувалась тільки на незначні поступки. Це змусило прихильників автокефалії вжити рішучих заходів, тим більше, що існування, хай і короточасне, незалежної Української держави

сприяло цьому. Брак власних єпископів змусив їх піти не зовсім звичним шляхом. На Соборі у Києві (14–27.10.1921) за прикладом Олександрійської Церкви було висвячено на єпископів протоієреїв Василя Липківського (київський митрополит) і Нестора Шараївського, що поклали початок ієрархії Української Автокефальної Православної Церкви (УАПЦ). Дана Церква поширилась на всю територію тодішньої УРСР, швидко зростала кількість її парафій (понад 2000), однак адміністративний устрій УАПЦ мав інший характер, зокрема поняття Київської митрополії там було відсутнє. В той же час воно було присутнє у Синодальній церкві (“обновленці”), яку очолювали в якості київського митрополита Іннокентій Пустинський (1924–1929) і Пімен Пегов (1929–1935). РПЦ мала тоді в Україні Київський екзархат. В умовах більшовицького терору ситуація Православної Церкви була надзвичайно тяжкою, більшовицька верхівка ставила своїм завданням ліквідацію православної і будь-якої іншої релігії. В результаті у 1930 р. УАПЦ опинилась під забороною і зазнала особливо тяжких репресій (були фізично знищені майже всі священнослужителі, до 1937 р. не залишилося жодної парафії). Були знищені й інші православні номінації, за винятком РПЦ, яка зазнала тяжких втрат.

Важливі зміни у становищі Церкви настали у ході Другої світової війни, тим більше, що німецькі окупанти з політичних міркувань дозволили відродити Православну Церкву. Скориставшись цим, прихильники УАПЦ розгорнули роботу по відродженню цієї Церкви, планували навіть її митрополитом зробити холмського архієпископа Іларіона (Огієнка), але німецька влада не допустила йому виїхати за межі Холмщини. Паралельно з ідеєю автокефалії оформлювалася й ідея єдності, хоча й формальної, з РПЦ. Собор у Почаєві, таємно проведений 18.08.1941 р. чотирма єпископами на чолі з Олексієм (Громадським), ухвалив створення Української автономної Церкви (УАЦ), яка мала залишитися під зверхністю РПЦ. Прихильники автокефалії, насамперед архієпископ Полікарп (Сікорський), спираючись на згоду Діонісія (Валединського), митрополита Польської Авто-

кефальної Православної Церкви, і самого константинопольського патріарха Веніаміна, відродили УАПЦ (грудень 1941). Потім розпочалися переговори про злиття УАПЦ та УАЦ в Єдину Українську Автокефальну Церкву. Хоча було навіть підписано акт про об'єднання (8.10.1942), однак тиск з Москви та Берліну призвів до його зриву.

Вибух війни і всі вищезгадані події змусили сталінський уряд переглянути свою церковну політику. Було відроджено Московський Патріархат, дозволено відкривати православні храми та монастирі. Коли ж на Україні була відновлена радянська влада, то УАПЦ знову була піддана жорстоким репресіям, а її єпископи мусили рятуватися в еміграції. УАЦ була переформатована в Український екзархат РПЦ, який очолив спочатку митрополит Миколай (Ярушевич), а пізніше митрополити Іоанн (Соколов) (1944–1964) і Йоасаф (Лелюхін) (1964–1966). Відбулася також повна заміна єпископських кадрів в Україні. У зв'язку з насильницькою ліквідацією Української Греко-Католицької Церкви на Західній Україні, всі її храми та монастирі, як і все майно, були передані Московському Патріархату, а її священнослужителі мали увійти до РПЦ (незгодні мали перейти на світську роботу, інакше на них чекали репресії). Щодо Православної Церкви, то політика радянської влади була в цей період м'якішою. До 1959 р. православні храми й монастирі, відкриті під час німецької окупації, не закривалися, в Україні діяли три духовні семінарії (у Києві, Одесі та Луцьку), видавався журнал "Православний вісник" тощо. Але наприкінці 50-х рр. почалася нова хвиля гонінь на Церкву, внаслідок чого були закриті тисячі храмів, на Україні залишилось 8 із 40 монастирів і одна семінарія (в Одесі). Після відставки М.С.Хрущова з посади Першого секретаря ЦК КПРС відверті гоніння припиняються, але в принципі атеїстичний курс правлячої Компартії не змінився. З 1966 р. новим екзархом став митрополит Філарет (Денисенко), який поступово добився зміцнення позицій Українського екзархату (наприкінці 80-х рр. ХХ ст. він мав 60% парафій РПЦ), внаслідок чого була розширена його авто-

номія (у лютому 1990 р. Український екзархат був перейменований на Українську Православну Церкву).

Політика перебудови та гласності, ініціатором якої був М. Горбачов, призвела до позитивних зрушень у відносинах між Церквою та Державою, в т. ч. й до нового відродження УАПЦ. 5–6.06.1990 р. у Києві відбувся Всеукраїнський Православний Собор, який проголосив утворення УАПЦ і обрав “Патріархом Київським і всієї України” митрополита Мстислава (Скрипника), внаслідок чого на короткий час об’єдналися УАПЦ з УПЦ в США та діаспорі. 18.11.1990 р. у Софійському соборі в Києві відбулася інтронізація митрополита Мстислава на патріарха. УАПЦ швидко розросталася, особливо на західноукраїнських землях та на Київщині. У свою чергу УПЦ зробила ще один крок на шляху розширення автономії і це було закріплено грамотою Архієрейського Собору РПЦ, де йшлося вже про “самостійність і незалежність в управлінні” УПЦ Московського Патріархату. У зв’язку з проголошенням державної незалежності України відбувся Помісний Собор УПЦ МП (1–3.11.1991), який одно-стайно прийняв рішення про автокефалію УПЦ, але воно було відхилено Архієрейським Собором Московського Патріархату. Була здійснена спроба усунути митрополита Філарета, а на його місце поставити митрополита Володимира (Сабодана), що призвело до розколу УПЦ МП. 25–26.06.1992 р. відбувся Всеукраїнський Православний Собор, який об’єднав УАПЦ і частину УПЦ МП в помісну Церкву – УПЦ Київського Патріархату. Її патріархом був спочатку Мстислав (Скрипник) (1992–1993), потім – Володимир (Романюк) (1993–1995), а по смерті останнього – Філарет (Денисенко) (з жовтня 1995 р.). За кількістю парафій УПЦ КП займає нині друге місце в Україні. На першому місці за цим показником знаходиться Київська митрополія Московського Патріархату (УПЦ МП) – автономна частина РПЦ, очолювана митрополитом Володимиром (Сабоданом). Частина віруючих відійшла від УПЦ КП і проголосила себе належною до УАПЦ, яку очолив патріарх Димитрій (Ярема) (1993–2000). Однак ця структура розпалася на дві гілки, а

вихід із кризи частина її керівництва вбачає у входженні під омофор Константинопольського патріарха, тобто автономний статус Церкви. Серед 11 інших православних номінацій у сучасній Україні, які є малочисельними, деякі, наприклад старообрядці, спираються на київську традицію, мають свою “Київську архієпископію”. Легалізація УГКЦ і її вихід із підпілля мав одним з наслідків формування Київської митрополії і даної Церкви.

Літ.: Беднов В.А. Православная Церковь в Польше и Литве. – Минск, 2002; Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви. – К., 1998. – Т. I–IV; Історія православної церкви в Україні. – К., 1997; Історія релігії в Україні у 10 томах. – К., 1996–1997. – ТТ. 1–3; Кагамлик С. Києво-Печерська лавра: світ православної духовності і культури (XVII–XVIII ст.). – К., 2005; Макарий (Булгаков). История русской Церкви. – М., 1994–1996. – Кн. 1–7; Лиман І. Російська Православна Церква на півдні України останньої чверті XVIII – середини XIX століття. – Запоріжжя, 2004; Николаевский П.Ф. Учреждение патриаршества в России. – СПб., 1880; Релігія і Царква на Беларусі. – Мінск, 2001; Релігійний словник. – К., 1996; Саган О. Вселенське православ'я: суть, історія, сучасний стан. – К., 2004.

Українська Православна Церква в Канаді

За деякими даними в числі “отців-пілігримів”, котрі на початку XVII ст. на кораблі “Мейфлауер” приплили до Північної Америки і поклали початок майбутнім США й Канаді, був і один українець. Ймовірно, від нього треба починати історію православних у Новому Світі. У XVIII ст. факт присутності тут православних різних народів, в т. ч. й українців, не підлягає сумніву. Ці православні вважали себе належними до різних Патріархатів. Активно діяла тут і РПЦ, оскільки володіння Російської імперії сягали тоді Алеутських островів, Аляски та форту Росс під Сан-Франциско. Православними вихідцями з Російської імперії опікувалися єпископи Іркутські та Нерчинські (Інокентій (Неронович), св. Софроній (Кришталецький), Михаїл (Миткевич), які були українцями,

а до того ж вихованцями Києво-Могилянської Академії. За часів єпископа Веніаміна (Багрянського) у 1795 р. було збудовано першу православну церкву в місцевості Кодьяк (Аляска), пізніше було створено Аляско-Алеутський вікаріат. Після того, як цар Олександр II продав Аляску США (1867), РПЦ підвищила цей вікаріат до єпархії (1870). Першим архієпископом нової єпархії став Іоан (Митропольський). Третім її архієпископом (у 1888–1891) був Володимир (у миру Василь Соколовський), українець з Полтави, випускник Холмської Духовної семінарії. Після його переведення на Острозьку (на Волині) кафедру сюди було поставлено єпископа Николая (Зьорова), який поширив діяльність своєї місії на Канаду. Однак, походження чи особисті симпатії єпископів не могли змінити генеральної лінії РПЦ, спрямованої на обмосковщення своїх вірних і в Новому Світі. Тому РПЦ і тут обертала в “руських” українців, котрі з середини ХІХ ст. інтенсивно прибували як з підросійських земель України, так і з півавстрійських (насамперед з Буковини).

До Північної Америки прибували й іммігранти греко-католики з Галичини. Але тут вони всупереч рішенням Берестейської унії зазнавали дискримінації з боку римокатоликів. Їм не дозволяли мати свого єпископа, нерідко не допускали на парафії одружених священників, ставили на парафії польських, бельгійських, французьких та ін. ксьондзів, а це призводило до денаціоналізації й латинізації українців – греко-католиків. На знак протесту священник Олексій Тот, який походив з українців Пряшівщини і навіть був ректором Пряшівської греко-католицької семінарії, перейшов зі своєю парафією до РПЦ (1891). Потім до РПЦ перейшло ще 50 греко-католицьких парафій. Отже, українцям чи то православним, чи то греко-католикам загрожувала денаціоналізація, і вони, природно, стали думати про свою Помісну Православну Церкву в Канаді. Важливу роль відіграв тут громадський діяч Михайло Стечишин. Ватикан постеріг цю небезпечну для нього тенденцію й на початку ХХ ст. поставив українцям у США й Канаді своїх єпископів-українців, але цілком зупинити цей процес не спромігся.

Спільними зусиллями православних та греко-католиків, які вирішили повернутися до православної віри, у 1918–1919 рр. було проведено два Собори у м. Саскатун (провінція Саскачеван) та Вінніпезі (провінція Манітоба). Вони поклали початок Українській Греко-Православній Церкві (УГПЦ). Першим владикою УГПЦ став сирійський митрополит Германос (до того – митрополит селевкійський і баальбецький), який раніше відзначився у боротьбі проти претензій РПЦ на опіку над православними сирійцями. Цікаво, що вже тоді з табору РПЦ на УГПЦ ринула злива обвинувачень у “неканонічності” вперемішку з грубою лайкою. У цей час у материковій Україні утворилася УАПЦ, і природним було прагнення православних українців по обидва боки океану підтримувати між собою міцні зв’язки. Від УАПЦ до Нового Світу було делеговано вінницького владика Івана (Теодоровича), і він очолив там православних українців. Германос зосередився на справах сирійських вірних, а потім повернувся на Батьківщину. Резиденція митрополита Івана була в Баунд-Брук (США), а для Канади він заснував Консисторію у Вінніпезі, де вона знаходиться й нині. У 1946 р. там же була заснована знаменита колегія св. Андрія – духовна Академія при Манітобському університеті, яка стала кузнею богословських кадрів. Пізніше митрополит Іван переїхав у Вінніпег, а у 1936 р. від УГПЦ відійшла її частина в США.

Після Другої світової війни до Нового Світу прибули архієпископ Мстислав (Скрипник) та митрополит Іларіон (Огієнко). Перший недовго опікувався вірними в Канаді після Івана (Теодоровича), а з 1951 р. новим митрополитом на Соборі було обрано Іларіона, видатного вченого, колишнього міністра освіти та віросповідань УНР. При ньому УГПЦ зростає кількісно і якісно, навіть певний час вона діяла в злуці з УПЦ в США, взяла під свою опіку православних українців Бразилії. Тоді сформувалися чотири єпархії: Вінніпезька, Торонтська та Східної Канади, Саскатунська, Едмонтонська та Західної Канади. Активізувалася і боротьба за визнання УГПЦ як Автокефальної Церкви. По смерті митрополита Іларіона новим владикою став Михаїл (Хороший) (1972–1975), який був раніше кировоградським

єпископом УАПЦ. У 1975 р. предстоятелем Церкви, “митрополитом Вінніпегу і всієї Канади” став Андрій (Метюк), уродженець Холмщини. Після його смерті у 1985 р. новим предстоятелем став уродженець Буковини митрополит Василій (Федак), який і нині очолює Церкву (вона, щоправда, змінила свою назву на іншу – Українська Православна Церква в Канаді (УПЦК). Владика Василь народився 1. XI. 1910 р. в с. Кадовбище Заставненського повіту на Буковині і у дворічному віці прибув з батьками до Канади. У 1944 р. він був рукоположений у сан священника, а у 1978 р. – єпископа*. В його бутність предстоятелем УПЦК вона понад 10 років тому увійшла під омофор Константинопольського (Вселенського) Патріархату, ставши автономною частиною останнього. Її “неканонічних” священників та єпископів ніхто не перерукополагав, над ними не читалися навіть молитви, якби це духовенство дійсно було неканонічне. Отже, духовенство УГПЦ цілком зберегло свій статус-кво, з точки зору Константинополя є цілком канонічними всі ті дії і таїнства, які вони вчинили раніше, починаючи з першого владика Германоса. Та рішення про перехід на становище Автономної, а не Автокефальної, Церкви зустріло неоднозначну реакцію і в самій Канаді, і за її межами. Частина духовенства й вірних вважає, зокрема, що таким чином стало легше боротися за створення Єдиної Помісної Української Автокефальної Церкви, інша ж частина вказує (і тут з мого погляду має рацію) на ослаблення зв'язку УПЦК з Україною, на те, що в даній Церкві українська мова все більше витісняється англійською, прискорилося денационалізація тощо. Виникла й проблема взаємовідносин УПЦК з УПЦ Київського Патріархату та УАПЦ. Взагалі, склалася дивна ситуація: священники УПЦК можуть співслужити в Україні зі священниками УПЦ Київського Патріархату (але не єпископи!), в той же час у Канаді наші священники не можуть співслужити з священниками УПЦК. Автор цих рядків під час наукового стажування у Канаді наприкінці 1999 р. був тепло прийнятий у

* Владика Василь помер у 2005 р., новим митрополитом УПЦК став владика Іван.

Вінніпезі митрополитом Василем*, який дуже вболіває за долю православ'я в Україні, а також єпископами Юрієм з Торонто та Іваном з Едмонтону; разом з митрополитом, єпископами, священниками й дияконами УПЦК я співпричащався як священник у віттарі, але не співслужив з ними. І хоча співпричастя в якості духовної особи Тілом та Кров'ю Христа важить для мене не менше, ніж співслужіння, однак проблема залишається. Можливо, українцям, які живуть у Канаді і особливо тим, хто вже призабув своє походження, видніше, як їм впорядкувати своє життя на новій батьківщині. Можливо... Однак нам, материковим українцям, видніше, як впорядкувати своє церковне життя. Наш шлях до здобуття автокефалії незворотний! Дасть Бог і українці в материковій Україні будуть мати свою Помісну Автокефальну Українську Православну Церкву!

(Опубл.: Мицик Ю. Українська Православна Церква в Канаді // Християнська Україна. – лютий 2004. – №4 (85). – с. 3).

Про Церкву-сестру

Про те, що робиться у православному житті наших найближчих сусідів – білорусів, мало що відомо і їм самим. Природне й логічне прагнення православних білорусів до автокефалії нищиться на корню владними структурами та РПЦ ще жорсткіше, ніж в Україні. Тим не менш, ця тенденція, за якою майбутнє, живе. Варто навести деяку інформацію, зокрема зі статті білоруського журналіста О.Точоного “Беларуская Аутакефалія на ростанях”.

Отже, Білоруська Автокефальна Православна Церква (БАПЦ) була створена у 20-х рр. минулого століття. Її очолював митрополит Мельхиседек (М.Паєвський). Так само, як і УАПЦ, більшовики у 30-х роках знищили і її сестру – БАПЦ. У 1942 р. під час Другої світової війни БАПЦ була відроджена, але вже у 1944 р. її єпископат був змушений емігрувати. У 1946–1948 рр. БАПЦ входила до складу Російської Зарубіжної Церкви, але потім з допомогою ієрархів УАПЦ була відновлена у ФРН. Діє у Західній Європі, США, Канаді та Австралії. У 1983 р. помер її предстоя-

тель – митрополит Андрій (Крит), а у 1984 р. БАПЦ розкололася, точніше роз'єдналася, на дві частини: одну очолив єпископ Миколай (жив у Торонто), другу – митрополит Ізяслав, що резидує у Брукліні. Крім того, в еміграції існує досить багато білоруських парафій, які перебувають в юрисдикції Константинопольського патріарха. Існує також в еміграції і Білоруська Народна Православна Церква (БНПЦ), яка в середині 90-х рр. навіть спробувала перенести свою діяльність у Білорусію.

Недавно померлий митрополит Миколай (Михайло Мацукевич) (21.05.1917–20.06.2002) був видатною особистістю. Він народився в сім'ї білорусів, яких царська влада примусово евакуювала в роки Першої світової війни у Самарську губернію. У 1921 р. батьки повернулися до рідного села Моталь на Поліссі. Служив у польському війську, брав участь у боротьбі проти гітлерівських військ у 1939 р., був поранений, опинився у німецькому концтаборі. Після війни жив у Англії, потім у Канаді, брав активну участь у суспільно-політичному житті білоруської еміграції, пізніше був висвяченим на священника, 10.01.1968 р. – на єпископа. У 1984 – 2002 р. був предстоятелем однієї з частин БАПЦ.

Його наступником став митрополит Олександр (Олександр Сологуб), що народився у Барановичах у 1962 р. У 20-річному віці він вийшов з комсомолу, щоб служити Господу. За це був репресований, працював сторожем. Закінчив Московську Духовну семінарію і академію, аспірантуру, захистив дисертацію з богослов'я. Закінчив Єкуменічний інститут Всесвітньої ради церков у Женеві. З 1994 р. був секретарем представництва Московського патріарха при Антіохійському патріарху у Дамаску, потім – у Парижі (як секретар єпископа РПЦ Гурія). Певний час відповідав за зв'язки РПЦ з Ватиканом, неодноразово зустрічався з римським папою Яном-Павлом II. Пізніше виступив з викриттям єпископів РПЦ – гомосексуалістів, у 1999 р. перейшов з РПЦ до БАПЦ і переїхав до Америки. У 2000 р. став єпископом, пройшовши цей шлях за 3 (!) тижні, намісником предстоятеля БАПЦ, керівником місійного відділу. Іншу частину БАПЦ очолює митрополит Ізяслав (Іван Бруцький), який наро-

дився 22.01.1926 р. в с. Белавуша на Столинщині. Закінчив польську школу, під час гітлерівської окупації був вивезений на примусову працю в Німеччину. З 1947 р. жив у Канаді, закінчив університет у Манітобі, став інженером. З 1962 р. переїхав жити до США. У 1979 р. був висвячений архієпископом Миколаєм на священника. 22.02.1981 р. був рукоположений у єпископи митрополитом УАПЦ Мстиславом і архієпископом Орестом. На III Соборі БАПЦ у Манчестері (травень 1984 р.) був обраний митрополитом частини БАПЦ. Видає білоруськомовну православну газету “Царковны пасланец”, яка поширюється і в Білорусі, створив інформаційний сайт БАПЦ в інтернеті.

У самій Білорусі нараховується близько 70 незареєстрованих парафій БАПЦ. Не зареєстрованих тому, що владні структури проводять політику, тождяну тій, яка проводиться “нашою” владою на сході та на півдні України, тобто політику дискримінації (улюблені її прийоми: роками тягти з реєстрацією громад, не повертати їм колишніх храмів, не відводити землю під будівництво нових храмів і т.д.). Парафії БАПЦ невеликі, вони майже не мають своїх храмів. Митрополит Олександр прагне активізувати діяльність БАПЦ на батьківщині, продовжуючи курс свого попередника, який навіть вів у Білорусі переговори з керівництвом БПЦ Московського патріархату у 1992, але безрезультатно. Наприкінці літа – на початку осені 2002 р. він має прибути з візитом до Білорусі. Зокрема, владика Олександр має прийняти під свою юрисдикцію парафії та священників БНПЦ, які напівлегально діють у Білорусі. У разі подальшої відмови влади у реєстрації парафій БАПЦ владика Олександр буде реєструвати ці парафії у Держдепартаменті США, як це раніше робила Православна Церква Чорногорії.

У материковій Білорусі через відверту підтримку владою домінує місцева філія РПЦ – Білоруська Православна Церква (БПЦ) Московського патріархату, очолювана митрополитом Філаретом (не плутати з Патріархом Філаретом, предстоятелем УПЦ Київського Патріархату!). Про цю філію не варто багато

писати. Кому кортить дізнатися про порядки, які в ній існують, може звернутися до практики “нашої” місцевої філії – УПЦ МП. Той самий московський чорносотенний дух, та сама ненависть до білоруської та української мов і всього білоруського та українського... Не так давно з митрополитом БПЦ Філаретом зустрівся один з чільних і старійших діячів білоруської еміграції, директор Білоруського Інституту науки та мистецтва в Нью-Йорку Витовт Кіпель. Кореспондент білоруської газети “Наша слова” (відповідник нашого “Слова Просвіти” взяв інтерв’ю у пана Кіпеля (Наша слова, 5.06.2002) і, зокрема, запитав його: “Ви з ним (митрополитом) говорили по-білоруськи. А він?” Кіпель відповів: “Він не спробував”. Він тільки казав: “Это же будет революция, если ввести белорусский язык в обиход”. Я йому доводив, що на перших порах можна хоча б проповіді виголошувати по-білоруськи, а він відказав, що й це не просто зробити...”.

Як бачте, порівняно з БПЦ МП “наша” УПЦ МП є революційною церквою! Ох, ці “революціонери”, які мріють про той час, що колись в Україні буде так, як у сучасній Білорусі, коли їм уже не доведеться прикидатися українцями, коли вони будуть скрізь і з усіма говорити тільки на “общепонятном”. Не дійдетесь! Швидше ваша Московія розвалиться на клапті, бо “процесс уже пошел”! Кануло “в лету” “соціалістическое содружество”, відпали від Москви “братські” республіки, Росія вимирає, втрачаючи щороку по мільйону населення. Зате виникло в ній внаслідок “мудрої” національної політики понад 40 потенційних “горячих точек”, які рано чи пізно підуть шляхом Чечні. І якщо ви щиро хочете допомогти Росії, Україні й Білорусі, то не плюйте в очі ні українцям, ні білорусам, ні в колодязь, з якого ще доведеться пити! Дивіться ж, щоб не довелось вам позичати очей у Сірка і не просити пробачення у білорусів та українців за те, що Богом дану їм мову ви зневажали й упосліжували. Бо можуть і не пробачити!

(Опубл.: Мицик Ю. Про церкву-сестру // Християнська Україна. – 1–31.08.2002 р. – №15–16 (48–49). – с. 3).

Що чувати у сусідів?

Березень місяць 2003 р. автор цих рядків провів у Польщі, перебуваючи на науковому стажуванні, працюючи у архівах та бібліотеках. Природно, не полишилося поза увагою і церковне життя в цій країні. Я знову побував у Варшаві, Кракові, Білостоці, Супрасльському монастирі, раніше бував і в Ченстохові, Перемишлі, Любліні, Вроцлаві, Яблечинському монастирі та інших центрах православного життя сучасної Польщі.

Переважна більшість громадян Польщі є католиками, і Католицька Церква відіграє там дуже велику роль. Хоча Польща є світською державою, але там навіть у часах т. зв. “комуни”, існували (й існують!), наприклад, факультативи Закону Божого у школах, який вивчали при бажанні батьків їхні діти. Тому то в Польщі явно меншим є вплив різномасних сект, які буквально заповнили Україну, молодь там бере активну участь у церковному житті країни, на польських телеекранах куди менше насильства та несмаку порівняно з Україною та її північно-східним сусідом. Переваги, здається, очевидні. Але у нас в Україні як тільки заговориш про Закон Божий у школі, хоча б як факультативний предмет, тільки для бажаючих, зразу піднімає гвалт вся посткомуністична рать: “Не пазволим!”, “У нас церкв атделена ат гасударства”, “Ето дискримінація релігіозних меньшінств” і т. д., витягують пронафталінені декрети радвлadı і свіжі, але такого ж типу, циркуляри та інструкції. Не дають навіть християнську етику запровадити в школах. Зате т. зв. “валеологію”, нашпиговану язичеськими заговорами, “Деткою” Паршека Іванова, “чакрами” та іншим сміттям з арсеналу тоталітарних сект – будь ласка. Посткомуністичну нинішню владу мало хвилює той факт, що Україна на першому місці в Європі по темпах поширення СНІДу, що тут невпинно дереться вгору крива дитячої злочинності, абортів та ін. негативів. Головне для неї, щоб дитина росла без Христа в душі!

Будучи православним, я природно цікавився насамперед життям Польської Автокефальної Православної Церкви, пере-

важну більшість яких складають православні українці та білоруси. Дана Церква стала автокефальною у 1923 р., після того як Західна Україна та Західна Білорусь після закінчення Першої світової війни і укладення Ризького миру (1921 р.) з Росією опинилися під польською владою. При підтримці Польської держави всього за рік-два переговори з Вселенським патріархом закінчилися успішно, і вже у 1923 р. ПАПЦ дістала сподіваний томос на автокефалію від патріарха. З якою ж люттю РПЦ, яка сама перебувала в умовах більшовицького терору та гонінь, накинулася тоді на ПАПЦ! І “неблагодатная” вона, і “неканонічна” і т. д. (кожен бажаючий легко продовжить цей ряд, беручи до рук будь-яке московське писання про УПЦ Київського Патріархату). Істерія сягнула таких масштабів, що у 1923 р. архімандрит-чорносотенець Смарагд за “ізмєну” Москві вбив з револьверу предстоятеля ПАПЦ митрополита Юрія (Ярошевського)! Але ПАПЦ вистояла. Хоча єпископат багато в чому був промосковським, хоча уряд міжвоєнної Польщі прагнув перетворити її у знаряддя полонізації, однак, під тиском віруючих ПАПЦ поступово ставала Церквою з українською та білоруською мовами в богослужінні, дійсно Православною Церквою Західної України та Західної Білорусі. Особливо це стало виразним, коли єпископами стали Полікарп (Сікорський), Іларіон (Огієнко) та Палладій (Видибіда-Руденко). Після завершення Другої світової війни сталінська Москва перетворила Польщу у майже маріонеткову державу, поставила на чолі свого гауляйтера – полковника НКВД Б.Берута, словом, вела її шляхом УРСР. У 1947 р. тут розгорнулися широкі репресії, особливо проти українців, які у своїй більшості були депортовані з етнічних українських земель Закерзоння (злочинна акція “Вісла”). Зайнялася також Москва і духовним “окормленням”, продовжуючи церковну політику 1939 р. Предстоятель ПАПЦ митрополит Діонісій опинився під домашнім арештом і був де-факто відсторонений від керування ПАПЦ. Служняніші єпископи під тиском НКВД та його польського відповідника – УБ змушені були відмовитися від томоса Вселенського патріарха, а взамін

прийняти аналогічну грамоту від патріарха московського. Внаслідок такої “рокіровки” ПАПЦ була міцно прив’язана до РПЦ. Тому то ПАПЦ не визнає нині УПЦ Київського Патріархату, через що, наприклад, мені не довелося послужити за одним престолом у православних храмах Польщі (священники в принципі були не проти цього, але боялися вступати в конфлікт зі своїми єпископами).

Те, що ПАПЦ та її вірні вдвічі менше, ніж “східняки” скуштували радянської влади, не може не впасти в очі. Від старого до малого у містах, не кажучи вже про села, люди регулярно, тобто щонеділі, ходять до церкви, більшість дітей слухає у школах Закон Божий (звичайно ж, від православних викладачів, нерідко православних священників). У Білостоці з його населенням у 300 тисяч душ третина є православними, тут існує близько двох десятків православних храмів. На одну з великопісних п’ятниць на читання пасій у великому кафедральному Свято-Микільському соборі віруючих було стільки, що й до нього не змогли всі вміститися, а тих, хто знаходився в храмі, було, як оселедців у бочці. Правильно сказав колись один зі святих угодників: “У храмі має бути тісно від віруючих!” Потужна сила молитви до Господа, атмосфера глибокої Віри та Любові легко відчувалася кожним, хто приходив у цей храм, тим більше знаменитий, що саме тут знаходяться мощі св. Гавриїла-дитя Білостоцького. Під час Святої Літургії тут вірних набагато більше, і вони стоять довкола храму густими рядами. Така ж картина і в інших храмах Білостока, де серед православних домінують білоруси (їх, на щастя, не зачепила акція “Вісла” 1947 р., і вони живуть компактною масою).

Однак, не тільки позитивні враження склалися у мене під час перебування у храмах ПАПЦ. Важко, наприклад, було зрозуміти, чому священники крізь пальці дивляться на те, що більшість жінок стоїть у храмі Божому з непокритими головами, між тим, як св. апостол Павло у Першому своєму посланні до коринтян чітко сказав: “І кожна жінка, що молиться чи пророкує з головою відкритою, осоромлює тим свою голову...” (11,5).

Читаючи гнівні філіппики представників РПЦ проти новостильних (тобто тих, котрі перейшли на новий стиль) Православних Церков, чомусь не знаходиш у їхньому переліку згадку про ПАПЦ. Між тим, в останній було прийнято досить дивне рішення щодо цього. У Варшаві є два православних храми. Так от у храмі св. Іоанна Ліствичника на Волі – старий стиль, а у кафедральному соборі св. Марії Магдалини на Празі, де служить сам предстоятель ПАПЦ митрополит Сава, – новий. Ось і виходить, що одні православні варшав'яни вже розговілися та паски їдять, а другі ще готуються плащаницю виносити!

Сумне враження залишає мовна політика ПАПЦ. Як уже говорилося, переважна більшість її віруючих – це українці та білоруси. На жаль, не вдалося почути на службі Божій і навіть у проповідях жодного слова українською чи білоруською мовою. У храмах лунає церковнослов'янська (данина традиції), польська (бо польська мова є дійсно державною у Польщі) і ... російською. Саме цю мову єпископат ПАПЦ, згідно з московськими інструкціями, вважає дійсно вартою уваги, а на українську та білоруську дивиться як на “просторечіє”, якому не місце в храмі. Привіз я з Польщі “Kalendarz prawosławny 2003”, тобто православний церковний календар, офіційне видання Варшавської Православної митрополії. Половина тексту надрукована тут по-польськи, а половина – ... по-російськи. Читаю календар уважніше, шукаю, наприклад, під 1/14 січня згадку про св. Петра Могилу, який так багато зробив для Православної Церкви. Він був канонізований у 1996 р. УПЦ Київського Патріархату, поспішила це зробити й УПЦ Московського Патріархату, однак РПЦ великого київського митрополита наказала визнавати тільки як місцевошанованого. Пізніше Петра Могилу було канонізовано Румунською Православною церквою, і ПАПЦ мусила б обов'язково включити Петра Могилу у свої святці, бо для цього вже немає формальних перешкод. А св. Петро Могилу ж так багато зробив для православних Холмщини, Підляшшя, Перемишляни, які зараз знаходяться у складі Польщі. Тут, у Любліні, Холмі, Перемишлі, Кодні, Більську та ряді інших

міст, і досі стоять храми та монастирі, які будував, підтримував чи боронив від зазіхань іновірців святий митрополит. Та нема цього святого у святцях ПАПЦ! Видно керуються вони старою, чорносотенного гарту, лінією щодо св. Петра Могили, якого у Петербурзі та Москві незаслужено підозрювали у симпатіях до католицизму і не могли йому пробачити відкритості до кращих здобутків західної культури.

З цих вражень можна, зокрема, зробити один важливий висновок і для нас, українських православних, які прагнуть бачити свою Церкву, найбільшу в світі, автокефальною. Отже, сама по собі автокефалія, хоч і дає надзвичайно широкий простір для розвитку Православ'я, хоч і складає фундамент майбутньої Єдиної УПЦ, але її проголошення, як бачимо на прикладі ПАПЦ, не вирішить усіх проблем, бо імперська Москва зробить усе, щоб перетворити її у формальний акт, подібно як маріонеткова УРСР мала членство в ООН. Для того, щоб майбутня Помісна Єдина Українська Православна Церква стала дійсно українською, треба не тільки зараз докладати значних зусиль для проголошення автокефалії, але й після здобуття цієї автокефалії невтомно працювати на благо Православної Церкви та українського народу!

У наших православних сусідів

Нашими давніми сусідами на південно-західних кордонах України є румуни та молдавани. Не будемо входити тут у дискусію, яка точиться в наукових та суспільних колах світу: румуни (валахи, мунтяни) та молдавани (волохи) – це два близьких народи чи один народ, представлений двома гілками? Для нас у даному випадку є важливішим те, що ці наші сусіди з давніх часів є християнами, що здавна між нами підтримувалися міцні зв'язки (досить згадати про св. Петра Могилу, уродженця Молдавії, Київського митрополита; досить згадати про шлюб Тимоша Хмельницького, сина Богдана Хмельницького, з Роксандою Лупу, дочкою молдавського господаря Василя Лупу, та ще цілий ряд подібних фактів); що й досі чимало українців проживає

в Молдавії та Румунії, особливо на етнічних українських землях (Рибницький та Кам'янський райони Придністров'я, котрі у 1925 р. Сталін передав зі складу Вінницької області України до Молдавської АРР; Мараморощина, яка ще раніше опинилася в складі Румунії).

Початки християнства у наших сусідів, як і у нас, пов'язані з іменем святого апостола Андрія Первозванного. Були тут і учні св. ап. Павла. Ще на зорі християнства землі наших сусідів, які були у складі Римської імперії, відзначалися швидким поширенням віри Христової. Не випадково, єпископи з цих земель (т. зв. "Малої Скіфії") брали участь у роботі I–IV Вселенських Соборів. Скіфська автокефальна єпархія існувала в Північно-Західному Причорномор'ї на території як суч. України (Одеська, Миколаївська та Херсонська області), так і Румунії. Центр даної єпархії, ліквідованої через нашествя кочівників у 451 р., знаходився в причорноморському м. Томи (суч. Констанца). Відродження активного християнського життя на цих землях було пов'язане з місією свв. Кирила та Мефодія (IX ст.), котрі побували й на українських землях (Крим, Закарпаття, Пряшівщина, Лемківщина). Відроджена єпархія формально підпорядковувалася Болгарській Автономній Церкві, котра у свою чергу залежала від Константинопольського Патріархату. Після падіння I Болгарського царства (1018) місцева Церква стала фактично незалежною. Тут з'являються свої святі (св. Нікодим), розквітає культура. У 1389–1394 рр. "Угро-валаське єпископство" стало митрополією. Внаслідок падіння II Болгарського царства ця митрополія перейшла під омофор Константинопольського патріарха...

Турецьке нашествя завдало тяжкого удару по християнству, особливо по православному світу. Зокрема Валахія та Молдавія змушені були визнати турецький протекторат (відповідно у 1396 та 1501), платити велику данину. Їхні народи зазнавали тяжких нападів мусульманських військ, зазнавали й релігійних переслідувань. Тільки у 1699 р. внаслідок ослаблення Туреччини частина валаських земель перейшла від Туреччини до Австрії. Повну свободу дістали тоді римокатолики й греко-католики (у

1701 р. значна частина трансильванських валахів перейшла в унію), лютерани та кальвіністи, але ситуація православних суттєво не поліпилася. Їх було навіть позбавлено власних єпископів, і вони опинилися під протекцією сербських владик. Тільки у 1810 р. валахи отримали власного православного єпископа (Василь Мога). Приблизно ж у цей час частина Молдавії – Бесарабія потрапляє під російське панування і під зверхність московського патріарха.

У XIX ст. значно посилилася національно-визвольна боротьба румун та молдаван проти турецького ярма, яка завершилась здобуттям незалежності у 1861 р. Князівства Молдавія та Валахія об'єдналися в одну державу, котра дістала нову назву Румунія (Romania), підкреслюючи цим самим свій зв'язок з давнім Римом (Roma). (Подібно вчинила Московія, присвоївши собі назву Русі). Тодішня румунська влада була дійсно румунською і тому допомогла румунській Православній Церкві здобути належний їй статус Автокефальної Церкви. Ця автокефалія була проголошена у 1865 р. Її визнання затяглося, хоча й ненадовго. У 1878 р. Константинопольський патріарх Іоаким III видав відповідну грамоту (томос), а остаточне визнання автокефалії Румунської ПЦ сталося у 1885 р. Пізніше її вплив поширився і на інші землі, приєднані до Румунії після I світової війни (Молдавія, Буковина, Трансильванія). У 1925 р. предстоятель був проголошений патріархом, що й було визнано іншими Православними Церквами. Його резиденція знаходиться з того часу в Бухаресті (кафедральний храм свв. рівноапостольних Константина та Єлени). Характерно, що при всій повазі до церковнослов'янської мови в румунській Православній Церкві богослужіння велося майже винятково румунською мовою.

У 1940 р. та остаточно після II світової війни Північна Буковина та Молдавія опинилися у складі СРСР, отже, румунський патріарх втратив контроль над Буковинською митрополією та Молдавським архієпископством, котрі опанував Московський патріархат. У 1948 р. по команді з Москви була ліквідована унія в Трансильванії. Московські багнети принесли румунам владу комуністів, орієнтованих, ясна річ, на “Третій Рим”. Настала черга

випити гірку чашу і румунським православним. За панування комуністичних “горил” (Георгіу-Деж та Чаушеску) була здійснена потужна спроба знищити Церкву. Руйнувалися храми та монастирі, ліквідувалися епархії та парафії, заборонялося проводити видавничу, катехизаторську тощо діяльність. Врешті, з 10 тисяч духовних осіб був репресований кожен другий (!) під претекстом у ворожій комуністам діяльності. Тільки після падіння злочинного режиму Чаушеску у 1989 р. Румунська Православна Церква змогла вільно зітхнути.

Нині переважна більшість румунів (86%) є православними, у країні існують 22 епархії, 400 монастирів, бл. 9 тис. парафій з понад 12,5 тис. храмів, у котрих служать 40 єпископів та бл. 9,5 тис. священників й дияконів, підносять молитви до Господа 4100 ченців і 4500 черниць. Характерно, що в 14 державних університетах діють теологічні відділення. Ось чому б повчитись українській владі, а не розводитись у ленінському дусі про “атделеніє” Церкви від держави.

Предстоятелем Румунської Православної Церкви є патріарх Теоктист (1915 р. н.), п’ятий з черги румунський православний патріарх. Він народився у Молдавії, його єпископська хіротонія відбулася у 1950 р., а патріархом він став 9.10.1986 р. Природно, що румунський патріарх особливо цікавиться життям православних у Молдавії, що викликає неспокій Москви, котра прагне утримати під своєю владою Молдавію. Румунська Православна Церква займає досить прихильну позицію щодо УПЦ Київського Патріархату. Сподіваємося, що невдовзі настане час, коли автокефалія УПЦ Київського Патріархату буде визнана і Румунським Патріархатом!

(Опубл.: Мицик Ю. Бо й влада була румунською!... //Християнська Україна. – №2 (83). – Січень 2004 р. – с. 4).

У наших православних братів

Недавні події в Грузії привернули до неї увагу всього світу. А мирний шлях зміни старої влади, якій у дусі найкращих європейських традицій продемонстрували грузини, заслуговує

найвищої похвали, засвідчує не тільки демократизм грузинського суспільства, але і його глибокі православні традиції.

У зв'язку з цим варто ознайомити читачів з історією Православної Церкви у цій країні. Її початки пов'язані, як і у нас, з іменем святого апостола Андрія Первозванного. Саме він разом з деякими іншими свв. апостолами (св. Симон Зилот (Кананит), св. ап. Варфоломей, можливо, й деякі інші), про що докладно писав, наприклад, видатний історик митрополит Макарій (Булгаков), заклав у Грузії підвалини Православної Церкви. Вже, як мінімум, на поч. IV ст. тут існувала власна церковна ієрархія, і на I Вселенському Соборі в Нікеї (325 р.) її представники, цілком імовірно, зустрічалися з представниками Скіфської та Херсонеської автокефальних епархій, які існували в Північному Причорномор'ї на території суч. України (Крим, Одеська, Миколаївська та Херсонська області). Якщо в Русі-Україні справжнім хрестителем став великий князь київський Володимир Святий, то в Грузії таку роль відіграла св. рівноапостольна Ніна. Завдяки їй прийняв хрещення цар Іберії Міріан, а християнство стало державною релігією країни; значно піднісся культурний рівень народу, виник оригінальний алфавіт, з'явилася література, була перекладена грузинською мовою Біблія (к. V ст.) і т. д. Варто відзначити, що територія тодішньої Грузії була значно більшою, ніж у наші часи, особливо далеко заходячи на південь та південний захід, де й нині в горах Туреччини живе гілка грузинського народу – лази (подібно як наші лемки й нині живуть під Закопане й Краковом). На відміну від Русі-України Грузія підлягала первісно не Вселенському (Константинопольському), а Антіохійському патріарху. Приблизно у 475 р. Грузинська Православна Церква отримала автокефалію від Антіохійської Церкви-Матері. В XI ст. предстоятель ГПЦ здобув титул патріарха, а першим патріархом ("католікосом") став Мелхиседек I (1010–1045). При сучаснику Володимира Мономаха царю Давиді IV Будівнику (1089–1125) та сучасниці князя Ігоря Святославича цариці св. Тамарі (1184–1213) в ГПЦ нараховувалося 86 (!) єпископів, існували тисячі храмів та монастирів, деякі з яких збереглися до нашого часу. Як і наші предки, грузини мушили три-

мати тяжку оборону від тюркських орд, ще раніше від русинів-українців вони зазнали страхітливого монголо-татарського нашествия (1220). Після монголо-татар прийшли турки, котрі встановили не менш тяжке ярмо і до того ж змушували православних грузин приймати іслам. З того часу виникають розбіжності між грузинами та абхазцями й аджарцями, виникає і розкол у ГПЦ (у 1390 р., крім патріархату з центром у Мцхеті виник “католикат Абхазії” із столицею у Бічвінті). Як і русини-українці, так і грузини, не мирились з турецьким ярмом, час від часу здобували державну незалежність або, принаймні, автономію. До речі, на Грузію в цей час звертають увагу римські папи, у 1329–1507 рр. тут існував католицький єпископат. Подібно, як київський митрополит Ісидор, представники ГПЦ брали участь у Флорентійському соборі 1439 р.

В надії на свободу від турецького ярма грузинський цар Іраклій II (1744–1798) виступив у ролі нашого Богдана Хмельницького, але ... Якщо за Богдана Україна де-факто лишалася самостійною до поразки в часи гетьмана Івана Виговського у російсько-українській війні 1658–1659 рр., то він підписав договір з Катериною II у 1783 р., на підставі якого Грузія одразу ставала автономною частиною під владою Російської імперії. Щоправда, цар Іраклій II добився визнання незалежності для ГПЦ і збереження її автокефалії. Але Росія підписує договори не для того, щоб їх виконувати, а щоб їх порушувати! Вже при Олександрі I Грузія втратила автономію, а патріарх-католикос був викликаний до Москви і скинутий з престолу (це вже надто нагадає історію з нашим патріархом Філаретом!). У 1811 р. Росія ліквідувала автокефалію ГПЦ і та, подібно до Київської митрополії, стала рядовою єпархією в межах РПЦ (тільки що не була так подрібнена, як Київська).

Під час революції 1905 р. грузини руба поставили питання про відродження автокефалії. У відповідь була створена відповідна комісія РПЦ, яка “уважно” вивчала проблему і врешті зробила “глибокодумний” і дуже знайомий нам висновок: стан Грузинської Церкви, бачте, не сприяє наданню їй автокефалії (!?). Це ж треба так повернути? РПЦ стала автокефальною у 1589 р.,

на 500 років пізніше Грузинської Православної Церкви, тим не менш визначає, хто готовий до автокефалії, а хто ні!

Після Лютневої революції 1917 р. грузини довели, що вони швидше запрягають коней, ніж українці. Було скликано Собор у Мцхеті, і всупереч опору російського уряду та РПЦ було проголошено відродження автокефалії ГПЦ та її патріархату. Монолітність грузин у цьому питанні змусила Тимчасовий уряд визнати цей факт і підтвердити його своїм декретом. Важливий крок було зроблено!

У 1918 р. Грузія майже одночасно з Україною проголосила свою державну незалежність, але їхнє й наше державне і церковне відродження було грубо перервано московськими колонізаторами. У 1922 р. Грузія була завойована російськими червоними військами, розпочався терор і проти Церкви. Патріарх-католикос Амброзій разом з єпископами був ув'язнений, було закрито єпископства, монастирі і близько 90% (!) парафій. ГПЦ була нещадно пограбована більшовиками, унікальні історичні пам'ятки руйнувалися... Власне, картина тут майже така сама як і в Україні, де тільки у Києві було висаджено у повітря понад 30 величних храмів, в т. ч. й доби Київської Русі (Свято-Михайлівський Золотоверхий монастир). З табору РПЦ линули невгаваючі й по сьогодні лайки на адресу сяких-таких грузинських "автокефалістів". Тільки з вибухом Другої світової війни, під час стояння гітлерівців біля столиці СРСР, Москва змінила своє ставлення до ГПЦ і у 1942 р. її автокефалія була відновлена (відповідну команду дав Сталін, і "митрополітбюро" РПЦ виконало її). Але Вселенський Патріархат тривалий час не визнавав даної автокефалії ГПЦ, і тільки 3 березня 1990 р. боротьба грузинських православних за автокефалію увінчалася перемогою. Вселенський Патріарх визнав тоді автокефалію ГПЦ і вніс грузинського патріарха-католикоса у диптих під шостим номером, одразу після московського патріарха. На цей час грузинським патріархом був і залишається з 1977 р. Ілля II "Його Святість, Вельми Благословенний Католикос-Патріарх всієї Грузії, Архієпископ Мцхети і Тбілісі"), який робить

великий внесок у справу відродження Православної Церкви, відіграє позитивну державо-творчу роль (досить згади його місію як посередника між колишньою грузинською опозицією і колишнім президентом Грузії Шеварднадзе).

Приглядаючись до історичного шляху Грузинської Православної Церкви, легко можна помітити чимало спільного в долях її та Української Православної Церкви. При всіх випробуваннях, які випали на Грузію, грузинський народ залишився вірним православної вірі, а ГПЦ завжди була потужним центром грузинського національного і державного життя. Досвід ГПЦ є почальним і для українських православних, зайвий раз доводить необхідність непохитності на шляху здобуття автокефалії. Віримо, що Господь Бог не позбавить Своєї благодаті і захисту і Україну, і Грузію.

(Опубл.: Мицик Ю. Земля рівноапостольної Ніни // Християнська Україна. – 16–31.12.2003 р., №24(81). – с. 3).

Киянин на Святій Землі

З часів першого апостола Андрія Первозванного наші предки добре знали про Святу Землю з її центром – Єрусалимом, де знаходиться Гроб Господень, і мріяли побувати там хоч раз у житті. Без сумніву, певні контакти зі Святою Землею існували ще здавна, про що свідчать, наприклад, сторінки історії християн у Криму. Дані традиції поступово набирали силу, особливо після хрещення Русі великим князем київським Володимиром Святим у 988 р. На жаль, записки паломників тієї доби не збереглися. Тим не менш, як мінімум з XII ст. починається традиція таких свідчень, бо саме тоді ігумен Даниїл здійснив щасливу паломницьку подорож до Єрусалиму. Чим ближче до нашого часу, тим більше зустрічаємо цінних нотаток про ці далекі й небезпечні мандрівки до Святої Землі, досить згадати, наприклад, записки киянина Василя Григоровича-Барського, які, між іншим, цього року були перевидані у Києві. Православні вірні свідомо йшли на ризик далекої і тривалої подорожі через

мусульманські країни, нерідко наражаючи себе на смертельну небезпеку. Палка віра у Христа вела їх до Єрусалиму!

У ХІХ ст. ці унікальні пам'ятки почали друкувати науковці. Особливо багато їх з'явилось на сторінках часопису "Православный палестинский сборник". У його 15-у томі знаходимо публікацію С.Долгова ("Ходіння священноінока Варсонофія до святого міста Єрусалиму у 1456 і 1461–1462 рр."). Про особу о. Варсонофія, на жаль, мало що відомо. Він був білорусом, уродженцем чи то Полоччини, чи то Смоленщини. Спроби пов'язати його особу з ієромонахом Варсонофієм, ігуменом з Бельчиці, духівником новгородського митрополита у 1471 р., наставником смоленського митрополита Йоакима, залишаються лише гіпотезами. Але це не применшує ваги місії о. Варсонофія і цінності його нотаток про подорож, хоча й дуже лаконічних.

У них розповідається про бачене, йде опис храмів та монастирів, власне, Гробу Господнього, набагато рідше мова йшла про ті населені пункти, через які проходив маршрут подорожі. Це є природно для того часу. Автор прагнув донести до земляків правду про християнські святині, а не про життя-буття мусульман Близького Сходу. Лише подекуди автор прохоплюється про інші сюжети. Наприклад, подав опис Молдавії.

Із записок довідуємося, що о. Варсонофій у 1456 р. вирушив у путь з Києва до Акермана (Білгорода-Дністровського), звідти його маршрут пролягав таким чином: Константинополь (Стамбул) – о. Крит – о. Родос – Лаодикія – Триполі – Бейрут – Дамаск (тут він жив 2 тижні) – Свята земля (Тиверіадське озеро, Генісаретське озеро, р. Йордан, г. Фавор, міста Харазин, Емаус та ін., насамперед Єрусалим). До Єрусалиму він прибув 2 травня 1456 р. і прожив тут 2 місяці, звідуючи околиці, які так чи інакше були пов'язані з іменем Спасителя. Не раніше др. пол. 1456 р. о. Варсонофій повернувся до Києва, хоча про його зворотний маршрут майже не згадується. Але о. Варсонофій на цьому не заспокоївся і через певний час знов вирушив у путь, ставши першим паломником зі східнослов'янських країн, який двічі звідав Святу Землю.

Приблизно в середині 1461 р. він вирушив з Києва на Молдавію, потім – на Білгород-Дністровський, який перед тим з рук генуезців перейшов під державу молдавського господаря. Звідти о. Варсонофій пішов старим шляхом, але після о. Родос рушив не на Лаодикію, а на о. Кіпр, звідки пішов по тих біблійських місцях, де не зміг побувати під час першої подорожі. Отже, він опинився у дельті р. Ніл, потім у Каїрі, прожив 6 тижнів у Єгипті, а 12 січня 1462 р. вирушив на Синайський півострів. 27 січня він уже був у одному з синайських монастирів, після чого пішов на Єрусалим. На жаль, цього разу паломник не розповідає про своє повернення додому, але, поза сумнівом, воно було щасливим.

Завдяки таким паломництвам, зростав авторитет святого Києва як духовної столиці православних слов'ян, і не випадково за Києвом поступово зміцнюється слава “другого Єрусалиму”. У цьому є заслуга і білоруського ієромонаха – киянина Варсонофія!

(Опубл.: Мицик Ю. Беларус-кіяулянін на Святой зямлі // Голас Радзімы. – 22.08.2001. – №34. – с. 6).

Важливе джерело до біографії св. великомученика Макарія

Св. великомученик Макарій, моці якого перебувають у Свято-Володимирському кафедральному соборі Києва, належить до числа найшанованіших у нашій Батьківщині святих. На жаль, про його земний шлях відомо дуже мало, причому далеко не завжди вказується джерело відомостей про нього. Так, у популярній книзі протоієрея Анатолія Дублянського “Українські святи” св. Макарію присвячено півсторінки і немає жодного посилання на джерела (1). Видатний український історик Михайло Грушевський детальніше розповів про перебування на митрополії цього святого, причому основні дані про нього він запозичив з Супрасльського рукопису і це, як бачимо, є головне джерело до біографії святого мученика (2). Отже, давно назріла потреба зробити доступним широкій читацькій масі його текст.

Слід зазначити, що Супрасльський рукопис зберігається нині у архіві Петербурзького відділення Інституту історії Росії РАН РФ. Він названий так тому, що був створений у Супрасльському монастирі на Підляшші, під Білостоком (нині – на території Польщі). Це – літописний збірник початку XVI ст. Перша його частина висвітлює події історії східних слов'ян від сивої давнини по 1382 р. (спалення Москви ханом Тохтамишем). Друга частина являє собою літописний звід, історія створення якого виглядає таким чином. У 1498–1517 рр. київським митрополитом був Йосиф Солтан (раніше – смоленський єпископ). У 1514 р. якась духовна особа з його оточення здійснила вибірку звісток з якогось московського літопису, які стосувалися головним чином до історії Київського та Смоленського князівств з 882 р. до кінця XV ст. При цьому велика увага приділялась церковній історії, зокрема історії Києво-Печерської лаври, різним знаменням та чудесам. Коли ж автор висвітлював події кінця XV – початку XVI ст., то покладався головним чином на власні враження. У киево-смоленській частині зводу він стосується стану відносин між Великим князем Литовським та Московською державою, висловлював симпатії до Івана III, якого називав “великим самодержцем всея землі Руское”, певною мірою засуджуючи великого князя литовського Вітовта і польського короля Казимира Ягайловича за те, що перший “пленил” Смоленськ, а другий стратив невинних князів Михайла Олельковича та Івана Юрійовича. Варто врахувати, що на політичні симпатії та антипатії літописця наклали відбиток концепції московського джерела.

У тому ж 1514 р. киево-смоленська частина зводу була злита з іншим джерелом – Волинським коротким літописом, який охоплював події з 1487 по 1500 р. Творцем останньої був очевидно священик церкви у Володимирі-Волинському, близький до володимирського єпископа Васіяна. Глибока віра в Бога пронизує весь літопис. Коло інтересів автора не виходить за межі Волині і частково Поділля, місцем фіксованих ним дій є переважно Володимир-Волинський, Острог, Луцьк, Рівне, Брацлав, Корець, Кременець і Полонне. Його увагу привернули два сюжети: боротьба волинян проти турецької агресії та події церковної історії, зокрема

обрання київським митрополитом Макарія у 1495 р. і його трагічна загибель. Особливо вирізняється розповідь про події 1496–1497 рр. При їх описі автор використовував і свої враження, і свідчення інших очевидців. Так, згадуючи про таємну зустріч польського короля Яна Ольбрахта з великим литовським князем Олександром у 1496 р., він посилається на інформацію, яку він отримав від “некоторых вельмож их”. До Волинського короткого літопису була приєднана (не раніше 1515 р.) “похвала” князю Костянтину І Івановичу Острозькому, котрий був тоді великим гетьманом литовським. Автор “похвали” був, очевидно, світською особою, патріотом Великого князівства Литовського. Він висловлює свій захват від перемог, які здобув князь Костянтин, порівнює його з Антигоном, полководцем Олександра Македонського, вірменським царем Тиграном II Великим, навіть з біблійними героями (3).

Розповідь про св. Макарія вміщена на сторінках тієї його частини збірника, яка іменується “Волинським коротким літописом” (певний час її помилково називали “Київським скороченим літописом”). Дана пам’ятка відома не лише за списком у складі Супрасльського збірника, але й за окремим списком XVI ст., який зберігається у Центральному державному архіві давніх актів РФ (ф. 181. – Оп. 1. – Ч. 1. – №21/26). Вона була видана в наш час у складі т. 35 “Полного собрания русских летописей” (4). Мова пам’ятки – церковнослов’янська з домішками української канцелярської мови XV–XVI ст. є досить важкою для розуміння сучасним читачем і тому вважаємо необхідним перекласти відповідний уривок “Волинського короткого літопису”, де йдеться про св. Макарія, сучасною українською мовою.

Примітки:

- 1) Дублянський А. Українські святі. – Мюнхен, 1962. – с. 60.
- 2) Грушевський М.С. Історія України-Руси. – К., 1994. – Т. V. – с. 412–413. Див. також: Грушевський М.С. Історія України-Руси. – К., 1993. – Т. IV. – с. 331.
- 3) Детальніше див.: Ковальський Н.П., Мыцык Ю.А. Украинские летописи // Вопросы истории. – 1985. – №10. – с. 83.
- 4) Полное собрание русских летописей. – М., 1980. – Т. 32. Летописи белорусско-литовские. – с. 113–127.

* * *

“Року 7003 (1495 – Ю.М.). Приходили перекопські татари, царський син Мендлі-Гіреїв, у Волинську землю і мало не здобули міста Корця; забив їх певну частину князь Симеон Юрійович, луцький староста, маршалок Волинської землі, з литвою і з волинцями, а інші татари відбігли від Корця. Того ж року зібралися єпископи: володимирський Васіян, полоцький Лука, туровський Васьян, луцький Йона і поставили архімандрита Макарія, прізвиськом “Чорт”, митрополитом Києву і всій Русі, а до патріарха по благословення послали старця Діонісія та Германа, диякона, інока. Цього ж року преставився луцький єпископ Йона, бо тоді був мор у Литовській землі, і в Лядській, і Волинській, і в інших країнах. Нас же Господь Бог збавив цього заради молитов Пречистої Його Матері. Того ж року митрополитом Макарієм був поставлений єпископом місту Луцьку Кирило.

Року 7004 (1496 – Ю.М.). Приходили у Волинську землю сини перекопського царя Мен-Гірея зі всією ордою Перекопською і вчинили багато зла Волинській землі: і церкву, і монастир святого Миколи в Жидичині спалили, і величезну кількість полону взяли, а інших порубали; вони наздогнали у місті Рівному князя Семена Юрійовича і пана Василя Хребтовича, володимирського намісника, і князя Костянтина Острозького і всіх волинців. І почали татари не у великій кількості під'їжджати під наше місто. Наші, не бачивши скільки їх є всього, сказали собі: “Здійснимо так, як личить мужам”. І виїхали проти них перед місто і билися кріпко з ними і було вбито від них певну кількість. І виступило множество татар і побачив князь Семен, що неможливо встояти проти них і повернувся до міста. І половці ж місто спалили і взяли невеликий відкуп з граду, і з усім полоном повернулися додому. Цієї ж осені приїхав з Царгороду від патріарха Ніфонта посол, його келейник, старець Ісаф, а з ним послі київського митрополита Макарія, старець Діонісій і диякон Герман; принесли благословенні листи під великими олов'яними печатками великому князеві та великій княгині, і митрополиту, і єпископам, і князям, і боярам, і всім

православним християнам. Тільки прирік патріарший посол єпископам: “Да не поставите потім митрополита раніше, ніж візьмете від нас благословення, за винятком великої потреби”. Вони ж сказали: “Ми не відрікаємося від давніх звичаїв соборної царгородської церкви і благословення отця нашого патріарха, а це ми вчинили через потребу, як і раніше нас так чинили наша братія, єпископи, коли при великому князі Вітовті поставили митрополитом Григорія Цамвлака, бо і в правилах святих апостолів і святих отців є написано: “Два чи три єпископи одностайно єпископа да поставлять”. Посол же сказав: “Добре вчинили, бо заради потреби закон може бути змінено”. Цієї ж осені великий князь Олександр і польський король Ольбрахт, брат великого князя, зійшлися у Парчеві, але ніхто не знає з якого приводу; чули ж самі від деяких їхніх вельмож, що і їхні пани-рада не знали про це. Було ж це у піст перед Різдом Христовим, в день пам’яті преподобного отця нашого Алімпія столпника, 26 листопада, а в день 28 цього ж місяця, в день преподобного мученика Стефана нового сповідника, прийшов же у Волинську землю брата син безбожного перекопського царя Менглі-Гірея Спончак солтан з багатьма вояками окаяних агарян. І полонили всю Волинську землю мало не до кінця, і чимало Лядської землі, полонили незчисленну кількість християн, а інших умертвили різними способами і повернулися додому. Бог допустив це через наші гріхи і все сталося на нас згідно з словами пророка Давида у псалмі 78: “Божие приидоша языци в достояние твое и прочаа” в кінець. Не Бог нас покинув, але ми його не шукаємо, через це й все це прийшло на нас (*далі йде фрагмент з коментарем на текст Євангелія – Ю.М.*).

Року 7005 (1497 – Ю.М.). Місяця березня 2 дня приходили татари з турками у Волинську землю і воювали біля Крем’янця і, захопивши з 400 душ полону, повернулися додому. І зібрався князь Михайло Острозький зі своїми людьми і наздогнав їх за Полонним і побив їх усіх, повернув весь полон і повернувся з похвалою у свою батьківщину, співаючи подячні пісні Богу, бо Його рукою були врятовані полонені, а сини агарянські розбиті. Цього ж

року приходили перекопські татари і взяли в полон множество людей і в Олевській волості і в Мозирській. Їх нагнав князь Михайло і князь Костянтин Острозький із дворянами великого князя на другому тижні в суботу по Великодні в Брацлавській землі на Сорочі-ріці, на Кошилавських селищах, а інших татар – верх Уми ріки у могили Петухової. Перебили їх всіх до кінця, а весь полон визволили. Забили царевича Акманлу і влана Мамишю Виру, уланова сина, а всіх їх забито 340, а з наших загинув один чоловік і то з простих. Це вже друге знамення Бог сотворив, протягом одного літа даруючи перемогу православним над безбожними агарянами. А якщо звернемося до Господа Бога щирим серцем, то й до кінця розгромить їх. Цим же правовірним князям даруй, Господи, многолітнє здоров'я і зміцни їхню десницю, зроби їх грізними супостатам нашим, да прославимо Тебе, Єдиного Бога і чоловіколюбця. Цього ж року, місяця травня в перший день, шостого тижня після Великодня, у понеділок, забили безбожні перекопські татари пресвященного митрополита київського і всієї Русі архієпископа Макарія, прізвиськом “Чорта”, у селі Скриголові на Бчичі ріці, за п'ять миль від Мозиря. Тут його наздогнали, бо ніхто про них (татар) не відав, вони таємно увійшли в (нашу) землю; всіх, хто був з ним, повбивали, а інших взяли в полон, і чимало інших волостей взявши, і міст попаливши, і людей без ліку взявши у полон, повернулися додому. Бог допустив це через наші гріхи, у гріхах же ми з ніг до голови. Але уповаю на Господа Бога, що цьому архієрею Божому сталася смерть задля більшої йому нагороди, а на наше покарання, бо він поїхав був до Києва, прагнучи допомогти церкві Божій Софії, раніше розореній цими ж агарянами. З цього приводу вжахнемося, братія, бо якщо святому архієрею Божому таке трапилось з Божого попущення, то як же ми уникнемо праведного гніву Його за наші діла. А раніше закінчення його восьми седмиць яви йому хтось розлучення душі від миру цього, але не усумнився в цьому, як чоловік у плоті, але ще суворіше так вчинилося, що ж буде?* Але Господи, Господи, потерпи ще нас, не вчини нам так, як Єрусалиму, який залишив Тебе і не ходив Твоїми шляхами, але глянь на нас милостиво, як інколи на невитян, бо порох не може

встояти проти бурі, так і ми не можемо витримати Твого гніву. Мало карай, але многомилостиво зціли, бо ми не можемо довго зносити Твого гніву, тяжко нам пити чашу, сповнену Твого гніву. Ніколи раніше не бувало в Руській землі з часу як прийняли хрещення, як нині сталося Божому архієрею від поганих. Але все це праведним Твоїм судом сталося нам через наші гріхи, в суд та поношення було це гріхів ради наших. Але не віддай нас до кінця, щоб не сказали нам вороги наші: “Де є Бог ваш, на Якого ви покладаєтеся”. Можеш чинити, Владико, що хочеш, поможи нам, бо падаємо. Цього ж року пішов великий князь Олександр з усіма своїми воїнами литовськими і руськими, жмудськими та іншими проти перекопського царя і стояв у Заславі, а звідти пішов до Брацлава і там поставив город і знову повернувся у свою землю з усіма своїми воїнами, а цар (*татарський – Ю.М.*) не посмів ополчитися проти нього. Цього ж року ходив польський король Ольбрахт у Волоську землю з усіма своїми вояками і багато зла його вояки вчинили церквам і образам Божим, сором про це й писати. І уклавши мир з волоським (*господарем – Ю.М.*) через свого брата, через послів чеського та угорського короля Владислава, і повернувся у свою землю з усіма своїми вояками. Але він не захотів піти тим шляхом у свою землю, яким велів йому йти волоський (*господар*), а пішов просто до Снятина по Буковині; і напали на нього волохи й турки і багатьох з його вояків забили, а сам король у той час був хворим. Цього ж року преставився священний Васьян, володимирський єпископ.

Року 7006 (*1498 – Ю.М.*). Місяця травня 30 дня, індікта 1, великий князь Олександр литовський дав митрополію Київську і всієї Русі Йосифу (*Болгариновичу – Ю.М.*), смоленському єпископу, з Смоленською єпископією.

Року 7008 (*1500 – Ю.М.*). Місяця травня 10 дня, індікта 3, поставили митрополита київського і всієї Русі Йосифа (*Болгариновича – Ю.М.*), смоленського єпископа. Приїхав посол з Царгорода від патріарха Йоакима, хрестоносець Аврамій і литовський єпископ, Лука полоцький, Кирило луцький, Васьян туровський....” (*ПСРЛ. – Т. 35. – М.: “Наука”, 1980. – с. 123–125.*)

Коментар:

“царський син Мендлі-Гіреїв”. Літописець називає царем кримського хана. Тоді ним був Менгли-Гірей I, який панував у 1466–1474, 1475–1476, 1478–1514 рр.

“патріарха Ніфонта”. Ніфонт II – константинопольський патріарх у 1486–1489, 1497–1498, 1502 рр.

“князя Костянтина Острозького”. Костянтин I (Костянтин-Василь) Острозький (помер у 1530 р.) – великий гетьман литовський (1497–1500, 1507–1530), маршалок Волинської землі (1507–1522), віленський каштелян (1511–1522), троцький воєвода (1522–1530).

“Вітовті”. Вітовт Кейстутович – великий князь литовський у 1392–1430 рр.

“поставили митрополитом Григорія Цамвлака”. Йдеться про обрання київським митрополитом Григорія Цамвлака (Цамблака) у 1415 р., здійснене без благословення константинопольського патріарха. Григорій Цамвлак був київським митрополитом у 1415–1420 рр.

“Олександр”. Мається на увазі Олександр, що був польським королем (1501–1506 рр.), а до цього – великим князем литовським (1492–1501).

“Ольбрахт”. Мається на увазі Ян-Ольбрахт, що був польським королем у 1492–1501 р.

“Михайло Острозький”. Мається на увазі князь Михайло Острозький (помер у 1501 р.), луцький староста, маршалок Волинської землі (1500–1501).

“А раніше закінчення його восьми седмиць яви йому хтось розлучення душі від миру цього, але не усумнився в цьому, як чоловік у плоті, але ще суворіше так вчинилося, що ж буде?”. Зміст цього речення є не зовсім ясним.

“короля Владислава”. Мається на увазі Владислав II Ягеллон, король Чехії (1471–1516) і Угорщини (як Ласло II) (1490–1516).

“волоський (*господар*)”. Мається на увазі молдавський господар Стефан III Великий, який панував у 1457–1504 рр. і розгромив військо Яна-Ольбрахта у Буковині у 1494 р.

ГЕТЬМАН ІВАН МАЗЕПА ЯК ПОКРОВИТЕЛЬ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ

Постать Івана Мазепи, гетьмана України у 1687–1709 рр. до останнього часу була проскрибованою в російській та підколоніальній українській історіографії. Тільки з часу відродження незалежної Української держави у 1991 р. ситуація кардинально змінилася. Однак, незважаючи на появу численних книг і статей, присвячених Мазепі, вони були переважно популярного змісту. Ненабагато кращим був стан в українській еміграційній історіографії з огляду на складні умови її існування, але там принаймі була можливість видати цінні розвідки Теодора Мацьківа (США–ФРН), Бориса Крупицького, Олександра Мезька-Оглоблина (США), Ореста Субтельного (Канада), причому останній опублікував 54 листи Мазепи до коронного гетьмана Речі Посполитої Адама Сенявського (1).

Чимало аспектів життя й державної та політичної діяльності гетьмана залишаються дослідженими явно недостатньо. До таких можна віднести й проблему церковної політики Мазепи. Вивчати її особливо складно з огляду на те, що в атеїстичній державі, якою був СРСР, історія релігії, зокрема Православної Церкви, майже не вивчалася, а те, що виходило з друку було зазвичай надто тенденційним, нерідко відверто ворожим Церкві. Внаслідок такого стану речей документальна спадщина Мазепи практично не публікувалася. Досить сказати, що до кінця ХХ ст. в російській та радянській історіографії було видано лише кілька десятків документів, розпорошених по різних публікаціях. Тепер ситуація значно поліпшилася. Вийшла перша монографія узагальнюючого змісту, написана чернігівським істориком С.Павленком; чернігівський архівіст І.Ситий видав понад 30 документів Мазепи, київський дослідник В.Станіславський – понад 200 листів Мазепи, адресованих переважно представникам уряду Московської держави (2), підготував до друку ще кілька сот листів гетьмана. Особисто нами було видрукувано близько 50 універсалів та листів Мазепи, не

рахуючи такої ж кількості регестів (3). Коли ця доповідь вже була в основному написана, в межах серії “Універсали українських гетьманів. Матеріали до Українського Дипломатарію” врешті побачила світло фундаментальна, хоч і не повна, публікація універсалів Мазепи (понад 500), підготовлена працівником Інституту української археографії та джерелознавства НАН України І.Л.Бутичем (4).

Для кращого усвідомлення церковної політики Мазепи необхідно відзначити важливі моменти формування його світогляду. Гетьман походив з української православної шляхти, причому в родах його батьків і дідів (Мазепи-Колединські, Мокієвські), були дуже сильними православні та патріотичні традиції. Досить згадати про діда І.Мазепи – Федора, який брав участь у повстаннях Косинського та Наливайка, і якого було страчено у Варшаві; про батька (Адама-Степана), активного учасника визвольних змагань Богдана Хмельницького, про його матір Марину (в чернецтві Марію-Магдалину), ігуменію трьох жіночих монастирів (Глухівського, Свято-Вознесенського жіночого монастиря Києво-Печерської лаври та Свято-Флорівського (Фролівського) у Києві). Вона ж була членом Хрестовоздвиженського православного братства в Луцьку. Саме завдяки клопотанням матері Мазепа видав ряд універсалів на користь деяких монастирів, де вона тоді була ігуменією (Києво-Печерського жіночого, Глухівського, а також їй персонально (5). Прийняли чернечий постриг також сестра гетьмана (Олександра) та її донька – Маріанна Витуславська, що прийняла чернечий постриг під іменем Марти. Менш відомо, що Анастасія Бобрикевич (“Бобирчанка”), у 1668–1670 рр. ігуменія Свято-П’ятницького (в Чернігові) та Свято-Покровського (в Макошині) монастирів, доводилася тіткою І.Мазепі; що в поменниках (поминальниках) роду Мазеп та Мокієвських згадуються також священники Андрій та Іван, монах Свято-Михайлівського Видубецького монастиря у Києві Теофіл Бобрович, ряд інших ченців та черниць. Посвяченим з Мазепою був рід Горленків, з котрого вийшов св. Йоасаф Білгородський (6). У такому оточенні важко було зрости невіруючою людиною.

Важливим є й те, що Мазепа вчився саме у Києво-Могилянській академії – найголовнішому тоді центрі православної освіти. Його навчання припало на ректорство таких видатних діячів Української Православної Церкви (УПЦ), як Лазар (Баранович), Феодосій (Софонович), Йоаникій (Галятовський). Уже будучи генеральним осавулом, а потім і гетьманом, Мазепа підтримував дружні контакти з багатьма іншими видатними діячами УПЦ, навіть святыми: свв. Дмитрій Ростовський (Туптало), Феодосій (Углицький), Іоанн (Максимович) Тобольський, Антоній (Стаховський), а ряд надань монастирям було ним вчинено внаслідок клопотання згаданих святих. Красномовним свідченням цього є широка допомога гетьмана св. Дмитрію Ростовському у його заходах по відновленню Петропавлівського монастиря під Глуховом, св. Феодосію (Углицькому) – у розбудові Видубицького монастиря та монастирів Чернігівської єпархії, свв. Іоанну (Максимовичу) та Антонію (Стаховським) – у справі створення Чернігівського колегіуму і т. д. (7). Мазепа тісно співпрацював також із київськими митрополитами, архимандритами Києво-Печерської лаври та багатьох інших монастирів України, зокрема з такими, як Варлаам (Ясинський), Йоасаф (Кроковський), Стефан (Яворський), Захарія (Корнилович), Іннокентій (Монастирський) та ін. Дана обставина також дає ключ до розуміння світопогляду Мазепи як глибоко віруючої православної людини, яка щиро прагла підтримати Церкву в складний для неї момент, адже УПЦ перестала бути дискримінованою, якщо говорити про політику Речі Посполитої, відносно недавно (в часи Б.Хмельницького) і тільки на частині етнічних українських земель, на території Української держави – Гетьманщини.

Як відомо, Військо Запорізьке активно виступало в ролі покровителя Української Православної Церкви (УПЦ) і ця політика стала особливо виразною після Берестейської унії, про що свідчить роль Війська у відродженні вищої ієрархії УПЦ у 1620–1621 рр. Тільки Православну Церкву керівники Війська Запорізького розглядали як дійсно Христову Церкву, вбачали в УПЦ важливу опору й легітимацію своєї влади, тому надавали їй всіляку підтримку. Оскільки тоді головним багатством і засобом існування

храмів та монастирів була земля, то гетьмани й взагалі козацька старшина продовжують у цьому відношенні політику панівної еліти Київської Русі, православних князів та шляхти литовсько-польської доби, надаючи Церкві маєтності – земельні угіддя (нерідко разом із залежними селянами), нерухоме та рухоме майно. Як свідченням цього є універсали та листи гетьмана Богдана Хмельницького, комплекс яких зберігся достатньо повно (8). Саме Хмельницький добивався рівноправного становища УПЦ з Католицькою Церквою в Речі Посполитій, ліквідації унії, повернення УПЦ храмів, монастирів, маєтностей, забраних раніше на користь УГКЦ, добивався права київського православного митрополита та двох єпископів бути у складі сенату Речі Посполитої тощо. Саме Хмельницький передав УПЦ на Гетьманщині майже всі колишні володіння Католицької Церкви, захищав маєтності УПЦ від посягань світської влади, зобов'язував залежних селян нести “звикле послушенство” на користь Київської митрополії та монастирів, надав їм різні права та привілеї. Цю ж стратегічну лінію у церковному питанні продовжують спадкоємці Б.Хмельницького, свідченням чого є зокрема дипломатичні інструкції Війська Запорізького, адресовані королям Речі Посполитої (9).

Аналізуючи документальну спадщину Мазепи, можна дійти висновку, що стратегічна лінія його церковної політики була в принципі тією ж, хоча цьому гетьманові доводилося діяти в умовах уже значно обмеженої державної автономії Гетьманщини. Водночас найтриваліша в історії України гетьманська каденція Мазепи (22 роки!) припала на період стабілізації економічного життя, на відносно мирний час. Це у поєднанні з ефективною внутрішньою та зовнішньою політикою Мазепи, дало блискучі наслідки: швидкий економічний і культурний розвиток України за гетьманату Мазепи став незаперечним фактом. Саме Мазепа чи не найбільше з усіх гетьманів України після Б.Хмельницького прислужився УПЦ, зробив найбільший внесок у справу її матеріальної та моральної підтримки.

Слід підкреслити, що на момент приходу Мазепи до влади ситуація УПЦ зазнала суттєвих негативних змін. Ще за гетьманату

Івана Самойловича в порушення церковних канонів статус УПЦ було змінено. Якщо раніше (з 988 р.) УПЦ перебувала під омофором Константинопольського (Вселенського) Патріярха, то у 1685–1686 рр. вона опинилася у залежності від Патріярха Московського. Внаслідок колоніальної політики Москви й Петербургу йшов потужний наступ на автономію УПЦ, яка швидко танула в порушення попередніх договорів та домовленостей. Отже стрижневою лінією церковної політики Мазепи, яка звучала в унісон з його загальнодержавною політикою, було прагнення зберегти наскільки це було можливим автономію УПЦ і навіть розширити її. На нашу погляд, Мазепа прагнув і до повернення УПЦ під омофор Вселенського Патріярха. Безпосередніх доказів цього поки що не виявлено. (Слід врахувати, що відкрито добиватися цього в умовах підколоніального існування Гетьманщини, Мазепа не міг). Однак поява відповідного пункту (ще й як головного!) в конституції Пилипа Орлика не була випадковою (“жебы едина віра Православная... под послушенством Святійшого Апостольського Фрону Константинопольського вічне утверждена была...”).

Недруковані листи гетьмана свідчать, що Мазепа активно цікавився церковним життям, особливо кадровою політикою УПЦ, під час виборів не тільки вищих ієрархів УПЦ, але й представників її середньої ланки, прагнув підтримати саме тих кандидатів, які були його однодумцями (10). Так, на прохання св. Іоанна (Максимовича) він призначив 21(10).07.1706 р.* ігуменом Свято-Успенського Кам'янецького монастиря о. Йону (Ольховського). Завдяки зусиллям Мазепи УПЦ вдалося добитися почесного титулу екзарха для київського митрополита Варлаама (Ясинського). Характерно, що Мазепа прохолодно ставився до митрополита Гедеона, що на наш погляд пояснюється не стільки суб'єктивними причинами (важкий характер Гедеона, його пов'язаність із конкурентом Мазепи – гетьманом Самойловичем), скільки московським сервілізмом даного митрополита, який призвів до тяжких наслідків для УПЦ.

* Тут і далі датування подане за старим стилем.

У світлі нововиявлених документів очевиднішим стає прагнення Мазепи відродити Гетьманщину на Правобережжі (у даному контексті цілком зрозумілими стають його дії по відродженню старих козацьких полків на Правобережжі, як от Уманського та Корсунського), поширити впливи УПЦ на ці землі, котрі знову опинилися під владою Речі Посполитої. У даному контексті слід розглядати оборонні універсали, надані ним київським монастирям на правобережні маєтності ще у 1690 р., як от Пустинно-Микільському монастиреві на містечка Конончу та Савин на Канівщині (11). Далі було здійснено нові кроки. Skorиставшись ослабленням Речі Посполитої і заручившись підтримкою царського уряду, 30.09.1700 р. Мазепа видав універсал про відновлення Переяславського єпископства, яким став керувати його приятель Захарія (Корнилович) (325)**. Своім черговим універсалом (від 27.08.1701) гетьман підтвердив привілеї Переяславської катедри й підпорядкував їй два правобережних монастирі (Трахтемирівський та Канівський) (338). На фундацію новозбудованого єпископського собору в Переяславі з монастирем тощо гетьман надав величезну суму (понад 300 тис. золотих). Цікаво, що йому ж він у 1701 р. передав зі своєї бібліотеки унікальну пам'ятку – знамените Пересопницьке євангеліє XVI ст., на якому й нині присягають Президенти України.

Таким чином, була намічена важлива лінія у церковній та державній політиці, скерована на зміцнення УПЦ як державної церкви Гетьманщини. Не випадково у подальшому саме ця єпархія (Переяславсько-Баришпольська) буде контролювати всі православні парафії на Правобережній Україні. В ідеалі Мазепа тяжів до відродження Київської митрополії в кордонах 1448 р. (після розколу старої Київської митрополії на власне Київську і Московську), на що вказує його увага до західноукраїнських та білоруських православних церков і монастирів, включно з віленськими, матеріальна їм допомога.

** Тут і далі в дужках вказано номер універсалу Мазепи за найповнішою їх публікацією 2002 р. (Універсали...)

Слід врахувати, що в певному розумінні міжнародне становище України доби Мазепи мало чим відрізнялося від попередньої (з XV ст.). З моменту падіння Кафи у 1475 р. Україна опинилася на передньому краю оборони християнської Європи від агресії Османської Порти, від агресії якої тяжко потерпала. Виходячи з цих реалій, Мазепа, як колись Сагайдачний, був ревним прихильником створення антиосманської християнської ліги, котра б мала забезпечити південні кордони України, повернути їй втрачений вихід до Чорного моря. Тому він неодноразово звертався у цій справі до Москви, брав активну участь із своїм військом у переможних Азово-Дніпровських походах, вживав заходів, щоб залучити до боротьби донських козаків, балканські народи. Природними союзниками Мазепи у цій справі були православні патріархи, які мріяли про нову Візантійську імперію. Тому вони підтримували Мазепу так, як Богдана Хмельницького, котрому дали свого часу благословення на війну проти Речі Посполитої. У цей контекст добре вписуються заходи Мазепи щодо зміцнення зв'язків УПЦ з матір'ю-Церквою (Константинопольським патріархатом), із Святою землею, з Афоном, Молдавією, балканськими країнами. Можна вказати зокрема на перебування в Батурині у 1701 р. єрусалимського патріарха Хрисанфа, котрий дістав від Мазепи щедрі дари, в т. ч. срібний вівтар для Гроба Господня з іменем гетьмана, який і понині там зберігається. У Алеппо 1708 р. коштом Мазепи було видано євангеліє арабською мовою, причому антиохійський патріарх Афанасій написав до цього видання глорифікаційну передмову на честь Мазепи. Можна вказати й на цінні подарунки гетьмана храмам та монастирям Близького Сходу (плащаниці, євангелія, чаші і т. д.). До того ж Мазепа вислав своїх дипломатів до Молдавії, щедро підтримував паломницькі місії українського духовенства на Святу землю та Афон, місії балканського та близькосхідного духовенства в Україну. Так, у Батурині при боці Мазепи тривалий час проживав емігрант з Балкан, призренський митрополит Никодим (Никодим прибув на Україну ще на початку гетьманату Самойловича і був живий ще при гетьмані Скоропадському) (12).

Гетьманські інтенції певною мірою відбилися і у нововиявлених його документах, як от: проїжджі універсали, дані р. послу Мазепи до Молдавії Згурустиневичу (29.02.1699) та Ісайї – архимандриту афонського монастиря св. Павла (19.08.1688). Ісайя, що був, до речі, українцем за походженням, їхав з Афону через Україну до Москви.

Посилення позицій УПЦ з точки зору Мазепи було неможливим без припинення дискримінації православних у Речі Посполитій, без ліквідації унії, у чому він був послідовником традиційної політики гетьманів – своїх попередників. Вже на самому початку свого гетьманування Мазепа на прохання київського митрополита Гедеона звернувся з листом до князя В.В.Голіцина (від 16. 12. 1687), скаржачися на “утиск...великие и незносние... кривды и гонения”, що їх чинили в Речі Посполитій православним, просячи, щоб царське посольство на сейм добилося позитивних зрушень у цій справі (13). І в подальшому Мазепа був дуже чутливим до скарг на утиски православних, писав до Петра I, щоб той натиснув з цього приводу на панівну верхівку Речі Посполитої. Коли Львівська єпархія перейшла в унію, то Мазепі поскаржилося волинське православне духовенство на посилення утисків. Гетьман звернувся тоді (28.08.1700) з листом до Петра I, щоб московський патріарх надав підтримку луцькому та строзькому православному єпископу Діонісію (Жабокрицькому). Тоді ж він написав серію листів, у котрих вимагав ліквідації унії на Правобережній Україні (14). Очевидно він чинив спроби, щоб переламати ситуацію в Луцькій єпархії, коли згаданий Діонісій у 1702 р. прийняв унію. З наказу Петра I Діонісій був засланий до Сибіру, а управу єпархії взяв на себе Кирило (Шумлянський), який повернувся у православ'я і дістав від київського митрополита висвяту на Луцьку єпархію. Не можна не побачити зв'язку з цими подіями справи луцького православного братчика, шляхтича-поета Данила Братковського. Ще у 1700 р. Братковський приїздив до Мазепи, а невдовзі після цього стає одним з натхненників антипольського повстання на Правобережжі 1702–1704 рр., закликає до боротьби проти католиків та уніатів. У жовтні 1702 р. Братковського було схоплено, а 26.11.1702 р.

страчено з присуду влади Речі Посполитої (15). Тривала присутність військ Мазепа на Правобережній та Західній Україні сприяла посиленню там позицій УПЦ. Слід відзначити, що царська Росія, хоч і відверто вороже ставилася до УГКЦ, однак з тактичних міркувань не поспішала з підтримкою ініціатив Мазепа, бо Річ Посполита була союзницею Московської держави проти Швеції і явно порушувати існуючий стан речей у міжконфесійних відносинах у регіоні було з точки зору Москви у даний момент недоцільним. У цьому контексті зрозумілішими стають і рішення Замоїського синоду УГКЦ (1720 р.), скликаного наприкінці Північної війни, коли українські війська вже повернулися на Гетьманщину. Тоді в Речі Посполитій було вжито заходів по ґрунтовному розмежуванню УПЦ та УГКЦ, зокрема в греко-католицьких парафіях мали вилучити зі вжитку православні книги, було зроблено важливі кроки на шляху латинізації церковного обряду тощо.

Гетьман надавав величезну матеріальну допомогу УПЦ, насамперед Київській митрополії та провідним українським (у першу чергу київським) монастирям, у першу чергу Києво-Печерській лаврі, котра за гетьманату Мазепа переживає свій “срібний вік”. Красномовним свідченням надзвичайно великої уваги гетьмана до УПЦ є кількість наданих їй універсалів: із понад 500 відомих на сьогодні універсалів Мазепа на долю УПЦ припадає понад 130, тобто 26%. Якщо взяти універсали на користь митрополії та конкретних монастирів, то можна встановити не тільки масштаби гетьманських надань, але й пріоритети. Отже, Київська митрополія в цілому, включно з Софійським монастирем, отримала від Мазепа 9 універсалів (150, 170, 174, 175, 188, 237, 248, 375, 382), Чернігівська й Новгород-Сіверська архієпископія – 3 (113, 240, 332), Переяславська – 2 (325, 338). Тут і далі в дужках вказані номери універсалів за їх найповнішою на сьогодні публікацією І.Бутича 2002 р.

Київські монастирі:

Києво-Печерська лавра (138, 173, 181, 195, 279, 358, 368) та
Києво-Печерський жіночий монастир (48, 77, 93);

Богоявленський Братський монастир (205, 207, 223, 426);

- Спаський Межигірський монастир (65, 111, 134, 143);
Свято-Михайлівський Золотоверхий монастир (207, 293);
Свято-Михайлівський Видубицький (87, 474);
Пустинно-Микільський (104, 206);
Свято-Флорівський(112);
Петропавлівський монастир (227).
Монастирі Гетьманщини (крім Києва):
Петропавлівський Глухівський монастир (39, 62, 199, 285, 362, 454, 476, 477, 481);
Свято-Успенський Кам'янський монастир (50, 187, 218, 220, 280, 281, 295, 341, 449);
Лубенський Мгарський монастир (53, 117, 120, 183, 231, 278, 451);
Різдво-Богородицький Домницький монастир під м. Березною (286, 308, 311, 312–313, 317, 317);
Свято-П'ятницький Чернігівський жіночий монастир (130, 221, 242, 282–283, 297);
Хрестовоздвиженський монастир у Полтаві (5, 360, 387, 431);
Батуринський Крупицький монастир (61, 162, 186, 487, 496);
Чернігівський Єлецький монастир (55, 271, 287, 475);
Свято-Троїцький Густинський монастир під Прилуками (37, 216, 374);
Спаський Новгород-Сіверський монастир (78, 98, 292);
Глухівський жіночий монастир (67, 149);
Максаківський монастир (125, 327);
Батуринський жіночий монастир (43, 100);
Свято-Вознесенський монастир в Переяславі (331, 344);
Свято-Микільський Красногірський монастир під Гадячем (44, 211);
Золотоніський монастир (63, 80);
Ніжинський монастир (51, 153);
Любецький монастир (390);
Преображенський Спаський Скельський монастир в с. Скелька на Сумщині (180);
Різдво-Богородицький Ніжинський Красноострівський монастир (69);

Свято-Георгіївський монастир в Козельці (171);
Свято-Микільський монастир в Макошині (54);
Свято-Микільський Катошинський монастир під Топалем (349);
Свято-Покровський жіночий монастир в Макошині (46);
Свято-Успенський монастир в Коропі і Стародубі (209);
Свято-Покровський жіночий монастир у Полтаві (505);
Спаський жіночий монастир в Будищах (59).

Церкви:

Свято-Успенська у Новгород-Сіверському (83);
Спаська у Стародубі (417);
св. Іоанна Предтечі у Стародубі (418).

Крім того, ряд універсалів було дано представникам духовного стану, в першу чергу керівникам протопопій: протопопам Глухівському (13, 249), гадяцькому (56), лохвицькому (136, 416), миргородському (71), новгород-сіверському (236), стародубському (52), воронізькому протоієрею (82), ірклівському наміснику, священнику Василю Зуйку (319), борзенькому наміснику, священнику Василю Величковському (265), священникам у Глухові (47, 131), Ічні (198), Кистерці (68), Любечі (172, 268), Мені (448), Ніжині (365), Чорнатищах (99), в селах Лави (322) та Лотоки (337); своїй матері – ігумені Марії-Магдалині (196), матері кафедрального намісника Іоаникія (Сенютовича) (483, 484), Івану Маковському, колишньому кролевецькому сотнику, котрий вирішив постригтися в ченці Києво-Печерської лаври (490). Слід відзначити, що ряд універсалів дійшов до нашого часу у неповному вигляді (регести тощо). Так нам вдалося виявити регести універсалів Мазепи на володіння маєтностями Свято-Микільському Красногірському та Хрестовоздвиженському Полтавському монастирям; на збудування гуті у володіннях Чернігівської архієпископії і т. д. Чисельність універсалів Мазепи, даних Києво-Печерській лаврі, згідно з виявленим їх реєстром сягає 14, Межигірському монастиреві – 15. (16). Якщо врахувати і їх, і той факт, що наслідуючи приклад гетьмана активною меценатською діяльністю щодо УПЦ зайнялася козацька старшина, то масштаби надань УПЦ в часи гетьманату Мазепи виглядають ще величніше.

Часом масштаби мазепиних надань можна порівняти з наданнями його попередників та наступників. Так, зберігся практично весь комплекс гетьманських універсалів, даних Свято-Михайлівському Золотоверхому монастиреві у XVII–XVIII ст. (17). Отже, коли Б.Хмельницький дав йому 5 універсалів, а подальші гетьмани й того менше, то Мазепа – до двох десятків. Більше дав тільки І.Скоропадський (21 універсал), але ряд маєтностей було надано останнім з числа конфіскованих у Мазепа та його племінниці, схимниці Марти (Витославської) (18). До раніше наданих маєтностей Глухівському Петропавлівському монастиреві гетьманами Виговським, Брюховецьким, Дорошенком, Многогрішним та Самойловичем Мазепа двома своїми універсалами-привілеями додав три села, рибні озера та два власних млини (19). Видавав “оборонні універсали”, котрими церковні володіння оберігалися від зазіхань з боку світської влади, від постоїв військ тощо. Гетьман надавав землі, села із залежними селянами, млини, перевози, наказував виконувати на користь монастирів певні повинності (гачення гребель), надавав привілеї (роблення горілки, продаж алкогольних напоїв та тютюну) і т. д., забороняв селянам переходити у козацькі підсусідки й таким чином у козацький стан. Чимало універсалів та листів, які стосувалися оборони монастирів від втручання світської влади, прагнення декого з козацької старшини обернути ченців або черниць у своїх підданих. Так, під час перебування Мазепа у Чернігові наприкінці 1695 р. до нього прийшли черниці жіночого Свято-П’ятницького монастиря зі скаргою на чернігівського полковника Я.Лизогуба, котрий обертав на полкові потреби працю підданих монастиря. У своєму листі до Лизогуба від 8.01.1696 (29.12.1695) Мазепа суворо заборонив “зачипати панщиною” згаданих монахинь (20). Нерідко гетьман розв’язував конфлікти між монастирями, як от між Богоявленським Братським та Межигірським (223). У світлі нововиявлених документів можна простежити й деякі нові тенденції в гетьманській допомозі УПЦ. Так, своїм універсалом від 22.02.1705 р. за ст. стилем Мазепа прилучив до храму св. Іоанна Предтечі у Стародубі музичний цех, що мало підтримати церкву (418). У своєму прагненні допомогти УПЦ

він часом переходив певну межу, здійснюючи й такі форми підтримки, котрі не вповні узгоджуються з літерою і духом Святого Письма (вони й нині живуть у практиці РПЦ!). Маємо на увазі привілеї монастирям на володіння шинками, на горілчану й тютюнову оренду, на монопольний продаж горілки на монастирських перевозах та під час ярмарків. Такі права були зокрема надані Спаському монастиреві в Новгород-Сіверському, Густинському під Прилуками, Єлецькому монастиреві у Чернігові ті ін.

Врешті не можна не згадати про численні дрібніші дари гетьмана УПЦ, тобто дзвони, хрести, богослужбові книги, чаші, ікони, облачення, нерідко з коштовними оправами та окладами...

Мазепа надав надзвичайно велику фінансову допомогу православним храмам та монастирям у їх побудуванні та реставрації, чимало з них і нині є цінними пам'ятками архітектури (дзвіниця у Софійському соборі, Свято-Іллінська, Свято-Микільські церкви ("Набережна" та "Притиска" на київському Подолі). Було збудовано Свято-Троїцьку надбрамну церкву та церкву Всіх Святих над Економною брамою Києво-Печерської лаври, відреставровано Свято-Успенський собор Києво-Печерської лаври. Гетьман реставрував чи перебудував, оздобив храми практично в усіх київських і чернігівських монастирях, також у головних центрах лівобічної Гетьманщини (Глухіві, Переяслав та ін.). Особливе місце належало гетьманській столиці – Батурину. Як було встановлено Л.Кіяшко, в часи гетьманату Мазепа тут було зведено низку храмів, у т. ч. п'ять – власним коштом гетьмана (21). Характерно, що взамін дерев'яних храмів були збудовані кам'яні. За деякими підрахунками, протягом свого гетьманату Мазепа власним коштом відродив і реставрував понад 20 церков і монастирів, як от: Свято-Вознесенський у Переяславі та Петропавлівський під Мошнами. Нововиявлені документи стосуються інколи започаткованих при активній підтримці Мазепа деяких монастирів, як от: Свято-Успенський Кам'янський та Свято-Микільський монастирі у Стародубському полку, Свято-Вознесенський монастир у Переяславі, або ж відроджених ним, як от Любецький, відомий ще з часів св. Антонія Печерського. Вони засвідчують, що власним коштом

гетьмана було збудовано Різдово-Богородицький храм біля м. Березної, Свято-Вознесенський храм у Переяславі (331). Власним коштом гетьман профінансував багатоярусний іконостас Свято-Успенського собору Києво-Печерської лаври, укріпив стіни навколо лаври. Вражаючі суми пожертв Мазепи на Церкву навела старшина у складеному 1709 р. (уже в еміграції) реєстрі його фундацій та донацій. Якщо за цим реєстром підсумувати видатки гетьмана, то вийде астрономічна сума понад 1 млн. золотих дукатів, причому цей перелік далеко не повний, бо сюди не ввійшли пожертви багатьом церквам та монастирям, церковним інституціям та духовенству, бо ряд витрат уже не можна було встановити, як от на збудування Бахмацького, Думницького, Кам'янського та Любецького монастирів із церквами (22). Щедрі пожертви на користь УПЦ гетьман призначив також і в своєму заповіті. Все це між іншим підтверджує висновок О.Мезька-Оглоблина про те, що Мазепа на відміну від тогочасних володарів у Західній Європі, котрі віддавали перевагу палацам, “будував переважно церкви або публічні будови (приміром, будинок Київської академії)” (23).

При всьому цьому Мазепа проводив надзвичайно зважену фінансову та соціальну політику. Свою допомогу УПЦ він чітко співвідносив із можливостями державного та особистого скарбу, а у своїй соціальній політиці не допускав перекосів на користь духовенству, які б мали зашкодити інтересам міщанського й особливо козацького станів. Особливу обережність Мазепа виявляв на початку своєї каденції. Показовим у цьому плані є його лист, писаний не раніше серпня 1687 р., тобто невдовзі після обрання Мазепи гетьманом, відомому церковному та культурному діячеві України, архимандриту Спаського монастиря в Новгород-Сіверську о. Михайлу (Лежайському). Мазепа рішуче відкинув скарги архимандрита й по пунктах перелічив, яка саме домомога була надана цій архимандрії (надання маєтностей, заходи по поверненню їй “новотних” козаків або таких, що повтікали з війська, тощо). Тут же гетьман застеріг, що він ніколи не піде на випис із реєстру задля повернення в монастирське “послушенство” заслужених козаків, бо це накличе на нього “от Войска нелюбов и незьчливість” й може призвести до конфлікту. А такий конфлікт, та ще в розпал підго-

товки до нового царського походу на Крим, коли “зачатая з бесурманами война тепер в кипячом обороті обрїтається”, міг би призвести до того, що “в великих ділах монарших до цілости всего християнства потребных..., уховай боже, учинила б ся завада” (24).

Чимало коштів гетьман виділяв УПЦ на гуманітарну допомогу, на розвиток церковної освіти, як от: два села, наданих на шпиталь Києво-Печерської лаври, щорічна пожертва київським бурсакам 1000 золотих, допомога у будівництві нового приміщення для друкарні у Києво-Печерській лаврі та при Чернігівській катедрі, купівлі устаткування для них (ще за життя Мазепи було видано ряд цінних книг, в т. ч. Цвітна Тріодь (1702), Києво-Печерський патерик (1702), напрестольне Євангеліє (1707), Службеник (1708) і т. д.). Щедрою рукою гетьман надавав допомогу Києво-Могилянській Академії (понад 200 тис. золотих) та створеному за його активної підтримки Чернігівському колегіуму. Враховуючи, що в ті часи Церква і культура були в Україні нерозривно пов’язаними, підтримка гетьманом УПЦ надзвичайно позитивно вплинула на розвиток української культури, насамперед літератури та мистецтва, але це тема окремого дослідження, яке до речі вже починає розроблятися (25).

Все вищесказане значно розширює уявлення про роль гетьмана Івана Мазепи як покровителя Православної Церкви й мецената, є зайвим доказом брехливості міфу про сріброблюство гетьмана. Нововиявлені джерела вповні підтверджують правоту відомого церковного та культурного діяча України, сучасника Мазепи, еромонаха Антонія (Стаховського), котрий став пізніше митрополитом Сибірським і Тобольським. Він так визначив роль гетьмана у цій справі: “Не бысть прежде его, подобен ему, и по нем не будет”.

* * *

Примітки:

1. Оглоблин О. Гетьман Іван Мазепа та його доба. – Нью-Йорк; Київ; Львів; Париж; Торонто, 2001; Мацьків Т. Гетьман Іван Мазепа в західноєвропейських джерелах 1687–1709. – Мюнхен, 1988; Мацьків Т. Англійський текст Зборівського договору з 1649 року

та інші вибрані статті. – Нью-Йорк; Львів; Київ; Мюнхен, 1993; Subtelny O. On the Eve of Poltava: The Letters of Ivan Mazepa to Adam Sieniawski, 1704–1708. – New York, 1974. Було видано й ряд дрібніших розвідок, як от: Чижевський Д. Забутий віршик Івана Мазепи // Українська вільна академія наук у США. Науковий збірник. – Нью-Йорк, 1952. – Т. 1. – с. 129–131.

2. Павленко С.О. Міф про Мазепу. – Чернігів, 1998; Ситий І. Гетьманські універсали в колекції Чернігівського історичного музею ім. В.В.Тарновського // Сіверянський літопис (далі – СЛ). – 1998. – №2. – с. 31–46; З епістолярної спадщини гетьмана Івана Мазепи. – К., 1996. – 192 стор.

3. Див. Мицик Ю.А. Нові документи гетьмана Івана Мазепи / / Пам'ятки України. – 1991. – №6.; Мицик Ю.А. Листи Івана Мазепи та Пилипа Орлика // Бористен. – 1993. – №4. – с. 5–6; Мицик Ю.А. З нових джерел до історії церковного землеволодіння на Чернігівщині XVII–XVIII ст. // СЛ. – 1997. – №1–2. – с. 100–117; Мицик Ю.А. З документації гетьмана Івана Мазепи // СЛ. – 1997. – №3. – с. 99–105; Мицик Ю.А. З документації гетьмана І. Мазепи // СЛ. – 1998. – №1. – с. 91–103; Мицик Ю.А. Шість гетьманських універсалів XVII–XVIII ст. // СЛ. – 2000. – №1. – с. 88–92; Мицик Ю., Бойницька Н. З документації гетьмана Івана Мазепи // СЛ. – 2001. – №4. – с. 36–45. Огляд універсалів Мазепи, що зберігаються у відділу рукописів Національного музею історії України, зробила Алла Гуляй (Гуляй А. Документальні пам'ятки доби гетьманщини в збірці Національного музею історії України // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні. – К., 1999. – Вип. 8. – с. 193–195.

4. Універсали Івана Мазепи 1687–1709. – К.; Львів, 2002. – 757 стор.

5. Там же. – №48, 77, 93, 67, 149, 196.

6. Див. Кривошея В.В. Національна еліта Гетьманщини. К., 1998. – Ч. 1. – с. 183–187; Кривошея В. Іван Мазепа: біографічні дрібниці // СЛ. – 1998. – №2. – с. 93–95.

7. Дорошенко Д. Тихий закуток. Гетьманський монастир // СЛ. – 1998. – №1. – с. 155; Павленко С. Духовні побратими Івана Мазепи // Пам'ять століть. – 2001. – №6. – с. 34–56; Універсали

Івана Мазепи... №87; Бібліотека Польської Академії наук (далі – БПАН). – Відділ рукописів (далі – ВР). – №270. – Арк. 50–51 зв.; Травкіна О.І. Чернігівський колегіум (1700–1786). – Чернігів, 2000. – с. 15; Мицик Ю.А. З документації гетьмана І.Мазепи // СЛ. – 1998. – №1. – с. 95.

8. Універсали Богдана Хмельницького. 1648–1657. – К., 1998.

9. Мицик Ю.А. Проблема унії в дипломатичних інструкціях гетьманів України до уряду Речі Посполитої (середина–друга половина XVII ст.) // *Warszawskie zeszyty ukrainoznawcze*. – Warszawa, 1997. – Т. 4–5. – с. 92–104).

10. Див. наприклад лист Мазепи до Петра I від 19.02.1708 р. (З епістолярної... №76). Висловлюємо щиро вдячність В.Станіславському за надану ним можливість ознайомитися із підготовленим ним до друку томом епістолярної спадщини гетьмана, де міститься чимало подібних матеріалів.

11. Держархів у Кракові. – Ф. “Зібрання Русецьких”. – №69. – Арк. 11–14 ; Див. Мицик Ю.А. З документації гетьмана І.Мазепи // СЛ. – 1998. – №1. – с. 94.

12. Центральний державний історичний архів України у Києві (далі – ЦДАК). – Ф. 1407. – Оп. 1. – №86, 89; Бібліотека Польської академії наук у Кракові. – Відділ рукописів. – №270. – Арк. 60.

13. З епістолярної спадщини... №3.

14. ЦДАК. – Ф. 1407. – Оп. 1. – №87.

15. Павленко С. Міф ... с. 160.

16. Див.: Мицик Ю.З документів І.Самойловича та І.Мазепи // СЛ. – 2001. – №6. – с. 33–35.

17. Національна бібліотека України ім. Вернадського. – Інститут рукописів. – №535 П. / 1763 с.

18. Мицик Ю.А. Гетьман І. Скоропадський – покровитель Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря у Києві // СЛ. – 2000. – №4. – С. 50–64; №5. – с. 65–81.

19. Універсали Івана Мазепи... С. 26.

20. БПАН. – ВР. – №270. – Арк. 51–52. Див.: Мицик Ю.А. З документації гетьмана І.Мазепи // СЛ. – 1998. – №1. – с. 96.

21. Кіяшко Л. Батуринаські церкви доби Івана Мазепи // СЛ. –

2002. – №1. – с. 23–24. Всі батуринські храми були знищені російськими військами під час взяття Батурина у 1708 р.

22. Оглоблин О. Гетьман Іван Мазепа та його доба... с. 170–171.

23. Там же. с. 146.

24. БПАН. ВР. – №270. – Арк. 53–54 зв. Див.: Мицик Ю.А. З документації гетьмана І.Мазепи // СЛ. – 1998. – №1. – с. 92–93.

25. Павленко С. Міф...; Пуцко В. Гетьман Іван Мазепа – меценат українського церковного мистецтва // Церковний календар на 1992 р. Б. м., 1992. – С. 152–170; Пуцко В. Гетьман Іван Мазепа і розвиток українського мистецтва // Київська старовина. – 1995. – №1. – с. 98–104; Пуцко В. Ікони Чернігівщини // СЛ. – 1997. – №4. – с. 129–135; Пуцко В. Мазепина срібна шата в Чернігові // Родовід. – 1996. – Ч. 2(14). – с. 112–116.

*) Тут і далі датування подане за старим стилем.

***) Тут і далі в дужках вказано номер універсалу Мазепи за найповнішою їх публікацією 2002 р. (Універсали...)

(Опубл: Мицик Ю. Гетьман Іван Мазепа як покровитель Православної Церкви // Сіверянський літопис. – 2006. – №6. – с. 38–46).

Козацький священик

1775 рік був трагічним для України. Саме тоді Російська імперія ліквідувала Запорізьку Січ і зробила черговий крок до остаточної ліквідації української державності. Доли колишніх січовиків порізлилися... Одні втекли до Османської імперії й створили Задунайську Січ, другі – до Австрійської імперії, де й поселилися на берегах Тиси, треті через деякий час сформували “Військо вірних козаків” на службі Російської імперії. Та мусила піти на цей крок у зв’язку із вибухом російсько-турецької війни 1787–1791 рр. “Військо вірних козаків” відзначилося у цій війні, за що йому пізніше було дозволено поселитися на берегах Кубані. Так виникло Чорноморське Кубанське військо, яке покладе початок кубанському козацтву...

Майбутніх чорноморців-кубанців очолив кошовий отаман Сидір Білий, який загинув у морському бою 18.06.1788 р., а після його загибелі – Захар Чепіга. Військовим суддею став зна-

менитий Антін Головатий. Ці видатні особистості були ревними православними, і саме з їх ініціативи і фінансової допомоги у 1773–1778 рр. було збудовано перлину української дерев'яної архітектури в дусі козацького бароко – Свято-Троїцький собор у м. Самара (нині – Новомосковськ Дніпропетровської області). Чи не першим священиком у цьому храмі був о. Іван Ковалевський, котрого пов'язувала з Чепігою тридцятирічна дружба (вони були знайомі між собою з 1758 р.). Після створення “Війська вірних козаків” до його складу з дозволу духовних і світських влад (очевидно, з клопотання З.Чепіги) було включено і о. Івана (квітень 1788 р.). Він відправляв для козаків службу Божу, сумлінно виконував душпастирські обов'язки, навчав грамоті неписьменних козаків.

У ході війни 1787–1791 рр. козаки активно діяли не тільки на суходолі, а й на морі, створили свою Чорноморську флотилію. У жорстоких, але переможних морських боях у дніпровському лимані та під Очаковом 18, 28–29 червня 1788 р. (за новим стилем) відзначився і о. Іван, який надихав козаків-моряків на боротьбу із ворогом. Це було відзначено у спеціальному атестаті за підписом А.Головатого. Отець Іван виконував функції корабельного священика і під час морського походу проти турків, керованого принцем Насау і контр-адміралом Поль-Диноном. Про це докладно писав і морський офіцер М.Аркас – батько відомого українського історика та композитора Миколи Аркаса.

7 листопада 1788 р. кошовий отаман Захар Чепіга під час свого перебування у таборі при Цариголці (частина Тилігульського лиману неподалік Хаджибею-Одеси) видав о. Івану черговий атестат, сповнений глибокої подяки за службу. Подальша доля о. Івана Ковалевського невідома. Відзначимо, що такі приклади були непоодинокими. Так, інший козацький священик о. Михайло Стрельбицький був серед козаків під час взяття турецької фортеці Ізмаїл...

Сучасна українська історіографія ще і ще раз доводить на численних фактах ту істину, що запорізькі козаки були у своїй масі глибоко віруючими православними, а не атеїстами чи язич-

никами, як пробує переконати дехто із сучасних аматорів історії. А у глибоко віруючих людей були й пастирі високого рівня, котрі поєднували служіння Господу із любов'ю до свого народу, котрі були поруч зі своєю паствою навіть у тяжких воєнних походах...

(Опубл.: Мицик Ю. Козацький священник // Голос православ'я. – вересень 2001. – №18(66)).

Новий погляд на історію православної святині

Києво-Печерська лавра є найзнаменитішою православною святинєю України, одним з найважливіших у нашій історії центрів православ'я світу. Саме тут діяла яскрава плеяда українських святих, саме тут було сформовано той осередок православної духовності, який приніс Києву славу “другого Єрусалиму”. Не випадково історія обителі постійно привертала увагу істориків, починаючи з батька літописання Русі-України св. Нестора Печерського. Так тривало до лиховісного 1917 року, коли сатанинська комунорадянська влада оголосила релігію “опіумом для народу” й заходилася фізично винищувати православне духовенство. Лише в роки Другої світової війни було скориговано курс “партії та уряду” щодо Православної Церкви. Було вирішено зберегти її, але в обмеженому вигляді із забороною виходу за межі нечисельних храмів, зберегти тільки як РПЦ, тільки як вірну виконавицю волі імперської Москви. Києво-Печерську лавру було закрито, перетворено в центр атеїстичної пропаганди. Було накладено негласне вето на дослідження історії Української Православної Церкви, на історію її святинь, так само, як і на історію української державності, традицій національно-визвольної доби.

Тільки в незалежній Україні стало можливим відродити традицію дослідження історичного минулого УПЦ й, зокрема, Києво-Печерської лаври. Щоправда, святиня опинилася в руках РПЦ, яка на дух не переносить ні самостійної Української держави, ні української мови, а українців всупереч правді оголошує “русскімі”, тобто московитами. Внаслідок цього поши-

рюються статейки переважно чорносотенного духу про обитель, у котрих умисно фальсифікується належність її до Русі-України, її історія, як і вся історія Київської Русі, анексується на користь московської. Це виглядає так, якби румунам (які до ХІХ ст. називалися волохами) спало на думку оголосити себе й тільки себе безпосередніми спадкоємцями слави Давнього Риму, а італійців – лише гілкою румунського чи романського народу, а італійську мову – “наречієм” румунської.

Але, слава Богу, потроху на полі української історіографії виростають правдиві дослідження, котрі стосуються й історії УПЦ, й історії Києво-Печерської лаври. Помітним явищем став вихід книги професора Дмитра Степовика “Історія Києво-Печерської лаври” (К., 2001, 555 стор.), яка привертає увагу вже своїм ошатним виглядом, великою кількістю ілюстрацій. Але справа, звичайно, не у зовнішньому вигляді книги, а у її глибокому змісті, насамперед у принципово іншому погляді на історію Києво-Печерської лаври. Йдучи за своїм славним попередником, митрополитом Іларіоном (Огієнком), Д.Степовик наводить важливі аргументи на користь того, що святиня виросла на землі русинів-українців й саме наші предки, русини-українці, склали переважну більшість того сонму святих, грандіозну роль якого в історії УПЦ важко навіть уявити.

Другий та третій розділи книги автор присвятив історії Лаври у ХІV–ХVІІІ ст. Він показав, як в умовах бездержавності українського народу Лавра зберегла своє значення й прославилася не тільки як свята обитель, але й потужний центр освіти та культури українського народу, котрий суттєво вплинув на збереження національної ідентичності українців, зберіг в їхніх серцях повагу до великої і славної історії Батьківщини, любов до неї. Особливо важливу роль у цей період відіграли київські митрополити Йов (Борецький), святий Петро (Могила), Сильвестр (Косів), архімандрити Києво-Печерської лаври Єлисей (Плетенецький), Захарія (Копистенський), Йосиф (Тризна). Характерно, що митрополит Сильвестр (Косів) та лаврський архімандрит Йосиф (Тризна), спираючись на підтримку всього духовенства,

виступили категорично проти присяги московському цареві Олексію I й підпорядкування УПЦ московському патріарху. Проте, звичайно, “забувають” сказати чорносотенці в рясах, бо даний факт надто промовисто свідчить про те, ким усвідомлювало себе українське духовенство у XVII ст.: українцями чи москoviтaми. Автор книги велику увагу приділяє внеску лаврських подвижників (вони, до речі, часто були випускниками Києво-Могилянської Академії) в розвиток української культури, зокрема богослов'я, філософії, історіографії, літератури, образотворчого мистецтва. Глибокі висновки Д.Степовика каменя на камені не залишають від брехливого комуністичного постулату про Церкву як нібито осередок мракобісся й темноти. Оскільки Дмитро Степовик є загально визнаним авторитетом у галузі дослідження української ікони, то природно, що відповідні сторінки його книги читаються з особливим зацікавленням. До речі, вже вийшла Енциклопедія “Києво-Могилянська Академія в іменах”, написана рядом провідних українських та зарубіжних науковців. На сторінках цього фундаментального й цінного видання вміщено близько 1000 біографічних нарисів про викладачів, студентів та покровителів “Могилянки”, які так само, як і проф. Д.Степовик, але на іншому матеріалі блискуче доводять неспроможність постулату, пущеного в обіг ще “класиками” марксизму-ленінізму (Нагадаймо, що не так давно лідер КПУ П.Симоненко знову назвав релігію “опіумом для народу”).

Проф Д.Степовик показав роль Києво-Печерської лаври у духовному житті українського суспільства козацької доби. Дуже важливим є й те, що він зупинився на розкритті ролі українських князів, гетьманів та кошових отаманів Запорізької Січі, гетьманів України й підтримці ними святої обителі, пише про зненавиджені чорносотенцями величні імена гетьманів Івана Виговського, Івана Мазепи та інших видатних покровителів Києво-Печерської лаври.

Особливо актуальним є четвертий і останній розділ книги, у котрому висвітлюється історія Києво-Печерської лаври у XIX–XX ст., тобто ті сюжети, які, звичайно, обходяться у писаннях

московських та малороських церковних авторів. Причину цього замовчування легко зрозуміти. “Канонічна” РПЦ з 30-х років ХХ ст. стала, по суті, одним з міністерств Російської імперії – СРСР, керованої більшовиками, які по коліна стояли в народній крові, в т.ч. й крові православного духовенства. І сьогодні РПЦ не покалася за свою позицію в ті часи, і сьогодні вона освячує імперську політику Москви, служить не стільки Богу, скільки кесарю. Тому то їй не хочеться чорносотенцям писати про те, що, наприклад, Свято-Успенський собор Києво-Печерської лаври було висаджено у повітря не гітлерівцями, а квкдистами, тому-то не хочеться їм писати про те, як Лавра всупереч волі українців опинилася в руках московської церкви і т.д. Всі ці сюжети знайшли своє майстерне відображення в книзі професора Дмитра Степовика. Взагалі, треба сказати, що книга написана легко, доброю літературною українською мовою і є доступною до широкої читацької маси. Сподіваємося, що шанований професор, нині і доктор богослов'я, продовжить свій плідний пошук і свої важливі розвідки з історії православних святинь.

(Опубл.: Мицик Ю. Новий погляд на історію Православної Святині // Шлях перемоги від 31.07–06.08.2003. – №35 (2853). – с. 6.

ВАЖЛИВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ З ІСТОРІЇ ЦЕРКВИ

(Рец. на кн.: Ластовський В.В. Історія православної церкви в Україні наприкінці XVII – у XVIII-му ст.: історіографічні аспекти. – К.: “Логос”. – 2006. – 276 стор.).

Історія Православної Церкви в Україні після тривалого радянського періоду заборон та обмежень досліджується нині дуже активно. Однак відчувається певний розрив між традицією ведення церковно-історичних досліджень у дореволюційний період і в наші дні, існує гостра необхідність у активнішому залученні наукового доробку представників різних історичних наукових

напрямів та шкіл до сучасної української історіографічної науки, як важливого чинника в дослідженні розвитку історичних знань в Україні ХІХ–ХХІ ст. На сьогоднішній день в українській історіографії неактуалізованою залишається значна кількість цінного історичного матеріалу, зібраного фахівцями духовно-навчальних та наукових закладів наприкінці позаминулого – на початку минулого століття і дуже потрібного при вивченні наукової спадщини ряду дореволюційних дослідників, імена котрих досить довгий час піддавалися забуттю у радянській історіографії. Нині бракує фундаментальних історіографічних робіт, у котрих би уважно були проаналізовані праці дореволюційних істориків Церкви, виявлені їхні сильні й слабкі сторони, дискусійні проблеми. Саме цю актуальну проблему вирішує В.В.Ластовський стосовно історії УПЦ наприкінці ХVІІ–ХVІІІ ст. Задекларована ним мета полягає у з'ясуванні процесу становлення й розвитку історичних знань та трактування дослідниками питання про історію Православної Церкви в Україні відносно соціально-політичних та суспільно-економічних процесів наприкінці ХVІІ – у ХVІІІ ст.

Автор, вперше в українській історіографії, залучивши значний масив історіографічних джерел (понад 700 позицій), комплексно відтворив історію вивчення в історичній науці проблем, пов'язаних з історією Православної Церкви, визначив провідні тенденції та етапи розвитку історичної науки у вивченні історії Церкви кінця ХVІІ–ХVІІІ ст., визначив внесок ряду вітчизняних та зарубіжних авторів у подальший розвиток науки з цього питання. В ході роботи було актуалізовано цілий масив раніше маловідомих наукових праць. Структура монографії є завершеною і логічно побудованою, вона повністю підпорядкована вирішенню основних завдань роботи.

Перший розділ (“Сучасний стан наукової розробки і джерельної бази досліджень з історії православної церкви кінця ХVІІ–ХVІІІ ст.”) присвячений розгляду сучасного стану наукової розробки і джерельної бази досліджень з історії Православної Церкви. Автором виділені та всебічно розглянуті основні групи

історіографічних джерел за темою дослідження, дана їхня класифікація та визначена ступінь їхньої достовірності. Огляд історіографії виявив добру обізнаність автора з спеціальною науковою літературою, присвяченою різним аспектам досліджуваної проблеми. У цьому розділі здійснено класифікацію історіографії, виділено основні школи та напрями, здійснено характеристику джерел.

В другому розділі (“Теоретичні та методологічні аспекти наукових досліджень історії православної церкви України кінця XVII–XVIII ст.”) автор зупиняється на розгляді стану та розвитку методологічних та теоретичних аспектів історії Церкви у викладах істориків, з’ясовує спеціальні засоби та ряд принципів методології історії Церкви. Значну увагу було приділено концептуальним засадам російської історичної науки у розгляді історії Церкви в Україні. Автор вважає, що в основі більшості наукових праць з історії Церкви лежить методологія, запропонована засновниками російської церковної історіографії, зокрема московським митрополитом Платоном (Лєвшиним) та київським митрополитом Євгенієм (Болховітіновим). Особливе місце у цьому розділі займає розгляд використання сучасними дослідниками специфічної термінології. Як вважає дослідник, у сучасній історичній науці важливу роль відіграє метод клерикалізації наукових досліджень. Цінні думки висловлює автор при тлумаченні вживаних ним термінів та понять, наприклад “церковна історія”, “історія церкви”, “церковний архів” та ряд інших.

В третьому розділі (“Розвиток української історичної науки і питання історії православної церкви в Україні наприкінці XVII – у XVIII ст.”) автор подає розвиток вітчизняної історичної науки відносно висвітлення дослідниками питання історії Православної Церкви в Україні згаданого періоду. У хронологічному порядку відтворено нерівномірність цього процесу і його залежність від суспільно-політичної ситуації в державі. В той же час, автор доводить, що головною складовою частиною його була регіоналізація історичної науки. У розділі представлено цілий ряд напрямів досліджень історії Церкви, презентований як цер-

ковними діячами (Є.Болховітінов, П.Лебединцев та ін.), так і світськими (М.Максимович, М.Грушевський та ін.). Відстоюється обґрунтована думка, що Університет Св. Володимира (а потім – Київський університет імені Тараса Шевченка), Київська Духовна Академія були одним з найголовніших центрів по дослідженню історії Церкви.

Четвертий розділ (“Вітчизняна історична думка про українське православне духовенство в системі соціальних відносин”) присвячений висвітленню в працях істориків ролі українського православного духовенства у системі соціальних відносин. У ньому представлено широку картину оприлюднення в історичній науці зв’язків духовенства з різними верствами населення – селянством, міщанством, козацтвом. І водночас показано нерозв’язаність цього питання істориками. У розділі показано, що соціальні аспекти відносин українського духовенства перебували в центрі уваги не лише української, але й російської історіографії. Детально висвітлюються у цьому питанні думки таких дослідників, як М.Закревський, М.Максимович, О.Оглоблин, А.Яковлів та ін., особливо цікавим є розгляд автором питання про те, як історики дореволюційної доби ставились до гетьмана Івана Мазепи та його анафемствування.

В п’ятому розділі книги (“Православна церква в Україні і політичне життя: погляди в історіографії”) розглядаються дуже важливі проблеми. Зокрема, автором було показано досить гостру дискусію з цього приводу в історичній науці, котра розгорнулася між російськими, польськими та українськими істориками. У розділі було висвітлено ряд історіографічних проблем, що залишаються проблемними й до сьогодні – це т. зв. “дисидентське питання”, значення діяльності Уложеної комісії для українського духовенства, позиція Церкви щодо Коліївщини та ін. Представлено думки цілого ряду дослідників – митрополита Євгенія (Болховітінова), В.Пархоменка, М.Грушевського, О.Левицького та ін.

Шостий розділ книги (“Історичні дослідження персоналій діячів православної церкви кінця XVII–XVIII ст.”) особливо

приваблює до себе увагу. Тут дослідник звернув увагу на роль біографічних досліджень у вивченні історії Церкви. Було розглянуто дискусійні моменти, пов'язані із висвітленням в наукових творах діяльності окремих діячів історії Церкви, зокрема митрополита Гедеона (Святопол-Четвертинського), архімандрита Мельхіседека (Значко-Яворського). Новим для сучасної науки можна вважати розгляд автором історіографії біографічної некрополістики. Також було проаналізовано процес вивчення монастирів кінця XVII–XVIII ст. у вітчизняній історичній науці, відзначено основні напрями, що панували в наукових працях XIX–XXI ст. Звертається увага на проблемні місця сучасних досліджень, зокрема на необхідність більш точного визначення поняття “монастир”, розробку питання періодизації тощо. При цьому автор справедливо зауважує необхідність переоцінки інформації, що подавалася у багатьох виданнях російсько-імперської історіографії (П.Строев, В.Зверинський та ін.).

У висновках визначаються основні результати, досягнуті автором, також визначається три періоди історіографічного процесу по вивченню історії Православної Церкви в Україні (XIX – поч. XX ст.; 1917–1991 рр.; з 1991 р.).

Монографію доповнюють додатки. Зокрема тут опубліковані деякі архівні документи, наводиться порівняльна таблиця матеріалів про проголошення анафема на гетьмана Івана Мазепу в історичній літературі. Але найціннішим тут є бібліографічний покажчик праць з історії Православної Церкви на сторінках таких журналів, як: “Киевская старина” і “Лаврський альманах”. Разом з основним змістом монографії вони дають повніше уявлення про науково-теоретичний та практичний внесок багатьох поколінь істориків у справі дослідження історії Церкви.

На наш погляд, у рецензованій праці є деякі недоліки. Так, недостатньо уваги приділено проблемі приєднання Київської митрополії до Московського Патріархату. Варто було б детальніше зупинитися і на нищенні самотності українського православ'я, що було одним з напрямків колоніальної політики Ро-

сійської імперії, і на існуючих у російській історіографії великодержавно-шовіністичних, чорносотенних тенденціях, які треба було б окреслити адекватною термінологією. З поля зору автора випали деякі важливі роботи сучасних істориків з Польщі, як от Антоні Міроновича. Слово “Церква” автор чомусь уживає з малої літери ніби йдеться про якийсь храм, а не релігійну організацію.

Але згадані недоліки не можуть перекреслити значення цього важливого дослідження. Монографія поза сумнівом буде сприяти ефективнішому осмисленню творчого доробку істориків минулих поколінь, які плідно працювали в галузі історії Церкви.

ВАЖЛИВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Історія Української Православної Церкви, особливо часів Другої світової війни, була під негласною забороною в СРСР, а куці згадки в окремих працях про події тих часів містили в собі тільки таврування православного духовенства за його нібито колабораціоністську позицію. Тільки з проголошенням незалежної Української держави стали з’являтися перші наукові праці з даної проблематики. Відрадно, що не лишилася осторонь цього процесу й українська емігрантська історіографія, свідченням чого є перший том солідної монографії відомого українсько-канадського богослова та історика протоієрея Тимофія Міненка (о. Тимофій Міненко. Православна Церква в Україні під час другої світової війни 1939–1945 (Волинський період). Т.І. – Вінніпег-Львів, 2000. – 391 стор.). У 2–3 томах, які автор нині готує до друку, буде розглянута історія Автономної Православної Церкви та встановлення Адміністрації Варшавської Митрополії (АПЦ).

Слід одразу відзначити солідну джерельну базу монографії. о. Тимофій заслуговує особливої похвали за використання значної кількості архівних джерел, насамперед з важкодоступних

для українських дослідників, як от: Архів Консисторії УПЦ в Канаді (Вінніпег), Архів УПЦ в США, Архів української православної парафії Святої Трійці в Брукліні (Нью-Йорк), Архів Варшавської Православної Митрополії, а також деяких інших важливих архівів України, Польщі та США. Завдяки цьому автор виявив масу важливих фактів, змалював на їх підставі достатньо повну картину складних процесів у церковному житті воєнних часів, заповнив чимало лакун та прогалин. Якщо додати, що автор використав також значний масив наукової літератури, написаної в різних мовах і виданої в різних країнах; багато різноманітних та рідкісних газет і журналів; що він особисто знав ряд чільних діячів Православної Церкви (митрополит Іларіон, єпископ (пізніше патріарх) Мстислав та ін.) і з перших рук міг вияснити ряд принципових моментів в історії Церкви, то значення такої монографії важко переоцінити.

Книгакладається зі вступу, п'яти розділів та стислих висновків, має додатки (с. 320–362), у котрих містяться тексти понад 30 документів, ряд з яких вперше уводиться до наукового обігу. Крім того, тексти окремих документів або їхні фотокопії наводяться на сторінках деяких розділів, є тут і фотографії ряду діючих осіб.

У перших двох розділах увазі читача пропонується стислий нарис історії УПЦ від давніх часів до 1939 р., причому робиться наголос на подіях міжвоєнного періоду, на формуванні ПАПЦ і виробленні її позиції у національному і соціально-політичному житті держави. Крах II Речі Посполитої і окупація її земель гітлерівською Німеччиною та сталінським СРСР призвів до принципово нової ситуації Церкви. Заслугою автора є те, що він чи не перший так ґрунтовно розглянув антицерковну політику безбожницької радянської влади на Волині й Поліссі в 1939–1941 рр. о. Тимофій підкреслює, що більшовицьке керівництво нищило Церкву, репресувало багатьох представників духовенства, а водночас прагнуло перетворити Церкву в інструмент своєї імперської політики. В цей період керівництво “Третього рейху” проводило з тактичних міркувань гнучкішу політику. Важливо,

що автор книги чітко й точно окреслює злочинну політику обох держав-загарбниць і відповідно трактує їхню присутність на землях колишньої Польської держави саме як окупацію, а не “восєдінєнє”, тощо. Про все це йдеться у розділі №III (“Волинська і Поліська єпархії під час сов’єтської окупації”).

В наступних двох розділах простежується становище Православної Церкви в 1941–1943 рр., визначаються певні періоди даного етапу історії Церкви, визначаються відмінності в церковній політиці гітлерівських окупантів на кожному з них. Тут є багато цінних думок і спостережень, але найважливішим з них є оригінальне положення про одну з головних причин виникнення розколу на течії т.зв. “автокефалістів” та “автономістів”. Одна причина, яку раніше відзначали дослідники, полягала в тому, що існували розходження в позиції церковних ієрархів щодо УАПЦ формації 1921 р. о. Тимофій встановлює й іншу важливу причину конфліктів: розходження між концепціями церковного будівництва. Якщо митрополит Діонісій (Валединський) та його група прагнула зробити ПАПЦ ядром майбутньої автокефальної Київської митрополії (куди б увійшла й Білорусь та ін.), то митрополит Іларіон (Огієнко) вважав, що: “Українська Патріарша Церква має бути автокефальною з церковним устроєм” (с. 227). Інша справа, як на наш погляд, що митрополит Іларіон не був допущений у Київ і не зміг через зовнішні обставини дану концепцію реалізувати. о. Тимофій, до речі, слушно вказав на неготовність старого православного єпископату до вирішення нагальних питань церковного життя, його нездорову амбіційність. Визнаючи це, можемо додати і брак відповідальності перед народом значної частини єпископату і її (цієї частини) низькі моральні якості, але водночас вважаємо потрібним виокремити світлу постать митрополита Іларіона.

Аргументація автора є логічною і послідовною, його книга написана доброю українською літературною мовою (хіба що постійно вживається слово “бувший” замість “колишній”), читається легко і з неослабним інтересом, вона може використовуватися як добрий посібник з історії Православної Церкви в духовних семінаріях та академіях. Підсумовуючи вищесказане,

хочемо підкреслити значну цінність даної монографії, привітати автора з творчим успіхом і побажати йому успішного завершення другого та третього томів монографії.

Р. S. На жаль, через рік після виходу у світ даної рецензії о. Тимофій Міненко, якого я знав особисто, упокоївся у далекому Вінніпезі. Царство Небесне рабу Божому Тимофію...

(Опубл.: Мицик Ю. Важливе дослідження // Вісник / The Herald – Winnipeg. – 2005 – лютий 1/15. – с. 17.

3 думок про автокефалію на початку ХХ ст.

Чомусь багато людей переконані в тому, що український православний народ розпочав боротьбу за свою Автокефальну Церкву тільки з 1917 р. Для них є сенсаційним загальновідомий факт, що на території України ще в часи раннього християнства існувало дві (!) автокефальні єпархії: Скіфська, яка охоплювала Нижнє Подунав'є і землі на північ та південь від нього, тобто територія сучасної Одеської області; Херсонська (Херсонеська), яка охоплювала значну частину Криму, насамперед у його південно-західній частині. Автокефалія цих Православних Церков була ліквідована згідно з рішеннями II Вселенського (Халкидонського) Собору у 451 р., і причиною цього було, за думкою ще дореволюційних істориків Церкви, спустошення цих єпархій внаслідок нападу орд кочівників. Пізніше спроби здобути автокефалію або, принаймні, такі наміри були в часи князя Володимира Святого, Ярослава Мудрого та деяких інших князів часів Київської Русі, у литовську та козацьку доби. Після підкорення Київської митрополії Московським патріархатом (1686 р.) такі наміри нищилися на корню, про них відомо дуже мало. Але такі настрої жили серед передової частини українського духовенства, серед частини української інтелігенції у ХІХ – поч. ХХ ст., отже, УАПЦ народилася не на порожньому місці, події 1917 року, пов'язані з посиленням національно-визвольного руху, послужили тільки катализатором для реалізації ідеї створення УАПЦ. Це зайвий раз засвідчує знайдений нами в архіві лист Маркіяна Меленевського до М.Грушевського від 13 грудня 1913 р. з Лондона.

М.Меленевський (1878–30-і рр. ХХ ст.) був визначним українським суспільно-політичним діячем. Він народився у с. Федюківці Київської губернії, брав участь у революційному русі, після арештів та заслань емігрував, став одним з творців Української соціал-демократичної партії, пізніше став членом президії Союзу Визволення України у 1914–1917 рр. Відомий також як публіцист, котрий писав під псевдонімами Басок, Гилька, Самойлович та ін. Хоча Меленевський займав з ряду питань “ліві” позиції, однак він залишався українцем і відстоював права українців в усіх сферах суспільного життя. Якраз це й викликало лють В.Леніна, котрий значну частину своїх приснопам’ятних “Критических заметок по национальному вопросу” приділив критиці Меленевського та його однодумця Льва Юркевича.

До Грушевського Меленевський звертався не випадково, бо майбутній керівник Української Центральної Ради вже тоді користувався заслуженим авторитетом як найвидатніший український історик, один з чільних суспільно-політичних діячів України. Меленевський, хоч і був досить індиферентним у справах віри, однак не міг не помітити і глибокої віри широких народних мас, і їхнього прагнення до Української Автокефальної Православної Церкви. Тому він прагнув спонукати Грушевського до активної боротьби за українізацію Церкви, до здобуття нею втраченої автономії, а потім і автокефалії. Але у наступному році вибухла Перша світова війна, після чого царська влада запропоритила Грушевського на заслання. До того ж Грушевський, який першу чверть свого життя був надзвичайно релігійною людиною, змінив, на жаль, у подальшому свої погляди. Яскравим свідченням цього є його слова, сказані ним уже в якості одного з керівників УНР у 1917 р.: “Обійдемося без попів”. Цим він по великому рахунку підписав вирок УНР і хоча він пізніше й зрозумів свою помилку, але було вже пізно ... Сподіваємося, що в наш час усвідомлення у необхідності мати Єдину Помісну Українську Автокефальну Церкву дійде до кожної православної людини в Україні суціль. А якщо це станеться, то стане не тільки єдина УПЦ, як в часи князя Володимира Святого, але й Автокефальна! За таких умов

можна не сумніватися в тому, що самостійна Українська держава подолає всі випробування і стане сильною, багатого, демократичною державою! Щоб уникнути трагічних помилок минулого, треба добре знати історію. Тому й пропонуємо нижче відповідний фрагмент листа Меленевського до Грушевського.

* * *

“... Друге, про що хотів написати Вам, це за “Історію Української Церкви” ... самі факти учать нас, що нехтувати існуванням маси людей, у яких не вимерло релігійне почуття віри, нехтувати й тим апаратом Церкви, що на цім ґрунті існує – це дитяча політика. Хапатись треба за все, треба й за Церкву, коли вона безсумнівно грає в нашій житті ще важну роль, і от в сучасну хвилину пробиваються дуже помітні симпатії серед деякого шару духовенства на Україні до українського національного відродження. Діяльність і виступ у пресі єп(ископа) Никона сильно підбадьорили ці іскри попівства, зробили їх навіть національно-активними (хоч би низка листів в “Раді”). Гріх було б не закріпити цього зрушення в якусь глибоку і ширшу течію. Я думаю, що це течія – це мусіло б бути гасло до автономії Української Церкви. На ґрунті церковних подій в Бессарабії, на ґрунті боротьби грузинів за автокефалію їхньої Православної Церкви і на фоні цілого українського руху – такий поклик знайшов би зараз сильний відгомін в рядах нашого попівства, тим більше, що матеріалу до змагань емансипації від Синоду дає аж забагато сам Синод і його різні чиновники в рясах і без ряс. Обґрунтувавши ці такі змагання до самостійності української православної Церкви, може найкраще просто і яскраво написана “Історія Української Церкви”.

Чи Ви, пане професоре, над цим не думали? Чи немає в Вас самих настільки добраних до купи і оброблених матеріалів, щоб їх в короткім часі випустити такою книгою? Обставини вимагають, щоб така історія з’явилась серед нас якнайскоріше. А коли не Ви самі, то чи не зробив би цього притьмом, але добре, хто-небудь з Ваших учеників під Вашим доглядом (просто, яскраво, доброю мовою!). Або, може, хтось з наших попів зробив би цю роботу? Теж е

такі батюшки у нас, що їм по силах була б ця робота. А батюшка вклав би до такої книжки багато такого важного з самої душі, то звичайно людині непомітно, а для попівства має дуже велике значення, попаде в живе місце і найтонші струни. В кождім разі, саме через це, я радив би дати таку книжку до перечитання і зроблення поміток і порад комусь розумному і з знаннями батюшці ще в рукописі...”

[Центральний державний історичний архів України у Києві. – Ф. 1235. – Оп. 1. – №871. – Арк. 171–172. – Автограф.]

(Опубл.: Мицик Ю. Про витоки автокефалії //Християнська Україна. – 1–15.12.2002 р. – №23(56). – с. 3).

Представник славного роду на Дніпропетровщині

Родина Кульчинських добре відома на Волині. Хтозна, чи не від знаменитого Юрія Кульчинського (Кульчицького) – героя оборони Відня у 1683 р. і земляка гетьмана Петра Конашевича (Сагайдачного) ведуть вони свій початок? Ця гілка роду впевнено заявила про себе у др. пол XIX ст. Вже о. Юстин – православний священник відзначився своєю душпастирською діяльністю. Один з його синів – Філімон (19.02.1891–5.11.1973) був учителем (одним з його учнів у Кременецькій Духовній Семінарії був, зокрема, один з визначних діячів ОУН – Олег Штуль-Жданович, іншим – батько відомої української письменниці Галини Гордасевич), священником, кандидатом богослов'я. Після війни служив у православних храмах Бразилії, Канади, Німеччини, США, був адміністратором УАПЦ у Бразилії, редагував газету “Українська Православна Нива”. Про другого сина о. Юстина – Євгена, що теж був священником (тривалий час служив у Дермані), згадує видатний український письменник Улас Самчук у своєму мемуарному творі “На білому коні”.

З п'яти синів та трьох дочок о. Євгена вийшла ціла плеяда активних членів ОУН та бійців УПА: Валентина була членкинею ОУН і кур'єркою Тараса Бульби-Боровця (про неї він тепло згадує у своїх спогадах); Микола, член ОУН, котрого польська

влада засудила до смертної кари, а загинув він геройською смертю у нерівному бою з нквдистами 17 лютого 1944 р.; Ірина, членкиня ОУН, яка була розстріляна нквдистами у червні 1941 р. (їй тоді ще не було 20 років!); Леонід, член ОУН, воював у лавах УПА, був схоплений нквдистами і розстріляний у харківській в'язниці у 1941 р.; Володимир, якого за сприяння УПА “визволителі” ув'язнили на 15 років; Юрій, котрому за це саме вони дали 10 років таборів... Іншим племінникам та племінницям доля випала краща: Єлизавета ще за Польщі емігрувала до Бразилії, Сергій майже 70 років (!) був священником і упокоївся зовсім недавно (7.05.2000 р.). Їхні діти та онуки живуть у Києві, на рідній Волині, розкидані по всій Великій Україні та за її межами.

У нашій замітці мова піде про Юрія Кульчинського (1908–1985) – другу дитину в сім'ї о. Євгена та Марії Кульчинських. Свого часу він закінчив Кременецьку Духовну Семінарію і Богословський факультет Варшавського університету, де викладали люди, тісно пов'язані з Січеславом – Катеринославом (Василь Біднов та Дмитро Дорошенко). Викладав українську мову у Крем'янці, а за те, що любив свою мову та свою Батьківщину, був ув'язнений польською владою у сумновідомій Березі-Картузській, куди було кинуте й батька. Звідти вони втекли з вибухом Другої світової війни у вересні 1939 р. й повернулися в рідні місця. Під час війни Юрій помагав бійцям УПА, за що й був заарештований нквдистами у 1948 р. у Дубно. “Рідна” влада засудила його на 10 років і вісім років з них він відбув у Воркуті. У 1956 р. Юрій Кульчинський звільнився, але на Волинь йому не дозволили повернутися. Тоді він приїхав на Дніпропетровщину і став дяком у Свято-Троїцькому соборі Новомосковська (тому самому, дев'ятибанному, що є перлиною козацького бароко!). Коли ж влада, “идя навстречу пожеланиям трудящихся”, закрила собор, Юрій Кульчинський став керувати хором у одному із заводських клубів, потім влаштувався дяком у Павлограді і служив там аж до 1985 р. Пізніше він повернувся з Павлограда до Новомосковська, де й помер і був похований. Місцевий священник з лона РПЦ (УПЦ МП), хоч і відспівав вдома покійного,

але на кладовище не пішов, бо люди прийшли попрощатися з рабом Божим Юрієм із синьо-жовтими прапорами (прапорами Української держави!). Там же, у Новомосковську, померла і дружина Юрія Кульчинського – Аполінарія. Але два їхні сини гідно продовжують справу батька, працюючи у Кременці та у Полтаві, будучи активними діячами “Просвіти”. Такі роди, як рід Кульчинських, гідно несуть славне ймення українців і всі свої сили віддають на благо Батьківщині!

***Незнаний лист О.Штуля (Ждановича)
до свого вчителя***

Ім'я видатного діяча українського національно-визвольного руху ХХ ст. Олега Штуля (Ждановича) (1917–1977) не вимагає спеціальних рекомендацій. Народжений на Овруччині в сім'ї православного священика, він навчався у Крем'янецькій Духовній Семінарії, де вступив до ОУН. Вчився також на філфаці Варшавського університету, був приятелем Євгена Маланюка, Олени Теліги, Олега Ольжича. З початком Другої світової війни брав активну участь у русі Опору, був організатором українських партизанських загонів, вступив до лав створеної у 1941 р. Тарасом Боровцем (Бульбою) УПА, потім – УНРА, працював у штабі його ж “Поліської Січі”. Наприкінці 1943 р. потрапив до гітлерівського концтабору Заксенгаузен. Після війни активно діяв на еміграції, очолив редакцію відновленої газети ОУН (м) “Українське слово”, по смерті Андрія Мельника у 1964 р. став головою ОУН (м). Був одним зі співзасновників СКВУ (Світового конгресу вільних українців), активно сприяв поширенню на Заході творів українських діячів визвольного руху та правозахисників, як талановитий публіцист часто виступав на сторінках української еміграційної преси.

На жаль, творча спадщина О.Штуля не зібрана вповні, вже й не кажучи про її ґрунтовне вивчення та осмислення. Тому кожен документ, який вийшов з-під його пера, має надзвичайно велике значення. Не є винятком і той лист, який ми наводимо нижче. Він адресований до вчителя Олега Штуля у Кременець-

кій духовній Семінарії о. Філімона Кульчинського (19.02.1891–5.11.1973) – одного з представників відомої волинської родини українців-патріотів Кульчинських. З цієї родини вийшла ціла плеяда активних членів ОУН та бійців УПА. Взяти хоча б дітей його брата Євгена, який тривалий час служив у Дермані і про якого згадує видатний український письменник Улас Самчук у своєму мемуарному творі “На білому коні”: Валентина була членкинею ОУН і кур’єркою Тараса Бульби-Боровця (про неї він тепло згадує у своїх спогадах); Микола, член ОУН, його польська влада засудила до смертної кари, а загинув він героїською смертю у нерівному бою з нквдистами 17 лютого 1944 р.; Ірина, членкиня ОУН, була розстріляна нквдистами у червні 1941 р. (їй тоді ще не було 20 років!), Леонід, член ОУН, воював у лавах УПА, був схоплений нквдистами і розстріляний у харківській в’язниці у 1941 р., Володимир, якого за сприяння УПА “визволителі” ув’язнили на 15 років, Юрій, котрому за це саме вони дали 10 років таборів... Іншим племінникам та племінницям доля випала краща: Єлизавета ще за Польщі емігрувала до Бразилії, Сергій майже 70 років (!) був священником і упокоївся зовсім недавно (7.05.2000 р.).

о. Філімон народився в с. Любче Луцького повіту, в сім’ї священика, закінчив духовну школу у Крем’янці, Духовну Семінарію у Житомирі, врешті – Київську Духовну Академію (у 1911 р.), а у 1915 р. став кандидатом богослов’я. Вчителював у Києві, Кам’янці-Подільському, Володимирі-Волинському та Рівному, був професором Крем’янецької Православної Семінарії, де його патріотичні погляди сприяли вихованню багатьох борців за волю України. В роки війни він продовжував учителювати, став референтом ОУН, за що ув’язнювався гітлерівцями і тільки чудом уник смерті, врешті опинився на еміграції. Тут він бере активну участь у суспільно-політичному та церковному житті українців, у 1948 р. був рукоположений у диякони митрополитом Полікарпом (Сікорським), а пізніше – в священники єпископом Платоном. 1.12.1948 р. переїхав з Німеччини до Канади, викладав у відомій православній колегії св. Андрія у Вінніпезі, був настоятелем на парафії в Смокі-Лейк. У 1951 р. переїхав до Бразилії

(провінція Куритиба), де був адміністратором УАПЦ у Бразилії, редагував газету “Українська Православна Нива”. У 1963 р. виїхав до США, став настоятелем Свято-Юр’ївського храму у Трентоні (штат Нью-Джерсі), виконував масу громадських обов’язків, писав і видавав статті й підручники. Коли цьому вірному сину України виповнилося 75 років, то чимало українських політичних і громадських організацій, визначних діячів української еміграції скерували до нього свої щирі поздоровлення. Був серед них і Олег Штуль-Жданович, лист якого повністю наводиться нижче. Користуючись okazією, висловлюю щиру подяку п. Валентині Шовкун (Кульчинській), регенту хору Благовіщенського храму при Національному університеті “Киево-Могилянська Академія”, яка передала нам ксерокопію цього листа та інші матеріали з родинного архіву.

* * *

“Впреп.

о. Протопресвітер

Ф. Кульчинський

У Трентоні, Н(ью) Дж(ерсі). ЗДА

Париж, 29.4.66.

Високопреподобний Отче Протопресвітере,
Дорогий мій Учителю!

Справді велика для мене радість вітати Вас з 75-літтям. Звичайно, буває так, що в молодості людина не цінить рідних батьків, бунтуючись проти них з закону природи; не цінить і своїх духових батьків, знов же з молодечої задержаності. Коли ж приходить зрілий вік, коли досвід життя натисне “мозолі на руках і на душі”, щойно тоді людина здібна оцінити те, що їй дали батьки й учителі. Ось я підходжу до п’ятдесятки мого життя. Довелось не з однієї печі хліб їсти, довелось падати й страждати, вставати й знову падати. Довелось заглянути смерті в очі, довелось бачити геройство й підлість, нарешті – дав Бог виховувати своїх власних дітей і переживати те, що переживали наші батьки й учителі...

Тож саме тепер, коли вже немає змоги висловити вдячність рідним батькам, радісно мені висловити вдячність Вам, як одному з духових батьків, що мали вирішальний вплив на формування нашого покоління, не тільки мене, за все, що Ви дали.

Не буду говорити про знання, яке Ви дали нам. Ви були зразковим вчителем нашої Духовної Семінарії в Крем'янці. Але мушу сказати про те коріння національного почуття, що його Ви вщепили нам у важких умовах окупаційного польського режиму. Це те коріння, з якого ми виростили на свідомих українців, а згодом заповнили партизанські загони, щоб вести зі зброєю в руках боротьбу за визволення українського народу... довести невмирущість української нації. Ви не знаєте, наскільки гріла нас любов до України, прищеплена Вами в холодні партизанські ночі, наскільки освіжала вона нашу спрагу в бою, наші безконечні ночі у в'язницях, коли над нами висів меч невідомого, чекання смерті. Ті з Ваших учнів, що загинули по-геройськи, були кріплені Вашими словами й зразком Вашої відданості...

Мило мені довідатись, що й Ваші парафіяни оцінили Вас так, як цінимо ми за Вашу простоту й відданість. За те, що Ви вміли бути не лише учителем, але й другом, до якого можна було прийти й з найбільшою провиною чи важким сумнівом, як до Сповідника. Сьогодні Ви можете з гордістю дивитися на пройдений шлях, бо він – славний, густо посіяний тривкими слідами праці, яка живе в цілому поколінні учнів, а через них житиме й у майбутніх поколіннях.

Бажаю Вам довгих-предовгих літ, багато здоров'я і дальших успіхів. Прийміть найкращі привітання і від моєї родини.

Слава Україні!

Олег Штуль-Жданович
Голова Проводу УН.”

Опубл.: Мицик Ю. Незнаний лист О.Штуля (Ждановича) до свого вчителя // Українське слово. – 29.05. – 4.06.2003 р. – №22 (3177). – с. 14).

ЄВГЕН БАЧИНСЬКИЙ – ЄПИСКОП І ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ (СІЧЕСЛАВСЬКІ АСПЕКТИ БІОГРАФІЇ)

Ім'я Євгена Бачинського (24.08.1885–30.10.1978) мало що говорить сучасному історику, незважаючи на те, що в “Енциклопедії українознавства” міститься його фото і стисла згадка: “громадський діяч, за першої світової війни редактор місячника “Le Reviu Ukrainnienne” в Льозанні, 1918 – український консул у Швейцарії, діяч і з 1955 р. єпископ Української Автокефальної Церкви (соборноправної), видавець часопису “Еклезія” в Женеві; автор спогадів та інших праць” (1). Нам вдалося попрацювати у його особистому архіві (понад 2000 одиниць зберігання, з котрих тільки його “Діарій” складає 50 (!) фундаментальних манускриптів, в т. ч. 7 томів автобіографії), що зберігається у бібліотеці Карлтонського університету в Оттаві (Канада) (2). Саме це й дозволило досить ґрунтовно ознайомитися з його життям та діяльністю, зокрема з тими їх моментами, які були пов’язані з нашим краєм. Відзначимо, що Бачинський послідовно називав своє рідне місто Січеславом, а не Катеринославом чи Дніпропетровськом.

Євген Бачинський походив зі стародавнього й дуже розгалуженого шляхетсько-дворянського роду Бачин-Бачинських або просто Бачинських, які беруть свій початок з XII ст. і мали свої маєтності як у Мазовії (Польща), так і в Галичині, особливо в Лемківщині.

Цікаво, що коли після Другої світової війни українські науковці – емігранти створили у Німеччині “Українську родовідну установу”, яка займалася генеалогією, геральдиком та прапорознавством, то її керівник Є.П.Архипенко (1884–1959) жваво листувався з Бачинським у 1949–1956 рр., прагнучи виявити його генеалогічне дерево й герб. Врешті Архипенко зробив висновок, що Євген Бачинський дійсно належить до згаданого шляхетського роду і має герб “Сас”, варіант якого був розроб-

лений, намальований і вручений разом з відповідним дипломом Бачинському. Останній щоправда досить скептично ставився до аж такої давнини свого роду, але заперечувати не став. Те, що є цілком безсумнівним у родоводі, то це його частина з XVIII ст. Прадід Є.Бачинського – Стефан проживав на Уманщині, був грекокатоликом, мав якусь рідню на Житомирщині. Цей прадід брав участь, як і його родич (брат?) Юзеф у повстанні під приводом Тадеуша Костюшка у 1794 р., за що вони були заслані російським урядом на Сибір, де вони й загинули. Дід Петро (бл. 1800 – бл. 1875) – високоосвічена людина, знавець латини, уже православний, переїхав у Катеринославську губернію і купив тут маєток Залюбівку (в народі цей маєток прозвали “Бачинщиною”) у пониззі рік Самари й Самарчука неподалік козацького міста Самари (нині – Новомосковськ). Тут дід одружився з дочкою місцевого поміщика Марією Степанівною Залюбовською (померла у 1931 р.), деякі родичі якої були відомі як краєзнавці. Від цього шлюбу народилося семеро дітей: батько Євгена – Василь і шість дочок. З останніх варто визначити Олену та Оксану. Перша вийшла заміж за генерала Тальвінського й жила в Петербурзі, помагала потім своєму племіннику Євгену. Друга вийшла заміж за якогось Рижкова, а один син з її п’яти дітей – Михайло Рижков, який помер у 1932 р., служив касиром у Катеринославському банку (3).

Василь Бачинський (18.04.1853–23.01.1897) одружився з Олімпіадою Іванівною Іллічевською (13.05.1860–1943), яка походила з роду Іллічів (Бачинський їх вважає наказними гетьманами, але насправді відомий тільки Данило Ілліч, котрий був у 1723–1725 рр. сотником Комишнянської сотні Гадяцького полку), до прізвища котрих пізніше було додано на шляхетський лад суфікс “-ський”. Як і її батьки, вона була глибоко віруючою православною. Після Жовтневої революції 1917 р. вона жила на Ігрени, де разом із священником Олександром Сокіл-Черниловським заснувала катакомбний монастир. Коли священника заарештували близько 1930 р., мати Євгена Бачинського продовжила цю справу. За деякими даними вона була заарештована нквдис-

тами наприкінці 1943 р. і була закатована (“вмерла замучена” як записав сам Євген Бачинський).

У одному з томів своєї автобіографії він наводить фотографію свого дядька (двоюрідного?) і супроводжує її підписом “Мій родич! З Січеслава. Преосвящ(енний) Іван Баско з Аргентини, проїздом в Женеві Vevey (1948) (нар. 7.І. 1885 у Павлограді, у нас часто бував і листувався ще в 1972 р. Це мій дядько!)”.

Невдовзі після шлюбу батьків Є.Бачинського палац діда Петра знищила пожежа, внаслідок чого згоріли й цінні архіви, які могли б пролити більше світла на історію роду, бібліотека, антикваріат. Рід після цього значно збіднів, однак дід спромігся відродити свій хутір. Батько ж Євгена перебрався до Катеринослава, де збудував дім на Олександро-Невській площі. Не забував він і про хутір під Новомосковськом, де знову почав збирати колекцію старовини й бібліотеку (у 1917 р. все це знову знищила пожежа, цього разу умисна). Заходами батька Євгена Бачинського на Базарній площі було збудовано православний храм на честь св. Олександра Невського. Це була остання значна справа в житті цієї неординарної людини. Внаслідок поранення на російсько-турецькій війні 1877–1878 рр. він дуже хворів і передчасно помер.

Сім'я Бачинських тривалий час жила в домі Василя Даниловича Однороженка. Молодший син останнього – Олександр продовжував підтримувати з Бачинськими приятельські стосунки, зокрема був у Олімпіади Іванівни в липні 1943 р. Коли ж О.Однороженко не з своєї волі (як “остарбайтер”) опинився в Німеччині, то він звертався до Євгена Бачинського як до голови Українського Червоного Хреста після закінчення війни з проханням про допомогу. Пізніше (у липні 1948 р.) він написав про своє бажання емігрувати з Німеччини в... Марокко!

Від шлюбу Василя Бачинського з Марією Іллічевською народилося 5 синів: Євген, Сергій (27.02.1887 – після 1940), Борис (26.06.1889 – близько 1932 р.), Микола (1892–1896), Леонід (14.09.1896 – після 1979 р.). Особливу увагу з братів Євгена Бачинського привертає його брат Леонід, про якого теж міс-

тяться згадка в “Енциклопедії українознавства”. Це був відомий український політичний і громадський діяч, педагог і науковець. Після поразки українських визвольних змагань 1917–1921 рр. він мусив виїхати за кордони УРСР, осів у Закарпатті, де створив молодіжну організацію “Пласт”, видавав в Ужгороді журнал “Пластун”, у 1923–1929 рр. написав і видав ряд підручників для пластунів, відзначився і як автор науково-популярних праць з природознавства та сільського господарства. В роки Другої світової війни він із сім’єю виїхав до західної Європи, а у 1950 р. – до США. Там він осів у Клівленді, відігравав поважну роль у житті української діаспори, а по смерті брата Євгена опікувався його архівом.

Борис Бачинський жив під Катеринославом у Ігрени, де й одружився у 1913 р. з Марією Білою (померла у 1923 р.). Від цього шлюбу народився син Ігор (1920–1940). Борис на еміграції одружився вдруге з Ніною Білою, від цього шлюбу мав дочку Ірину, яка нібито потім повернулася на батьківщину.

Сергій Бачинський взяв перший шлюб з Настею Агарковою у 1910 р., а у 1912 р. у них народилася перша дочка Галя. Другий шлюб Сергій взяв у Катеринославі з жінкою, ім’я якої поки що не вдалося встановити. Від цього шлюбу у 1919 р. народився син Юрій. Сергій теж емігрував, жив на Волині (Крем’янець, Острог). Його діти від четвертого шлюбу Михайло (1930 р. н.) і Наталя (1932 р. н.) була заслані радянською владою у Казахстан (1940 р.). Сергій Бачинський був активним діячем Центральної Ради, тяжів до “лівих” українських діячів в особі Василя Еллана-Блакитного, Юрія Шумського та ін. Їхня близькість до більшовиків-руйнівників УНР викликала негативний відгук про С.Бачинського з боку відомого політичного й наукового діяча, активного члена катеринославської “Просвіти” проф. Дмитра Дорошенка (4).

Юний Євген виростав зі своїми братами в дружній і високоосвіченій родині, в атмосфері любові й поваги до України та її козацьких традицій. Цікаво, що його бабуся була росіянкою і хотіла зрусифікувати своїх онуків. Але вийшло навпаки: її саму зукраїнізували онуки!

У десятилітньому віці Євгена віддали вчитися до кадетського корпусу в Орлі, після закінчення якого він продовжив навчання у знаменитій Михайлівській Артилерійській Академії у Петербурзі. Там він часто зустрічався з своєю тіткою – генеральшею Тальвінською, з дядьком Дем'яновським, полковником (5). Живучи в Росії, юний Євген проводив канікули вдома і не втрачав зв'язків з рідним краєм. Коли він став займатися літературною діяльністю і заснував у Михайлівській академії рукописний журнал “Михайловец”, то свою першу наукову статтю він присвятив історії знаменитого Свято-Троїцького козацького собору в Новомосковську. Потім він написав сотні газетних і журнальних статей, переважно на актуальну політичну тематику, також з української історії та літератури, підписував їх різними псевдонімами: В. Дукельський, Др. Чабіні, Е. Чабинський, Валентина Андрійко, Іван Кислиця та ін. На період навчання в Академії припадає й зацікавлення Бачинським релігійними питаннями. Спочатку він пішов хибним шляхом окультизму й теософії, але через деякий час під впливом викладача Закону Божого о. Григорія Спиридовича повернувся до православ'я (щоправда, рецидиви теософії подекуди давалися взнаки і в подальші періоди життя). Цікаво, що другим викладачем закону божого в академії був уродженець Полтавщини Гапон. Той самий Гапон, з ім'ям якого пов'язані події “Кривавої неділі” 9 січня 1905 р.! Під час навчання в Академії Євген Бачинський познайомився з Михайлом Грушевським, котрий у свою чергу познайомив його з депутатом Госдуми протоієреєм Антонієм Гриневичем. Останній пророчо сказав молодому Євгену при зустрічі: “Подпоручик, не будете Вы полковником, а єпископом станете!” (6).

Після закінчення Академії Бачинський служив як артилерійський лейтенант у форті Оссовець біля Гродна, також у Білостоці, зближується з есерами. Під час революції 1905–1907 рр. Бачинський видає нелегальний журнал “Народна армія”, у 1907 р. став членом ЦК військової організації есерів. Він готував повстання у Білостоці, причому гарантував, що не буде єврейських погромів і виконав свою обіцянку, за що вдячні євреї навіть хо-

тіли видати за нього свою найкрасивішу дівчину, яка мала б навіть стати православною. Але революція пішла на спад, повстання не відбулося, а Бачинський мусив рятуватися від арешту до Катеринослава, де пробув два тижні. В цей період він побував 28 серпня 1908 р. у музеї імені Поля (нині – ім. Д.Яворницького), про що навіть написав нарис “Нечиста сила в музею Поля” (див. додаток), а вхідний білет до музею зберіг у своєму архіві. Добрим знайомим Євгена Бачинського був катеринославський лікар-гінеколог Гербільський, котрий рекомендував молодому офіцеру покинути артилерію і піти вчитися у “Военно-медическу академію” в Петербурзі. Цікаво, чи не був цей Гербільський (його син-емігрант повідомив пізніше Бачинського про смерть батька) родичем відомому історичу, проф. Григорію Гербільському, працівнику Дніпропетровського історичного музею у 1939–1940 рр., професору Львівського університету у 1945–1979 рр., а також його брату – відомому дніпропетровському медику? Судячи з заміток у рукописних фоліантах архіву Євгена Бачинського він планував написати нариси про “проф. Яворницького, Сулиму-Бишихину в Катеринославі”. Додамо, що остання – Тетяна Сулима-Бичихина (1863 – після 1914 р.) була досить відомою українською письменницею, яка походила з села Новопавлівка на Катеринославщині. З Січеславом пов’язані й романтичні сторінки життя Є.Бачинського, юнацьке кохання до Ольги Діаконової – дочки його хрещеної матері, дружба з Ганною Філінкович – “тюремною нареченою” (Філінкович під виглядом нареченої приходила в тюрму до Є.Бачинського).

У Катеринославі Євгена Бачинського застав наказ про відставку через його політичну діяльність. Довелося повертатися в Петербург. Тут він був заарештований і певний час сидів у тюрмі “Кресты”. Наприкінці 1908 р. йому вдалося втекти за кордон. З цього моменту аж до самої смерті у 1978 р. протягом 70 (!) років він жив на еміграції. Після короткочасного побуту в Швеції, Данії, Англії він осів у Франції. Тут у 1909 р. він заснував “Українську громаду в Парижі”, був незмінним її керівником й скарбником аж до вибуху Першої світової війни. Завдяки особливій ролі Парижа у світовій культурі тут пере-

бувало тоді багато представників української наукової й творчої інтелігенції, насамперед письменників і художників. Тут Бачинський познайомився з Володимиром Винниченком та його дружиною Розалією (з нею він листувався в останній період життя), став учнем видатного українського художника Михайла Бойчука. Список визначних художників, з котрими був знайомий тоді Бачинський і про котрих він потім написав спогади, нараховує два десятка імен! Серед них знаходимо такі особистості, як М.Бойчук, М.Паращук, Архипенко, Ф.Красицький, М.Тишкович, М.Гаврилко та ін.

Саме у Франції Бачинський виявив особливе зацікавлення українським питанням і з цього моменту всі свої сили віддає боротьбі за незалежну Україну. З цією метою у 1910 р. він здійснив подорож до південно-західної України, але за активну діяльність на полі українського політичного життя був заарештований австрійською владою і просидів 4 місяці у в'язниці в Чернівцях. Звільнившись у січні 1911 р., він повернувся до Франції (Париж, Тулуза), активно друкується тут у багатьох газетах і журналах, у тому числі і з материкової України, наприклад у "Рідному краї".

У Франції у 1911 р. Бачинський одружився з єврейською дівчиною з України Софією-Рашель Левкович. 2 березня 1913 р. у Парижі вона народила йому сина Василя, але цей шлюб був невдалим. 7.05.1919 р. вона померла в Лозанні. Син, на жаль, не вдався в батька ні здібностями, ні вдачею*, і Бачинський знаходив втіху тільки у своєму онуку Філіпі (народився 5.10.1953 р.) та правнуку Стефані. У 1924 р. він взяв другий шлюб з молодого удовою Ідою Львівною Абазали-Едварде (1885–1968), яка походила з англійської родини в Керчі. Це був винятково щасливий шлюб, за всі роки спільного життя між Бачинським та його дружиною не виникло жодного непорозуміння! Однак дітей у цьому шлюбі не було. На схилі віку Софія стала дяконисою, постриглася в черниці під іменем Соломонії, допомагала своєму чоловіку, вже єпископу.

* Щоправда, В.Бачинський відзначився як шахіст, був неодноразовим чемпіоном Швейцарії з шахів.

Активну громадську працю Бачинський пов'язує з навчанням, вчився у “Вищій садівничій школі” у Версалі (1913–1914 рр.).

Вибух Першої світової війни змусив Бачинського покинути Францію і перебратися до нейтральної Швейцарії, до її франкомовної частини (Лозанна, Женева). Тут він провів більшу частину свого життя, став лідером і найповажнішим членом тоді ще досить чисельної української громади. У 1915 р. він заснував українське товариство “Громада в Женеві”, вчився на соціально-економічному факультеті Лозаннського університету (1915–1916 рр.). Тоді ж він приєднався до відомого Союзу Визволення України, котрий вбачав шанс для незалежної України у перемозі Центрального блоку над Антантою. Близькі сподвижники О.Скоропис-Йолтуховський, В.Дорошенко, А.Жук, А.Меленевський та ін. Під егідою СВУ Бачинський видавав французькою мовою “La Reviu Ukrainienne”, у 1917 р. дописував до віденського “Вісника Союзу Визволення України”, брав активну участь у роботі створеної Чикаленком “Української книгарні” у Лозанні, був заступником директора Українського бюро в Лозанні тощо. З проголошенням незалежної Української держави він був призначений консулом УНР в Швейцарії, велику увагу приділяв розвитку контактів з білоруською та литовською громадами. У 1919 р. був призначений головним секретарем Торгівельної комори Україна–Швейцарія, заснував українське громадянське товариство у Женеві, з 1925 р. став його президентом.

Великий прихильник УАПЦ Бачинський був призначений на I Соборі (1921 р.) даної Церкви з ініціативи її митрополита Василя Липківського уповноваженим за кордоном; у такій якості він вперше на світовому Конгресі виступив з доповіддю про ситуацію в церковному житті України, підкреслив неканонічність підпорядкування Київської митрополії Московському патріархату у 1685–1686 рр. З доручення С.Петлюри він став офіційним уповноваженим УНР на Західну Європу (серпень 1922 – травень 1925 рр.), був і послом УНР в Ефіопії (видно було враховано, що Бачинський добре знав ще з навчання в Артилерійській Академії ефіопського представника при Лізі Націй Тек-

ле Гаваріате). Він продовжував наполегливо вчитися: у 1926–1929 рр. став магістром богослов'я у Женеві. Після вбивства Петлюри Бачинський відходить певною мірою від політичної діяльності, виявляє глибоку зацікавленість суспільною гуманітарною роботою, церковними питаннями, активно листується з Василем Липківським, розбудовою парафій УАПЦ у Франції, збирає свій архів. Уважно перечитуючи українську емігрантську пресу, він наштотхнувся на листа від 14.04.1925 р. свого земляка – поета, емігранта в Болгарії Гаврила Боголюбова, в якому той пишався своєю належністю до окультистсько-теософського ордену “Східна зірка” мадам Каменської – послідовниці Блаватської (*). Почалося листування, в котрому Бачинський переконав Боголюбова розірвати зв'язки зі “Східною зіркою”, зайнятися організацією парафії УАПЦ в Софії. Парафія була створена, Боголюбов мав висвячуватися на священника, але через репресії радянської влади проти УАПЦ не було змоги якомусь єпископу даної Церкви приїхати в Болгарію для висвячення Боголюбова. Вирішення проблеми затяглося. У 1930 р. Боголюбов взяв другий шлюб і подальша його доля невідома.

На II Соборі УАПЦ Бачинського визначили кандидатом на єпископа, але справа не зрушила з місця, бо УАПЦ була знищена. Бачинський ще з більшою енергією розгортає свою діяльність на церковному полі, у 1930 р. заснував Український Червоний Хрест (УЧХ) на еміграції і став головою даної організації, а щоб УЧХ міг діяти легально, створив Українсько-Швейцарський Комітет; з 1931 р. почав видавати журнал “Православний листок”. УЧХ відіграв значну роль у допомозі українським емігрантам повоєнної хвилі харчами, одягом, ліками тощо. Особливу увагу Бачинський приділяв українській творчій еліті, в числі тих, кому він помагав, були поети Леонід Мосендз, Юрій Клен, митрополит Іларіон та ін.

Відроджена в 1942 р. УАПЦ після Другої світової війни могла діяти легально тільки на еміграції, але на жаль розкололася. Бачинський був на боці УАПЦ (Соборноправної), яка виникла у

1947 р. після відомого Ашафенбурзького Собору і продовжила лінію митрополита Василя Липківського. В цей час Бачинський зближується з групою священників-земляків, які були вихідцями з Катеринославщини (Дніпропетровщини) або активно діяли на її території в 1941–1943 рр. (о. Митрофан Явдась, о. Борис Матющенко та ін.), друкує статті з церковного питання. Коли і УАПЦ (с) розкололася, то у 1955 р. він був висвячений дияконом, священником, а потім єпископом УАПЦ (с). Хіротонія на єпископа відбулася в Свято-Микільському храмі в Ронжемо у південній Франції, після чого єпископ Євген очолив УАПЦ (с) у частині Західної Європи. В останній період свого життя крім церковних обов'язків він активно писав спогади, статті, займався упорядкуванням свого величезного архіву, збереженням та публікацією творчої спадщини письменника В.Винниченка, поета Л.Мосендза та ін. Сподіваємось, що дана публікація приверне увагу науковців до цікавої постаті в історії нашого краю і до його архіву в Оттаві.

Примітки:

1) Енциклопедія українознавства. – Мюнхен, 1955. – Т. 1. – с. 102.

2) The Batshinsky Collection Carleton University Library. – Edmonton, 1995.

3) Лист Є.Бачинського до Є.П.Архипенка від 28.02.1949 р.

4) Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле (1914–1920). – Мюнхен, 1969. – с. 215.

5) Лист Є.Бачинського від 19.12.1926 р.

6) Лист Є.Бачинського до Л.Мотуза від 17.12.1969 р.

*) Г.Боголюбов народився 9.10.1894 р. у с. Високе на Катеринославщині, в сім'ї православного священника-місіонера. Навчався у гімназії в Павлограді, потім у Лозовій), у катеринославській “Пастирській місіонерській школі при єпархіальному єпископі”. У 1912 р. став іподияконом. У 1913–1914 рр. – студент фізмату Московського університету. З вибухом війни був призваний до армії. У 1917 р. перейшов в армію УНР. Зазнав родинної трагедії: його батько – протоієрей храму в Павлограді

був забитий більшовиками в той момент, коли йшов зі Святими Дарами, щоб причастити помираючого (1920 р.); вони тоді ж забили дружину й малолітнього сина Г.Боголюбова. Взявши псевдонім “Безрідний”, Боголюбов вступив до І Катеринославського гайдамацького куреня, партизанів проти більшовиків у дніпровських плавнях. Потім служив у штабі Вільного козацтва на Катеринославщині, з кінця 1918 р. – комісар продовольчих справ Верхньодніпровського повіту, потім – на Кубані. Був полковником Генштабу УНР. Емігрував на Кіпр у 1920 р., у 1922 р. – до Болгарії, жив у Софії, працював, також навчався у болгарській Богословській академії, але визнавав, що порівняно з нею катеринославська “Пастирська місіонерська школа” мала вищий рівень освіти. Був членом УНАКОТО – Українське Національне Козацьке Товариство, очолюване Іваном Полтавцем-Остриницею, але розчарований амбітністю керівництва вийшов з нього. Відігравав важливу роль у житті української громади (“Українського хутора”) в районі копалень “Чумарна” і “Святий Никола”).

Додатки:

“Нечиста сила в музею Поля. 28.VIII.1908

Не пригадую вже, що ми (я, Галя Філінкович) в Січеславі робили і куди ходили перед від’їздом на Північ. Знаю, не раз ходили до музею і зберігся у мене навіть квиток за вхід (цей десятикопійєчний квиток за №78 за 31(13).09.1908 р. приклеєний до рукопису цього нарису – Ю.М.).

Слухали сліпого кобзаря, що грав на кобзі чи бандурі українські пісні історичні і побутові. Оглядали галерею малюнків різної “нечистої сили” з вірувань українського народу. Дуже добре намальовані різні чортики, водяники, домовики, лісовики, відьми та ін. без кінця, але все зовсім не страшні, подібні до різних гномів та примітивних, природних духів загальноєвропейського фольклору. Зовсім не подібні до московських зразків, котрі іншого типу, жахливого й небезпечного... Не дурно наші запорожці грали в карти з чортяками і відьмами, рубали хвоста як переверталися в собаку.

Нюша, Галя Філінкович, наша гостя, бувша моя “тюремна наречена” нашого фольклору і демонології не розуміла, зрештою не була освічена, бо її скорше вчили політиці, чим культури...

А вже були всі прикмети, що ми не житимемо разом, коли я поїду на еміграцію. Занадто поміж нами стала духовно-національна перепона, – незрозуміння культури!

Українці були вищі за росіян: це два окремих народи, дві ментальності!”

З МАРТИРОЛОГУ ДУХОВЕНСТВА УАПЦ

Під час наукового стажування у Канаді нам вдалося попрацювати у майже зовсім незнайомому архіві єпископа УАПЦ Євгена Бачинського, котрий зберігається у відділі рукописів Карлтонського університету (Carleton University) в Оттаві. Уродженець Січеслава (Катеринослава-Дніпропетровська) Євген Бачинський (1885–1978) був видатним українським церковним та громадським діячем, щирим патріотом України. Змушений більшу частину свого віку провести в еміграції (з 1908 р.), він постійно працював на благо українського народу, був дипломатом УНР, керівником Українського Червоного Хреста, представником УАПЦ за кордоном, а у 1955 р. висвячений на єпископа УАПЦ (соборноправної). Протягом майже всього життя єпископ Євген зібрав величезний архів, приділяючи особливу увагу проблемам Православної Церкви. Вболіваючи над долею УАПЦ, фізично винищеної московськими більшовиками, єпископ зробив спробу скласти список духовенства УАПЦ, репресованих за православну віру. Один з таких його списків, складений 17 грудня 1951 р., т.зв. “Синодик” (на двох машинописних аркушах), нам вдалося знайти і він подається нижче. “Синодик” містить у собі дані про 28 осіб (у списку вказано 29, але через дефект машинописного тексту було пропущено ім’я під номером 22). Про деяких з цих осіб уже відомо дослідникам, як от про єпископа Степана Орлика, про деяких же – практично нічого, як от про о. Олек-

сандра Сокіл-Черниловського, який разом з матір'ю єпископа Євгена – Олімпіадою Іванівною Бачинською (Іллічевською) (1860–1943) створив катакомбний православний монастир у с. Ігрень – лівобережній частині Дніпропетровська (цей монастир існував до смерті О.І.Бачинської, арештованої більшовиками у 1943 р.). Єпископ Євген складав цей список на підставі даних з газет, переважно радянських, а також свідчень очевидців. Через відсутність доступу до архівів (і в наш час дослідник не може користатися з багатьох архівів в Україні!) в його списку є деякі неточності (записані деякі священники, які не належали до УАПЦ), але вони не є суттєвими. Варто пояснити, що Зінов'євськом у 20-х роках називався Кіровоград (назву міста на честь одного більшовицького сатрапа поміняли на ім'я іншого!), Миколів над морем – це очевидно Миколаїв, Проскурів – це суч. Хмельницький, с. Мурафа – це Мерефа під Харковом, а Келеберда тепер у Полтавській області. “Синодик” друкований зі збереженням особливостей оригіналу і тільки пунктуація проставлена згідно з сучасними вимогами. У квадратних дужках нами подана розшифровка скорочень. Сподіваємось, що наведений нижче документ допоможе уточнити мартиролог духовенства УАПЦ.

Юрій Мицик, протоієрей УПЦ Київського Патріархату, доктор істор. наук, проф.

* * *

17.12.1951

Синодик священників УАПЦ, котрі вмерли смертю мучеників за віру:

1. Свящ. Іван Чубан-Добровольський з села Семигород біля Тульчина. Бувший капітан Лейб-Гвардії. В 1922 скінчив богосл[овські] курси при соборі Св. Софії в Києві і висвятився. Був арештований і довго сидів у Вінниці. Вмер на Соловках здається р. 1928. Надзвичайна, сильна людина великої віри і святости. Аскет. Не носив свящ[еницького] облачення поза службою Богу в церкві, не пив, не курих і не їв м'яса. Мав величезний авторитет серед селян!

2. Свящ[еник] Микола Садовський з села Деробчин, Могилів-Подільської Округи. Погинув в 1927 р.
3. Свящ[еник] Елейний з Полтави. Засуджений в травні 1922 на примусові роботи за спротив здачі церковних дорогоцінностей.
4. Діякон Законоспаський з Полтави засуджений на прим[усові] роботи в 1922.
5. Священик Косьма Шевчин з села Несторовка, Маньківського району Уманського округу. Арештований у вересні 1925.
6. Протоіерей Іван Гулевич. Зрікся сану, але був арештований в 1926.
7. Єпископ Юрій Прокопович листом в “Комуніст” 27.6.1926 зрікся сану, але пізніше був арештований. Був еп[ископом] у Зінов’євську.
8. Свящ[еник] Кульчицький з села Зелена Діброва біля Новомиргороду, 1926.
10. Свящ[еник] Раєвський з Уманщини. Арештований в 1926 за те, що прирівнював комуністів з еретиками!
11. Свящ[еник] Ф.А.Бойко з села Кирилівка на Черкащині. В “Пролет[арській] Правді” від 1.12.1926 відрікся від сану, але його арештували потім.
12. Архимандрит Жадан вбитий в Спасо-Преображ[енському] монастирі в Лубнях разом з проф. Васильківським в квітні 1926 р. за те, що були одні з перших ініціаторів руху УАПЦ.
13. Свящ[еник] Колодубровський з Проскуріву арештований і знищений в ЧеКа за те, що нібито закликав на поміч французькі та англійські гармати! В 1926 р.
14. Свящ[еник] Петро Голобородько в селі Келеберді Золотоношського повіту. Вбито в ?
15. Свящ[еник] Іларіон Варалиський з Таращанського повіту вбито на поч[атку] 1918 р. Залишилася родина в 9 душ! (“Нова Рада”).
16. Єпископ Орлик і всі свщеники УАПЦ вцілому районі арештовані на початку 1929 р. в Житомирі.
17. Свя[шеник] Паленко розстріляно в Миколаєві в 1929 (“Комуніст” і “Діло” від 24.1.1930).
18. Свящ[еник] Машкевич парафії УАПЦ в Миколіві н[ад]/морем арештований і засланий на північ в 1930 р. (“Безбожник”) за те, що видав сильний вірою “Лист до молодого безбожника”.

19. Свящ[еник] Флетрінський на Кубані був пошматований більшовиками на кусні (невідомо чи цей свящ(еник) належав до УАПЦ?).

20. Свящ[енику] Бойко на Кубані перерізали горло (невідомо чи УАПЦ?).

21. Свящ[еник] Юнак з Вінниці засудили в 1922 на в'язницю за те, що против[вився...]

23. Свящ[еник] Леонид Яновський з парафії села Летвяки б[іля] Лубен забитий в травні 1928.

24. Свящ[еник] Порфїрій Романенко настоятель Спасо-Преображ[енської] церкви в селі Гоголів на Чернигівщині арештований в 1927.

25. Свящ[еник] Андрій Кухаренко настоятель Солоницівської парафії арештований в 1928.

26. Священик Микола Кочета, настоятель Успїнського храму в Охтирці, арештов[аний] 1928.

27. Свящ[еник] Андрій Шевченко, настоятель Миколавського собору в Харкові, арешт[ований] в 1928 (?).

28. Священик Терентій Марюта с. Мурафа на Харківщині ар[ештований] 1928 (?).

29. Священик Александер Сокіл-Черниловський арешт[ований] в 1930 (?) на Ігрени біля Січеслава. Це був наш приятель і він спомагав, чим міг, моїй мамі, а вона йому і його родині!"

(Опубл.: Мицик Ю. З мартирологу духовенства УАПЦ // Голос Православ'я. – Липень 2005 р. – №13 (157). – с. 8).

З МИНУЛОГО КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ ТА БЛАГОВІЩЕНСЬКОГО ХРАМУ

Ще про святих Києво-Могилянської Академії

Не так давно з ініціативи Благовіщенської парафії була видана книга “Десять святих Києво-Могилянської Академії” (К., 2002), але вже коли вона була майже готова до друку, виявилось, що є ще один святий – вихованець “Могилянки” – св. Софроній Іркутський

(в миру – Стефан Кришталевський). Нарис про нього вдалося встановити у згадану книгу буквально перед виходом її з друку. Подальший пошук у літературі, канонізації останнього часу значно розширили коло святих, вихованців чи педагогів Києво-Могилянської Академії, особливо останнього періоду її існування (1817–1920 рр.). Нині встановлено 35 її святих! Настав час готувати нову книгу з розповідями про життя ще 12 святих, про яких наші парафіяни ще не мають достатньо повного уявлення. Про деяких з цих святих мова піде нижче.

Святий Димитрій Ростовський

Св. Димитрій (світське ім'я – Данило) народився 11 грудня 1651 р. в містечку Макарові Київського полку в сім'ї макарівського сотника Сави Григоровича Туптала, який потім був київським сотником (1682–1686 рр.). Батько святого прожив понад 100 років, причому в останній період свого життя він був ктитором Свято-Кирилівського монастиря у Києві, і був похований біля Свято-Троїцького храму цього монастиря у 1703 р. Батько й мати (Марія Михайлівна) святого відзначалися глибокою релігійністю і не випадково не тільки він, але й всі його чотири сестри (Олександра, Марія, Феодосія, Параскева) прийняли чернечий постриг, причому Параскева (померла у 1710 р.) була ігуменією Свято-Микільського Йорданського монастиря у Києві. Батьки святого щедро обдаровували київські храми й монастирі, в т. ч. й Києво-Могилянської Академії.

У 1660 батьки святого Димитрія внаслідок безперервних війн часів Руїни переселився до безпечнішого Києва. Тут сім'я сотника Туптала поселилася у будинку напроти південного фасаду Свято-Микільського храму на Подолі (“Притиска”).

Св. Димитрій вчився спочатку вдома, а у 1662–1665 рр. (можливо і дещо пізніше) був спудеєм Києво-Могилянської Академії. Він вчився блискуче, дуже багато читав і за короткий період свого студентського життя став уже зрілим науковцем, а свої таланти щедро використав у своїй діяльності на благо Православної Церкви. Глибока віра привела його до твердого рішення присвятити своє життя служінню Господу, відмовившись від світського життя.

У 17-літньому віці (!), 9 липня 1668 р. (за старим стилем) він постригся в ченці у Свято-Кирилівському монастирі у Києві, причому постригав його кирилівський старець – колишній ректор Києво-Могилянської Академії, колишній ігумен Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря о. Мелетій (Дзик), який, до речі, був активним борцем за незалежність від Московського патріархату Української Православної Церкви. Наступного, 1669 року, київський митрополит Йосиф Нелюбович-Тукальський, якого московські воеводи не пускали до Києва, через що він резидував у Каневі, висвятив у канівській Свято-Успенській церкві молодого ченця на ієродиякона. У 1675 преосвященний чернігівський архієпископ Лазар (Баранович) – колишній ректор Києво-Могилянської Академії висвятив його в Свято-Троїцькому Густинському монастирі під Прилуками на ієромонаха і залишив при собі як проповідника. Архієпископ Лазар чимало уваги приділяв протидії католицькій експансії і зібрав у Чернігові цілу плеяду православних богословів, серед яких вирізнялися колишній ректор Києво-Могилянської Академії о. Йоанікій (Галятовський) та Адам Зернікав. До них долучився і святий Димитрій, який був проповідником при чернігівській кафедрі.

Важливу роль у житті святителя відіграла його поїздка до Вільна та Слуцька, де він завдяки підтримці колишнього ректора Києво-Могилянської Академії, а в цей білоруського єпископа Феодосія (Баєвського) проповідував слово Боже понад рік. Він став уже знаменитим проповідником і щоб послухати молодого ієромонаха до храму приходили маси людей. Його запрошували в різні православні монастирі, в т. ч. і в сам Київ. Однак з волі гетьмана Івана Самойловича він опинився у Свято-Микільському монастирі поблизу Батурина – тодішньої гетьманської столиці. Настоятелем цього монастиря був о. Феодосій (Гугуревич). У Батурині, де знаходилася одна з найбагатших в Україні бібліотек, гетьманський архів, святитель розгорнув активну творчу працю. У 1680 р. він видав у Чернігові свою першу книгу “Руно орошенное, пречистая и преблагословная дѣва Марія, или чудеса образа пресвятыя Богородицы, бывшія в монастырі Ильинском черниговском”, де було описано чудеса чудотворної ікони у Свято-Троїцькому монас-

тирі у Чернігові. Твір перевидавався у Чернігові 7 разів протягом 1680–1702, що було беззаперечним свідченням його надзвичайної популярності.

У 1681 архієпископ Лазар (Баранович) призначив святого ігуменом у Спасо-Преображенський монастир у селі Максаках на Чернігівщині. Через рік його було переведено ігуменом у Свято-Микільський Крупицький монастир на місце о. Феодосія, котрий став ректором Києво-Могилянської Академії, а потім й ігуменом Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря. 26 жовтня 1683 р. він добровільно зрікається ігуменства, бажаючи присвятити себе чернечим подвигам та творчій богословській діяльності. На прохання архімандрита Києво-Печерської лаври преосвященного Варлаама (Ясинського) він переселився у лавру і розпочав головну справу свого життя: написання “Четьи-Миней”, тобто зводу житій святих по днях і місяцях церковного року. Цей задум прагнув звершити ще св. Петро (Могила), але смерть перешкодила йому втілити його у життя. Потім пробував звершити це архімандрит Інокентій (Гізель), але і й у цьому випадку смерть стала на перепоні. Архімандрит Варлаам, розуміючи, що йому навряд чи вдасться виконати цю фундаментальну працю, вирішив спертися на святителя Димитрія, який тоді був у розквіті фізичних сил. Над своїм головним твором святитель працював “нощеденственно” майже до кінця життя. За півтора року він написав “Четьи-Миней” за вересень-жовтень і частину листопада! Коли ж 10 листопада уві сні йому явився св. мученик Орест, чие життя написав святитель, то це було ним справедливо розцінено як добрий знак і як заклик продовжувати творчу працю над життями, яка продовжувалася цілих 20 років! Шлях до завершення цієї гігантської праці був би коротшим, але святитель займався не тільки життями, а виконував дуже важливі пастирські та адміністративні обов’язки...

1683 року явилася йому уві сні й св. великомучениця Варвара і цей віщий сон теж був не випадковим. Пізніше (у 1691 р.) він знайде мощі св. великомучениці у Батурині (вони були вивезені з палаючого Києва у 1651 р.) й урочисто перенесе їх у Свято-Микільський монастир, де він був ігуменом. У 1684 р. святитель Димитрій разом з архімандритом Варлаамом поїхав у Батурин ві-

тати нового київського митрополита Гедеона (Святополк-Четвертинського) і той разом з гетьманом Самойловичем переконали Дмитрія у необхідності знову прийняти на себе обов'язки ігумена Свято-Микільського монастиря (1686–1692 рр.). Тим не менш, він потроху завершив першу частину “Четьї-Міней” (за вересень–жовтень–листопад) і віддав її до друку в типографію Києво-Печерської лаври у 1689 р. Між тим, Українська Православна Церква всупереч всім канонам була підпорядкована Московською патріархією (1685 р.) і розгорнувся процес нищення автономії Київської митрополії, українських православних традицій, обмосковщення УПЦ. Московський патріарх Йоаким (Савелов), хоч і вчився в Києво-Могилянській академії, завжди з неприхильністю ставився до українського духовенства, безпідставно пробував звинувачувати його у неправославних поглядах, звелів навіть палити книги ряду відомих українських православних богословів, як от “Виклад про Церкву Святу” Феодосія (Софоновича), ревно боровся проти “гнусного обычая” голити бороду й стригти волосся. Щось таке, нібито “крамольне” Йоаким відшукав і в творі святителя Дмитрія й зажадав нищення ряду уже виданого тому “Четьи-Міней”, й особистої цензури. Насправді Москва вирішила завести власну духовну цензуру, щоб і тут обмежити права УПЦ (В середині XVIII ст., коли свобода друку в Україні була остаточно задушена, “Четьи-Міней” зазнали нещадного московського цензорського втручання: зі збірки були вилучені не лише українські слова, але й розуміння українськими богословами церковних проблем, викидалися навіть цілі оповідання. Мова твору, що так захоплювала читача, у багатьох випадках була замінена штучно-казеним стилем, характерним для катерининської епохи. Подібних “редакцій” зазнали й інші твори Дмитрія Ростовського, зокрема його проповіді “на украинском наречии”).

Довелося св. Дмитрію їхати разом з новим гетьманом Іваном Мазепою до Москви і там переконувати патріарха у своїй правоті. Оскільки рівного за освітою, знанням мов, талантом богослова, історика й письменника не було тоді св. Дмитрію, патріарх дав йому благословення на продовження праці по створенню зводу житій святих. Святитель знову складає з себе ігуменські обов'язки і

береться за продовження житій. У 1693 р. ним була звершена й друга частина твору (за місяці грудень–січень–лютий), яка побачила світло 1695 р. Тим не менш, св. Димитрію з волі св. Феодосія (Углицького) було довірено стати ігуменом монастиря свв. апостолів Петра й Павла у Глухові (червень 1694 – січень 1697 рр.), потім – протягом короткого часу (лютий–червень 1697 р.) Свято-Кирилівського монастиря у Києві. У липні 1697 р. на прохання св. Іоанна (Максимовича) він (уже як архімандрит) переїхав до Єлецького Свято-Успенського монастиря в Чернігові, а потім став архімандритом Спасо-Преображенського монастиря в Новгороді-Сіверському (1699–1701). У 1700 р. вийшов з друку вже третій том житій святих, причому одночасно святитель став писати скорочений їх варіант – “Мартиролог...” Писати святителю ставало все важче... Церкві потрібен був він і як письменник, і як мудрий пастир, і як блискучий проповідник, його хотіли мати своїм ігуменом найкращі монастирі Гетьманщини. Тим не менш, по волі Божій він щасливо довів до кінця свою найважливішу книгу, останній (4-й) том якої вийшов з друку у 1705 році. Звершилося написання унікальної церковно-історичної енциклопедії, яку й цілі колективи вчених не в силах були створити! Крім “Четї-Міней” святитель створив скорочений переклад Святого Письма, скорочену версію Києво-Печерського патерика, написав величезну кількість проповідей, повчань, досліджень з історії Церкви, богослов’я, богослужбових праць, драматичних і мемуарних творів. Якби вдалося видати зібрання тих творів святого Димитрія, які збереглися, то знадобилося б не менше 30 томів по 600–700 сторінок кожний.

У 1701 році у житті святого Димитрія стався різкий злам. За наказом царя Петра I його було забрано з рідної України до Москви і 23 лютого висвячено на митрополита Сибірського і Тобольського. Ця вимушена й тяжка поїздка підірвала його здоров’я. Св. Димитрій захворів дуже сильно і лежав у келіях Чудова монастиря, через що не зміг виїхати до Сибіру. Враховуючи стан здоров’я святителя, його фактичне заслання було дещо послаблено: замість Сибіру його перевели в Ростов Великий, де він став митрополитом Ростовським і Ярославським (весна 1702 р.). Тут, далеко від Батьківщини, у чужому оточенні, він не втратив сили духу. Чимало сил

займала боротьба з розколом, причому святий навіть написав цілу книгу, у котрій доводив помилковість позицій противників патріарха Никона. Писав він тексти служб на честь чудотворної ікони Казанської Божої Матері, свв. мучеників казанських і т.д. У 1704 р. він переклав у нову раку мощі свв. князів Федора Смоленського та його синів Давида й Костянтина. Довелося займатися вихованням у православному дусі не тільки мирян, але й духовенства. У двох його збережених обіжних (окружних) посланнях він доводить місцевим священикам гріховність порушення таємниці сповіді, неприпустимість полишення ними помираючих без сповіді та Святого Причастя тощо. Розуміючи, що одних циркулярів тут мало святий Димитрій відкрив у Ростові духовну семінарію (другу в Росії), активно проповідував, об'їжджав єпархію. Всі кошти, що належали йому як митрополиту, він, людина скромна й лагідна, віддавав на бідних та на духовну семінарію. У нього не було навіть коней, щоб кудись виїхати.

Але здоров'я святого ставало все гіршим, на нього впали нові випробування. У 1705 р. було закрито духовну семінарію, яку святий відкрив з такими труднощами. Потім дійшла звістка про Полтавську поразку гетьмана Мазепи, з яким св. Димитрій завжди був у дружніх зносинах. Перед Великоднем 1707 р. св. Димитрій написав заповіт... Помер під час молитви в ніч з 27 на 28 жовтня 1709, був похований 25 листопада. Панахиду за його заповітом відправив Стефан (Яворський), його друг ще з часів навчання в Києво-Могилянській академії і сказав пророчі слова: "Свят, Димитрій, свят". Восени 1752 митрополит Ростовський і Ярославський св. Арсеній (Мацієвич) відкрив нетлінні мощі святого Димитрія, біля яких, стали відбуватися чудесні зцілення. Він же розпочав роботу по канонізації святого, що й було звершено 22 квітня 1757 р. Святі мощі було покладено у срібну раку й перепоховано у соборній церкві Зачаття Богоматері Спасо-Яковлевського монастиря у Ростові.

Православна Церква відзначає день пам'яті св. Димитрія Ростовського двічі: 21 верес. (4 жовт.) і 28 жовт. (11 лист.). Його ім'я вшановується багатьма українськими православними храмами. Однією з перших, де було освячено престол на честь Димитрія

Ростовського, була церква Свято-Микільський храм (“Притиска”) (1759 рр.).

Твори: Розыск о расколнической брынской вірі... М., 1745; Дневные записки святого чудотворца Димитрия митрополита Ростовского. М., 1781; Летопись..., сказующая вкратце деяния от начала миробытия до рождества Христова, собранная из божественных писаний, из различных хронографов и историографов греческих, славенских, римских, польских, еврейских и иных, с присовокуплением келейной летописи сего же святого чудотворца. М., 1784; Зерцало православного исповедания СПб., 1805; Жития Святых. На русском языке, кн. 1–3. К., 1998; кн. 4–5, т. 1–2, кн. 6–11. К., 1999.

Література: Акафіст святителю Димитрію, митрополиту Ростовському. К., 2001; Житие и акафист святителю Димитрию Ростовському. – К., 1998; [Л.П.] Где находился киевский дом Саввы Туптало сотника // Киевская старина, 1887, №2; Шлякин И.А. Св. Димитрий Ростовский. СПб., 1891; Величковский А. Святитель Димитрий. Чернигов, 1909; Титов А.А. Проповеди святителя Димитрия митрополита Ростовского на украинском наречии. М., 1909; Титов Ф.И. Димитрий. К., 1909; митрополит Іларіон. Св. Димитрій Туптало. Вінніпег, 1960; Климов В.В. Святитель Димитрий. Львів, 1995.

(Опубл.: Мицик Ю., ігумен Богдан (Петухов). Святий Димитрій Ростовський // Десять святых Киево-Могилянської Академії. – К., 2002).

Святий Арсеній (Мацієвич)

Святий Арсеній (світське ім'я – Олександр) народився бл. 1697 р. у м. Володимирі-Волинському, в сім'ї православного священника, котрий вів свій рід з української православної шляхти. У 1728 році закінчив повний курс навчання у Києво-Могилянській Академії. Під час навчання прийняв чернечий постриг у Богоявленському Братському монастирі, при якому була Академія. Останні курси слухав уже ієродияконом. Пізніше був висвячений ієромонахом. У 1728–1729 рр. перебував у Києво-Печерській

лаврі, з 1729 р. – у Свято-Троїцькому Іллінському монастирі у Чернігові, з 1730 – Спасо-Преображенському монастирі (Новгород-Сіверський), звідки викликаний до Тобольська на місце проповідника на прохання митрополита Тобольського і всього Сибіру Антонія (Стаховського). У 1733 р. здійснив подорож до Устюга, Холмогор та Соловецького монастиря, де полемізував з ув'язненими там старообрядцями. Внаслідок цієї полеміки написав “Увещание к раскольнику”, видане тільки у 1861 р. Не виключено, що після закінчення “Могилянки”, був скерований до Московської Слов'яногреко-латинської Академії, але служив певний час при синодальному домі як екзаменатор ставлеників Московської єпархії. У 1734–1737 рр. брав участь у Камчатській експедиції в якості корабельного священика, плавав по Північному Льодовитому океану. Звільнений з флоту через хворобу св. Арсеній деякий час жив у Петербурзі, де був законовчителем тамтешнього сухопутного шляхетського кадетського корпусу, екзаменатором при Синоді, викладачем Закону Божого в гімназії при Петербурзькій Академії наук. З 1740 він відігравав помітну роль при члені Синоду та його “первоприсутствующему”, єпископі Вологодському і Великопермському Амвросії (Юшкевичу), який тоді займав перше місце в церковній ієрархії. Ці два ієрархи зблизилися і єпископ Амвросій помагав у подальшому святому Арсенію, якого у 1741 р. було висвячено на митрополита Тобольського і всього Сибіру. Під час перебування у Тобольську св. Арсеній реформував місцеву консисторію, захищав новонавернутих тубільців від визиску та переслідувань царських воевод, а духовенство – від втручання світського суду. Суворий клімат тяжко відбився на здоров'ї святого Арсенія. У 1742 р. у Петербурзі відбулася коронація імператриці Єлизавети Петрівни, на яку було викликано і тобольського митрополита. 31 травня 1742 р. він був висвячений на митрополита Ростовського і Ярославського й призначений членом Синоду. Це був найяскравіший період діяльності св. Арсенія. У Ростові він відкрив моці митрополита св. Димитрія Ростовського (Туптала), дбав про написання його житія й сам узяв безпосередню участь у цьому, порушив справу про канонізацію ростовського митрополита. Святий Арсеній відомий також як богослов. Виступаючи проти розкольників,

він видав зі своєю передмовою і виправленнями “Феофилактово обличение поморским ответам” (М., 1745) та “Дополненное обличение ответов раскольнических пустосвятами выгорецкими 1723 предложенных” (1745). Пізніше він створив “Увещание бывшему Мошенского монастыря игумену Иоасафу, за раскол в соловецком заключении держащемся...” (1734); антипротестантський твір “Возражение на пасквиль лютеранский, называемый Молоток на Камінь віри” (між 1745 і 1753), де підтримується книга “Камінь віри” Стефана (Яворського). Святий Арсеній був і добрим проповідником. У бібліотеці Ярославської духовної семінарії було 12 томів його проповідей (всього 217 проповідей), з яких надруковано лише вісім.

Одночасно святий Арсеній активно виступає проти світської влади, яка у XVIII ст. відверто втручається у справи Російської Православної Церкви, навіть пробує в деяких випадках реформувати її в протестантському дусі, прагне до безоглядного підкорення Церкви світській владі. Не можучи миритися з цим відвертим порушенням духу і літери Святого Письма, святий Арсеній ігнорує ряд постанов Синоду, добивався від Єлизавети I, щоб із Синоду були видалені світські особи, висловлювався за відновлення патріаршества тощо. У 1744 р. він був єдиним, котрий відмовився скласти присягу, встановлену для членів Синоду, бо в ній було визнання найвищим суддею в церковних справах російського монарха. Святий діяв цілком у дусі Святого Письма, Святої Традиції, оскільки жінка, навіть імператриця, не могла навіть формально очолювати Православну Церкву. Святий Арсеній завжди послуговувався українською мовою і це теж не могло не насторожити імперську антиукраїнську самодержавну владу.

Ще більше загострилися його відносини із царською владою, коли в часи Петра III та Катерини II розгорнувся відвертий наступ на Православну Церкву, у грубих формах проходила секуляризація церковних земель, яка супроводжувалася закриттям монастирів, гоніннями на ченців. 9 лютого 1763 р. святий Арсеній виступив з протестом проти відібрання монастирських маєтностей у державний скарб й проголосив анафему проти всіх “насильствующих и обидящих святых Божии церкви и монастыри”, скерував у березні

того ж року два донесення в Синод з цього приводу, де по-козацькому відчитав і Синод, і саму царицю за їхні антицерковні заміри. Розлючена Катерина II наказала його заарештувати і доставити їй для особистого допиту. Але святий Арсеній не злякався короновою особи, дуже далекої від православ'я і елементарних моральних понять, і сміливо вказав їй на згубність політики, спрямованої проти Православної Церкви. За це святому заткнули кляпом рота і в такому стані тримали до суду, який почався 1 квітня 1763 р. Він тривав всього 7 днів, а вже 12 квітня йому було оголошено вирок: позбавити сану й заслати простим ченцем до Свято-Микільського Карельського монастиря (за 37 км від Архангельська). Але святий не скорився. Він голосно казав, що цариця несправедливо забрала у Церкви її землі, неправдою і на престол сіла, а цей престол мав дістатися царевичу Павлу Петровичу, тощо. У 1766 році за доносом якогось монаха та солдата святий був підданий повторному суду вже як політичний злочинець. Наприкінці 1767 року його було позбавлено й монашества, засуджено до смертної кари. Але по "милосердю" Катерини II він був помилуваний, і під ім'ям "Андрея Врала" 8 січня 1768 р. був у 70-річному віці ув'язнений до каземату фортеці у Ревелі (нині – Таллінн, столиця Естонії). Там святий Арсеній був замуrowаний у холодному кам'яному мішку (3х2 м.), і лише у маленьке віконце йому зрідка подавали злиденну їжу. Ніхто до святого Арсенія не мав права заходити, йому навіть не давали ніякого одягу. Він терпів тут тяжкі муки протягом 4 років і врешті упокоївся 28 лютого 1772 року. На лутці віконця він вишкрябав цвяшком вірша з Псалтиря: "Благо мні, яко смирил мя еси..."

Література: Попов М. С. Арсеній Мацієвич. СПб., 1905.

(Опубл.: Мицик Ю.. Святий Арсеній Мацієвич // Десять святих Києво-Могилянської Академії. – К., 2002).

Святий Йосаф Білгородський

Св. Йосаф був представником широковідомого українського козацького роду Горленків. Прадід святого – Лазар Федорович Горленко, був прилуцьким полковником у 1659–1687 рр. (з перер-

вами), дід – Дмитро Лазаревич обіймав ту ж посаду у 1692–1709 рр., був сподвижником Івана Мазепи. Його мати Марія була дочкою гетьмана України у 1727–1724 рр. Данила Апостола (перед цим – миргородський полковник у 1683–1727 рр.). Батько – Андрій був бунчуковим товаришем. Цікаво, що св. Йоасаф доводився дядьком класика української літератури Григорія Квітки-Основ'яненка. Св. Йоасаф народився в Прилуках, що на Чернігівщині, 8 вересня 1705 р. в день Різдва Пресвятої Богородиці, а на другий день у свято батьків Пречистої діви – свв. Якима та Анни він був названий на честь батька Пресвятої Діви). Характерно, що він уже з дитинства відзначався глибокою вірою в Бога, любив довго молитися, сам складав молитви. Дуже любив він читати книги, особливо Святе Письмо. Не випадково пізніше в числі його друзів буде і вихованець Києво-Могилянської Академії, знаменитий український філософ та письменник Григорій Сковорода. Коли Якимові було 7 років, батьки віддали його вчитися до Києво-Могилянської Академії (1713 р.). У ній 1725 він з благословення батьків прийняв рясофор у Спаському Межигірському монастирі під Києвом (чернець ім'я Іларіон), 1727 прийняв мантию в Богоявленському Братському монастирі у Києві. 6 січня 1728 він був там же висвячений на ієродиякона. У серпні 1729 р. по закінченні Києво-Могилянської Академії він був призначений учителем в нижніх класах “Могилянки”, де викладав три роки. У 1732 р. як вчитель класу синтаксими, написав привітального діалогу на честь сходження на престол київського архієпископа Рафаїла (Заборовського). 8 листопада 1734 р. був висвячений на ієромонаха і призначений екзаменатором Київської митрополії при Софійському соборі, у 1735 р він став членом Київської консисторії. У цей період повним ходом розгорнулися роботи по збудуванню Благовіщенського храму при Києво-Могилянській Академії і святий Йоаким без сумніву бував на цій будівлі. У червні 1737 р. ієромонах Йоасаф став ігуменом Спасо-Преображенського Мгарського монастиря в Лубнах. Його стараннями було відбудовано Мгарський монастирський соборний храм, що постраждав від пожежі. Дбав про високу дисципліну серед духовенства, суворе дотримання уста-ву в богослужіннях.

Вже тоді займався літературними працями, зокрема написав автобіографію та ряд проповідей. У 1744 р. став архімандритом цього ж монастиря. Восени 1744 одержав наказ їхати до Москви, де в січні 1745 р. став намісником Свято-Троїцької Сергієвої лаври. 2 червня 1748 у присутності Єлизавети I в Петропавлівському соборі (Петербург) його висвячено на єпископа Білгородського та Обоянського. Білгородщина є етнічною українською землею і українці тоді склали переважну більшість населення краю. Святий Йоасаф, незважаючи на своє слабе здоров'я, об'їздив всю свою єпархію, котра охоплювала значну частину Слобідської та Сіверської України, включно з Курщиною, багато проповідував, ретельно дбав про те, щоб духовенство відповідало своєму високому призначенню. Велику увагу приділяв благодійництву, причому старався допомогти бідним анонімно, був людиною дійсно святого життя, аскетом і безсрібником. Після його смерті знайшли тільки 70 копійок, тому довелося ховати єпископа величезної єпархії за казенний рахунок.

Передбачаючи свою кончину, святий Йоасаф влітку 1754 востаннє відвідав рідні місця, попрощався з батьком, що жив у невеликій келії біля Прилук, відвідав деякі монастирі. У Грайвороні він тяжко захворів і саме тут востаннє побачився з матір'ю та сестрами. Через кілька місяців він упокоївся 10 грудня 1754 р. Архієрей, котрий мав ховати святого, затримався з поважних причин на цілий місяць. Але за весь цей час на тілі, яке лежало у відкритому гробі, не було виявлено жодних ознак тління. Святий Йоасаф був похований у Свято-Троїцькому соборі м. Білгорода і біля його мощів невдовзі стали відбуватися чудесні зцілення. 4 вересня 1911 р. було відкрито його мощі для поклоніння й відбулася канонізація святого.

Пам'ять св. Йоасафа Православна Церква вшановує 10(23) грудня та 4(17) вересня (відкриття мощів).

Література: Дублянський А. Українські святі. – Мюнхен, 1962; Енциклопедія православної святості. – М., 1977. – Т. 1.

(Опубл.: Мицик Ю. Святий Йоасаф Білгородський // Десять святих Києво-Могилянської Академії. – К., 2002).

Святий Феодосій (Углицький)

Народився у 30-х роках XVII ст. на Поділлі в родині ієрея Микити Углицького та Марії. Є думка (про належність роду Углицьких до українських православних шляхтичів Полоницьких-Углицьких. Один із Полоницьких, ймовірно, брат святого Феодосія Євстафій (Остафій, Остап) Полоницький, служив у польському війську, потім – перейшов до лав українського війська гетьмана Богдана Хмельницького, потім – гетьмана Івана Виговського. Родичами святого Феодосія були Іоанн Углицький, київський протопоп, який підписався 25.07.1687 під актом обрання Івана Мазепи гетьманом на Коломацькій раді, та Йоанікій Углицький, ієромонах Видубицького монастиря у Києві, і його небіж Василь Полонецький. У Коломацькому акті є підпис і самого святого Феодосія, який був тоді ігуменом Єлецького Свято-Успенського могастиря в Чернігові та намісником преосвященного Лазаря (Барановича).

Навчався св. Феодосій в Києво-Могилянській Академії за ректорів Інокентія (Гізеля) (1648–1650), Феодосія (Софоновича) (1650) та Лазаря (Барановича) (1651–55), до яких зберіг почуття поваги й любові на все життя. Його викладачами були також о. Йоанікій (Галятовський) та Єпифаній Славинецький, Арсеній Сатановський. Деякі автори вважають, що св. Феодосій, не скінчивши навчання, пішов до війська Богдана Хмельницького разом із Євстафієм Полоницьким. У 1655 р. він виїхав на Поділля. Повернувшись очевидно уже вдівцем, він прийняв чернечий постриг у Києво-Печерській лаврі. У 1658 р. він висвятився на ієродиякона та служив у Свято-Софійському кафедральному соборі у Києві як правитель адміністративних справ при митрополічій кафедрі. Далі шлях привів його до Батуринського Крупицького Свято-Микільського монастиря, де він висвятився на ієромонаха. З 1662 р. св. Феодосій був ігуменом Свято-Онуфріївського монастиря під Корсунем, в якому тоді був змушений перебувати два роки київський митрополит Дионісій (Балабан). Останній був палким прихильником незалежної Української держави, незалежної від РПЦ Ук-

раїнської Православної Церкви, підтримував гетьмана Івана Виговського, а після поразки цього гетьмана у російсько-українській війні 1658–1659 рр. й загрози репресій з боку Москви мусив покинути Київ і оселитися в Корсуні. Св. Феодосій був свідком останніх днів життя київського митрополита Дионісія, можливо учасником церковного Собору 1663 р., який обрав новим київським митрополитом Йосифа (Нелюбовича-Тукальського), був свідком зречення Юрієм Хмельницьким гетьманства й висвячення його в ченці. Приблизно в цей час він віддав свою доньку заміж за племінника гетьмана Лівобічної України Івана Брюховецького. З 1664 св. Феодосій – ігумен Видубицького монастиря у Києві, де заснував музичну школу, традиції якої живуть і в наш час. Він чимало посприяв розквіту монастиря, закріпив за ним надані свого часу на його прохання гетьманом Юрієм Хмельницьким землі в урочищах Калинівщина, Гнилиця й Лісняки. Маючи впливові зв'язки (брат Семен Углицький 1666 служив дяком при новгородському воеводі В.Г.Ромодановському), клопотався у Москві про грошову допомогу для Видубицького монастиря. У 1680 р. влаштував скит у одному з монастирських маєтків у Мозирському повіті колишнього Київського воеводства (нині – під м. Мозир у Білорусі). У 1685 р. разом з ігуменом Вознесенського монастиря у Переяславі Єронімом Дубиною за дорученням гетьмана Івана Самойловича їздив до патріарха Московського Йоакима (Савелова) у справі затвердження Гедеона (Святополк-Четвертинського) київським митрополитом. Одночасно виклопотав дозвіл на приїзд у Москву ченців Видубицького монастиря для збору пожертв.

З 1687 р. архієпископ Чернігівський та Новгород-Сіверський, на той час Лазар (Баранович) запропонував кандидатуру св. Феодосія на архімандрію Чернігівського Єлецького Свято-Успенського монастиря. Їздив до Москви з дорученням від київського митрополита Варлаама (Ясинського) у справі вирішення суперечки між ним та архієпископом Чернігівським й Новгород-Сіверським Лазарем (Барановичем) про канонічну належність Глухівської, Конотопської та Борзнянської протопопій. У результаті цієї місії преосвященному Лазареві (Барановичу) відмовлено у повер-

ненні спірних протопопій. Св. Феодосій того ж року отримав грамоту про затвердження його намісником Чернігівської єпархії. 1692 у Чернігові відбувся Собор, участь у якому взяли миряни й духовенство Чернігівської єпархії, а також гетьман Іван Мазепа. 11 вересня 1692 св. Феодосія було обрано на Соборі й висвячено на архієпископа Чернігівського й Новгород-Сіверського. Майже 90-літній Лазар (Баранович) фактично передав св. Феодосію справи щодо управління Чернігівською єпархією. По смерті преосвященного Лазаря (Барановича), яка сталася 3 вересня 1693 р., св. Феодосій став повноправним управителем єпархії. Він керував нею три з половиною роки, будував церкви й закладав монастирі, багато уваги приділяв реставрації храмів, утриманню їх у належному стані. Особливу увагу приділяв друкарні при Чернігівському Свято-Троїцькому Іллінському монастирі. Мав добрі стосунки з гетьманом Іваном Мазепою. Святитель Йоасаф суворо стежив за правильністю здійснення богослужінь, особливо за моральністю та освіченістю духовенства та парафіян. Ця суворість і ревність у вірі поєднувалися з надзвичайною добротою, терпінням та смиренням пастиря, його скромністю й працьовитістю. Він відзначався і як благодійник, щоденно приділяв значні суми на допомогу бідним, годування старців тощо, але ніхто не знав, хто сплачує за все це. 5(15) грудня 1696 р. св. Феодосій (Углицький) упокоївся в Бозі. Характерно, що у святителя-безсрібника по смерті знайшли тільки 70 копійок і довелося його ховати за державний кошт... Архієрей, який мав відспівувати святителя, затримався з поважних причин майже на місяць. Весь цей час тіло святителя лежало у відкритому гробі і тління його не торкнулося. Потім його було поховано у Свято-Преображенському соборі м. Чернігова (У цьому місті, неподалік від Свято-Успенського собору Єлецького монастиря, зберігся будинок св. Феодосія – єдина на Лівобережній Україні житлова дерев'яна споруда XVII ст.). Невдовзі по смерті святителя Феодосія його мощі стали чинити чудеса. Його спадкоємець по кафедрі архієпископ св. Іоанн (Максимович) тяжко захворів, але чудесно одужав внаслідок дії святих мощів. Потім святий Феодосій являвся йому уві сні, закликаючи рівно молитися,

сповідуватися, причащатися, виконувати устами Святої Церкви тощо. На знак подяки св. Іоанн склав і похвалу св. Феодосію, тропар та кондак. Святі мощі у XVIII–XIX ст. двічі в різний час перекладалися в новий гроб, причому рештки старого гробу розбиралися по шматочку віруючими. Після того як у 1824 р. чернігівський купець Горбунов (колишній старообрядець) чудесно зцілювався після молитви до св. Феодосія (Углицького) він замовив новий гроб для мощів (цього разу дубовий, але обкладений мідними посрібленими дошками, а зверху – позолочений) і мощі були перекладені до нього. Коли мощі виявилися нетлінними, то присутні при цьому представники старообрядців з Дону та Кубані, які відмовлялися визнати благодатність Православної Церкви після реформ патріарха Никона, визнали свою помилку і повернулися в лоно православ'я. Біля цього гробу вже не припинялися чудесні зцілення і врешті Синод вжив заходів щодо офіційної канонізації святителя. Було під присягою засвідчено 49 чудесних зцілень останніх років. 9 вересня 1896 р. , через 200 років по смерті св. Феодосія, було відкрито його гроб і мощі знову були знайдені нетлінними. Ця подія завершила процес канонізації св. Феодосія (Углицького). Мощі були перекладені у новий кипарисовий гроб і срібну раку, яку урочисто поставили в Спасо-Преображенському соборі в Чернігові. На певний час мощі тоді були відкриті і свідками їх нетлінності стали понад 150 тисяч вірних православних, відбулося ряд чудесних зцілень.

З приходом до влади більшовиків (комуністів) почався терор проти віруючих, особливо духовенства, ганебна антирелігійна кампанія. Згідно з рішенням радянської влади від 18.02.1921 р. було розкрито мощі св. Феодосія (Углицького). До слідчої комісії було включено також по одному представнику від всіх повітів Чернігівської губернії і представників духовенства на чолі з архієпископом Пахомієм (Кедровим). Нова влада сподівалася на сенсаційні викриття, на відхід внаслідок цього людей від Православної Церкви. Коли ж раку відкрили, виявилось, що мощі святого дійсно є нетлінними. Медична експертиза дійшла висновку, що це “справді тіло людини ... без ознак гниття”, мікроскопічні

дослідження виявили “ясну будову тканин і кліток”. У результаті “представники трудящих” були глибоко вражені побаченим й ще більше увірували в Господа. Тоді моці святителя вмістили в печеру біля собору, опечатали й не допускали до них віруючих. Це викликало обурення людей. Занепокоєні представники компартійної влади звернулися до Москви і навіть особисто до Леніна, щоб прислали нову комісію. Така комісія прибула, але й вона переконалася у нетлінності мощів. 29.03.1921 р. питання про моці св. Феодосія (Углицького) слухалося вже на засіданні політбюро ЦК КП(б)У. Там було ухвалено відправити святі моці до Москви, що й було вчинено у листопаді 1921 р. При цьому розламали срібну раку святого, яка важила 10 пудів, і у чотирьох ящиках її теж відправили у Москву. Там сліди мощів св. Феодосія (Углицького) загубилися...

Пам’ять св. Феодосія вшановується 18(5) лютого, 22(9) вересня (знайдення і перенесення святих мощів).

Література: Демиденко О. Антирелігійна агітація та пропаганда на Чернігівщині у 1920–1925 рр. // Сіверянський літопис. – 2001. – №5. – с. 68–72; Лотоцкий А. Святитель Феодосий Углицкий... Каменец-Подольский, 1895; [Гордиевский И.] Святитель Феодосий Углицкий, архиепископ Черниговский // КС, 1903, №9; Дубровський В. Життя й діла Феодосія Углицького (Полоницького). Харків, 1930; Житие святителя Феодосия архиепископа, Черниговского чудотворца. М., 1996 (репр. відтворення вид. 1898); Энциклопедия православной святости. – М., 1997. – Т. 1.

(Опубл.: Мищик Ю., Хижняк З. Святій Феодосій Углицький // Десять святих Києво-Могилянської Академії. – К., 2002).

Святитель Філофей

Святитель Філофей (у схимі – Феодор) походив з українського православного шляхетського роду Лещинських. Він народився у 1650 р., і при народженні йому було дане ім’я Федір. В юності вступив до Києво-Могилянської Академії і успішно її закінчив. Одружився, після чого був висвячений дияконом, а потім і свяще-

ником. Служив на парафії, але раптова смерть дружини обірвала звичний плин життя. о. Федір постригається в ченці в Києво-Печерській лаврі, через деякий час став економом цього славного монастиря, а у 1701 р. його було призначено намісником Свято-Успенської Свенської обителі. Сучасники відзначали молитовну ревність о. Феоділа, його адміністративні здібності. У зв'язку із запусінням Тобольської кафедри внаслідок смерті владики, цар Петро I своїм указом звернувся до київського митрополита Варлаама (Ясинського) знайти гідного кандидата. Спочатку було вирішено подати кандидатуру св. Димитрія (Туптала), якого вже й висвятили в єпископи, але він через хворобу не зміг поїхати в далекий Сибір. Тоді цей святий порекомендував замість себе архимандрита Філофея, якого й було висвячено у січні 1702 р. Хіротонію здійснював однокурсник святителя по Києво-Могилянській Академії – Київський митрополит Стефан Яворський.

Того ж року святитель Філофей у супроводі невеликої групи помічників прибув до Тобольська, де був непочатий край для роботи. Основна маса населення, розкиданого по безмежних сибірських просторах була язичниками або буддистами, місцеве духовенство було малоосвіченим, і тому святитель у першу чергу зайнявся місіонерською діяльністю. Без коштів це було важко зробити, і він наполегливо добивався допомоги від царя та його уряду. Деяко вдалося здобути, але намір відкрити Духовну Академію на зразок Києво-Могилянської не знайшов належної підтримки. Можна було відкрити тільки початкове училище. Але у даному випадку святитель пішов проти царської волі і заснував у 1703 р. при своєму домі греко-латинську школу, яку утримував переважно своїм коштом, посилав задля книг у Київ спеціальних гінців. Він зібрав досить велику власну бібліотеку, різні частини якої він заповів своїй Тобольській школі, Києво-Печерській лаврі та Чернігівській єпископській кафедрі. Він мав літературний талант, свідченням чого є його листи й проповіді.

Надзвичайно важливим було те, що святитель добився від царя створити церковний хор із засланих українців, на що цар дав дозвіл під відповідальність митрополита. Таким чином у 1704 р. в Сибіру виник перший хор з українських засланців. Одночасно він засну-

вав театр у Тобольську за зразком Києво-Могилянського, який активно діяв на початку XVIII ст.

Святитель вів активне церковне будівництво, і за роки перебування на митрополичому престолі виросло понад півтисячі храмів, а кафедральний Софійський собор був перебудований в українському дусі, тут же був поставлений українськими майстрами прекрасний іконостас.

Особливо ж велику увагу святитель приділяв місіонерській діяльності. Зокрема, він здійснив численні поїздки по Сибіру, на вертав у православ'я якутів, тунгусів, вогулів та остяків, відбирав найталановитіших хлопчиків для навчання у Тобольській школі, відкрив першу духовну місію на далекій Камчатці, клопотався про російських полонених у Китаї. Владика відзначався добрим, лагідним характером, не шкодував зусиль у справі поширення Христової віри. У 1711 р. він тяжко захворів, прийняв схиму і пішов на спокій у Свято-Троїцький монастир у Тюмені, котрий сам же й заснував. Його замінив на кафедрі у 1711–1715 рр. інший вихованець “Могилянки” – св. Іоанн (Максимович).

Святитель Феофіл дуже тужив за рідною Україною і мріяв повернутися на Батьківщину у разі одужання. Святитель дійсно одужав, але до Києва йому судилося повернутися тільки на короткий час на богомілля у 1716 р. Новопризначений губернатор князь Гагарін запропонував йому очолити місіонерську діяльність у пониззі р. Іртиш, що святитель і виконав. Деякі поїздки він здійснив разом з св. Іоаном (Максимовичем). Коли останній помер, то схимонах Феодор був змушений за царським указом повернутися до керування митрополією і ще п'ять років успішно трудився на цій ниві з липня 1715 до лютого 1721 р.). У 70-річному віці він пішов на спокій у той же Свято-Троїцький монастир у Тюмені, звідки писав листа до Феофана Прокоповича з проханням допомогти йому, “хворому і убогому”, повернутися на Батьківщину. Однак смерть застала його в Тюмені. Святитель преставився 31 травня 1727 р., і був похований біля Свято-Троїцького монастирського храму. Згідно з заповітом його тіло було поховане напроти входу, “дабы мимоходящие попирали прах ногами”. Пізніше було виявлено

нетлінність його мощей. У наш час святий Філофей був канонізований.

Літ.: Самбор Б. Святитель Філофей, митрополит Тобольський, в схемі Федір // Православний вісник. – 2003. – №7-8. – с. 30-31.

Святитель Антоній (Стаховський)

Святитель Антоній (у миру – Андрій Стаховський) народився в сім'ї священника в Олишівці – сотенному місті Чернігівського полку (нині – однойменне селище міського типу під Черніговом), за деякими іншими даними – в с. Ріпки на півночі Чернігівщини. Це сталося, очевидно, у 50-х роках XVII ст. Стаховські (Стаховичі) були достатньо відомим козацьким і священницьким родом Сіверщини, двоє з них (Андрій та Василь Стаховичі) були сотниками Городищенської сотні Чернігівського полку відповідно у 1691–1699 і 1700–1715 рр. В юності майбутній святий навчався у Києво-Могилянській академії у 1668–1676 (хоча за іншими даними період навчання припадає на пізніші роки і був завершений у 1693-1695 рр.). Одним з його вчителів і наставників був св. Іоан (Максимович). Після закінчення “альма матер” Андрій Стаховський прийняв чернечий постриг під іменем Антонія і став ченцем одного з монастирів у Чернігові, дещо пізніше – ієродияконом, ієромонахом, проповідником Чернігівської єпархії і намісником Борисоглібського монастиря у Чернігові. Можливо, саме він супроводжував до Москви чернігівського архієпископа Лазаря Барановича, знаменитого українського письменника й поета, вихованця “Києво-Могилянської Академії”, у його поїздки до Москви у 1688 р., у зв'язку з чим гетьман І.Мазепа написав аж три листи до царів Івана та Петра і князя В.Голіцина з проханням про підтримку даного посольства. Саме Антоній з доручення св. Іоана (Максимовича) та гетьмана Івана Мазепи займався облаштуванням Чернігівського колегіуму, який було перенесено тоді з Новгород-Сіверського. У 1700 р. св. Іоан призначив ієромонаха Антонія першим префектом цього духовного навчального закладу, тобто ректором. Тут він викладав піїтику і риторіку,

запровадив диспути й театральні вистави, написав підручник з риторики “Ключ знання”. У 1705 р. він написав деякі вірші духовного змісту, які увійшли у збірник “Зерцало от писания Божественного”, присвяченому гетьманові Івану Мазепі.

У 1709 р. св. Іоан (Максимович) вчинив ієромонаха Антонія архімандритом Спасо-Преображенського монастиря у Новгороді-Сіверському. У 1712 р. за указом Петра I св. Іоан мусив покинути Україну і виїхати до Сибіру, щоб зайняти спустілу митрополичу кафедру. Внаслідок цього спорожніла Чернігівська єпископська кафедра... На раді представників духовенства, козацтва й міщан (1713 р.) було обрано кандидатом на неї саме архімандрита Антонія. 20 вересня 1713 р. у Свято-Успенському соборі московського кремля його було рукоположено на архієпископа Чернігівського і Новгород-Сіверського. Чернігівський літопис містить у собі кілька записів про св. Антонія, зокрема і під 1713 р.: “Сего року Антоний Стаховский прибыл з Москвы в Чернигов архиепископом, поставленный пред праздником Рождества Христова”. Новий єпископ зарекомендував себе як енергійний і освічений пастир, який чимало уваги присвятив зміцненню дисципліни духовенства, духовній освіті мирян.

У 1721 р. св. Філофей (Лещинський), котрий замінив на Сибірській митрополичій кафедрі св. Іоана (Максимовича), відійшов за станом здоров'я від керування митрополією і переїхав у Свято-Троїцький монастир у Тюмені. На його місце було призначено святителя Антонія (1 березня 1721 р.), який тут же виїхав у Тобольськ. Він продовжив справу, започатковану попередниками – вихованцями Києво-Могилянської Академії, а саме: розширення мережі парафій (у 1727 р. було навіть створено окрему Іркутську єпархію, на яку прибув св. Інокентій (Жульчицький), теж вихованець “Могилянки”), місіонерська діяльність, будівництво нових храмів, духовна освіта. Саме він, наприклад, заснував російсько-монгольську школу при Вознесенському монастирі в Іркутську. Тут готувалися кадри православних місіонерів для діяльності в Монголії, Туві, Бурятії та ін. Святитель посилав місіонерів для навернення язичників

на берегах Обі та Іртиша, на Камчатці, навіть у Китай (місія архимандрита Антонія Платковського, українця за походженням), вів боротьбу проти старообрядців, але прагнув уникати насильства. У 1739 р. він, незважаючи на брак кваліфікованих кадрів, реорганізував слов'яно-латинську школу у Тобольську, де було офіційно запроваджено навчання латини, збільшився й термін навчання у цьому духовному закладі. Слід відзначити, що митрополит Антоній постійно дбав про кадри для Сибіру і для Тобольської школи. Зокрема, він добився переводу сюди волинця, вихованця “Могилянки” св. Антонія (Мацієвича), котрого ще в Чернігові висвятив на ієродиякона. У 1730–1733 рр. останній працював разом зі святителем, а у 1741 р. став його наступником.

Святитель Антоній відзначався своєю безкорисливістю та благодійністю. Коли у 1738 р. вибухнув сильний голод і люди почали їсти навіть траву, митрополит відкрив церковні житниці і врятував цим багатьох сибіряків від неминучої загибелі. Він сміливо виступав в обороні Православної Церкви, навіть ризикуючи викликати гнів царської влади. Протягом всього періоду перебування у Сибіру митрополит Антоній не поривав зв'язків з Батьківщиною, листувався зі своїми знайомими, допомагав їм вирішувати складні питання, як от про спірні маєтності. Його листи пронизані глибокою вірою, а водночас теплим гумором, вони відзначаються вправністю літературного стилю. Ці листи свідчать також про феноменальну пам'ять святителя навіть на схилі літ, про його глибоку обізнаність з історичним минулим, з судовими справами щодо маєтностей Чернігівської єпархії. Святитель дуже любив читати і зібрав значну по тих часах бібліотеку, яку по його смерті придбав для Тобольської семінарії новий тобольський митрополит, українець Антоній Народницький.

На схилі життя святитель Антоній тяжко захворів і преставився 27 березня 1740 року. Його мощі покояться у Софійському соборі в Тобольську.

Твори: Зерцало от писання Божественного. – Чернигов, 1705; Сказание о Святом Писании. – Чернигов, 1705.

Літ.: *Листи Івана Мазепи.* – К., 2002. – Т. 1. – №32–34; *Мицик Ю. З нових джерел до історії церковного землеволодіння на Чернігівщині XVII–XVIII ст. // Сіверянський літопис.* – 1997. – №1–2. – с. 100–116; *Сандалюк О.М. Стаховський Андрій // Києво-Могилянська Академія в іменах.* – К., 2001. – с. 511–512; *Самбор Б. Святитель Антоній, митрополит Тобольський // Православний вісник.* – 2004. – №3–4. – с. 23–25.

Святитель Мелетій (Леонтович)

Святитель Мелетій (світське ім'я – Михайло Іванович Леонтович) походив і по батьківській, і по материнській лінії зі старовинного козацького і священницького, потім – дворянського роду (батько, однак, був купцем), народився в с. Старі Санжари Полтавського полку у 1784 р. Через передчасну смерть батька родина швидко збідніла, жити сім'ї довелося долаючи значні труднощі.

У 1794 р. юнак вступив до Полтавського парафіяльного училища, після закінчення якого він закінчив Катеринославське повітове училище і Катеринославську Духовну Семінарію (1808). Як один з кращих випускників, він був направлений архієпископом Катеринославським, Херсонським і Таврійським Платоном (Любарським) до Петербурзької Духовної Академії. Після успішного навчання в ній (1809–1814) він став магістром богослов'я і був залишений викладати грецьку мову. У 1816 р. він вирішив прийняти чернечий постриг, але перед цим його переводять до реформованої Київської Духовної Семінарії в якості професора церковної історії і грецької мови, також інспектором. Наступного року майбутній святитель опікувався ще й Київським повітовим та парафіяльним духовними училищами, виїжджав з інспекціями в інші міста України.

11 лютого 1820 р. в Богоявленському Братському монастирі (у соборному храмі) він прийняв чернечий постриг під іменем Мелетія, на честь св. Мелетія – голови II Вселенського Собору.

22 лютого його було рукоположено в ієродиякони, а 25-го – в ієромонахи. Невдовзі надійшло призначення святителя ректором Могилевської Духовної Семінарії та настоятелем Кутейнського Богоявленського монастиря під Оршею, котрий виник за сприяння св. Петра Могили. Уже тоді святитель здобув величезний авторитет своєю ревністю в православній вірі, глибокими знаннями, насамперед богословськими, і не випадково він швидко став архімандритом. У 1823–1824 рр. він очолив Псковську Духовну Семінарію і став ігуменом Спасо-Єлеазарівського Великопустинського Трьохсвятительського монастиря під Псковом, але невдовзі був повернутий до КДА, ставши її ректором (1824–1826). При ньому КДА швидко розросталася. Зокрема, 14 грудня 1824 р. було освячено Благовіщенський соборний храм. 21 листопада 1826 р. його було рукоположено на єпископа Чигиринського, він став також вікарієм Київської єпархії та настоятелем Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря. Святитель доклав чимало зусиль до відновлення монастиря, піднесення рівня його братії.

У 1828 р. єпископ Мелетій отримав призначення на Пермську кафедру, де він активно займався місіонерською діяльністю, розбудував Пермську Духовну Семінарію. У 1831 р. його було переведено (уже як архієпископа) на Іркутську кафедру, де в зв'язку з поширенням ламаїзму він відродив потужну місіонерську діяльність. Зокрема, була створена Алтайська духовна місія, відкрито три місіонерських стани. Владика побував тоді не тільки на берегах Льодовитого й Тихого океану, але навіть і на Алясці. Але всі його думки були звернені до України, і він прагнув туди повернутися. Але він зумів повернутися на Батьківщину тільки у 1835 р., уже по смерті матері. У листопаді того року він обійняв Слобідсько-Українську кафедру у Харкові (скоро вона стала називатися Харківською), реорганізував тут духовну Семінарію, відродив ряд монастирів та духовних училищ. Своїми трудами він здобув величезну любов до себе пастви...

У ніч на 29 лютого 1840 р. святитель преставився і був похований у Покровському монастиреві. У 1948 р. його мощі були

перенесені до кафедрального Благовіщенського собору (Свято-Варваринський приділ). Канонізований Православною Церквою ще до революції, його пам'ять вшановується 25 лютого.

Літ.: Самбор Б. Святитель Мелетій, архієпископ Харківський і Охтирський // Православний вісник. – 2004. – №1. – С. 47–49.

Святитель Інокентій Херсонський

Святий Інокентій Херсонський (у миру Іван Борисов) народився у 1800 р. в Орловській губернії. Навчався в “Могилянці” в період, коли вона переживала період реформування на початку XIX ст. З 1823 р. – він викладає церковну історію та грецьку мову у Петербурзькій духовній Семінарії, одночасно будучи її інспектором і ректором Олександро-Невського училища. Маючи блискучі здібності, він за кілька років проходить шлях від бакалавра до професора богослов'я, а у 1826 р. став уже архімандритом. В якості ректора повертається до своєї “альма матер”, щоб очолити Київську Духовну Академію (1830). Тут же він читає курс богослов'я, став одним з найкращих лекторів і знавців цього предмета у тогочасній Російській імперії; плідно навчав студентів проповідницької діяльності. Він сам був видатним богословом та проповідником. Св. Інокентій відремонтував корпуси “Могилянки”, з його ініціативи були насажені алеї, поліпшилися умови життя студентів, став видаватися популярний православний журнал “Воскресное чтение”. Його енергійна діяльність привернула до себе увагу Синоду, і 3 жовтня 1836 р. він одночасно стає Чигиринським єпископом, вікарієм Київської єпархії, отже, вперше в історії “Могилянки” її ректор одночасно став єпископом. З 1 березня 1841 р. Його переводять спочатку на Вологодську кафедру, 31 грудня 1841 р. – на Харківську, а 24 лютого 1848 р. – на Херсонську і Таврійську. На той час він уже був архієпископом (з 1845 р.), пізніше стає членом Синоду (1856 р.). Саме на півдні України він найбільше прислужився Православній Церкві. Він застав тут всього одну семінарію (одеську), три духовних училища, три монастирі. Така тяжка ситуація складалася тут через депортацію російським урядом православних греків та інших християн з Криму у 1778 р.,

поселення тут іноземних колоністів-протестантів та ін. Святий наполегливо добивався відкриття в Криму окремої архієрейської кафедри, прагнув створити там “російський Афон”. Врешті з допомогою Херсонського єпископа Димитрія йому вдалося цього досягти. Царським указом від 16 листопада 1859 р. від Херсонської єпархії була відокремлена вся Таврійська губернія і перетворена в особливу єпархію 2-го класу із заснуванням архієрейської кафедри в Сімферополі і наданням начальнику нової єпархії титулу архієпископа Таврійського і Сімферопольського. До 1860 р. на території Одесько-Херсонсько-Таврійської єпархії було вже 5 монастирів, 2 скити, 6 кіновій та 624 церкви, 953 священнослужителів, у т. ч. випускників академій – 26, семінарій – 462. Він відкрив Свято-Успенський скит у Бахчисарайській ущелині, де зберігалася чудотворна ікона Божої Матері (15.08.1850 р.). Біля храму, де колись було хрещено св. князя Володимира, він збудував церкву, відновив давній храм на Інкерманській скелі та багато інших у Криму. В єпархіяльних містах (Херсон, Одеса, Миколаїв) започаткував хресний хід Чудотворної ікони Касперівської Божої Матері. Завдяки його діяльності значно збільшилася кількість храмів, духовенства, поліпшився його якісний склад. Здійснивши ці праведні труди, св. Інокентій упокоївся на своїй новій Батьківщині 26 травня 1857 р....

Св. Інокентій прославився як проповідник навіть за кордоном, його проповіді були перекладені французькою та грецькою мовами. Одночасно він плідно творив як історик і богослов, написав акафісти Пресвятій Трійці, страстям Господнім, Архистратигу Михаїлу та ін.

Літ.: *Тригуб О.П.* Історія Херсонської єпархії (1775–1918). Дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук. – Миколаїв, 2000; *Житіє Святителя Інокентія Херсонського // Православний вісник.* – 1998. – №2. – с. 75–80; *Петровский С.* Семь Херсонских архиепископов. Биографии с приложением портретов, выполненных фототипией. – Одесса, 1894; *Петровский С.В.* Некоторые исправления и дополнения к послужному списку Иннокентия, архиепископа Херсоно-Таврического // *Записки Одесского общества истории и древностей российских.* – Одесса, 1901. – Т. 23. – с. 142–

170; *Титов Ф.И.* Иннокентий Борисов как ректор Киевской Духовной Академии. – К., 1900; *Титов Ф.* Императорская Киевская Духовная Академия 1615–1915. – К., 2003.

Святий Феофан, Вишенський Затворник

Святитель Феофан (у миру – Георгій Васильович Говоров) народився 10 січня 1815 р. в сім'ї священика Свято-Володимирської церкви в с. Чернавську Єлецького повіту Орловської губернії. Хлопчик ріс тихим, спокійним, тягнувся до знань, а головне – до Бога. Він був вихований батьками в душі любові до праці й ревного православ'я і з часом був посланий ними для навчання в духовне училище в Ливнах. Закінчивши це училище, хлопець у 1837 р. поступив до Орловської духовної семінарії, де навчався протягом шести років (з 1831 р.). Після цього він вчився у КДА (1837–1841 рр.), де потоваришував з однокурсником Михаїлом Булгаковим, якому судилося у майбутньому стати видатним істориком Православної Церкви та митрополитом Московським та Коломенським під іменем Макарія. Тут, у Києві, студент-академіст став малювати образи, різати по дереву, полюбив і слюсарське ремесло. Саме в Києві – другому Єрусалимі талановитий юнак, що здобув ступінь магістра богослов'я, вирішив цілком присвятити себе Господу Богу. За декілька місяців перед закінченням КДА він був пострижений у ченці тодішнім ректором КДА, чигиринським єпископом Єремією (Соловйовим), у майбутньому – Нижньогородським єпископом. 7 квітня 1841 р. молодий інок був рукоположений у диякони, а 7 червня цього ж року – у ієромонахи. По закінченні КДА майбутній святитель був призначений виконуючим обов'язки ректора Києво-Софійських духовних училищ і викладачем латини, успішно діяв на цій посаді до 21 серпня 1847 р. Після цього ієромонаха Феофана призначають членом православної місії в Єрусалимі, де він перебував по 1853 р. Свята Земля справила надзвичайно сильне враження на молодого ченця, він розгорнув там особливо активну діяльність. Ця ревність і адміністративний талант були помічені, і скоро його було возведено у сан архімандрита. Деякий час у 1855 р. він служив ректором Олонецької духовної семінарії, але вже в травні 1855 р. його перевели на місце настоятеля по-

сольської церкви в Константинополі. Вирушаючи у далеку путь, святий передав усі свої книги та рукописи Олонецькій духовній семінарії. 9 травня 1859 р. архіандрит Феофан був висвячений єпископом і призначений на Тамбовську кафедру, замінивши там свого товариша Макарія, котрий у 1857–1859 рр. був єпископом Тамбовським та Шацьким. Там святий успішно служив і, зокрема, відкрив жіноче духовне училище, започаткував “Тамбовские епархиальніе ведомости”, дбав про реставрацію храмів, про відкриття церковно-приходських шкіл тощо. Чималу енергію він виявив у посушливий і багатий пожежами 1860 рік, втішав погорільців і голодних, вживав всіх заходів, щоб полегшити їх тяжкий стан. 22 липня 1863 р. був переведений на Володимирську кафедру, де так само започаткував жіноче духовне училище та єпархіальну газету.

З наближенням старості єпископ Феофан зробив черговий важливий крок у своєму духовному житті. Згідно з його проханням Св. Синод звільнив його від керування Володимирською єпархією (17.06.1866 р.) і призначив настоятелем Шацької Вишенської пустині. Шацьк був тоді повітовим містечком Тамбовської губернії, а Вишенська пустинь знаходилася у 25 верстах від останнього. Вона стояла на правому березі річки Виші, яка впадає у Цну, на великому полі, оточеному з усіх боків чудовим сосновим лісом. Прибувши в цей чарівний край, святий добився звільнення його від керування монастирем і виходу на пенсію (19(28) вересня 1866 р.). 24 липня 1867 р. він перейшов у маленький будиночок біля монастиря, де самотньо жив, присвятивши себе богослужінню, іконопису (він намалював прекрасні ікони із зображенням Христа, Божої Матері, свв. Антонія та Феодосія Печерських, свв. Олександра Невського, Серафіма Саровського, св. великомучениці Варвари та ін.), а також читанню книг, переважно богословського та історичного змісту на різних мовах, в т.ч. грецькій, французькій, німецькій та англійській, написанню богословських праць. За ці праці Петербурзька Духовна академія обрала святигеля у 1882 р. своїм почесним членом, а у 1890 р. надала йому ступінь доктора богослов'я. Мав він під рукою також

анатомічний та географічні атласи, телескоп та мікроскопи, словники. У 1872 р. святий влаштував у своїх келіях маленьку домашню церкву на честь Богоявлення Господня і з цього моменту припинив всі контакти з людьми. Тільки час від часу до нього приходив духовний отець, щоб сповідати старця, а келійник щодня передавав йому хліб, воду і яйце (якщо не було посту). Святий жив за суворим розкладом, у центрі його занять було богослужіння та молитви. Протягом 21 року свого життя затворником святий постійно служив у домашній Богоявленській церкві, причому останні одинадцять років свого життя майже щоденно відправляв Літургію. З вечора святий приготував проскури та вино, облачення для щоденного богослужіння. Після Літургії він легенько стукав келійнику і той приносив йому чай. В обід він з'їдав по одному яйцю та по склянці молока, якщо не було посту. О 16-й годині – чай, вечері не було зовсім. Живучи затворником, святий, однак, вів активне листування з величезною кількістю людей, які шукали у нього поради й допомоги, нерідко й матеріальної. Щодня пошта приносила йому 20–40 листів, на котрі він тут же давав відповідь, і ці листи були бальзамом для зраних нещастями людських душ. Практично, всю свою єпископську пенсію святий пересилав бідним, удовам та сиротам, залишаючи собі лише невелику суму для купівлі необхідних книг (чимало з них він подарував людям), клопотався перед іншими про допомогу бідним.

Упокоївся святий 6 січня 1894 р. під час молитви. Кілька днів пролежало його тіло в келії і не виявило жодних ознак тління. 12 січня 1894 р. святий був відспіваний єпископом Єронімом, а його мощі були поховані у Казанському соборі. Нині рака з мощами святого знаходиться в храмі прп. Сергія Радонезького в с. Емануїлівка Шацького району Рязанської області. У 2000 році святий Феодан був канонізований, було навіть створено також православне братство св. Феодана Вишенського.

Літ.: Святий Феодан затворник Вышенский. Житие и акафист. Рязань, 2001; *Протоиерей Михаил Хитров*. Преосвященный Феодан – затворник Вышенский. – М., 1905.

Священномученик Іоанн Ризький

Святий Іоанн Ризький (у миру – Яніс Поммерс) народився у 1876 р. в Латвії у латиській селянській сім'ї. Він закінчив Ризьку Духовну Семінарію, пізніше – Київську Духовну Академію. У 1912 р. відбулася його хіротонія на єпископа, а у 1918 р. – він став архієпископом. З 1921 р. (з моменту коли здобула незалежність від Росії Латвія) до своєї мученицької смерті очолював Православну Церкву Латвії. Одночасно був депутатом латвійського сейму. У якості архієпископа та парламентаря владика Іоанн чимало зробив для відродження Православної Церкви у Латвії, зміцнення її матеріальної бази, збільшення кількості вірних. Він був видатним релігійним і політичним діячем Латвії в міжвоєнний період.

Трагедія сталася в ніч на 12 жовтня 1934 р. Невідомі особи, швидше за все це були агенти НКВД, вдерлися до будинку владики у Ризі і після жорстоких катувань забили архієпископа.

У наш час розпочалася канонізація цього новомученика ХХ століття. Згідно з рішенням Собору Латвійської Православної Церкви після виступу архієпископа Ризького і всієї Латвії Олександра про канонізацію священномученика Іоанна, архієпископа Ризького 24 вересня 2001 р. (як місцевошанованого). Було вирішено його мощі перенести з Покровського кладовища в Ризі у собор Різдва Христова. Коли труну відкрили, то виявилось, що його тіло, пролежавши у землі майже 70 років, залишилося нетлінним. Урочистості з приводу віднайдення мощей святого відбулися 3 жовтня 2003 р. у Покровському храмі на Покровському кладовищі у Ризі, які очолив митрополит Ризький та Всієї Латвії Олександр у співслужінні з латвійським духовенством. Потім відбувся молебень і хресний хід зі святими мощами до Різдово-Христового храму, де відбулася Божественна літургія. В цих урочистостях взяли участь тисячі вірних з Латвії та інших прибалтійських країн, також латвійські посадові особи.

Він став першим і єдиним латишем, котрий заслужив таку честь.

Священномученик Анатолій (Грисюк)

Св. Анатолій (у миру – Андрій Григорович Грисюк) народився 20 серпня 1880 р. в м. Ковель на Волині в сім'ї українських міщан. Крім нього, в сім'ї було ще дві сестри – Раїса та Марія. Його батько був рядовим урядовцем, тому сім'я жила бідно. Батько святого помер у 1905 р., мати – у 1917 р.

Після закінчення Крем'янецького духовного училища та Волинської духовної Семінарії (1900 р.) Андрій вступив до Київської Духовної Академії. У 1903 р. він прийняв чернечий постриг під іменем Анатолій. Постригав його у Богоявленському Братському монастиреві київський митрополит Флавіан (Городецький). Того ж року він був рукоположений на ієродиякона, а 30 травня 1904 р., майже одночасно із закінченням КДА, – на ієромонаха. Як один з перших студентів (о. Анатолій вільно володів англійською, німецькою та французькою мовами, читав грецькою, латиною та сирійською; вражав всіх своєю працелюбністю й наполегливістю) він був залишений у КДА як професорський стипендіат, тобто майбутній викладач. З червня 1905 р. його обирають виконуючим обов'язки доцента кафедри загальної церковної історії. Уже тоді, під час навчання в КДА, ієромонах Анатолій впевнено заявив про себе як добрий проповідник, у своїх збережених проповідях, виголошених 1904, 1907 і 1909 рр., він згадував про славні традиції “Могилянки”, про таких її вихованців, як свв. Феодосія Чернігівського, Димитрія Ростовського, Інокентія Іркутського.

Дуже важливим і цікавим етапом життя святого стало його відрядження в Константинополь, до Російського археологічного інституту (1905–1906 рр.), щоб зібрати матеріал для магістерської дисертації. Поїздка була успішною, і у 1908 р. він написав цінну працю “Історичний нарис сирійського чернецтва до середини VI століття”, за яку був удостоєний ступеня магістра богослов'я (затверджений магістром у 1911 р.). Після цього о. Анатолія возвели в сан архімандрита і надали звання доцента, а на початку 1912 р. він став екстраординарним професором КДА (по кафедрі історії древньої Церкви). 30 травня 1913 р. його було призначено

ректором Казанської Духовної Академії, а децю пізніше у московському храмі Христа Спасителя хіротоновано на єпископа Чистопольського, вікарного єпископа Казанської єпархії. Під час хіротонії на голову владики впало світло, нагадуючи німб, і в цьому побачили особливу милість Божу... Наступного дня владика Анатолій здійснив своє перше єпископське богослужіння у Свято-Троїцькій Сергієвій лаврі.

З вибухом Жовтневої революції і приходом до влади більшовиків для Христової Церкви настали чорні дні. Нова влада взялася за систематичне винищення духовенства, поставивши за мету поступову ліквідацію Церкви. Одні з перших ударів зазнали Духовні Академії і Семінарії, які мали бути закритими на підставі спеціального декрету радянської влади. Єпископ Анатолій боровся з цим як міг. Керована ним Казанська Духовна Академія, незважаючи на цей декрет, проіснувала ще півтора року (єпископ знайшов юридичне обґрунтування для цього). Однак, довелося пожертвувати половиною приміщень Академії. Але у квітні 1921 р. ЧК, яка влаштувала постійне стеження за св. патріархом Тихоном, перехопила лист до нього владики Анатолія і з подивом констатувала, що Академія живе. Радянські опричники розпочали слідство по цій справі. Пішли арешти, допити... 26 березня 1921 р. владику Анатолія арештували вперше під приводом невиконання декретів радянської влади, хотіли заслати його на Соловки на 5 років. Але владика тримався впевнено, оскільки формально закон не був ним порушений, і тому його засудили "тільки" на рік примусових робіт. Через дев'ять місяців йому вдалося вийти на волю, і тепер він став єпископом Самарським і Ставропольським. Але більшовицьке ЧК, яке керувалося в душі ленінських настанов не законом, а беззаконням, знову арештувало владику Анатолія вже 18 вересня. Його посадили у в'язницю разом з Павлом, єпископом Бузулуцьким, та групою священників з Самари. Але владика Анатолій зумів довести, що антирадянська відозва, що її йому інкримінували, була підкинута, і тому 4 серпня 1923 р. його знову звільнили. Вийшовши із в'язниці, владика Анатолій став уже архієпископом (лави духовенства танули тоді на очах), але вже 18

вересня того ж року його було арештовано вже втретє за нібито поширення антирадянських чуток. Цього разу його було заслано до Туркменістану (Красноводськ) терміном на 3 роки.

У засланні архієпископ не втратив сили духу. Постійна молитва і наукові дослідження з церковної історії займали його в першу чергу, він вів також досить інтенсивне листування. Але тяжкі умови заслання, атмосфера морального терору, погані вісті про ситуацію Церкви не могли не підірвати його здоров'я. У 1925 р. йому було зроблено операцію, але не дуже вдалу. У 1927 р., відбувши весь термін заслання, владика Анатолій вийшов на волю і приїхав до Москви. Тут він став прихильником митрополита Сергія (Страгородського) і підписав з ним та іншими архієреями декларацію про лояльність щодо радянської влади.

У 1928 р. митрополит Йосиф (Петрових) відмовився їхати на нову кафедру в Одесі, і тоді замість нього було призначено владика Анатолія. Це був складний час для єпархії, насамперед через терор з боку більшовицької партії. Нового архієпископа викликали в ЧК (НКВД), де допитували його, ображали. Чинилися нові й нові арешти, було підірвано з волі сатанинської влади кафедральний Преображенський собор, храм Архистратига Михаїла, Свято-Микільський та Свято-Сергієвий храми. Але незважаючи на всі нещастя, владика тримався стійко. 21 жовтня 1932 р. його було введено в сан митрополита, навіть висунуто кандидатом на місце Екзарха України, але тут владика ухилився від такої честі. У 1934–1935 рр. він одночасно виконував обов'язки керуючого Харківською єпархією, але у 1936 р. знову повернувся до Одеси. Тут уже були закриті майже всі православні храми, за винятком Свято-Дмитріївського. Невдовзі владиці було заборонено здійснювати богослужіння взагалі. Стало ясно, яка доля чекає на митрополита, але він мужньо тримався до останнього.

8 серпня 1936 р., в рік, коли була прийнята “найдемократичніша в світі” сталінська конституція з її псевдогарантіями свободи совісті, владика було заарештовано. Через кілька днів у вагоні “теплушці” його привезли до Києва і кинули у в'язницю на 4 місяці. Вже немолодого митрополита опричники побили, причому пош-

кодили щелепу, через що він уже не міг добре говорити. Тут митрополит Анатолій захворів на виразку шлунку, після чого дістав ускладнення (хвороба ніг). Тільки завдяки клопотанням Екзарха України митрополита Костянтина становище ув'язненого поліпшилось, його перевели до Москви. 21 січня 1937 р. сумнозвісне ОСО (Особое совещание) засудило владика за ст. 54-10 ("контрреволюційна діяльність") у концтабір у Комі на 5 років. Його пішки погнали у табір разом з кримінальними злочинцями, котрі знуцалися над хворою людиною. Коли він втрачав свідомість, його везли на вантажівці. Але як тільки він приходив до тями, його знову змушували йти пішки. У червні 1937 р. він захворів запаленням легенів, що посилювало старі хвороби серця, шлунку й легенів. Але варто було одужати, як його знову погнали на тяжку роботу, яка нещадно підривала його здоров'я. Уже наприкінці 1937 р. він майже осліп. Перед смертю він хотів хоча б побачити свою хвору сестру, але і цього йому не дозволили. Уже коли він був при смерті, нквдисти забрали у владика Євангеліє, але натільний хрестик він чудом врятував. 23 січня 1938 р. страждання владика Анатолія закінчились. За свідченнями очевидців у цей час над табірним бараком з'явилося дивне сяйво...

У наш час митрополита Анатолія (Грисюка) було канонізовано як мученика за православну віру...

Священномученик Никодим

Св. Никодим (у миру Микола Федорович Кротков) народився 29 листопада 1868 р. в с. Погрешино Середського повіту Костромської губернії в сім'ї священика. Він закінчив духовне училище, а потім – Духовну Семінарію в Костромі (1889), після цього став учителем у церковноприходській школі, вінчався, а 25.02.1890 прийняв священний сан і був призначений єпископом Костромським Августином (Гуляницьким) на велику парафію в с. Тезино Кинешемського повіту. Тут він швидко здобув авторитет як добрий пастир, до того ж і учитель у школі. Раптова смерть дитини, а потім і дружини змінила життєві плани: визріло рішення прийняти чернечий постриг. Єпископ Уманський Сергій (Ланін)

переконав молодого священика у необхідності здобути спочатку вищу освіту, і майбутній святий у 1896–1900 успішно навчався у КДА і зайкінчив її як кандидат богослов'я. 13.08.1899 р. згаданий єпископ Сергій постриг його у ченці у Близьких печерах Києво-Печерської лаври. Подальший життєвий шлях проліг через Кавказ (смотритель Владикавказького духовного училища, інспектор Духовної Семінарії в Кутаїсі, ректор Олександрівської місіонерської семінарії в Ардоні Терської області, місцевий монастирський благочинний), причому о. Никодим став ігуменом і архимандритом. У травні 1905 р. його було переведено в Псков, де він став ректором місцевої Духовної Семінарії. Велику увагу він приділяв молоді, створив навіть гурток “народних проповідників”, часто бував серед простолюду, виявив себе тут якнайкращим чином. Закономірно, що 10–11 листопада 1907 р. в Кишиневі відбулося наречення й хіротонія архимандрита Никодима на єпископа Аккерманського, вікарія Кишиневської єпархії. У цій хіротонії взяли участь Володимир (Сеньковський), єпископ Кишиневський і Хотинський; Аркадій (Філонов), колишній єпископ Аккерманський; Сергій (Петров), єпископ Новомиргородський, вікарій Херсонської єпархії та Інокентій (Ястребов), єпископ Канівський, вікарій Київської єпархії.

Бездоганна служба на новому місці стала найкращою рекомендацією для нового єпископа, і в листопаді 1911 р. Синод призначає його єпископом Чигиринським і другим вікарієм Київської єпархії. 12.XII.1911 р. він прибув до Києва і тут же був призначений ще і настоятелем Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря у Києві. На його плечі ліг величезний тягар різноманітних справ у цій найславетнішій і одній з найбільших єпархій тодішньої РПЦ, особливу увагу приділяючи боротьбі з сектантами. Зокрема у червні 1912 р. він провів у Черкасах місіонерський з'їзд духовенства Київської єпархії. Як музично обдарована людина, він керував також класом регентів та псаломщиків при Свято-Михайлівському монастирі. З вибухом Першої світової війни значну увагу він приділяє духовному окормленню воїнів, виїжджає в діючу армію, створює фонд для виховання дітей-сиріт, батьки яких загинули на

фронті. У ході революційних подій на початку 1917 р. владика виявив себе як переконаний монархіст, за що навіть був засланий на певний час у Саратов. Повернувшись на Україну з Москви у 1918 р., він застав тут уже незалежну Українську державу. На жаль, як людина правих поглядів у політиці, як прихильник “єдиной и неделимой” Росії він повів запеклу боротьбу проти України та українського церковного руху. Як наслідок, він і деякі інші владика РПЦ були вислані владою УНР в Бучач, а потім у Тернопіль. Потужний польський наступ на ЗУНР призвів до її падіння. Поляки вислали цю групу владик у Станіслав, а потім у Львів. З-під арешту їх визволив грекокатолицький митрополит Андрій (Шептицький) і допоміг їм дістатися до Кракова. Звідти вони через Константинополь (Стамбул) дісталися до Новоросійська, а звідти владика Никодим, уже архієпископ, прибув до Києва, взятого денікінцями. Він не приховував своїх симпатій до Добровольчеської армії, і це йому потім більшовики пригадали. Коли денікінці покинули Київ під тиском більшовиків, владика Никодим залишився в місті зі своєю паствою. Через шість місяців йому таки довелося покинути Київ і прибути до Криму. Але й Крим взяли більшовики... Владика Никодим знаходився тоді у Топловському монастирі під Феодосією. Тут він отримав указ патріарха Тихона, яким призначався архієпископом Таврійським (21.08.1921).

Владика на новому місці виявив мужність у відстоюванні церковних цінностей, які нахабно конфіскувалися радянською владою, у боротьбі проти “обновленців”. Це стало приводом для арешту й суду над ним наприкінці листопада 1922 р. Вирок був тяжким – 8 років позбавлення волі. Він відсидів 2 місяці у сімферопольській тюрмі і був відправлений до Новгорода, але в дорозі захворів на тиф. На початку вересня 1923 р. настала амністія, і владика було звільнено. Він взяв участь у роботі Синоду, налагодив контакт із Кримом, продовжив боротьбу проти “обновленства”, чітко виявивши її зв’язок з ГПУ. Останнє йому цього не пробачило. Коли владика виїхав до Криму, ГПУ не допустило його на кафедру і знову арештувало (14.01.1924). 28.03.1924 р. радянський суд знову побачив у владичі “соціально небезпечного” і, незважаючи на поганий стан

здоров'я (особливо здавало серце), ухвалив заслати його у Туркестан на 2 роки. Відбувши заслання, владика Никодим, уже тяжко хворий, довго добирався до Москви. Але тут він не побув і двох тижнів, як його знову заарештувало ГПУ під приводом того, що нібито він у своїх проповідях проводив монархічну пропаганду. Напередодні Успіння 1926 р. архієпископ Никодим знову був засуджений до заслання в Кзил-Орду. Бог дав йому сили вижити і в цих поневіряннях. Владика повернувся з Середньої Азії у с. Тезино (1929), де він починав своє служіння Господу як священник. У 1932 р. навіть дістав призначення на Костромську єпархію РПЦ і всупереч сподіванням влади розгорнув там активну діяльність. Особливу лють більшовиків викликало те, що владика всіляко допомагав своїм товаришам по заслання, які в пошуках шматка хліба зверталися до нього. В їх числі були, наприклад, ієромонах Герман (Білий) з Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря, ігумен Веніамін (Махнюк), колишній митрополичий економ та ін. Владика не зміг відстояти від знищення більшовиками Успенський кафедральний собор у Костромі, але врятував чудотворну ікону Феодорівської Божої Матері. У розмові з вірними він називав комуністів мерзотниками, порівнював їх з фашистами. Напередодні свята Введення 1936 р. владика знову був арештований. Після допитів за звинуваченням у контрреволюційній агітації його мали заслати на 5 років у Красноярський край. Але стан його здоров'я був уже настільки тяжким, що владика неможливо було перевозити. Тим не менш, квдистам цього здалося мало, вони висунули нові звинувачення, застосували нічні допити "с пристрастием" і довели владика Никодима до смерті в тюремній в'язниці від гострого шлункового захворювання і параліча серця. Це сталося 21 серпня 1938 р....

У наш час Никодим, архієпископ Костромський і Галицький, зарахований до лику святих, його пам'ять вшановується 5 лютого, у день Собору святих у землі Костромській просяявших, і 21 серпня, в день його мученичеської смерті.

Літ.: *протоіерей Николай Доненко*. Наследники Царства. – Симферополь, 2000.

Священномученик Аркадій

Св. Аркадій народився у квітні 1888 р. в с. Яковиці Житомирської губернії в сім'ї священника Йосипа Остальського та його дружини Софії. Він закінчив Волинську Духовну Семінарію, а потім і КДА у 1910 р., став помічником єпархіального місіонера. У 1911 р. його було висвячено дияконом, а потім і священником і призначено до собору в м. Старокостянтинів (суч. Хмельницької обл.). Він мав дар проповідництва і чимало часу присвячував боротьбі проти сектантства. З вибухом Першої світової війни о. Аркадій став військовим священником, служив у 408-му Кузнецькому піхотному полку. У 1917 р. повернувся з фронту і став служити в Житомирі (настоятель храмів св. Серафима Саровського, потім – Свято-Микільського), активно займався благодійництвом, будучи сам надзвичайно скромною людиною, безсрібником. Цим він здобув особливо значний авторитет парафіян. Коли ж почалися гоніння на Церкву і більшовики почали на підставі ленінського декрету грабувати храми, о. Аркадій відмовився видати їм церковні чаші. За це його у 1922 р. арештували одразу після Літургії, однак натомп вірних вирішив супроводжувати свого улюбленого настоятеля навіть у в'язницю! Але й це було поставлено в провину священнику і радянська влада засудила його до... смертної кари. о. Аркадій спокійно зустрів цю страшну новину. Але цього разу смерть відступила. Парафіяни вжили всіх можливих заходів – і вирок було пом'якшено: 5 років ув'язнення, які о. Аркадій провів у тюрмі. Звільнившись, він поїхав на богомілля у Дивеївський монастир у Сарові. Там блаженна Марія Іванівна сказала йому: “Будеш єпископом, але з тюрми не вийдеш”. Так і сталося. З 20 післяреволюційних років 15 він відбув у тюрмах і таборах...

У Саровській Успенській пустині о. Аркадій став ченцем (його дружина покинула його ще коли він був у в'язниці), повернувся до Житомира, але храм, де він служив, було закрито владою. Ієромонах був змушений певний час жити у Москві, Харкові та інших містах. На початку 1926 р. він став архімандритом, після чого у вересні висвячений митрополитом Сергієм (Страгородським) та іншими архієреями на єпископа Лубенського, вікарія Полтавської єпархії. Але наступного місяця нововисвяченого владику було

заарештовано й заслано в Харків із забороною приїзду в Лубни. Однак владика Аркадій відкинув незаконне втручання безбожницької влади у внутрішньоцерковні справи і таємно прибув до Лубен. Тут він відслужив єдину архієрейську службу і був змушений тікати з міста, щоб не бути заарештованим. Конфлікт з владою загострювався... 3 квітня 1928 р. сам сумнозвісний Ягода віддав наказ про арешт єпископа Аркадія. Приводом для арешту стала його відозва до православних людей, у якій зокрема вказувалося: “легалізованія Церковъ превращается в один из отделов СОЧИ (секретная особая часть при ГПУ)”. У липні 1928 р. владика було засуджено до 5 років ув’язнення в таборі на Соловцьких островах. Він там не зламався, очолив навколо себе ув’язнених священників, здійснював з ними богослужіння. Це було помічено тюремщиками, і замість сподіваної волі проти єпископа була відкрита нова, уже внутрішньотабірна справа за звинуваченням у “антисоветской агитации”. У травні 1931 р. його було засуджено ще на 5 років. Відбувши весь термін ув’язнення, владика звільнився у лютому 1937 р. і жив у різних містах (Касимов, Москва, Калуга), де знову став у центрі угруповань вірних. Після арешту єпископа Калужького Августина було вирішено поставити на цю кафедру владика Аркадія. Однак на шляху з Калуги до Москви він був заарештований НКВД (17.10.1937) за звинуваченнями в “контрреволюционной агитации”. Владика не приховував, що він не може погодитися з політикою радянської влади щодо Церкви. Сумнозвісна “тройка” засудила його до розстрілу, а 29 грудня 1937 р. цей незаконний вирок було виконано...

Літ.: *протоіерей Николай Доненко*. Наследники Царства. – Симферополь, 2000.

P.S. Продовжується пошук Святих, які навчалися чи викладали у Києво-Могилянській (потім – Київській духовній Академії)). Їх нараховано вже понад 35. Серед канонізованих останнім часом слід назвати зокрема Йова Борецького, новомучеників, жертв більшовицьких репресій: Аркадій (Остальський), Антоній (Паннєєв), Антоній (Арапов), Володимир (Правдолюб), Димитрій (Ігнатенко) та ін.

З історії Благовіщенського храму

В Інституті рукописів Національної бібліотеки України ім. В.Вернадського зберігається досить велика частина архіву колишньої Києво-Могилянської Академії. Серед цих матеріалів нам вдалося виявити рукописні замітки (“Замечания ... о важных происшествиях в г. Киеве”) духівника Києво-Печерської лаври ієромонаха Варлаама (Зубковського), писані у 22.X.1847 р. і передані по смерті автора у бібліотеку Києво-Печерської лаври. Вони зберігаються під сигнатурою 401 П./231. Ім'я автора записок досить відоме. Ієромонах Варлаам (у миру – Василь Степанович Зубковський) народився у 1773 р. в сім'ї священика. У 1785–1798 рр. закінчив “Могилянку”, прекрасно співав, складав музичні твори. У 1797 р. він висвятився священиком, служив у храмах Баришівки, с. Кибинці на Миргородщині, Лубен, його проповідями захоплювався юний Микола Гоголь. У 1836 р. він прийняв чернечий постриг у Лаврі і там же перебував до смерті. Був похований у Китаївській пустині. З його нащадків походить засновник миргородського курорту І.А.Зубковський.

Свій невеликий твір ієромонах Варлаам склав на основі розповіді лаврського ігумена Юстина (Звіряки), яку той передав своєму зятеві – священику с. Красилівки Івану Якубовському. У цьому творі міститься розповідь про три дивні випадки, один з яких стався у Києво-Печерській лаврі, а два інших – у Благовіщенському та Богоявленському храмах Братського монастиря.

Зокрема, у другому оповідання йдеться про ректора Києво-Могилянської академії ієромонаха Манасію (світське ім'я – Михайло) Максимовича, якого автор спогадів чомусь називає Воминицьким і помилково відносить його смерть до 1770 р., між тим як це сталося 2.07.1758 р. За іншими даними від удару блискавки величезне срібне панікадило, що висіло посеред церкви розтопилося й впало на підлогу, чимало людей було оглушено, а ритор Саєвський, сеньйор бурси при Преображенській церкві – вбитий. Неточно подає автор і ім'я студента, і дату його смерті. Насправді, це був відомий проповідник Антоній Колосовський (1738–24.10.1792), який навчався у КМА до 1759 р., коли прийняв у Лаврі чернечий постриг під іменем Аггея, став ієромонахом. Служив у храмах

Петербурга, Новгорода, з 1774 р. став архімандритом Вознесенського Печерського монастиря у Новгороді. З 1774 по 1786 рр. був єпископом Білгородським та Обоянським, потім через хворобу був змушений перейти у Вознесенський монастир (у Переяславі) в якості ігумена.

У третьому оповіданні йдеться про відомого богослова, архімандрита Касіяна (Лехницького) (1734–1784), ректора КМА у 1775–1784 рр., уродженця київського Подолу, про страшну пошесть чуми у 1770 р., коли помер брат ректора – священник Введенської церкви Євфимій. Згадується тут і “сотничка Гудимиha”. Це представниця відомого козацько-старшинського роду Гудим, зокрема її чоловік Павло Іванович Гудима був київським сотником у 1743–1760 рр., а її сини – Михайло та Іван Павловичі – відповідно у 1760–1767 та 1772–1781 рр. Згадується тут і про чудотворну ікону Братської Божої Матері, яка знаходилася у Богоявленському Братському монастирі (знищений більшовиками у 1934 р.).

* * *

“Во время бывшего в Киеве мору 1770-го года, когда киевские жители, бывши в великом страхе, приходили во множестве в Лавру для богомоления и поклонения угодникам Божиим, нетленно почивающих в пещерах, и архимандрит Зосима каждодневно читал в великой церкви соборне акафист Успению Божией Матери, заметя однажды вблизи его, между народом стоявшего благоговейно, старца схимонаха Алимпия, горко плакавшего, ужасающегося и трепещущаго, позвал его наедине к себе в келию и спрашивая: “Отчего ты, отче, во время чтения мною акафиста горко плакал, ужасался и трепетал?” Алимпий, представляя во свидетельство Бога, со смирением отвечал ему, что он видел посреди церкви предстоявшую небесную Царицу Матерь Божию, окруженную стражными воинами, и потому он от неизглаголанной радости и благоговения, соединеннаго со страхом и ужасом, не мог удержать себя от слез и вместе страшился и ужасался. Архимандрит Зосима сказал ему: “Если ты сие говоришь справедливо, то прошу тебя никому о сем не хвалиться и не рассказывать”. Схимонах Алимпий после сего на третий день скончался.

2-ое, хранившееся в Братской Академической церкви, в відомстві тамошнього екклезиарха иеромонаха Давида, умершаго 1791-го г(ода).

Того же 1770 года во время киевского мору, начавшагося с сентября и продолжавшагося при безпрестанно бывшей туманной погоде до марта месяца, когда декабря 9-го дня, на праздник зачатия святыя Анны, погребали в Братском монастыре по литургии игумена Манассию Воманіцкого, студент богословии Андрей Колтовский произносил над гробом умершаго прощальную речь, сильный гром с молниею как ударил у верхние церковные окошка, то поразил многих людей, слушавших отпевание похорона, а на некоторых загорелась одежда, кои с криком и ужасом выбегали из церкви, и студент Колтовский также поражен и лишен был чувств чрез долгое время падший на землю. Сей студент Колтовский после того ужасного случая, оздоровев совершенно, вскоре принял монашество с наименованием Аггея и потрудил несколько лет в Академии в учительских должностях, наконец был Білоградским епископом; но чрез 10 лет лишился там от паралича рук и ног и по желанию его был перевезен в переяславский Вознесенский архиерейский собор, где прожив не долее двух годов, преставился и погребен в том же соборе 1786-го года.

3-е, там же хранившееся в Братской Академической церкві.

Того же 1770 года во время мору киевская благочестивая благотворительная вдова, старуха сотничка Гудимиha, жителка подольская, лишившись всего домашнего своего семейства от скоропостижной смерти, заблагорассудила слезным своим прошением умолишь братского архимандрита и ректора Кассияна Лехницкаго, позволить ей скрыться для покаяния хотя чрез одну седмицу в Братской церкві за чудотворною иконою Божией Матери. Архимандрит Кассиян, зная благочестивую ея жизнь, посоветуясь с братиею, благословил ея желание и дозволил ей сохранить себя тайно в церкві за иконою Божией Матери, где она в пості и молитві пребывая тайно, чрез цілую седмицу; с клятвою увіряла архимандрита, что она однажды в полночь, слышала в церкві кого-то поющаго тонким и трогательным голосом: “Вскую мя отрынул еси от лица Твоего світе незаходимый” и проч. Затем очистив себя исповедью и причастившись Божественных Христовых Тайн, отошла, благодаря Бога и Пречистую Его Матерь в свой дом благополучно, и прожила до глубокой старости, раздая щедро нищим и убогим милостыню”.

(Частково даний текст було опубліковано: Мицик Ю. Малознана пам'ятка про події у Києві 1770 року // Наша віра – 1997 – № 7; Мицик Ю. Малознана пам'ятка про події у Києві 1770 року // Вісник Української Православної Церкви. – 1997. – Жовтень).

ДОДАТКИ:

“Повість про чудеса св. великомучениці Варвари”

Ім'я Феодосія Софоновича (поч. XVII ст. – 1677 рр.) є незаслужено призабутим. Між тим, він увійшов в історію України як видатний церковний і культурний діяч, як ректор Києво-Могилянської академії, ігумен Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря у Києві (1655–1677), як автор центрального в українській історіографії твору (“Кройника з літописців стародавніх” (1672–1673 рр.), у котрій розповідалося про минуле нашої Батьківщини, починаючи від найдавніших часів. Свого часу “Кройника” була нами досліджена й видана [1], причому у вступі до неї подавалася й біографія її творця тощо).

о. Феодосій писав не тільки суто історичні праці. Відомо, що з його ініціативи у 1667 р. було створено нову редакцію “Поменника” Свято-Михайлівського монастиря, куди, до речі, були вписані роди гетьманів Петра Конашевича-Сагайдачного, Богдана Хмельницького, Івана Виговського та ін. Був о. Феодосій також редактором життя св. Володимира. Найважливішим і найвідомішим богословським твором о. Феодосія був “Виклад о церкві святих” (перше видання 1667 р., типографія Києво-Печерської лаври), який нами вже виданий. У ньому віруючим пояснювалася Служба Божа, найважливіші слова й дії священнослужителя, значення церковних речей тощо. Через кілька років він створив “Мучение святої великомучениці Варвари” та “Повість о преславних чудах святої великомучениці Варвари” (1669 р.). Якщо “Мучение” є звичайним списком популярного життя св. великомучениці, то “Повість” є цілком оригінальним твором і розповідає про чудеса, переважно чудесні зцілення, які сталися вірним, що приходили поклонитися мощам святої (вони й тоді зберігалися у Свято-Михайлівському монастирі). о. Феодосій написав його, щоб не уподібнюватися тому

рабу, який згадується у Святому Письмі (Лука, XIX, 11–28), що закопав свій талант у землю. Оскільки о. Феодосій був ігуменом Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря у Києві, де зберігалися мощі святої великомучениці Варвари, він описав деякі з них (саме ті, що відбувалися за його ігуменства і найважливіші). Він робив наголос на тому, що автентичність цих мощей стверджують не тільки видатні представники Православної Церкви, як от Антіохійський патріярх Макарій, котрий у 1654 та 1656 рр. двічі побував у Києві, але й представники католиків й протестантів, котрі в ті часи чинили наступ на православну віру. “Повість...” о. Феодосія (Софоновича) є цінним історичним джерелом, вона писана під впливом настанов київського митрополита у 1632–1647 рр. св. Петра (Могили) та його учнів та послідовників, зокрема київського митрополита у 1647–1657 рр. Сильвестра Косова, автора знаменитого “Патерикона” (видрукованого польською мовою у 1635 р.), Афанасія Кальнофойського, автора “Тературґіми” (1638 р.), у котрій розповідалося про мощі святих у Києво-Печерській лаврі. “Повість...” була написана тогочасною українською мовою, близькою до народної, її легко можна було зрозуміти кожному українцю. Оскільки мова з часом змінюється, то ми знайшли потрібним перекласти її сучасною українською мовою, тим більше, що в ориґіналі цей твір був нами недавно виданий, але малим тиражем [*Феодосій Софонович*. Хроніка з літописців стародавніх. К., 1992. – с. 262–264].

Примітки:

1) *Софонович Ф.* Хроніка з літописців стародавніх. – К., 1992.

* * *

ПОВІСТЬ О ПРЕСЛАВНИХ ЧУДЕСАХ СВЯТОЇ ВЕЛИКОМУЧЕНИЦІ ВАРВАРИ

Передмова

Велику біду й вічну муку дістав раб євангельський за те, що взяв один талант від пана, але ані купівлею чи іншим не вчинив прибутку даному йому таланту, а зав’язавши його в

хустку, сховав у землю. І так, як він, зав'язавши хусткою, сховав у землі талант, так і пан його, зв'язавши, наказав кинути в темряву кромішну. Убоявся я цієї притчі, бо Господь мій і Бог ігуменством Михайлівського Золотоверхого монастиря довірив мені многоцінний, як від п'яти талантів, один неоціненний талант. З п'яти мудрих дів тут лежать моці однієї – це моці святої великомучениці Варвари, які на видноті у церкві Святого Михайла лежать і від яких многі чудеса діються й зцілення подаються як найдорожче багатство. Тому я, щоб не приховувати мовчанкою багатство чудес та зцілень від довіреного мені таланту – моцей святої Варвари і не бути відісланим у скритість вічної темряви, позбавивши цього багатства покупців таланту, тобто боголюбивих та мучениколюбивих душ, то й задумав оповісти про чудеса, котрі діялися та діються у дні мого ігуменства, щоб і слухачі здобували ревність у вірі до святої Варвари й приймали, приходючи, від неї допомогу, а я, як продавець довіреного мені таланту, з добрими п'ятьма вторгованими талантами міг прийняти заплату від талантодавця. Кожен нехай вірить, що я не ложно пишу й проповідую, знаючи, що Господь погубить всіх, глаголющих лжу, але я притримуюся правди на користь собі й читачу. Оскільки ж неможливо перерахувати всі чудеса святої Варвари, то я про деякі визначніші почну розповідь, насамперед:

Про моці святої Варвари

Яким чином і коли моці святої великомучениці Варвари були привезені до Києва, до церкви святого архистратига Михаїла, про це не написано в літописцях. Якщо ж і було щось написане про це, то тоді, коли Київ довго стояв із запустілими монастирями, це написане загинуло. Однак, від старих людей маємо повість, що правнуку святого Володимира, великому князеві Михайлу-Святополку, що володів Києвом, ці моці святої Варвари були прислані в дар від грецького царя, а він (Михаїл-Святополк), змурувавши церкву святого Михайла на своє ім'я, поклав у тій церкві на освячення (її) моці святої великомучениці Варвари-мучениці, котрі й досі нетлінні лежать. А що це моці дійсно святої Варвари-

мучениці, у це віруй безсумнівно із самих преславних чудес. До цього прийми також свідоцтво від канцлера Польського королівства Оссолінського, котрий будучи в Києві за отця митрополита Петра Могили, повідав таке: “Я був у Римі, питався скрізь на Заході, чи є де там моці святої Варвари або де може чули про них на Сході, бо, каже, маю велику-велику (віру) до святої Варвари, знаючи напевно з прикладів, що хто доручає себе святій Варварі, той без сповіді та причастя не помирає. Але мені було авторитетно сказано, що (тут) немає моцїв святої Варвари, і ті, що бувають на Сході, не кажуть, але твердять, що вони десь у ваших сторонах мають бути. І я вірую, – каже Оссолінський, – що саме в Києві і є моці святої Варвари”. Він просив собі частку від моцей святої Варвари, і задля його віри було йому дано частку пальця руки святої Варвари.

Шануючи його, прийми, читачу, друге свідоцтво святого Макарія, антиохійського патріарха, котрий під час мого ігуменства був у Києві і приїхав до нашого Михайлівського монастиря. Він кланявся з вірою моцям святої Варвари і з сльозами повідав нам, що місто Геліополь, де була замучена свята Варвара, є у його єпархії неподалік від Антиохії. Коли ж він питався про моці святої Варвари, то ніде на Сході про них не чути: кажуть, що вони мають бути (у вас). “Так, – каже, – ваша земля у нас не забувається, і я вірую, що саме це дійсно моці святої Варвари, і так треба вірити”. І патріарх наполегливо нас просив, щоб ми йому дали частку від моцей святої. І з благословення тодішнього отця митрополита нашого Сильвестра Косова ми дали йому частку від моцей святої Варвари святому патріарху, котрий з великою радістю й вдячністю їх прийняв, вважаючи їх найдорожчим своїм скарбом.

Не тільки тоді з стародавньої повісті і з цих свідоцтв віруй кожен, що це у Михайлівському монастирі моці святої великомучениці Варвари, тому приходь до них з вірою, приймай їхню допомогу на всяку свою потребу, а з тих великих чудес, які діються від цих моцей святої великомучениці Варвари, віруй безсумнівно (в Господа).

Чудо 1

Я, ієромонах Феодосій Софонович, прийняв у 1655 році ігуменство монастиря Михайлівського Золотоверхого, яке було мені дано від блаженної пам'яті преосвященного отця Сильвестра Косова, київського митрополита. Того року прийшов один значний міщанин з Луцька і приніс руку, зроблену із срібла і дав повісити її над мощами святої Варвари. Коли ж ми його запитали, на знак чого він приніс цю руку, він щиро, по совісті, сказав: “Захворіла була моя рука і так скорчилася, що я не міг її розправити. Терплячи цю невиліковну хворобу, я згадав святу Варвару, що біля її мощей дається зцілення. Тоді я молився до святої про зцілення моєї руки, просячи її і вчинив обітницю прийти до її мощей, якщо вона мене зцілить. І так, каже, її молитвами моя скорчена рука була вилікувана, і я, виконуючи свою обітницю, прийшов до неї з подякою до її мощей на поклоніння і срібну руку на знак моєї вилікуваної святою Варварою руки приніс її мощам”.

Чудо 2

Іван Софонович, київський міщанин та райця, одного разу тяжко захворів серйозною хворобою. Сильно хворіючи, він пригадав собі святу Варвару, яка від своїх мощей подає зцілення. Оскільки ж через люту хворобу він сам не міг піти (до мощей), то послав з вірою до Михайлівського монастиря до мощей святої Варвари по воду з її святої руки на ліки своїй тяжкій хворобі. Тим часом його так розпалила сильна гарячка, що аж язик зсихав. Порадили йому свої, щоб він чого-небудь напився для пригашення гарячки, але він сказав: “Хоча б я і помирав, але не буду нічого пити, доки не принесуть води з ручки святої Варвари”. Таку він мав віру до святої мучениці. Коли ж потім йому принесли воду від святих мощей, то він, молячися, з вірою напився її і тут же, ніби після якогось смачного міцного напою, міцно заснув, хоч перед цим не міг і спати. Тут же явилася йому (уві сні) свята Варвара і, взявши його за руку, сказала йому: “Знай, чоловіче, – каже, – що я є свята великомучениця Варвара. Многі не вірують, що у Михайлівському монастирі знаходяться мої справжні мощі. То ж і

сам знай, що це дійсно мої мощі, й всім розкажи, щоб так вірили. А на доказ цього тут же будеш здоровим”. Це сказавши, зникла, а Іван, прокинувшись, став таким здоровим, ніби й не хворів. А про своє чудесне зцілення від святої Варвари і про це її упевнення щодо мощей він розповідав не тільки мені, але й всім розповідає до цього часу.

Чудо 3

Коли князь Радзивил взяв був це місто Київ у 1651 році, то на його прохання мусили йому дати немалу частку від ребра святої Варвари, котру він відіслав у дар віленському біскупу, а той до князя написав таке. Цю частину мощей святої Варвари він почесно зберігав у своїх палацах у гебановій шкатулці. А коли одного часу загорілися біскупські покої, то не могли їх загасити; що не викинули з покоїв, все згоріло дотла. О чудо! Коли ж після пожежі розгребли попіл, то мощі святої Варвари у шкатулці знайшли цілими й неушкодженими від вогню, і всі, дивлячися, прославляли Бога й чудотворну великомученицю Варвару. Про це чудо мені розповів чоловік значний, високого рангу, котрий був там самовидцем цих чудесних мощей у 1657 році.

Чудо 4

Дивним великим чудом було й це преславне чудо, котре сталося у 1666 році. Двоє служивих у піст перед Різдом Христовим, на котрий припадає і свято святої Варвари, змовившись, прийшли вкрасти з церкви золото, срібло і всю оздобу, яка є при мощах святої Варвари. Їх звали Андрій та Феодор. І однієї ночі, вони ведені дияволом, чимось відімкнули замок правих дверей церкви святого Михайла і пішли просто до мощей святої Варвари, не займаючи срібла на образах намісних та ланцюгів. Коли ж вони почали підступати до дверей святої Варвари, то вдарив на них страшний грім, обпалили їх вогняні іскри. Вони попадали на землю від цього гromу, причому один оглух, а на другого напала тяжка хвороба – і він збожеволів. Прийшовши до тьми той, який оглух, і зрозумівши Божу і святої Варвари чудесну кару, яка впала на

нього, він вивів свого безумного товариша з церкви і замкнув її; нічого не взявши, вони побігли додому. Наступного тижня цей, котрий оглух, прийшов у церкву, і привів свого товариша, і розповів про це своєму духовному отцю у церкві, ієромонаху Симеону, а ієромонах Симеон нескоро потім щиро визнав мені перед вівтарем, йдучи служити службу Божу.

Чудо 5

Преосвященний чернігівський архієпископ отець Лазар Баранович й донині говорить про чудо святої Варвари, котра виявила йому його, коли він великою хворобою хворів і звернувся до святої Варвари. Тут же скоро він отримав зцілення від мощей святої Варвари і з того часу найбільше до святої Варвари почав мати віру і (вже) здоровий, виголошуючи свою проповідь на свято святої Варвари при її мощах, розповів про своє чудесне зцілення від святої.

Чудо 6

Благородний боярин та воєвода київський Петро Васильович Шереметьєв сам мені розповідав про чудесне одужання своєї дружини, боярині Анни Федорівни. Коли цей боярин приїхав із дружиною до Києва на воєводство 28 грудня 1666 року, то з того часу його дружина, взявши велику віру до святої Варвари, ухвалила цей святий вчинок: вона найняла крилошан нашого Михайлівського монастиря, щоб вони кожного тижня при мощах святої Варвари служили в приділі за них службу Божу; і сама вона завжди ходить та слухає цю службу Божу. Цього ж року у місяці липні вона, будучи вагітною, тяжко захворіла, а 8 липня їй стало так тяжко, що вона й слова не могла сказати. Боярин у тяжкому смутку не мав інших ліків, а тільки надіявся, що його віра і віра його боярині до святої Варвари вилікує її. Він послав у пізню пору свого вірного слугу Мезецького із грошима до монастиря, щоб при мощах святої Варвари було відправлено молебень, і тут же священники почали його відправляти. А коли відспівали молебень і слуга, пішовши, сказав боярину, що вже біля святої Варвари відспівали молебень, тут же зразу сказала бояриня, що їй стало легше, і вона народила сина, якого було названо Володимиром. І вдячність святій Варварі за чудесне вилікування віддаючи,

вона дала обітницю щотижня свого сина Володимира приносити на службу Божу, замовленій нею, і причащати. Що й чинять вони неодмінно вже два роки.

Чудо 7

Знову цей же боярин Петро Васильович Шереметєв розповідав усім, що й син його Василій чудесно зцілювся молитвами святої Варвари таким чином. “Захворів, – каже, – був наш син Василій і болів так тяжко, що вже був близький смерті, і вже не допомагали йому ліки. Одної ночі ми вже думали, що він помре, тому запалили свічку й накадили ладаном. Тоді, каже, моя дружина, бояриня Анна, стоячи перед образами, перед котрими горіла свічка, почала плакати: “Свята великомученице Варваро! Помолися Спасу й Пресвятій Богородиці, щоб моему сину, який, вважає, помирає, дарували життя й здоров’я. А я ж буду твоя вічна боржниця”. Коли бояриня так молилася святій Варварі, зразу ж полегшало її сину Василю, і він невдовзі одужав, а бояриня, сповнюючи свою обітницю, має до Святої Варвари велику віру і славить чудесне uzдоровлення.

Чудо 8

Року 1659, місяця травня в празник святого Феодосія я прийшов у Печерський монастир і під час служби Божої побачив болящого ієродиякона Афанасія і спитав, що то за хвороба у нього. Він мені відповів, що коли оце тепер служив службу Божу, то напала на нього сильна пропасниця так, що ледве дослужив, а тепер, каже, щотижня на третій день його охоплює (пропасниця) й сильно трясє. Я сказав: “Такі хвороби зцілює свята Варвара. Приходь до її мощей у вівторок і відслужи службу Божу у приділі святої Варвари, то й одужаєш”. Послухав мене ієродиякон Афанасій і прийшов у понеділок увечері до нашого монастиря, повічєряв, а на завтра, у вівторок, коли мав бути напад хвороби, прослужив службу Божу. Коли він цілував образ святої Варвари, то зразу ж відбігла від нього хвороба і він став здоровим з цього часу і дякував своїй чудотворній цілітільниці, святій Варварі.

Чудо 9

Іеромонах Йосиф також захворів тяжкою хворобою, на котру не міг знайти ліків, і звернувся з вірою до мощей святої Варвари. Він напився води з її святої руки, виблював отруту своєї хвороби і з цього часу став цілком здоровим, дякуючи святій Варварі.

Чудо 10

Монах Гавриїл потерпав від великої пропасниці й огневиці. Коли ж він не міг її вилікувати, порадила йому братія, щоб він з вірою напився з руки святої Варвари води, то напевно міг би одужати. Він же був маловіром й не слухав доброї поради, не хотів вірити, що так можна вилікуватися. І ще більше напала на нього хвороба, аж я, довідавшись про це, посварив його і сказав, щоб він мав безсумнівну віру до святої Варвари, а потім, молитвою смирившись за маловірство, напився води з руки святої Варвари замість певних ліків. Коли ж він з вірою, послухавши мене, напився води з руки святої Варвари, одразу ж з того часу одужав і дякував мені й святій Варварі.

Чудо 11

Один молодик років вісімнадцяти чи більше на ім'я Євстафій потрапив у хворобу новомісячну і на новий місяць по кілька місяців втрачав розум і говорив чи діяв казна-що, не знаючи, що робить. Його пан, дуже його жалюючи і переживаючи за нього, не знав, як вилікувати цю хворобу, але здавна маючи святу Варвару своєю покровителькою, дав обітницю святій Варварі, доручаючи її помочі свого слугу Євстафія і молячи, щоб вона його зцілила, послав його до її святих мощей. І за цією обітницею молитвами святої Варвари тут же відступила від Євстафія, його слуги, ця новомісячна хвороба, і з цього часу він став здоровим. Це чудесне зцілення сам пан цього Євстафія, пречесний отець ігумен кирилівський, розповів мені і привозив його до мощей святої, дякуючи за зцілення.

Чудо 12

За немале чудо я вважаю і мої видіння. У нашому Михайлівському монастирі є давній звичай, що у приділі при мощах святої Варвари щотижня у вівторок буває служба Божа і молебень святей Варварі. Одного разу 1660 року, у великий піст, коли довго триває набоженство, то щоб братії не було тяжким многе читання та співання, я наказав облишити співати молебень біля святої Варвари на період великого посту. Як тільки я це вчинив, а потім трохи заснув, то здалося мені, що я у церкві приходжу до мощей святої Варвари і бачу її у труні, сидячу не зовсім добре, і, поклонившись, з великим страхом сказав: “Ляж, свята Варваро, не газд так сидіти”. Свята лягла, криво звисивши руку й ногу з труни. Я ж із страхом прошу, аби вона лягла просто, а свята мені каже: “Не ляжу просто, хіба що ти поправиш”. Я ж боязко кажу: “Не смію до тебе торкатися”. Знову свята мовить до мене: “Неодмінно виправте, що криво”. Коли ж я трохи торкнувся мощей, то зразу самі мощі правильно лягли. Я із жалістю ще уві сні витлумачив собі, що це вчинив криво, бо молебень святей у вівторок відмінив. Прийшовши до пам’яті, я повідав братії про видіння і сказав, щоб у великий піст був молебень біля святої Варвари. Бо вона не любить і вважає викривленням те, що ми облишили цей молебень. І так братія охоче почала знову співати молебень.

Чудо 13

Цього ж року під час цієї міжусобної війни я знову захвилювався через оскудіння монастиря та небезпеку для життя. Коли ж я заснув, то мені здалося, що я знаходжуся біля мощей святої Варвари і бачу святу, яка вся лежить у оливі, що сповнює труну. І каже мені свята, взявши мене за руку: “Не хвилюйся, я з вами”. Я витлумачив собі, що у Святому Письмі олива означає милосердя; багатство ж оливи, у котрій я бачив святу Варвару, є милістю святої до нас; що нам буде повно всього завдяки її молитвам, свята обитель не оскудіє до кінця і буде безпечальна, як і досі молитвами святого Михайла та святої Варвари до цього часу була цілою та неоскудною, за що дякуємо святей.

Чудо 14

Року 1668, серпня 24 дня, слюсар Григорій робив роботу одному служивому. Але цей, будучи несповна розуму, прийшов до Григорія і хотів взяти свою роботу, не заплативши. Він витягнув шпагу і мало не заколов Григорія. З цього переполоху Григорій тяжко захворів, і він не міг прийти до тями, аж через кілька днів після хвороби вчинив обітницю святей Варвари. Він з вірою випив води з руки святої Варвари, зразу ж одужав, і сам мені розповідав про своє чудесне зцілення від святої Варвари, дякуючи святей великомучениці.

Чудо 15

Іван Колцедан у цей час був тяжко хворим. За порадою людей, котрі знали про чудесні зцілення святої Варвари, він напився води з святої руки. Він тут же одужав і мені сказав про це.

Чудо 16

Іван Олексійович Мещеринов, стрілецький голова, сказав мені, що коли у нього бувають якісь труднощі або потреба в чомусь, він завжди приходить до мощей святої Варвари: “І як тільки, просльозившись, я помолюся святей мучениці, то зразу ж значну й достатню допомогу від неї у своїй потребі дістаю. Тому я своїм стрільцям, коли котрий захворіє, наказую йти за найкращими ліками до святої Варвари, покинувши всі інші ліки. Вони ж, послухавши мене, швидко зцілення дістають від мощей святої Варвари”.

Чудо 17

Афанасій Олексійович Ушаков плив водою з Чернігова із стрільцями. Коли ж наближався до Остра, то напало на них ворогів більше, ніж їх було, й почали потужно по них стріляти. Дісталася рана й самому Афанасію, хоч і не дуже сильна, але він почав сумніватися у своїх силах. Тут один стрілець каже Афанасію: “Дай обітницю при святому Михайлі святей великомучениці

Варварі; молися, віруй, будемо цілі”. Афанасій, почувши, з радістю дав обітницю святій Варварі і став молитися, просячи про допомогу. Як тільки це вчинив, тут же на березі з’явилися їхні люди, приборкали неприятеля, а сам Афанасій до своїх з човна вийшов і цілим із своїми човновими людьми був. Отак чудесно вцілілий завдяки молитвам святої Варвари, він приїхав до Києва, замовив молебень при мощах святої Варвари і сам мені розповів про цю чудесну оборону, подану від пресвятої Варвари.

Й інші многі чудеса та чудесні зцілення діються від мощей святої Варвари, котрі не тільки ця мала книжечка не могла б вмістити. Я написав її на користь і на заохочення віри до святої Варвари тим, хто (це) чує та читає”.

Стислий коментар:

“*Михаилу Святополку*”. Софонович тут дещо помиляється, оскільки про віддаленіше коліно роду князя Володимира Святого. Святополк Ізяславич, великий князь київський у 1093–1113 рр., був засновником Свято-Михайлівського монастиря, насамперед збудував у 1108 р. на місці дерев’яного храму кам’яний. У цей час київським митрополитом був Никифор I (1104–1121). Візантійським імператором був у той час Олексій I Комнин, що панував у 1081–1118 рр. Перекази, які чув о. Феодосій (Софонович) від старих киян про те, як мощі св. великомучениці опинилися у Києві, на наш погляд, цілком відповідають істині. Досить вказати, наприклад, на те, що дружиною великого князя київського Святополка Ізяславича була дочка візантійського імператора Олексія I, котру звали Варварою-Іриною. Цілком ймовірно, що саме вона могла привезти з Константинополя до Києва мощі своєї святої патронеси.

“*Оссолінського*”. Йдеться про Єжі Оссолінського (помер у 1650 р.), старосту радошицького, адзельського, бидгоського, любомльського, бельського, жидачевського тощо, підканцлера коронного у 1638–1643 рр., канцлера великого коронного Речі Посполитої у 1643–1650 рр. Був другою після короля світською особою в Речі Посполитій, чим і викликане вміщення саме його

відгуку у творі о. Феодосія. Хоча Оссолінський був католиком, однак з повагою ставився до Православної Церкви і прагнув мирним, компромісним шляхом досягти припинення Національно-визвольної війни українського народу 1648–1658 рр.

“Макарія”. Макарій був Антиохійським патріархом у 1647 – після 1659 рр. Його подорож до України, також Московської держави та Молдавії, в т. ч. й Свято-Михайлівський Золотоверхий монастир, була чудово й детально описана його сином, славнозвісним арабським мемуаристом Павлом Алеппським (Халебським). Зокрема, Павло Алеппський вказав і на наявність у Свято-Михайлівському монастирі мощей св. великомучениці Варвари.

“Радзивил”. Йдеться про князя Януша Радзивила, польного, а потім великого гетьмана литовського, командуючого військами Великого князя Литовського, які вели бойові дії проти українського війська Богдана Хмельницького. Я.Радзивил наприкінці літа 1651 р. захопив Київ і тоді побував у Свято-Михайлівському монастирі. Цей князь належав до найславетнішого литовського князівського роду, чимало представників якого у XVI–XVII ст., в т. ч. й сам князь Януш, були протестантами (лютеранами), був першою за значенням особою у Великому князівстві Литовському після короля, тому Софонович покликувався на нього не випадково.

“Лазар Баранович”. Мова йде про видатного українського церковного та культурного діяча Лазара (Барановича) (1620–1693), архієпископа чернігівського та Новгород-Сіверського з 1657 р. Був місцеблюстителем Київської митрополії у 1659–1661, 1670–1685 рр., близьким товаришем о. Феодосія (Софоновича) ще з часу спільного навчання у Києво-Могилянській академії в 30-х рр. XVII ст.

“Ігумен кирилівський”. Очевидно тут мова йде про Мелетія (Дзика), відомого церковного та культурного діяча України, що у 1657–1662 рр. був ігуменом Кирилівського монастиря у Києві. По смерті Феодосія (Софоновича) у 1677 р. став ігуменом Свято-Михайлівського монастиря.

ЗМІСТ

Передмова.....	3
Звернення парафіян Благівіщенської парафії УПЦ Київського Патріархату.....	7
Роль православного духовенства в українському державотворенні.....	14
Перечитуючи Симоненка – не поета, а комуніста, або дещо про “нове” ставлення компартії до ролі Церкви в сучасній Україні.....	18
Передвиборчий апокаліпсис лідера комуністів.....	26
Комуносатанинська влада.....	31
Чи воював у “Громадянську” творець Павки Корчагіна?.....	35
Що таке Закон Божий?.....	42
Чи потрібний Закон Божий у школі?.....	48
Педагог Макаренко, Україна і православна віра.....	50
Порада владичі Никодиму.....	64
“Вчення Реріхів – релігійна секта, несумісна з християнством”.....	67
Сатанізм для інтелігенції.....	76
Великодня “крашанка” від реріхівців.....	80
З чого зліплено лжехриста.....	85
Спортсекція чи спортсекта?.....	88
Антихристиянські переспіви.....	94
Сенсації на глиняних ногах.....	102
Коли був щирим “вчитель” Силенко?.....	108
Лев Силенко та його “Мага віра” (погляд православного історика).....	112
Бойовий гопак або язичество на марші.....	125

Навіщо Богу “п’ята графа”?.....	131
Чи правильно розуміється Євангеліє?.....	132
Якої віри дівчинка з “Вечірньої казки”?.....	135
Що пропагує канал СТБ?.....	137
Як УТ-1 шанує православних.....	139
Думка одного з членів редколегії	141
Деякі сумні нотатки з приводу одного “Дослідження”....	149
Не забруднюйте святу почаївську воду!.....	171
“SOS” чи чорносотенна “соска”?.....	182
Традиції агентури в рясах.....	186
Гнилі “лимонки”.....	189
Чи дійсно святих канонізують в сучасній РПЦ?.....	192
І знову про московські канонізації.....	196
Чи щирою була канонізація Петра (Могили) Московським Патріархатом?	199
Чому я не боюся Римського папи?.....	201
Християнське чи атеїстичне богослов’я?.....	204
Яка заповідь найголовніша?.....	207
Молитовні вірші з чорносотенним присмаком.....	208
Дискримінація.....	210
Допоможімо храму на батьківщині Лесі Українки!.....	212
Телебузина.....	214
Великодержавницьке хамство.....	216
“Тривожать певні тенденції...” (лист до М.Цивірка, головного редактора “Християнської України”).....	219
Оксана Забужко в ролі історика і богослова.....	223
“Страсті по Христу”.....	227
Сім Таїнств Православної Церкви.....	229
Хрещення.....	229
Миропомазання.....	233
Єлеосвячення.....	235
Покаяння.....	238
Святе Причастя.....	243
Шлюб.....	247

Священство.....	251
Відповіді на анкету.....	255
З історії православних церков.....	261
Київська митрополія.....	261
Українська Православна Церква в Канаді.....	274
Про Церкву-сестру.....	278
Що чувати у сусідів?.....	282
У наших православних сусідів.....	286
У наших православних братів.....	289
Киянин на Святій Землі.....	293
Важливе джерело до біографії св. великомученика Макарія.....	295
Гетьман Іван Мазепа як покровитель Православної Церкви.....	303
Козацький священник.....	320
Новий погляд на історію православної святині.....	322
Важливе дослідження з історії Церкви.....	325
Важливе дослідження.....	330
З думок про автокефалію на початку ХХ ст.....	333
Представник славного роду на Дніпропетровщині.....	336
Незнаний лист О.Штуля (Ждановича) до свого вчителя.....	338
Евген Бачинський – Єпископ і громадський діяч (Січеславські аспекти біографії).....	342
З Матрирологу духовенства УАПЦ.....	353
З минулого Києво-Могилянської Академії та Благовіщенського храму.....	356
Ще про святих Києво-Могилянської Академії	356
Святий Димитрій Ростовський.....	357
Святий Арсеній (Мацієвич).....	363
Святий Йоасаф Білгородський.....	366
Святий Феодосій (Углицький).....	369
Святитель Філофей.....	373
Святитель Антоній (Стаховський).....	376
Святитель Мелетій (Леонтович).....	379

Святитель Інокентій Херсонський.....	381
Святий Феофан, Вишеньський Затворник.....	383
Священномученик Іоанн Ризький.....	386
Священномученик Анатолій (Грисюк).....	387
Священномученик Никодим.....	390
Священномученик Аркадій.....	394
З історії Благовіщенського храму.....	395
Додатки.....	399
Повість о преславних чудесах святої великомучениці Варвари.....	400

протоієрей Юрій Мицик

ЗА ВІРУ ПРАВОСЛАВНУ!

Відповідальний за випуск Кальченко Н.В.

Підписано до друку 03.04.09.
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура SchoolBook. Друк офсетний.
Умовн. друк. арк. 24,2. Обл.-вид. арк. 24.
Наклад 500 прим. Зам. № 2 2 6

ТОВ "Видавничий Дім "Слово"
04071, м. Київ, вул. Олегівська, 36, оф. 310.
Свідоцтво про реєстрацію №1289 від 20.03.2003.
Тел. 463-64-06, тел./факс 462-48-63
E-mail: vd_slovo@ukr.net

Віддруковано з готових діапозитивів
в друкарні ПП Мошака В.Я.
(свідоцтво ДК № 867 від 22.03.2002 р.).
32300, Хмельницька обл., м. Кам'янець-Подільський,
вул. П'ятницька, 9а,
Тел. (03849) 2-72-01, 2-20-79

*о. Юрій Мицик (1949 р. н.),
протоієрей Української Православної
Церкви Київського Патріархату,
доктор історичних наук, професор
кафедри історії Національного
університету "Києво-Могилянська
академія", завідувач відділу пам'яток
княжескої і козацької доби Інституту
української археографії та
документознавства ім. М. С. Грушевського
Н. А. Н. України. Автор понад 1300
праць, у т. ч. 30 книг, переважно з
історії України козацької доби.
Лауреат премії ім. Д. Свєрницького
(1990), автор року журналів "Київська
старовина", "Нур ел Керівбасу".
Заслужений діяч науки і техніки
України.*

З питань придбання наших видань
звертатися за адресою:

"Видавничий дім "Слово",
вул. Олегівська, 36, оф. 310,
м. Київ
тел. (044) 462-48-63, 463-64-06

e-mail: vd_slovo@ukr.net
www.slovo.kiev.ua